

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

PARALİMPİK ALAN'IN SOSYOLOJİK AÇIDAN
İNCELENMESİ

VESİLE YILMAZ ANATCA
1240209015

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. CEVDET YILMAZ

ISPARTA 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Vesile YILMAZ ANATCA	
Anabilim Dalı	Sosyoloji	
Tez Başlığı	Paralimpik Hareketin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Paralimpik Atletlerin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi	
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Doktora Tez Savunma Sınavında Jürimiz 20/11/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Doktora tezi için; ☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU² ile aşağıdaki kararı almıştır. ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Doç.Dr.Cevdet YILMAZ, SDÜ, Sosyoloji	
Jüri Üyesi	Prof.Dr.Ümit AKCA, SDÜ, Sosyoloji	
Jüri Üyesi	Doç.Dr.Elif KART, Akdeniz Ü., Sosyoloji	
Jüri Üyesi	Dr.Öğrt.Üyesi Cihad ÖZSÖZ, SDÜ, Sosyoloji	
Jüri Üyesi	Dr.Öğrt.Üyesi Funda AKCAN AMCA, Başkent Ü., Spor Bilimleri	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 39-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Paralimpik Alan’ın Sosyolojik Açıdan İncelenmesi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Vesile YILMAZ ANATCA

ÖZET

ANATCA, Y. V., Paralimpik Alan'ın Sosyolojik Açıdan İncelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Isparta, Ocak 2019

Bu araştırma, engelli sporcuların deneyimlerini Bourdieu'nün habitus, sermaye ve alan kavramları bağlamında incelemek ve Paralimpik Alan'a ilişkin bir analiz sunmak üzere gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma deseni ile yapılan bu çalışmada iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. İlk olarak Paralimpik Alan ile deneyimi olan 5 kadın ve 11 erkek engelli sporcu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İkinci olarak, 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın düzenlendiği zaman aralıklarında gazetelerde yer alan Paralimpik Alan'a ilişkin haber başlıkları ve görseller değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler habitusun engelli bir sporcu için zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olmaktan çok eşitsizliklerin yaratıcısı olduğunu göstermiştir. Engelli sporcuların engelleri nedeni ile spor dünyasında ayrımcılığa uğradıklarını düşündükleri görülmüştür. Engelli bir sporcu olarak ayrımcılık yaşadıkları boyutlar “sporcu kimlikleri”, “fiziksel düzenlemeler”, “sponsorluk”, “inanç”, “medya”, “teknoloji”, “rehabilitasyon merkezleri” ve “Paralimpik Oyunlar” olarak karşımıza çıkmıştır. Habitusun yeniden biçimlenmesi ile ilgili olarak; engelli sporcuların spor sayesinde beden kullanımlarının farklılaştığı ve alanda görünürlük kazanmaları araştırmadan çıkan başka bir sonuçtur. Engelli sporcuların kısıtlı sosyal sermayeleri nedeni ile beden sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştüremedikleri ve sermayenin eşitsiz dağılımı yüzünden alan içerisinde hareket edemedikleri araştırmadan çıkan diğer önemli bir sonuçtur. Engelli kadın sporcuların hem kadın hem de engelli olmaları nedeni ile çifte dezavantaj yaşadıklarını ve özellikle spor alanında ayrımcılığa uğradıklarını düşündükleri görülmektedir. Araştırma sonuçlarının Paralimpik Alan'a ilişkin daha sistematik bir bakış açısı ortaya koyabilmek için ileride yapılacak araştırmalar için bir katkı getireceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Paralimpik Alan, Pierre Bourdieu, Engelli Spor, Habitus, Sermaye, Alan

ABSTRACT

ANATCA, Y. V., Examining Paralympic Field in Sociological Aspect, Süleyman Demirel University, Graduate School of Social Science, Department of Sociology, Doctoral Thesis, Isparta, January 2019.

The aim of this study was to examine the experiences of athletes with disabilities within the scope of Bourdieu's concepts: habitus, capital and field, and also to provide an analysis on Paralympic Field. In this qualitative research two different data gathering techniques were used. First in-depth interviews were conducted with 5 female and 11 male disabled athletes who had experiences in Paralympic Field. Second newspaper headlines and visuals of 2012 London and 2016 Rio Paralympics were analysed in the time frame of these games. The findings of this study showed that habitus created the inequalities for the disabled athlete rather than helping to overcome the challenges they faced. In the interviews it was seen that most of the disabled athletes thought that they were exposed to discrimination due to their disabilities. As a result of the present study, the following fields are determined to be the areas in which disabled athletes are facing discrimination; "athletic identity", "physical regulations", "sponsorship", "belief", "media", "technology", "rehabilitation centers" and "Paralympic Games". About reforming the habitus, another result of the study is that the body use of disabled athletes differentiated by courtesy of sports, and they acquired visibility in the field. One of the important findings of this study is that disabled athletes had limited social capital and thus they couldn't transform their body capital to economic capital and they couldn't be mobile as a result of the unequal distribution of the capital. Female disabled athletes experienced double disadvantages of being a disabled person and being a woman at the same time in the sport field. It is believed that the findings of this study will contribute to further researches to be held to provide a systematical point of view

Keywords: Paralympic Field, Pierre Bourdieu, Disability Sport, Habitus, Capital, Field

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
TABLolar	ix
ŞEKİLLER.....	x
GRAFİKLER	xiv
ÖNSÖZ	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	16
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	18
1.2. Araştırmanın Önemi	20
1.3. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	21
1.3.1 Derinlemesine Bireysel Görüşmeler	22
1.3.2. Gazete Analizi	24
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	27
1.5. Tanımlar	28

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİ BEDENDEN PARALİMPİK BEDENE

2.1. Bedenin Zaman İçindeki Dönüşümü.....	29
2.2. Ucube Bedenlerden Engelli Bedenlere	53
2.2.1. Antikçağ	67
2.2.2. Ortaçağ	70
2.2.3. Modern Çağın Başı On Sekizinci Yüzyılın Sonu.....	73
2.2.4. Kapatılan Bedenler	74
2.2.5. On Dokuzuncu Yüzyıl.....	77

2.2.6. Yirminci Yüzyıl.....	80
2.2.7. Protezden Siborg Bedenlere	93
2.3. Paralimpik Alan'ın Dönüşüm Süreci	103
2.3.1. Türkiye'de Paralimpik Alan'ın Şekillenmesi.....	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU ve PARALİMPİK ALAN

3.1. Pierre Bourdieu'nun Kavramsal Araçları	130
3.1.1 Habitus.....	130
3.1.2. Sermaye	132
3.1.3. Alan	133
3.2. Bourdieu'nun Kavramsal Araçlarının Paralimpik Alan'da Kullanılması	135
3.3. Paralimpik Alt Alanlar	141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Habitus	175
4.1.1. Engelli Sporcu Olmak	175
4.1.2. Habitus'un Yeniden Biçimlenmesi.....	189
4.2. Sermaye.....	192
4.2.1. Çoklu Sermaye Biçimleri: 'Sermayen Kadar Varsın'	192
4.3. Alan.....	196
4.3.1. Paralimpik Alan: 'Güçler Savaşı'	197

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. SONUÇ	205
KAYNAKÇA.....	218
EKLER.....	240
ÖZ GEÇMİŞ	251

KISALTMALAR

CP-ISRA: Uluslararası Serebral Palsi Spor ve Rekreasyon Federasyonu

IBSA: Uluslararası Görme Engelliler Spor Federasyonu

ICC: Uluslararası Engelliler için Dünya Spor Organizasyonları Koordinasyon Komitesi

INAS: Uluslararası Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu

IOSD: Engelliler için Sporda Uluslararası Organizasyonları

IPC: Uluslararası Paralimpik Komitesi

ISOD: Uluslararası Engelliler Spor Organizasyonu

ISMG: Uluslararası Stoke Mandeville Oyunları

IWAS: Uluslararası Tekerlekli Sandalye ve Ampute Spor Federasyonu

NPC: Ulusal Paralimpik Komitesi

SPOC: Seoul Paralimpik Olimpiyat Komitesi

SMG: Stoke Mandeville Oyunları

TESF: Türkiye Engelliler Spor Federasyonu

TMPK: Türkiye Milli Paralimpik Komitesi

TABLÖLAR

Tablo 1. Görüşmecilere İlişkin Tanımlayıcı Özellikler	23
Tablo 2. Gazetelerdeki Görsellere İlişkin Açıklama Tablosu	26

ŞEKİLLER

Şekil 1. Paralimpik Alan Şeması.....	19
Şekil 2. Haber Başlıklarına İlişkin Kelime Bulutu	27
Şekil 3. Oyunlarda Sergilenen İdeal Vücut İmgesi.....	30
Şekil 4. Leonardo da Vinci: Altın Oran	31
Şekil 5. Albrecht Dürer, 1557	32
Şekil 6. Korselerin Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi.....	33
Şekil 7. Kabile Geleneğinin Ucube Gösterilerinde Sergilenmesi	34
Şekil 8. Orlan'ın Performansı	37
Şekil 9. Joel-Peter Witkin'in Çalışmaları.....	38
Şekil 10. Patricia Piccinni ve Berlinde De Bruyckere'nin Eserleri	39
Şekil 11. Kusursuz Barbie ve Ken Oyuncakları	41
Şekil 12. Fenomen Çizgi Dizi Mr. Magoo.....	42
Şekil 13. Osmanlı Sarayında Farklı Bedenler	46
Şekil 14. Çizgi Dizi ve Televizyon: Fenomen Engelli Karakterler	48
Şekil 15. Disney'in Büyülü Dünyası: Engelli Kahramanlar	49
Şekil 16. Engelli Disney Prensesleri	50
Şekil 17. Engelli Çizgi Roman Kahramanları.....	51
Şekil 18. Engelli “Kadın” Çizgi Roman Kahramanları	52
Şekil 19. Olympos'taki Antropomorf Bedenler	55
Şekil 20. Diane Arbus'un Fotoğrafları.....	56
Şekil 21. 1870'te Başlayıp 1950'li Yıllara Kadar Süren Gösteriler.....	57
Şekil 22. Ucube Gösterileri İçin Hazırlanan Afişler	58
Şekil 23. Cüceliğin Televizyon Programlarında Yer Alması.....	59
Şekil 24. Hotanto Venüsü	60
Şekil 25. “Fil Adam” Filminden Kareler	61
Şekil 26. “Sakallı Kadın ve Kocas”, 1885	62
Şekil 27. Miss Julia Pastrana, 1862.....	62
Şekil 28. Tocci Kardeşler	63
Şekil 29. Freaks (1932) Film Karakterleri	64
Şekil 30. Sakatlığın Kullanıldığı Kült Filmler	65

Şekil 31. Öjeni Topluluğunun Karanlık Çalışmaları.....	66
Şekil 32. Antik Kemikler	68
Şekil 33. Firavun Tutankamon'un Bilinmeyen Yüzü	69
Şekil 34. Pieter Bruegel, Körlerin Yürüyüşü ve Dilenciler	71
Şekil 35. Sebastian Brant: Deliler Gemisi, 1494.....	72
Şekil 36. 1938 Yılından Afişler	76
Şekil 37. Jeremy Bentham'ın Tasarladığı Panoptikon.....	77
Şekil 38. 1900 Paris Olimpiyatları Madalyası	78
Şekil 39. Tanrıça Heraea Oyunları.....	79
Şekil 40. Krinolin: Demir Kafes	79
Şekil 41. Olympia: 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları	81
Şekil 42. Hans Bellmer Bebekleri.....	82
Şekil 43. Geçmişten Günümüze Kellogg's Reklamları	84
Şekil 44. 80'li Yılların İkonlarından Jane Fonda	85
Şekil 45. Öjeni Birliği ve Soyun Islahı	86
Şekil 46. Vitrinlerde Engelli Mankenler: Reklam Kampanyası.....	88
Şekil 47. Misfit Ajansının Sıradışı Modelleri	89
Şekil 48. New York Moda Haftası: Engelli Mankenler	91
Şekil 49. Biyonik Kollu Model Rebekah Marine	92
Şekil 50. Aztek Hükümdarı Kral Montezuma II.....	93
Şekil 51. Jaguar tanrısı Aia Paec (Cultura Moche).....	94
Şekil 52. Aztek Yaradılış ve Öç Tanrısı Tezcatlipoca	94
Şekil 53. Şövalye Gotz von Berlichingen	95
Şekil 54. Ambroise Pare'nin Geliştirdiği Protezler.....	95
Şekil 55. Führer'i Selamlayan Tekerlekli Sandalyeliler, 1934.....	96
Şekil 56. Otto Dix'in Resimleri	97
Şekil 57. Gunther Von Hagens'in Körperwelten Koleksiyonu.....	99
Şekil 58. Televizyonlarda Yer Alan Siber Kahramanlar	100
Şekil 59. Sims Oyununda Herşey Mümkün.....	102
Şekil 60. Dr. Ludwig Guttmann'ın Hastaları Stoke Mandeville Hastanesinde	103
Şekil 61. Stoke Mandeville Oyunları: Okçuluk ve Netbol Takımı.....	104
Şekil 62. Açılış Seremonisi, 1962	104

Şekil 63. 2000 Sidney Paralimpik Oyunları: “Engelsiz” Sporcular.....	107
Şekil 64. Paralimpik Yüzme Yarışlarında Sınıflandırma Sistemi.....	108
Şekil 65. Sadece “Mükemmel” Bedenler mi Seyirlik.....	109
Şekil 66. Paralimpik Sporcular: 2012 Londra Paralimpik Oyunları.....	110
Şekil 67. Paralimpik Oyunların Değişen Yüzü.....	112
Şekil 68. Paralimpik Yüzücü Ahmed Kelly.....	113
Şekil 69. Daha Hızlı, Daha Yüksek, Daha Güçlü.....	114
Şekil 70. David Weir, 2012 Londra Paralimpik Oyunları.....	114
Şekil 71. ‘Süper İnsan’ Kampanyaları.....	115
Şekil 72. 2016 Rio Paralimpik Oyunları Kampanyaları.....	116
Şekil 73. Süper Atlet Logosu.....	117
Şekil 74. Bicas, Maskot.....	118
Şekil 75. ‘Doğanın Ucubeleri’ Kampanyası.....	119
Şekil 76. 2016 Rio Paralimpik Oyunları: Tanıtım Filmi.....	120
Şekil 77. 2016 Rio Paralimpik Oyunları: “Channel 4”.....	121
Şekil 78. Olimpik ve Paralimpik Oyunlar için Tasarlanan Maskotlar.....	123
Şekil 79. 1988 Seoul Olimpik ve Paralimpik Oyunları Logoları.....	124
Şekil 80. 2012 Londra Olimpik ve Paralimpik Oyunları: Karşılaştırmalar.....	125
Şekil 81. Engelli Sporuna İlişkin Federasyonlar.....	126
Şekil 82. 2012 Londra Paralimpik Oyunları için Hazırlanan Görseller.....	136
Şekil 83. Paralimpik Sporculara Destek Veren Kampanyalar.....	137
Şekil 84. Düşük Performansa Sahip Olduğu Düşünülen Paralimpik Sporcular ...	138
Şekil 85. Paralimpik Sporcuların Sponsor Desteği.....	140
Şekil 86. Paralimpik Yüzücüler Adına Basılan Pullar.....	141
Şekil 87. 2012 Londra Paralimpik Oyunları Tanıtım Broşürleri.....	142
Şekil 88. Kickstar Projesi.....	143
Şekil 89. 2016 Rio Paralimpik Oyunları.....	144
Şekil 90. Paralimpik Sporcu Blake Leeper.....	145
Şekil 91. Engelli Model: Paralimpik Sporcu Stefanie Reid.....	146
Şekil 92. Vogue Dergisinin Paralimpik Oyunlar İçin Yaptığı Kampanya.....	147
Şekil 93. H&M’nin Engelli Modelleri Kullanarak Yaptığı Kampanya.....	147
Şekil 94. İsveçli Paralimpik Sporcu Helene Ripa: H&M Kampanyası.....	148

Şekil 95. Popüler Dergilerde Yer Alan Paralimpik Sporcular	149
Şekil 96. Popüler Dergi Kapaklarında Paralimpik Sporcular	150
Şekil 97. Ötanazi Karar Alan Paralimpik Sporcu Marieke Vervoort.....	151
Şekil 98. BP Şirketinin 2012 Paralimpik Oyunları'na Verdiği Sponsorluk.....	152
Şekil 99. Sainsbury Şirketi: 2012 Londra Paralimpik Oyunları Destekçisi.....	153
Şekil 100. 2012 Londra Olimpik ve Paralimpik Oyunları Sponsorları.....	154
Şekil 101. BMW'nin "Built for Gold" Kampanyası.....	156
Şekil 102. Lego Oyuncaklar.....	157
Şekil 103. Paralimpik Oyunlar Şampiyonu Becky	158
Şekil 104. Sponsor ve Destekçiler	159
Şekil 105. Paralimpik Sporda Yaşanan Teknolojik Değişimler.....	160
Şekil 106. Teknoloji: Anlamı Değişen Paralimpik Oyunlar	161
Şekil 107. Protez Bacaklı Manken Aimee Mullins.....	162
Şekil 108. Oscar Pistorius	163
Şekil 109. Siborg Bedenler	164
Şekil 110. Jozef Metelka: 12 Farklı Protez Ayağa Sahip Sporcu	165
Şekil 111. Teknoloji: Okçuluk	166
Şekil 112. Denise Schindler: 3D Yazıcı ile Üretilmiş Protez Bacağı	167
Şekil 113. Cybathlon Olimpiyatları	168
Şekil 114. Paralimpik Sporcu Amy Purdy'nin Robot ile Dansı.....	169
Şekil 115. 2016 Rio Paralimpik Oyunları: Karbon Fiber Protezler	170
Şekil 116. 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nda Kullanılan Akıllı Bone	171
Şekil 117. BMW'nin Özel Olarak Ürettiği Tekerlekli Sandalye Modeli.....	172

GRAFİKLER

Grafik 1. Türkiye’de Paralimpik Oyunlar’a Katılan Sporcular	127
Grafik 2. Türkiye’de Paralimpik Oyunlar’a Katılan Kadın ve Erkek Sporcular...	128
Grafik 3. Türkiye’de Engelli Bakım Hizmetleri	174

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Paralimpik Alan'a ilişkin sosyolojik bir inceleme yapabilmeyi öngörmektedir. Paralimpik Alan içerisinde engelli sporcuların alana ilişkin geçmişten bu yana geliştirdikleri tutum ve eğilimleri, sahip oldukları sermaye kaynakları ve bunları kullanma biçimlerini, alanlar arası geçişleri ve alanda mücadele ederken engelli sporcuların kullandıkları stratejileri görmek araştırmanın yanıtlamak istediği önemli konulardır. Bourdieu'nün analitik araçlarının Paralimpik Alan'ı çevreleyen ve etkileyen sosyal dünyanın değişken yapısını göstereceği öngörülmüştür. Olimpik Akım oldukça popüler bir çalışma alanı iken Paralimpik Alan'a ilişkin kaynakların sınırlılığı düşünüldüğünde; Paralimpik Alan ve engelli sporcuların alana ilişkin deneyimlerine yönelik olarak yapılan bu çalışmanın alan için değerli veriler sunacağı öngörülmüştür.

Çalışmanın her aşamasında yardımcı olan ve fikirleri ile beni her zaman ileriye götüren sevgili danışmanım Doç. Dr. Cevdet YILMAZ'a ve tezimde jüri üyelerim olarak bana katkı sunan ve yardımlarını esirgemeyen sayın hocalarım Prof. Dr. Ümit AKCA, Doç. Dr. Elife KART, Dr. Öğrt. Üyesi Funda AKCAN AMCA, Dr. Öğrt. Üyesi Cihad ÖZSÖZ'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca maddi ve manevi tüm desteklerini benden esirgemeyen hayat arkadaşım Ufuk AHMET ANATCA'ya, beni bugünlere kadar getiren ve her zaman varlıklarıyla huzur bulduğum annem Şenan YILMAZ ve babam Mustafa YILMAZ'a, tüm aileme, doktora tezi yapmam için beni yüreklendiren rahmetli dedem Mehmet UZAL'a, tüm çalışma arkadaşlarıma ve deneyimlerini benimle paylaşan tüm katılımcılara teşekkürlerimi sunarım.

Vesile YILMAZ ANATCA

ISPARTA-2019

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Çirkinliğin bir “eksiklik” ve “ideal” bedeninin de tıpkı bir anıt gibi “altın oran” ile tanımlandığı eski çağlardan günümüze pek bir değişiklik olmamıştır. Estetik öğretisi ve kusursuzluğun matematiksel formüllerle ifade edilmesi günümüzde de süren bir anlayıştır. Antik Yunan’da biçimsiz bedeni düzeltmenin tek yolu cimnastik yapmak ve bedenini spor oyunlarında sergilemek iken; günümüzde bu durumun yerini estetik operasyonlar ve “plastik vücutlar” almıştır. Beden kesip yapıştırılabilir ve her an müdahale edilebilir bir konumdadır. Asla bozulmaz ve arızalanmaz. Tıpkı Yunan heykelleri gibi kusursuzdur. Artık estetik cerrahi ve güzellik endüstrisi vardır. Kimsenin çirkin, bakımsız veya yaşlı olmak gibi bir seçeneği kalmamıştır. Göze hoş görünmemek büyük bir ayıp sayılır. Günümüz dünyasında çirkinliğe yer yoktur. Tek bir makinadan çıkmışçasına birbirine benzeyen fabrikasyon bedenler görürüz etrafımızda. Sakatlar ise hiçbir matematiksel formüle uymaz.

Tek tip ve homojen bedenler etrafta boy gösterirken sakatların kendilerine “normal”lerin dünyasında yer bulabilmeleri oldukça güçtür. Spor dünyası “tam” ve “mükemmel” bedenlerin boy gösterdiği bir arena gibidir. Spor dünyasında hedef daima “genç”, “güzel”, “kaslı” ve “alımlı” bir bedendir. Köleci sitemlerde güçlü ve güzel beden, zayıf ve sakat bedenden daha çok para kazandırması gibi günümüzde de tüm spot ışıkları “sağlam” bedenler üzerindedir.

Çocukluğumuz boyunca bize anlatılan masal ve hikayelerde kötü karakterler hep çirkin, zavallı veya sakattır. Hikâyenin sonunda da kahraman hep bu kötü karakteri öldürür ve mutlu sona ulaşır. Sakat ise asla hikâyenin kahramanı olamaz. Mükemmel ve ideal ölçülere sahip olmamız gerekliliği her fırsatta kulağımıza fısıldanır ve bu durum sürekli olarak pekiştirilir. Beden mükemmel olmak adına tüketilen bir nesne haline gelir. Spor dünyasında ise “öteki” olmak gibi bir şansınız yoktur. Öteki olmak demek “sisteme uygun değilsiniz” anlamına gelir. Görüntüyü bozduğunuz için hemen tozlu raflara kaldırılırsınız. Estetik seyir kaygısı güden spor dünyasının sistemi bellidir: “Güçlü”, “normal” ve “güzel” olan seçilir. Defolu, anormal veya eksik iseniz; sistem

sizi her şekilde bulur ayıklar ve etiketler. Bunu da sizin iyiliğiniz için değil sağlam bedenlerin iyiliği için yapar. Sağlam bir beden “norm” olarak kullanıldığı spor dünyasında norm dışında kalmak görmezden gelinmek anlamına gelir. Spor dünyası “öteki” olmayı beden üzerinden işletir ve sürekli yeniden üretir.

“Sağlam olan normaldir” algısı ve sporun sadece “sağlam” kişiler tarafından yapılabileceğine dair çarpık düşünce engelli sporunun gelişimini sekteye uğratmaktadır. Evrensel bir güzellik anlayışının neredeyse ortak bir görüş olarak kabul edildiği günümüz spor dünyasında ideal ölçülerinin dışında kalan “defolu” bedenlerin spor yapabilmeleri büyük bir mücadeleyi gerektirmektedir. Bedenin sporun her alanında büyük bir gelir ve endüstri kaynağı olması da büyük bir etkidir. Bedenin teşhir edilmesi özellikle de “olağandışı beden” teşhiri her dönem eğlencenin ve ticaretin bir parçası olmuştur. “Ucube” kendiliğinden ortaya çıkmamış toplumsal olarak kurgulanmıştır. Ucube bedenleri sergileyenler satın aldıkları bu bedenlerin sahipleri olmuş ve hayvan kafeslerine kapattıkları bu olağandışı bedenleri modern dünyanın eğlencesi haline getirmişlerdir. Günümüzde ise ucubeliğin sadece anlamı değişmiş; sağlam, estetik, güzel ve kaslı bir beden imgesinin dışında kalanlar “homojen” bir bedene uymadıkları için “ucube” olarak yeniden üretilmiştir.

Defolara sahip engelli sporcuların yapması gereken tek bir şey vardır; o da güzellik ve spor endüstrisinin vaad ettiği kusursuzluğa kavuşmak için bedenlerini tamir ettirip “yapay” bedenlerine kavuşmak ve “öteki” olmaktan kurtulmaktır. Kısacası XIX. yüzyılda sergilenen ucube bedenlerin yerini artık insan eli ile yaratılan “plastik ucubelik” almıştır. Formül şudur: Hoşa gitmiyorsan veya rahatsızlık yaratıyorsan göz önünden uzaklaştırılır veya “normallerin dünyasında” seyirlik hale gelirsin. Günümüzde de spor endüstrisi eksik bedeni “tamamlayan” ve “formatlayan” yeni araçlar, aletler ve siber teknoloji ile çepeçevre sarılmış durumdadır. Paralimpik Oyunları izleyen bir kimse neredeyse “sakat yokmuşçasına” izlemektedir. Engelli bedenlerin spor yapabilmesi ya yeniden üretilmesine ya da yeniden formatlanmasına bağlıdır.

Sporda bedenin ‘seyirlik’ hale gelmesiyle birlikte ideal vücut ölçülerinin dışında kalan sporcu vücutları bile artık kusurlu olarak değerlendirilmektedir. Estetik seyir

kaygısı engelli sporcular için ise daha vahim bir tablo ortaya koyar. Sporculardan beklenen Yunan heykellerine yakın kaslı, altın oranı yakalamış ve kusursuz bir bedendir. Bu yüzden sporcu vücudu tanımlamasının yeniden yapılması şarttır. Sponsorlar ve spor tüketicilerinin de seyir zevki olan ve “rahatsızlık” yaratmayan “sağlam” sporcu bedenlerini desteklemesi engelli sporcu bedenlerinin sürekli formatlanmasına yol açmaktadır.

İki dünya savaşı sonrasında; uzuvlarını kaybeden insanlar için geliştirilen ortopedik tedaviler ve protez teknolojisindeki ilerlemeler engelli bedenlerin günlük yaşama daha rahat katılımlarını sağlayan etkili protezlere sahip olmalarını sağlamıştır. Sanayideki iş kaybı ve insan ihtiyacı gücü de bunda oldukça etkili olmuştur. Bu durum Paralimpik Alan’ın de ortaya çıkmasında oldukça etkilidir. Paralimpik Oyunlar’ın yapısı ve amacı zamanla kaçınılmaz olarak değişmiştir. İlk olarak bedensel engelli bireylerin rehabilitasyonuna destek olarak tasarlanmış olan spor gösterileri; sonrasında dünyanın her yerinden engelli sporcuların yarıştığı ve amacı “yüksek performans” doğru değişen Paralimpik Oyunlar’a dönüşmüştür. Olimpiyat Oyunları’nın simgeleşmiş mottosu olan “citius, altius ve fortius” (daha hızlı, daha yüksek, daha güçlü) kavramlarının engelli sporcular için olan anlamı hâlâ büyük bir tartışma yaratmaktadır. Günümüzde Paralimpik Oyunlar artık siborg¹ bedenlerin bir gösterisi halini almıştır. Paralimpik Oyunlar sağlamların mutluluğu için dönüştürülmüştür.

Bu araştırma, engelli sporcuların deneyimlerini Bourdieu’nün habitus, sermaye ve alan kavramları bağlamında incelemek ve Paralimpik Alan’a ilişkin bir analiz sunmak üzere gerçekleştirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

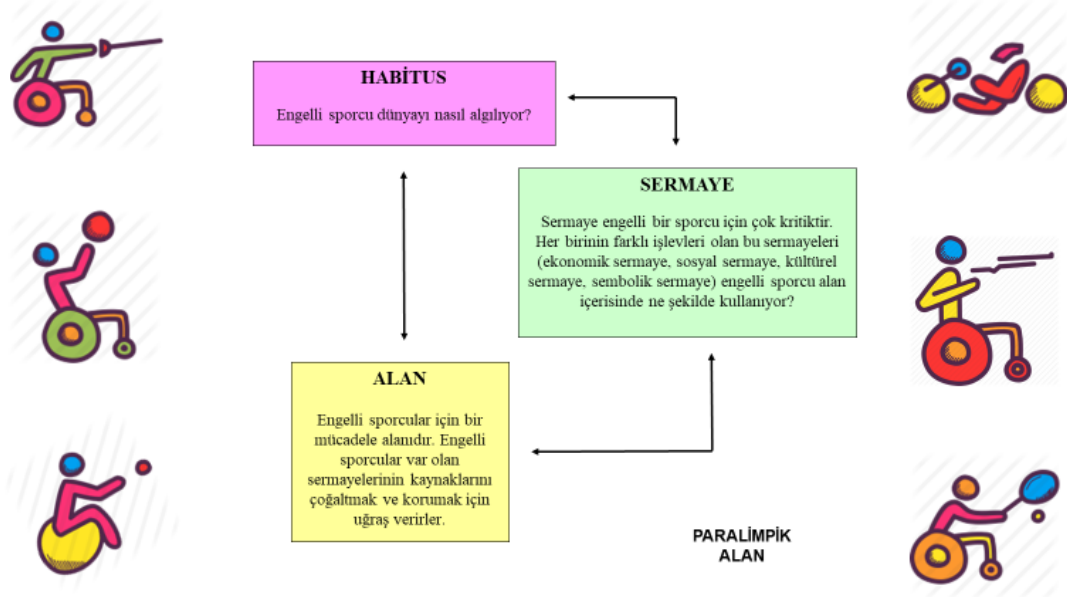
Araştırmada, Paralimpik Alan’ın temelini oluşturan ve sürekli olarak yeniden üretilen ilişkisel süreçler ele alınmıştır. Bu amaçla; Paralimpik Alan’ı şekillendiren öğeler ve birbiriyle bağlantılı güç ilişkileri; Pierre Bourdieu’nün kavramsal araçları temel alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle bedeninin zaman

¹ Teknolojik protezler ile bedenin bütünleştirilmesi.

içindeki dönüşümü; ardından ucube bedenlerden engelli bedenlere olan geçiş süreci ve sonrasında Paralimpik akımın ortaya çıkışı ve gelişimi özetlenerek Pierre Bourdieu ve Paralimpik Alan arasındaki ilişkisel süreçler değerlendirilmiştir.

Paralimpik Oyunlar sosyal çevresinde konumlandırılmış ve toplumun farklı kesimleri ile olan kritik ilişki alanları ifade edilmiştir. Dolayısıyla Paralimpik Oyunlar öncesinde, sırasında ve sonrasında kurulan ve tartışılan sosyal bağlantıların görünür olması sağlanarak Paralimpik Alan'ı oluşturan mevcut ana bileşenlere ilişkin yeni bir yorum elde edilmeye çalışılmıştır.

Engelli bedenlerin sporcu kimliklerini inşa etme sürecinde Bourdieu'nün habitus, sermaye ve alan kavramlarının birbiri ile etkileşimlerinin engelli sporunu etkileyen sosyal dünyanın dinamik yapısını göstereceği ve Paralimpik Alan'a ilişkin karmaşık sosyal yapı ve ilişkileri çözümlemeye yardımcı olacak bir çerçeve sunduğu öngörülmüştür (bkz. Şekil 1)

Şekil 1. Paralimpik Alan Şeması

Spor, engelli bedenler için değişimin büyük bir anahtarı konumundadır. “Normallik” tanımına uymadıkları için yaşamları boyunca dışlanan ve ötekileştirilen engelli bedenler spor sayesinde bir statü ve görünürlük kazanabilirler. Bu anlamda

sağlam ve sakat bedenler arasındaki ayrımcılığın spordaki farklı görünüşleri ve kültür yolu ile sürekli kendini tekrar etmesi gibi sosyal süreçlerin daha iyi anlaşılmasında Bourdieu'nün kavramsal araçlarını kullanmak oldukça önemli görülmektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Engelliliği toplumsal olarak kurgulanan bir kategori olarak düşündüğümüzde; engelli sporcuları sosyal faktörlerle beraber ele almak oldukça önemlidir. Bourdieu, sosyal dünyanın birçok cephesini bireysel ya da kolektif açıdan inceleyen kavramsal birçok yaklaşım ortaya koymaktadır. Engelli sporu çalışmalarında Bourdieu'nün sosyolojik teorisi sınırlı bir şekilde kullanılmıştır. Olimpik Akım, akademik bilim dünyasında oldukça popüler bir araştırma alanı iken; Paralimpik Alan'ın bu şekilde bir yükselişine rastlanmamaktadır. Bourdieu'nün kavramsal araçları engelli sporunu araştırmak için kullanılabilir; çünkü habitus, sermaye ve alan kavramları, Paralimpik Alan içerisinde oluşturulan sosyal düzenlemelerin, alanlar arası ilişkilerin ve deneyimlerin incelenmesi için analitik araçlar sağlamaktadır.

Bourdieu'nün habitus kullanımı, engelli sporcuların sosyal dünyayı nasıl algıladıkları ve kurguladıklarına ilişkin önemli bir bilgi sağlar. Engelli sporcu edindiği bu sosyal bilgi sayesinde eğilimlerini şekillendirir; insanlarla ve sosyal dünya ile olan iletişim biçimlerine yön verir. Sosyalizasyonun tüm aşamalarını ve toplumun engelli bedenine ilişkin tüm yargılarını habitusuna işlediği bu çoklu bilgiler sayesinde değerlendirir ve harekete geçer. Çünkü toplumun engelli sporculara olan kalıp yargıları bireysellikten çok toplumun “sakat bedene” ilişkin yaygın kanısından kaynaklanmaktadır. Bu noktada da engelli sporcu ya toplumun değer yargıları doğrultusunda hareketlerine yön vermekte ya da bunları kırmaya yönelik davranışlar sergilemektedir.

Bourdieu'nün kendisi de eski bir sporcudur. Sosyal hayatı bir oyuna benzetmesi ve spordaki gibi sürekli mücadeleyi gerektirdiğini ifade etmesi şaşırtıcı gelmemelidir. Bourdieu'nün üzerinde durduğu önemli bir konu ise “oyuna dahil olmak” için oyunu oynamaya değer bulmanın gerekliliğidir. Engelli sporcu oyun alanı içerisinde rakibinin veya arkadaşının oyununu dikkatle izlemeli ve gerektiği zamanlarda oyunda kullanmak

üzere elinde bugüne kadar biriktirdiği kozları kullanmalıdır. Kozlar engelli sporcunun alana giriş hakkını da belirler. İşte Bourdieu'nün sermaye kavramı bu kozlara karşılık gelir. Engelli bir sporcu için her kozun büyük bir önemi vardır ve hepsinin de alandaki kullanım biçimi farklı farklıdır. Alan sağlam ve sakat bedenler arasındaki eşitsizliğin yaşandığı bir mücadeledir. Engelli sporcular açısından bakıldığında farklı sermaye türlerini elinde bulundurmamak alanda onu güçlü tutar. Engelli sporcuların ekonomik sermaye ile maddi kaynaklara sahip olup olmamaları; sosyal sermayeleri sayesinde kullanabilecekleri sosyal çevrelerinin ve iletişim ağlarının varlığı; sembolik sermaye ile doğrudan kendileriyle ilişkili özellikleri ve son olarak da kültürel sermayeleri ile çocukluktan bu yana eğitim yolu ile edindikleri tüm bilgi birikimlerine sahip olmalarının Paralimpik Alan'ın oluşturulması bakımından önemli veriler sağlayacağı düşünülmüştür. Alan engelli bir sporcu için sürekli mücadele ettiği, farklı sermayeleri sayesinde stratejiler uygulayabildiği ve kendi dönüşümünü sağlayabildiği en önemli yer konumundadır.

Paralimpik Alan'nın karmaşıklığı ve çok boyutluluğu kesinlikle daha ayrıntılı bir çözümleme ve incelemeyi gerektirmektedir. Toplum içinde engellilerle elit sporun nasıl kesiştiğinin anlaşılması Paralimpik Alan'ı oluşturan tüm alt alanlarının üyelerince kullanılan sermaye kaynaklarının, üretiminin ve alışverişinin araştırılmasıyla mümkün olacaktır. Böylece, Paralimpik Alan'daki ilişkilere yönelik daha sistematik bir bakış açısı elde edilebilirken; aynı zamanda ileride yapılacak sosyal araştırmalar için olası alanların vurgulanması sağlanabilecektir.

1.3. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Nitel araştırma deseni ile yapılan bu çalışmada iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. İlk olarak Paralimpik Alan ile deneyimi olan 5 kadın ve 11 erkek engelli sporcu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İkinci olarak, 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın düzenlendiği zaman aralıklarında gazetelerde yer alan Paralimpik Alan'a ilişkin haber başlıkları ve görseller değerlendirilmiştir. Dört yılda bir düzenlenen ve engelli sporcular için en önemli spor organizasyonu olan Paralimpik Oyunlar'ın devam ettiği on iki gün boyunca Türkiye'de yayımlanan en yüksek tiraja sahip beş gazete incelenerek araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Haber

başlıklarının “Paralimpik” bağlamda nasıl temsil edildiğine ilişkin sonuçları ortaya koyabilmek amacıyla “Nvivo 11” programından yararlanılmıştır. Görseller ise araştırma sorularına ilişkin bir kodlama prosedürü hazırlanarak SPSS analiz programı ile değerlendirilmiştir.

1.3.1. Derinlemesine Bireysel Görüşmeler

Araştırmada ilk olarak görüşme yapmak için uygun bireylerden oluşan bir örneklem grubu belirlenmiştir. Paralimpik Alan’da çalışmış ve/veya halen çalışmakta olan kişilerin tanımlanması esas alınmıştır. Bu kişilerin Paralimpik Alan’a ilişkin deneyime ve muhtemelen bu alanda kazanılmış haklara sahip oldukları; bu nedenle kullanışlı bir veri kümesi oluşturacakları düşünülmüştür. Oluşturulan örneklem Paralimpik Alan’da farklı düzeylerde deneyime sahip engelli sporcuları içermektedir.

Örneklem grubuna ilişkin kriterler, Paralimpik Alan’da deneyimi olan engelli sporcular olarak belirlendikten sonra, görüşme yapılması istenen kişilerin listesi oluşturulmuştur. Liste oluşturulurken Türkiye Milli Paralimpik Komitesi’nin (TMPK) internet sayfasında² bulunan sporcu listesinden faydalanılmıştır. Komiteye de araştırmanın amacını ve içeriğini anlatan bir bilgi yazısı gönderilmiştir. Araştırmaya kuramsal kriterleri karşılayan bir katılımcı dahil edildikten sonra bu kişi sahip olduğu sosyal ağlar aracılığıyla başka birilerinin bulunmasına yardımcı olmuştur. Görüşme yapılan kişilerden bazılarının başka güvenilir görüşme adayları bulması nedeniyle araştırmada kartopu örnekleme kullanışlı bir teknik olarak kullanılmıştır.

Görüşme yapılacak kişilerle öncelikle bir e-posta yoluyla iletişim kurulmuştur. E-postada, araştırmacı ve araştırma projesi kısaca tanıtılmıştır. Potansiyel olarak görüşme yapılacak kişilerden, görüşme yapmak isteyip istemedikleri konusunda e-posta yoluyla yanıt vermeleri rica edilmiştir. Bir kişi olumlu yanıt vererek araştırma hakkında daha çok bilgi edinmek istediğini veya çalışmada yer almaktan mutluluk duyacağını belirttiğinde ise bir e-posta daha gönderilmiş ve sonraki yazışmalarda görüşmenin gerçekleştirilmesi için yer ve zaman önerilerek ve görüşmede onlarla konuşulmak istenen tartışma konularının genel bir özeti yer almıştır.

² Türkiye Milli Paralimpik Komitesi (TMPK) internet sayfası: <http://tmpk.org.tr/tr/paralimpik-sporlarına-katılan-sporcularımız>

Araştırmanın örneklemini görüşmeyi gönüllü olarak kabul eden 21 katılımcı oluşturmuştur. Bu görüşmelerin 16 tanesi değerlendirilebilir özellikte bulunmuş; 5 tanesi ise değerlendirmeye alınmamıştır. Görüşmeye katılan 16 katılımcının demografik dağılımı 5 kadın (%31) ve 11 erkek (%69) olup, yaş ortalamaları $36,81 \pm 11,08$ bulunmuştur. Katılımcıların engellilik türlerine bakıldığında; işitme engelli iki sporcu ve görme engelli bir sporcu hariç tüm katılımcılar bedensel engelli sporculardan oluşmaktadır. Katılımcıların on dört tanesinin sonradan engelli; iki tanesinin ise doğuştan engelli olduğu gözlenmiştir. Medeni durumları göz önüne alındığında; sadece dört katılımcının evli olduğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim düzeylerine bakıldığında ise; engelli sporculardan yedi tanesi lise mezunu (üç tanesi açık lise) ve dokuz tanesi üniversite eğitime devam eden veya mezun konumundadır. Görüşmecilere ilişkin tanımlayıcı özellikler³ aşağıdaki tabloda toplu olarak gösterilmiştir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Görüşmecilere İlişkin Tanımlayıcı Özellikler

Görüşmeci**	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Engellilik Durumu
Açelya	23	Kadın	Üniversite*	Doğuştan
Firuze	37	Kadın	Lise	Sonradan
Fırat	28	Erkek	Üniversite*	Sonradan
Meriç	27	Erkek	Lise	Sonradan
Manolya	36	Kadın	Üniversite	Sonradan
Menekşe	47	Kadın	Üniversite	Sonradan
Aras	41	Erkek	Lise	Sonradan
Tuna	57	Erkek	Üniversite	Sonradan
Menderes	60	Erkek	Üniversite	Sonradan
Tunca	39	Erkek	Üniversite	Sonradan
Ceyhan	35	Erkek	Lise	Sonradan
Çoruh	22	Erkek	Üniversite*	Doğuştan
Ulubat	25	Erkek	Lise	Sonradan
Ural	32	Erkek	Lise	Sonradan
Papatya	39	Kadın	Üniversite	Sonradan
Altay	41	Erkek	Lise	Sonradan

* Eğitime devam ediyor

** Takma isimler kullanılmıyor

Görüşme soruları oluşturulurken; Paralimpik Alan'ın gelişimini belgeleyen literatür, Bourdieu'nün sosyoloji alanında kullandığı habitus, sermaye ve alan

³ Görüşmecileri tanımaya yönelik olarak ayrıca; “spor kulübüne üyelik durumları”, “bir antrenör ile çalışıp çalışmadıkları”, “düzenli antrenman yapıp yapmadıkları”, “sponsorlarının olup olmadığı”, “spor ile ilgili maddi ihtiyaçlarını hangi kaynaklardan karşıladıkları”, “STK ve derneklere üyelik durumları”, “dernek veya STK'ların amaca yönelik çalışıp çalışmadıklarına yönelik düşünceleri”, “spora başlama amaçları” ve “spora kimin aracılığı ile başladıkları”na ilişkin sorular yöneltilmiştir (bkz. Ek 1).

kavramları, “engelli beden” ile ilişkili sosyolojik kuramlar ve araştırmaya ilişkin sorular temel alınarak temaların tanımı yapılmıştır. Görüşme soruları dört kategoriden oluşmaktadır. Birinci grup sorular, görüşmeciyi tanımaya yönelik kişisel bilgiler ile ilgili bölüm; ikinci grup sorular, engelli sporcuların dünyayı nasıl deneyimlediğine ilişkin “habitus” ile ilgili bölüm; üçüncü grup sorular, engelli sporcuların farklı sermaye türlerine sahip olup olmadıklarına ilişkin “sermaye” ile ilgili bölüm; dördüncü ve son grup sorular ise sosyal mücadele zemini ve güce yönelik “alan”a ilişkin konuları kapsamaktadır.

Görüşmeler, çalışmanın içeriği ile ilgili bilgi verildikten sonra yapılmıştır. Görüşmeler her kişinin belirli bilgi ve deneyimlerini yansıtacak şekilde kişilere göre belirlenerek özelleştirilmiştir. Görüşmelerin en kısısı 50 dakika en uzununu ise 1 saat 20 dakika civarında sürmüştür. Görüşme yapılanların isimleri araştırmanın gerektirdiği etik değerler ve katılımcının kendisini daha rahat ifade etmesi açısından gizli tutulmuştur. İsimler yerine katılımcılara takma isimler verilmiştir.

Araştırmada engellilik ve spor konusunda çalışmaları bulunan bir uzman çalışma boyunca araştırmaya danışmanlık yapmıştır. Görüşme formunun geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için Paralimpik deneyimi olan üç sporcu ile görüşülerek pilot çalışma yapılmış ve pilot çalışmadan sonra görüşme formunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca katılımcı teyidi almak için görüşmeden sonra kişilere görüşmeye eklemek veya çıkarmak istedikleri konular olup olmadığı sorulmuş ve cevapları tekrar gözden geçirilmiştir. Derinlemesine görüşmelerin içeriği, görüşme sırasında araştırmacı tarafından not alınmış, daha sonra yazılı olarak özetlenmiştir. Görüşme yapılan kişilerin onayıyla, tüm görüşmeler dijital ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir.

1.3.2. Gazete Analizi

Araştırma kapsamında 2012 Londra Paralimpik Oyunları’nın⁴ gerçekleştiği 29.08.2012-09.09.2012 tarihleri ile 2016 Rio Paralimpik Oyunları’nın gerçekleştiği 07.09.2016-18.09.2016 zaman aralıklarında yayımlanan gazetelerinde yer alan Paralimpik Alan’a ilişkin haber başlıkları ve görseller incelenmiştir. Bu tarihler arasında

⁴ 2012 Londra Paralimpik Oyunları için seçili gazetelerin internet baskıları seçilmiştir.

tarama gerçekleştirilmesinin temel sebebi, gazetelerde Paralimpik Oyunlar'a yönelik haberlerin daha fazla yer alacağı düşüncesidir. 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın seçilmesinin nedeni ise Türkiye'nin sporcu sayısı olarak en yüksek düzeyde katılım gösterdiği Paralimpik Oyunlar olmasındandır⁵. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki yazılı basın oluşturmuştur. Haber başlıkları ve görseller, 2012 ve 2016 yıllarında (Paralimpik Oyunlar'ın gerçekleştiği zaman diliminde) Türkiye'nin en yüksek tiraja sahip beş ulusal gazetesi olan *Posta*, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Fanatik*, *Fotomaç* incelenerek elde edilmiştir (bkz. Ek 2).

Araştırmada görsellerin değerlendirilmesinde nicel araştırma yöntemi olarak içerik analizi tercih edilmiştir. Tarama modelinden yararlanılarak görseller analiz edilmiş ve içerik analizinin bir türü olan frekans analizi kullanılmıştır. Görsellere ilişkin bir kodlama prosedürü oluşturulmuş ve kod çizelgesi kullanılmıştır. Olası tutarsızlıkları azaltmak ve güvenilirliği sağlamak için kullanılan kriterler net bir şekilde açıklama tablolarında belirtilmiştir. Görsellerin analizi için SPSS programı kullanılmıştır. 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın yapıldığı zaman aralığında gazetelerde yer alan Paralimpik Alan'a ilişkin görsellere baktığımızda toplam 93 adet görsele (bkz. Ek 3) ulaşılmıştır. Dört yılda bir yapılan Paralimpik Oyunlar için oldukça yetersiz bir sayıdır. Görsellere ilişkin açıklama tablosu (bkz. Tablo 2) aşağıda verilmiştir.

⁵ Türkiye 2012 Londra Paralimpik Oyunları'na 67 sporcu ile katılım gösterirken; 2016 Rio Paralimpik Oyunları ise en yüksek sayıda sporcu ile katılım gösterdiğimiz organizasyon olmuş ve toplamda 79 sporcu ülkemizi temsil edilmiştir.

Tablo 2. Gazetelerdeki Görsellere İlişkin Açıklama Tablosu⁶

Gazete İsmi	1:Posta, 2:Milliyet, 3:Hürriyet, 4:Fanatik, 5:Fotomaç
Paralimpik Olimpiyatlar	1:2012 Londra Paralimpik Oyunları 2:2016 Rio Paralimpik Oyunlarını
Paralimpik Oyunların Günü (29.08.2012-09.09.2012)	1:Açılış, 2:İkinci Gün, 3:Üçüncü Gün, 4:Dördüncü Gün; 5:Beşinci Gün; 6:Altıncı Gün, 7:Yedinci Gün, 8:Sekizinci Gün, 9:Dokuzuncu Gün, 10:Onuncu Gün, 11:On Birinci Gün, 12:Kapanış, 13:Oyun Tarihleri Dışında
Görsel	1:Engellilere İlişkin Var 2:Engelliler Dışında Ama İlişkili 3:İlişkisiz
Görsele İlişkin Cinsiyet	1:Erkek, 2:Kadın, 3:Diğer (topluluk halinde)
Spor Çeşidi	1:Bireysel 2:Takım sporu 3:Diğer
Engelliliğin Sunumu	1:Görünür 2:Gizli 3:Diğer
Görselin Türü	1:Spor Kıyafetli 2:Oyun Alanı İçerisinde 3:Hareket Halinde (Örn. Atış Halinde) 4:Diğer
Görselin Açısı	1:Kafa 2:Bedenin Üst Bölgesi (torso) 3:Bedenin Bir Parçası 4:Tüm Beden 5:Diğer
Engellilik Türü	1:Ampute 2:Bedensel Engelli 3:Görme Engelli 4:Diğer

Gazete başlıkları haberin en önemli ve en çarpıcı yönünü ortaya koyan ifadelerden oluşur. Okuyucular genellikle haber başlıklarının çarpıcı ifadelerine ilişkin olarak haberi okumaya değer görürür. Paralimpik Oyunlar'ın devam ettiği süre boyunca seçili gazetelerde yer alan Paralimpik Alan'a ilişkin başlıklar taranmış ve sık tekrar eden kelimeler belirlenerek Paralimpik Alan'a ilişkin algı ortaya konmaya çalışılmıştır.

2012 Londra Paralimpik Oyunları'na ilişkin gazete başlıklarına bakıldığında toplam "63" haber başlığına; 2016 Rio Paralimpik Oyunları'na ilişkin gazete başlıkları incelendiğinde ise toplamda "58" haber başlığına ulaşılmıştır. 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları süresince seçili gazetelerde yer alan haber başlıklarında hangi kelimelerin daha sık kullandıklarını bulabilmek amacı ile Nvivo programı kullanılmıştır. Nvivo programının verilerin sınıflandırılması, kodlanması ve temalara

⁶ 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunlar için gazetelerde yer alan görsellerin değerlendirmeleri Ek 4ve Ek 5'te grafikler haline verilmiştir.

ulaşılması bakımından araştırmacıya kolaylık sağlayacağı düşünülmüştür. Kelime sıklığı ve kelime bulutu Nvivo 11 paket programı yardımı ile elde edilmiştir (bkz. Şekil 2).

Şekil 2. Haber Başlıklarına İlişkin Kelime Bulutu

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma boyunca karşılaşılan en büyük sorun örneklem grubuna ulaşmak ile ilgili olmuştur. Türkiye’de Paralimpik sporcuların az olması ve ulaşılan pek çok sporcunun ilk başta yüz yüze yapılacak olan görüşmeleri kabul ettiğini bildirirse de bir süre sonra araştırmaya katılmaktan vaz geçtiğini belirtmesi araştırmacının karşısına çıkan en büyük zorluk olmuştur.

Araştırmanın yazımında hem engelli hem de sakat sözcüğünün kullanılmasına karar verilmiştir. Katılımcılarla yüz yüze yapılan görüşmelerde bir kısım görüşmeci ‘engelli’ kelimesinin onları rahatsız ettiğini ve ‘sakat’ kelimesini kullanmayı tercih ettiklerini belirtmeleri nedeni ile böyle bir uygulamaya gidilmiştir. Engelli kelimesinin daha baştan onları ötekileştirdiğini vurgulamışlardır.

1.5. Tanımlar

Paralimpik: Engelli Olimpiyat oyunları olarak kullanılan Paralimpik (Paralympic) sözcüğü, Latin alfabesinden alınan ‘para’(ile) ve ‘olimpic’(olimpiyat) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur (<https://www.paralympic.org>).

Paralimpik Oyunlar: Çeşitli engelli gruplarından elit sporcuların katıldığı oyunlardır. Paralimpik Oyunları, 1988 Seul Yaz Oyunları ve 1992 Albertville Kış Oyunları’ndan itibaren Olimpiyat Oyunları ile aynı tesislerde yapılmaktadır (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi, 2013).

Uluslararası Paralimpik Komitesi (International Paralympic Committee, IPC): 22 Eylül 1989 tarihinde kurulmuştur. Merkezi Almanya’da Bonn şehrinde yer almaktadır. 162 Ulusal Paralimpik Komitesi ve 4 tane uluslararası spor federasyonundan oluşmaktadır. Türkiye’de Ulusal Paralimpik Komitesi 2002 yılında kurulmuş ve aynı yıl IPC’nin üyesi olmuştur (Ergun, 2011).

Protez: “Eklenti, ekleme, önüne ekleme” anlamındaki Yunanca *prósthesis*’ten gelmektedir (Şaşmazel, Özkan ve Mumcu, 2013).

Siborg: Bedenin yeni teknolojiler ile yeniden formatlanması ve siber teknolojik protezlerin bedenle bütünleştirilmesidir.

Habitus: “Aktif bireylerin karşılaştıkları değişik durumlarla başa çıkmasını sağlayan bir strateji ve taktik üretme mekanizmasıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2003).

Sermaye: “Sermaye, toplumsal dünya içerisinde bir güç ve konum yaratma aracıdır” (Bourdieu, 2010).

Alan: “Alan, insan varlığının anlaşılabilir bütünlüğünü sınırlandıran ve karmaşık sosyal yapıların sistematik bir şekilde sosyolojik açıdan analiz edilmesini kolaylaştıran bir araçtır” (Bourdieu ve Wacquant, 1992).

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİ BEDENDEN PARALİMPİK BEDENE

2.1. Bedenin Zaman İçindeki Dönüşümü

Tarih boyunca beden üzerindeki toplumsal kontrolün çeşitli pratikleri aslında “kendi sakatlarını yaratan” bir toplum oluşmasına ön ayak olmuştur. Bedenin toplumsal anlamlarla ve kültürel kodlarla nasıl üretildiğini ve toplumsal olarak ne şekilde yapılandırıldığı anlamak bu karmaşık yapıyı çözmede oldukça önemlidir. Her çağda egemen sınıfların güçlerini devam ettirebilmeleri için seçtikleri en kolay yol; bedeni insan eli ile denetim altına almak ve sınırlarını çizmek olmuştur. Bu yüzden bedenin zaman içindeki dönüşümünü ele almadan önce; “güzellik” kavramından ve güzelliğin temel belirleyicileri olan uyum, orantı, simetriden söz etmemiz gerekir.

Bodei, Pythagorasçı⁷ uyum geleneğinin yüzyıllar boyu sanat veya estetik alanında birbirini izlemiş olan bütün ‘matematiksel’ güzellik kavramlarına ve hatta modern bilimin bazı kesin kuramlarına da etki ettiği üzerinde durmuştur. İfade ettiği; “Yunan heykellerinin başının (çenenin ucundan saçların başladığı yere kadar) kuramsal olarak bütün vücut yüksekliğinin 1/10’u olması gerektiği ve tapınakların çoğunlukla bir sütunun çapına karşılık gelen oran birimlerinin katlarına göre yapıldığı” gerçeğidir. Bodei, görsel sanatların içinde de “altın oran”ın, yani bir parçanın eşit olmayan iki parçaya bölünmesi ve bu parçaların kendi aralarında, bütün parçanın birinci parçayla oluşturduğuna karşılık gelen bir orantı içinde olmalarının sağlanmaya çalışıldığı üzerinde durmuştur. “Evrensel (Kozmik) düzen kavramı, bütün Batı geleneğinde, güzellik, doğruluk ve iyiliğin örneği olacak ve uğradığı çeşitli dönüşümler onun kökten gelen doğasını bozmayacaktır. Hesaplanamaz, ölçülemez, belirtilmemiş ve belli belirsiz konusunda ilkel bir korku egemendir. Platon’da, uzun bir süre ve sonrasında, çirkin ölçü eksikliğidir” (Bodei, 2008).

⁷ “Güzellik üstüne ilk ayrıntılı düşüncelerin ayrıcalıklı merkezini oluşturan ‘Pythagoras Okulu’ olmuştur. Her güzellik biçiminin küresel bir bağlamda yazılması geleneksel olarak Pythagoras’a atfedilir. Bu nedenle, o, dünyaya, önceleri yalnızca kadınların süslenmesini ya da makyajını, yani ‘kozmetik’i gösteren terim olan *kozmos* adını verir. Güzelliğin ‘parçaların orantısından’ ya da ‘daha doğrusu, parçaların orantılarından ve parçaların uygun durumda bulunmasından ya da daha kesin bir anlatımla, parçaların büyüklüğü, niteliği ve sayısından ve onların karşılıklı ilişkisinden’ ibaret olduğu fikri, bazen *Büyük Kuram* adıyla sunulan fikirdir. Ve bu fikir Avrupa’da çok uzun yıllar kabul görmüştür” (Bodei, 2008).

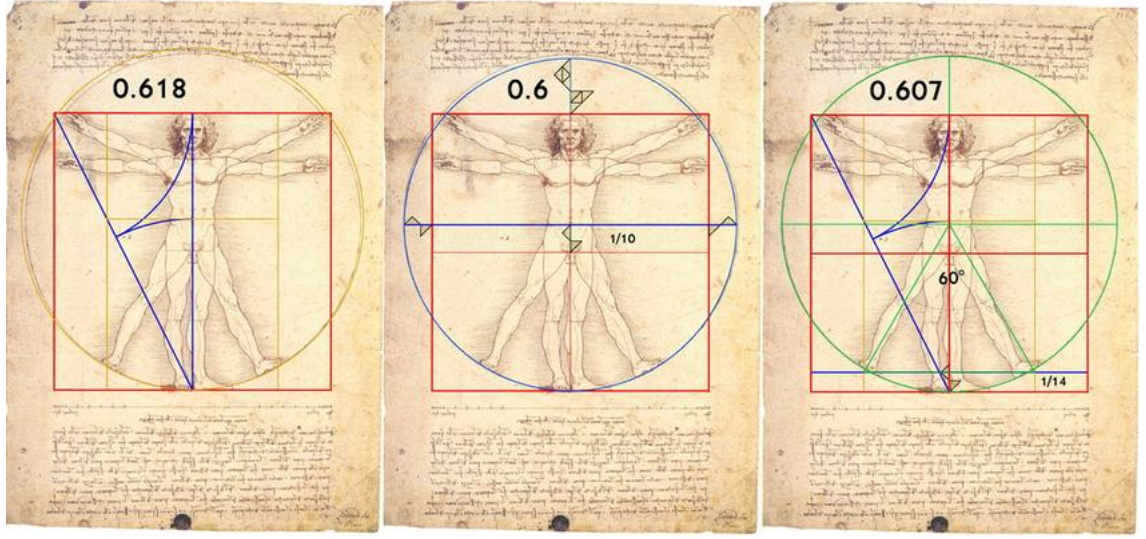
Eski Yunanistan ideali bütün parçaların uyum içinde olmasını gözetir. Vücut eğri büğrüyse bu ancak insana yapaylıktan uzak, doğal bir güzellik kazandırmaya yarayan cimnastik oyunları ile düzeltilir. “Kendi yontunu yontmayı sakın bırakma” diye yazar Plotinos (M.Ö. 2. yüzyıl). Yunanlılar dünyaya bir sanat yapıtıymışçasına bakarlar, her insan kendi bedenini biçimlendirmekle yükümlüdür. Genç adam vücudunu oyunlarla (bkz. Şekil 3) hazırlayarak⁸ kendine söz geçirmeyi öğrenir, bu da felsefi eğitim için gerekli bir ön koşuldur (Paquet, 2015).

Şekil 3. Oyunlarda Sergilenen İdeal Vücut İmgesi (Pinterest, 2016)

Uyum ve oran ilişkisi Eski Yunan’da kusursuzluğun bir ifadesi olarak ele alınırken bu durum Rönesans’ta da devam etmiştir. Bu dönemde Leonardo da Vinci ayrıca insan vücudunun oranlarına ilişkin şemaları da ortaya koymuş ve sayısal oran kavramı uzuvların uyumu olarak değerlendirilmiştir (bkz. Şekil 4).

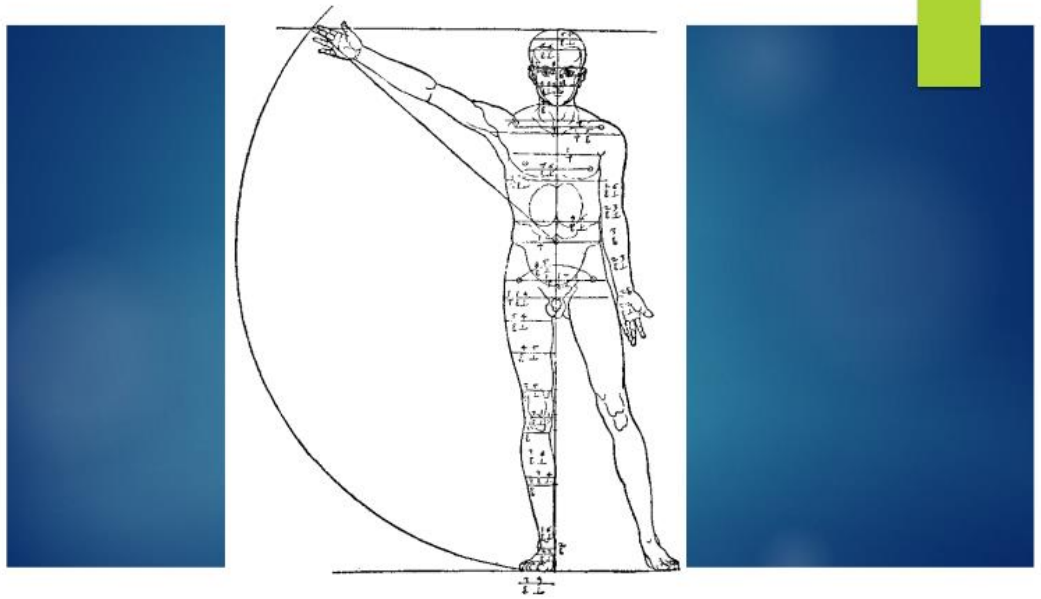
⁸ “Hargreaves galip sporcuların kent merkezlerinde heykellerine yer verilmeye başlanması ile sporcuların iktidar hedeflerine ilişkin motivasyon kaynaklarının da değiştiğini ifade etmiştir. Sporcu sadece başarının yeterli olmadığını, mükemmel bir görüntüye de sahip olmasının gerekliliğini anlamıştır. Bu kriterlerin belirleyicisi toplumsal bedenlerin tasarımcısı olan hâkim iktidar mekanizmalarıdır” (Topaloğlu, 2010).

Şekil 4. Leonardo Da Vinci: Altın Oran (Medina, 2016).

Paquet, Rönesans'ta vücudun bir mimari yapı gibi tasarlandığını, parçalara ayrılıp sonra tekrar yeniden biçimlendiğini ifade etmektedir.

“Polykkleitos’a göre ideal görünümde vücudun yedi buçuk baş boyunda olması gerekirken, Lysippos’a göre sekiz buçuk oranında olmalıdır. Albrecht Dürer (bkz. Şekil 5) ile Leonardo Da Vinci ideal değere sahip diyagramlar koyup yüzün çizgilerini altın oranla parçalara ayırarak, basit ve deneysel özellikli kurallara göre hareket ederler. Kadının üç beyazı (ten, dişler, eller), üç kırmızısı (dudaklar, yanaklar, tırnaklar), üç karası (gözler, kaşlar, kirpikler) olmalıdır ve ideal vücudun yedi, dokuz ya da otuz üç kanonuna uymak durumundadır. Oran ölçüleriyle planlanan vücut tıpkı bir anıt gibi altın oranla (1,618) tanımlanır. Dürer, ideal bir kanon yaratmaktan uzak dursa da oranlı beden ölçüleri açısından çok titiz bir sistem önerir. Yirmi altı farklı vücut birleşimi ortaya koyup aynı şekilde cisimlerin geometrisine ilişkin örnekler geliştirir” (Paquet, 2015).

Şekil 5. Albrecht Dürer, 1557 (Covers and Citations, 2013)

Hersey'in görüşleri mükemmel bedene ilişkin ortak akli destekler biçimindedir:

“Bedenlerin yoz ve güzel olması bu ölçümlerle ortaya çıkmıştır. Eğer beden belirlenmiş, normal denilen ölçümlerin dışındaysa “yoz bir beden” oluyordu. Örneğin, 1.80 boy normal olarak kabul ediliyor, çünkü mimari yapılarda kapı eşikleri bu boy oranına göre yapılıyor, eğer boyunuz 1.80'den daha uzun ise normal olmayan bir bedeniniz oluyor, bu da sizi engelli ve eski anlayışa göre yoz yapıyordu. Bir matematiksel düzen ve ölçütün var olması gerektiği düşünülüyordu” (Hersey, 2003).

Kısacası uyum, orantı ve simetri güzellik anlayışının temel belirleyicileri olarak geçmişten günümüze hep karşımıza çıkmıştır. Topaloğlu makalesinde; doğanın sayılarla keşfinden sonra insan bedeninin ölçüldüğünü ve rasyonel temellere oturtulduğundan bahsetmiş ve Rönesans döneminde antik dönemden kalma tanrı ve tanrıça heykellerinin ölçümlerinin yapılmasıyla farklı ideal beden formları elde edildiği üzerinde durmuştur (Topaloğlu, 2010). İdeal beden algısının temelinde yatan estetik öğretisi ve güzelliğin matematiksel olarak değerlendirilmesi günümüzde de süren bir anlayıştır. 90-60-90⁹ ölçülerindeki beden ideali de yerini artık "sıfır beden" söylemine bırakmıştır.

⁹ “90-60-90 denilen günümüzün popüler ölçüsü de beden kanonundan gelir. Kanon, eski Yunanca'dan, kânma sözcüğünden gelir; ölçüm sırasında kullanılan bir cetvel veya çubuk anlamındadır. Kanon, uzun yıllar boyunca bedeni sayısallaştırma ve belli bir ölçüyle ona biçim kazandırmak için kullanıldı. İsa'dan önce 5. yüzyılda Polikletios, Pitagorasçı düşüncenin hüküm sürdüğü dönemde Batı sanatına yüzyıllar boyunca hâkim olacak kanonik heykellerle beden formları yaratmıştı. Bu heykeller üzerinden insanlar kendi bedenlerini ölçüyorlardı” (Öğdil, 2010).

bakılması veya eş bulamayacaklarına ilişkin çarpık kodlar bu geleneğin yıllar boyu sürmesine olanak sağlamıştır. Toplum kendi sakatlarını yaratma yoluna gitmiştir.

İnsan eli ile yaratılmış sakatlara bir diğer örnek gelenekleri yüzünden bedenlerine müdahale edilen Afrika kabileleri üyeleridir. Kadınların boyunlarına takılan halkalar, eski Afrika kabilelerinde yakarak deriye şekil verme¹², eski dönemlerde cesaret, acıya dayanma, aristokrasi göstergesi olarak kullanılan piercing veya kabilelerin dudaklarına taktıkları tabaklar kültürün dayattığı gelenekler olarak karşımıza çıkar. Bu gelenekleri uygulayan kişiler 1800’lü yıllarda “ucube” gösterilerinde de kullanılmış ve pek çok kabile üyesi sirklerde acımasızca sergilenmiştir (bkz. Şekil 7). “Yaratılan” bu sakatlar günümüzde seyirlik olmaya devam etmektedir. Hâlâ bu bölgelere turistik geziler düzenlenmektedir.

Şekil 7. Kabile Geleneğinin Ucube Gösterilerinde Sergilenmesi (Daniel, 2008)¹³

¹² Ergenlikten çıkıldığı ve evliliğe hazır olunduğunun başka bireylere gösterilmesi geleneği.

¹³ Şekil 7’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Çabuklu'nun bedeninin var oluş hallerini ele aldığı “*Toplumsalın Sınırında Beden*” adlı kitabında “durmadan, arızalanmadan, ebediyen işleyen ve işlemesi gereken bir beden saplantısı” fikri oldukça yönlendirici olmuştur.

“Beden ve yüzeyi modernlik için bir tekinsizlik kaynağı idi ve bu nedenle tıbbi, bilimsel söylem ve pratiklerce disiplin altına alınması gerekmekteydi. Postmodernlik ise modernliğin bedeni yok etme yönündeki hareketini hızlandırdı. Postmodern toplumun ideal bedeni genç, esnek, bronzlaşmış, sıkı tenli, hijyenik ve formda bir beden idi. Deriye gelince, düz ve parlak olmalı, kişisel biyografiyi yansıtan izler, kırışıklıklar ve lekeler taşımamalıydı. Kısacası beden ve yüzeyi düzgün hatlara sahip olan, kaygan, saydam, pürüzsüz, kusursuz ve hatasız bir görünüm sergileyen soyut bir yüzeydi” (Çabuklu, 2004).

20. yüzyıla gelindiğinde estetik cerrahi hızla gelişti ve estetik uygulamalar genç kalmanın dışında; çalışabilme süresini uzatan toplum yararına bir uygulamaya doğru değişti. 1930’da ünlü cerrahlardan biri geleceğe ilişkin şu yorumda bulunmuştur: “Yirmi yıl içinde, estetik cerrahi sayesinde, bakımsız olmak yaşlı ya da çirkin olmak yakışsız bir şey olarak değerlendirilecektir” (Paquet, 2015).

Wallece ve Wolf, küreselleşmeyle birlikte bedeninin, düzen probleminin merkezine yerleştiğini ifade etmişlerdir. Artık düzenin problemi bedeni düzenlemektir. Küresel kapitalizmle ilgili postmodern açılımların şekillendirdiği tüketim kültürü, bedeni farklı anlamlarla yüklü bir metaya da dönüştürmüştür. Beden artık bir üretim öznesi değil, tüketim nesnesi¹⁴ konumundadır. Geçmişte “güzel” ya da “çirkin” olmak doğuştan gelen bir şans ya da kader olarak kabul edilirken, bedeninin yeniden yapılandırılabilirliğine ilişkin modern inanç,¹⁵ bir insanın bedensel biçiminin o insanın değerine işaret ettiği görüşünü güçlendirmiştir (Esgin, 2011).

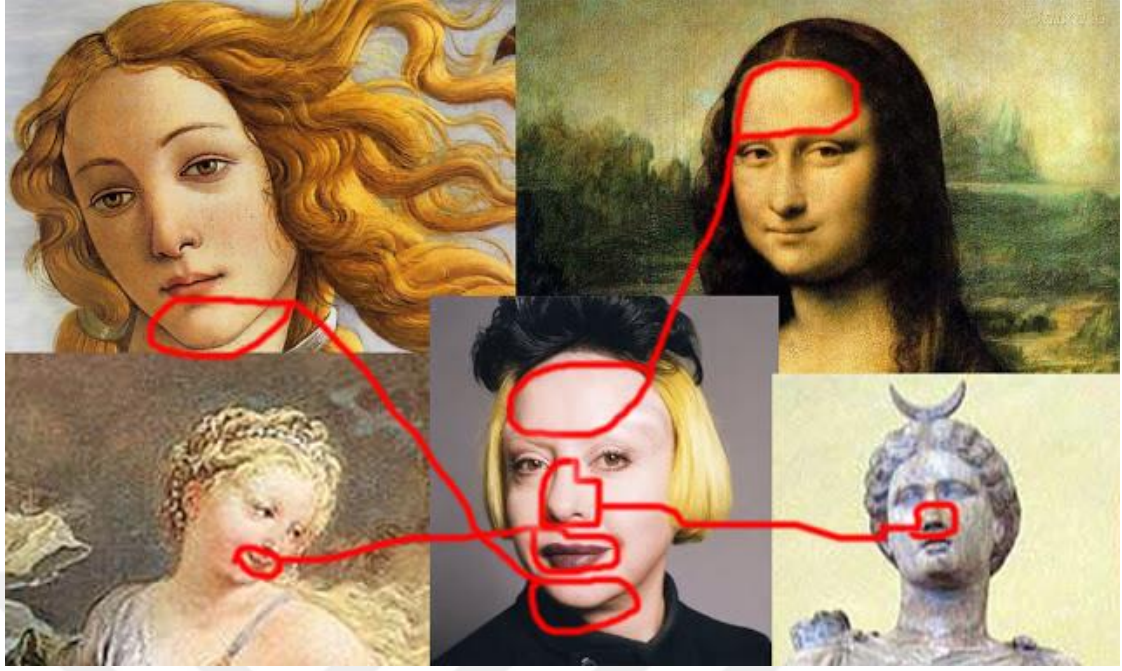
¹⁴ Tüketim kültürü hep kusursuzu hedef almakta, bozuk veya arızalı olanı ise sistemin dışına atmaktadır. Toplumda egemen olan güzellik anlayışı bedene ilişkin yanlış algıların da gelişmesine yol açmaktadır. Arzu nesnesi haline gelen beden daha da mükemmelliği yakalamak için adeta zorlanmakta ve baskı altına alınmaktadır. Bu durumun olumsuz sonuçlarına verilebilecek en iyi örnekler kusursuz olmak ve güzel görünmek adına gittikçe artan sayıda insanın “Anorexia Nevroza” ve “Bulimia” gibi yeme bozukluğu davranışı göstermesi veya bir kişinin aslında gerçekte olmayan fakat var olduğunu sandığı bir bedensel kusur ile aşırı uğraşması ya da bir beden kusuru varsa bile bunu aşırı abartması durumu olan “Beden Dismorfik Bozukluğu”nun günümüzde yaygın olarak görülmesidir.

¹⁵ “Ülkelerde ‘kusursuz güzellik’ algısını araştıran bir çalışmada hangi kadının hangi ülkede güzel sayıldığına ilişkin ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada 18 farklı görsel o ülkelerin kadın grafikerleri tarafından hazırlanmıştır. Vücut kitle indeksinin 17,5’in altında olması Anorexia Nevroza’ya işaret etmesi göz önünde bulundurulduğunda; 18 ülke kadınları arasında Çin’in, 17’lik oranla tehlikeli bir durumda olduğu belirtilmiştir. İtalya’da ise kadınların anorexiyanın eşik sınırında oldukları gözlenmiştir. Vücut

Estetik cerrahiyi, bedenini güzelleştirmek için kullanan insanlardan farklı olarak bedenini bir anlatım aracı olarak kullanan performans sanatçısı Orlan 1990 yılında ‘Carnal Art’ adını verdiği operasyon tiyatrolarına başlamıştır (Kunak, 2013). Orlan, sanatsal performanslarında, iktidarın güzellik kavramını ve modern batı toplumlarında kadın öznenin kuruluşunu eleştirmek için bir dizi estetik ameliyatla vücudunu ve yüzünü yeniden biçimlendirmiştir. Ameliyathane Orlan’ın stüdyosudur ve bedeni yalnızca işi için kullandığı bir araç ve materyal değil, aynı zamanda işinin ta kendisi ve estetik otoritelerin stereotiplerine karşı direnişine hizmet eden bir metafordur. Cerrahların yardımıyla bilgisayar kullanarak; Diana’nın meşhur burnunu, Boucher’in Europa’sının dudaklarını, Botticelli’nin Venüs’ünün çenesini, Gerome’nin Psyche’sinin gözlerini ve Leonardo’nun Mona Lisa’sının alnını kendi yüzünde bir araya getirdi (bkz. şekil 8). Carnal Art manifestosunda Orlan, ironik bir ifadeyle performe ettiği sanatın klasik anlamda, çağın mümkün kıldığı teknolojiyle gerçekleşen bir oto-portre¹⁶ olduğunu bildirir (Akman, 2005).

kitle indeksine göre en kilolu kadınlar İspanyol, en zayıfları ise Çinli kadınlar olarak ortaya konulmuştur” (SuperDrug Online Doctor, 2015).

¹⁶ “Dönüştürücü plastik operasyonlar geçiren Fransız sanatçı Orlan, sabitlenmiş kimliğin kısıtlamalarından kurtarmak için fiziksel varlığını değiştirir. Orlan, mutasyona uğrayan kimlikleriyle insanı insan yapan DNA’nın biyolojik kader olmasını reddettiğini iddia eder ve DNA’yı mecazi sanatsal keşiflere muhalefet bir güç olarak değerlendirir. Carnal Art Manifesto’sunda Orlan, ‘beden “modifiye edilmiş hazır-nesne” oldu, bir defa sunulduktan sonra artık ideal olarak görülmez” der. Teknoloji ile birlikte bedeni değiştirme, atfetme, yeniden biçimlendirme ve yorumlama “çağımızın bir yükümlülüğüdür”. Cerrahi operasyon sırasında ayık olan Orlan, kesilmiş halde operasyon masasında yatarken izlenimlerinden canlı yorumlar yapar. Neredeyse bir spor yorumu gibi her hareketinde ne olduğunu detaylarıyla anlatır. İdeal güzelliğe erişmek ve güzelliğin sosyal/kültürel/birleştirici standartlarını gerçekleştirmek için, kesimhanede bir parça et gibi düşünülen insan bedeninin vahşi kullanımını açığa çıkarır” (Riggs, 2015).

Şekil 8. Orlan'ın "Carnal Art" Performansı (Carter, 2015)

Benzer bir eğilime Amerikan fotoğraf sanatçısı Joel-Peter Witkin (bkz. Şekil 9) ve Batı kültürünün temel ilkelerine karşı duruşuyla tanınan modern yazarlardan Chuck Palahniuk'ın çalışmalarında da rastlamak mümkündür. Palahniuk; Amerikan ve benzeri tüm Batı toplumlarını, onların en önem verdikleri değerleri satırleştirecek eleştirir. Yazarın "Görünmez Canavarlar"¹⁷ adlı romanı; vücudun ve yüzün transformasyonu ve bozulması, cerrahi operasyonlar ve kimlik problemleri ile ilgilidir (Akman, 2005).

¹⁷ "Chuck Palahniuk bize roman olarak ulaştırdığı bu "üçüncü kimlik krizi"nde aile ve toplumda var olan genel geçer davranış kalıplarının altında yatan gerçekliği evirip çeviriyor. Genç ve güzel manken Shannon mutlu olmak için her şeye sahiptir: Parlak bir kariyer, kitlelerin ilgisi, yakışıklı bir sevgili ve yakın bir dost. Ancak geçirdiği bir "kaza" yüzünün yarısını yok ettiğinde (ağız denen bir şeyi yok artık, dili dışarı fırlamış, parça etlerden oluşan bir surati var. Shannon bunu oldukça soğukkanlı olarak karşılarsa da insanlar onu görünce karşısında dehşete düşüyor, acıyorlar, hatta küçük çocuklar onu canavar gibi görüyor. "Birds ate my face" repliği de kahramanın alaycı bahanesi), görünmez bir canavara dönüşür. Palahniuk romanında bir yandan güzellik ve kimlik kavramlarına bakarken, tüketim toplumuna ve estetik operasyon kültürüne de haşın saldırılar yöneltiyor" (Çömlekçioğlu, 2014).

Şekil 9. Joel-Peter Witkin'in Çalışmaları (Barrie, 2014; Iloboyou, 2015)¹⁸

Riggs, Patricia Piccinni ve Berlinde De Bruyckere gibi sanatçıların; insanları, hayvanları ve diğer yaşayan organizmaları, anatomilerinin yeniden şekillendirilmiş sürekliliğiyle ibretlik hikâyelerine bizi çeken yeni biyomorfolojik yaşam biçimlerine dönüştürdüğünü belirtmişlerdir. Her iki sanatçı da bedenin varlığına gönderme yapar. İlk bakışta zorlayan ve tiksindiren Piccinni ve De Bruyckere'nin eserleri (bkz. Şekil 10), bizi biyoteknolojide öjenik sibernetik ilerlemeler sonucu zihinsel olarak yırtıcı ve yok edici insanın hipnotik görüntüsüne çeker (Riggs, 2015).

¹⁸ Şekil 9'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 10. Patricia Piccinini ve Berlinde De Bruyckere'nin Eserleri (Naville, 2015; Joshua, 2011)¹⁹

Beden güzelliği artık, matematiksel formüllerle ifade edilir, değerlendirilir ve ölçülür hale gelmiştir. “*Görme konuşmadan önce gelişmiştir*”. John Berger’in “*Görme Biçimleri*” isimli kitabında yer alan bu ifade aslında neden insanları değerlendirirken ölçüp biçtiğimizi ve formüllere döktüğümüzü anlamamızda oldukça önemlidir. İlişki geliştirme yöntemlerimiz tamamen değişmiş ve “öteki” daha karşımızdaki bireyi görür görmez yaratılmaya başlanmıştır. Timurturkan, masalların ve film kahramanlarının hep güzellere seçilerek fiziksel cazibenin nasıl bir nimet olduğunun sürekli bize sunulduğu üzerinde durur. “Kötüler çirkindir, yalnızdır, zavallıdır, sonunda ölmeyi hak eder” (Timurturkan, 2009).

Beden politikaları daha doğduğumuz andan itibaren dayatılmakta ve sosyal çevre tarafından da ince ince hafızamıza kodlanmaktadır.²⁰ Çocuklar daha küçük yaştan

¹⁹ Şekil 10’da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

²⁰ Alanı kullanma biçimlerimiz eril bir söylem ile sürekli kulaklarımıza fısıldanır. Erkek çocuk her zaman daha geniş bir alanı kullanma hakkına sahiptir. Oyuncakları bile daha çeşitli, daha teknolojik ve daha çok parçalıdır. Yaratıcı ve aktif olması; hatta dünyaya hükmetmesi beklenir. Kız çocukları ise daracık

itibaren ellerine tutuşturulan “Barbie”, “Ken” ve “He-Man” oyuncakları ile mutlu olmanın tek yolunun “güzel olmak” veya “ideal standartlara” sahip olmaktan geçtiğine inandırılmaktadırlar. İdeal bir çift olarak piyasaya sürülen Barbie ve Ken bebekleri²¹ ise yüzlerinden gülümsemeleri hiç eksik olmayan mükemmel çiftler olarak karşımıza çıkarlar. Çocuklar daha o yaştan itibaren ‘bu kadar mükemmel olamaz isem ne yaparım?’ sorusunu kendilerine sormaya başlarlar. Bir yanda pürüzsüz bir ten, upuzun sarı salar, “90-60-90” ölçülerinde mükemmel sayıyı veren beden ölçüleri ve kusursuz meslekleri ile Barbie; diğer yanda ise mavi gözleri, kusursuz sarı saçları, kaslı vücudu, bembeyaz dişleri ile ideali temsil eden Ken bebeği 1959 yılından beri hep hayatımızda (bkz. şekil 11).

alanlarına hapsedilir. Hareketli olmaları veya atlayıp zıplamaları sürekli kısıtlanır. Onlardan beklenen üstünü başını kirletmeyen, sakın, verili oyuncaklarla oynayan ve bir kız çocuğundan beklendiği gibi “hanım hanımcık” davranmalarıdır. Oyuncakları ise ilerideki kadınlık görevlerine ilişkin küçültölmüş mutfak gereçleri ve “ideal” ölçülerde olması gerekliliğini hatırlatan bebekler ile sınırlıdır.

²¹ “Barbie gerçek dışı bir ideal olarak günümüz kadınına tehdit eder hale gelmiştir. Barbie bebekte olduğu gibi aşırı idealize edilmiş fiziksel görüntü ve yaşam tarzına sahip olma arzusu ve çabası “Barbie Bebek Sendromu” olarak bilinir. Genç kız, en iyi, en güzel görünmek ister ve sürekli bu çaba içindedir. Bazen bu çaba anorexia nevroza gibi yeme bozukluklarına kadar uzanır. Kişinin yaşamının merkezinde zayıflama çabası ve takıntıları yer alır. Hedef sıfır bedendir. Açlık, diyet, kusma ve aşırı egzersiz kişinin başlıca uğraşları olur. Bedenini ve kilosunu olumsuz bir şekilde yanlış algılar. Mükemmeliyetçilik, estetik görüntü ve ilgili konularda aşırı obsesyonlar, sık görölen kişilik özellikleridir. Erkeklerde kadınlara benzer bir biçimde “Adonis Kompleksi” olarak adlandırılan takıntılı ve yanlış bir şekilde bedenle uğraşma yaşamın merkezinde yer alabilmektedir” (Karacalar, 2011).

Şekil 11. Kusursuz Barbie ve Ken Oyuncakları (Sewing, 2017; Sally, 2011)

“Mükemmel” ve “ideal” ölçülere sahip olmamız gerektiği çocukluğumuz boyunca duyduğumuz hikâyelerde, bize anlatılan masallarda, deyim ve atasözlerinde sıklıkla pekiştirilir. Çocuklara yönelik eserlerin engelliliğe karşı olumsuz tutumların belirleyicisi olma durumu göz önüne alındığında; engelliliğin aslında “toplumsal olarak üretilmiş bir kategori” olduğu olgusu tekrar karşımıza çıkar.

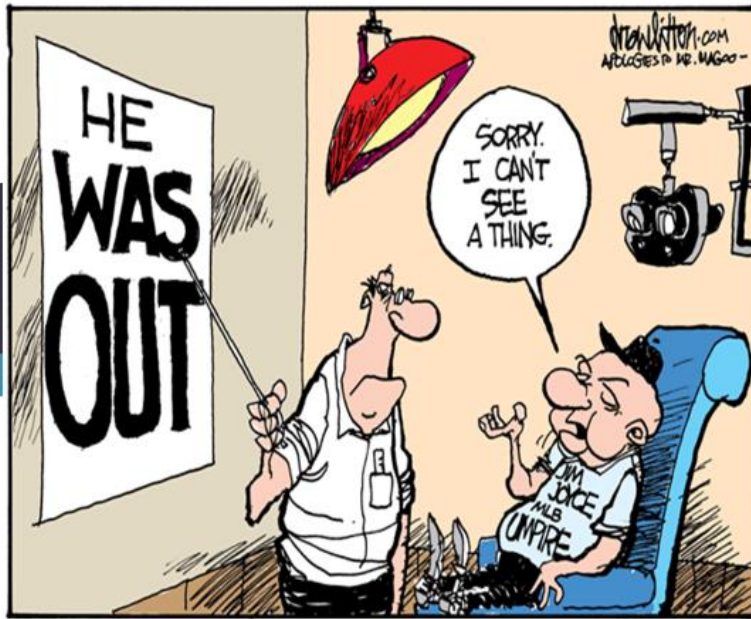
Şapiro, “*Everybody Belongs: Changing Negative Attitudes Towards Classmates with Disability*” adlı kitabında edebiyatın tutum taşıyıcısı olarak rolünü şöyle açıklamıştır: “Engelliliğe karşı olumsuz tutumları erken yaşta çok güçlü kültürel tesirleri olan okul, medya, dil ve edebiyat aracılığıyla öğreniriz. Edebiyatla ilk karşılaşmamız olan masallarda görülen kalıp karakterler (stereotip), örneğin ‘Pamuk Prenses’teki kötü cadı, ‘Jack ve Fasulye Sırası’ndaki dev, ‘Rumpelstiltskin’deki sinsi, şekli bozuk cüce bu ilk örneklerdendir. Çocuklar erken yaşta bu öykülerden, iyi olanın fiziksel olarak da güzel olduğunu ve engelliliğin kötülüğü sembolize ettiğini öğrenir” (Ünal, 2011). Özellikle de geleneksel çocuk masallarına bakıldığında kötülerin hep çirkin, iyilerin ise hep güzel olarak resmedildiğini görmek kaçınılmazdır.

Türkan (2009), masallarda “kusuru ya zekâ ile kamufle ederek göze hoş gösterildiğini ya fenomenleştirildiğini ya da kötülüğün cezası olarak” vurgulandığını

belirtir. Yazara göre “dikkati çeken bir diğer nokta sakatlığın üstü başka bir şeyle örtülemiyorsa asla unutulmaması ve masalın sonunda da olsa mutlaka tedavi edilmesidir”.

Ünal (2011), çocuklara çok erken yaştan itibaren fiziksel “tamlik”, “güzel görünüm”, “yüksek zekâ” ve “anlaşılır konuşma” gibi bazı özelliklerin *değerli ve yüksek statülü insan* olmak için gerekli olduğunu; buna karşın “öteki”ne ait vasıflara sahip isen²² aşağılanmaya, alay konusu olmaya ve damgalanmaya hazır olman gerektiği ile ilgili söylemlerinin öğretildiğini ifade eder.

“Rubin ve Watson’nun yaptığı çalışmalar engellilere karşı oluşturulan tutumların belirlenmesinde yönlendirici olmuştur. Araştırmacılar yedi farklı engelli kalıbının edebi eserlerde kullanıldığını örneklemiştir: Acıklı ve acınacak temsile sahip engelli, engellinin mağduriyet nesnesi olarak anlatıldığı anlatılar, engelli bireyin kötücül olarak çizildiği anlatılar, engelli karakterin sadece atmosfer olarak kullanıldığı anlatılar, alay edilen nesne olarak engelli (bkz. Şekil 12), kendine acıyan engelli, yük olarak temsil edilen engelli ve son kalıp tip ise tecrit edilmiş olarak sunulan engellidir” (Ünal, 2011).

Şekil 12. Fenomen Çizgi Dizi Mr. Magoo (Danielle, 2010)²³

²³ “Alay edilen nesne olarak sunulan engelli temsilleri popüler medyada sıkça karşımıza çıkar. Buna en iyi örneklerden biri Mr. Magoo adlı çizgi film karakteridir. Görme engelli yaşlı adam, engellilerin toplum içerisindeki yardıma muhtaç bir aptal olarak görülmesini yansıtır. Engelliliğinin farkında olmayan Magoo, etrafındaki bütün tehlikelere karşı habersizdir ancak bir şekilde onların üstesinden gelir. Dahası, Magoo’nun başarıları boyunca izleyicilere hep bunun şans olduğu, dayanıklılığından kaynaklanmadığı hatırlatılır” (Barnes, 1992’den aktaran Ulu, 2013).

Türkiye örneğine bakıldığında ise; “sağlam” olan normaldir algısının daha Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında bilinçaltına yerleştirilmeye başlandığı gözlenmektedir. En çarpıcı örneklerden birisi Himaye-i Etfal Cemiyeti yayınladığı “Gürbüz Türk Çocuğu” dergisidir. Dergin kutsal amacını “Cumhuriyet Türkiye’sini sağlam temellere oturtacak yeni bir nesli yani ‘Gürbüz Türk Çocuğunu’ yaratmak” olarak ifade etmiştir. “Dergi ilk sayısında ‘Gürbüz Türk Çocuğu Niçin İntişar Ediyor?’ başlıklı yazıda, derginin birbiri ile çok yakın ilişkisi olan iki gaye ile çıkarıldığını belirterek bu iki gayenin; (1) Türk Çocuğu’nu gürbüz yetiştirmek; (2) Gürbüz Türk Çocuklarından kuvvetli, sağlam bir millet vücuda getirmek...” olduğu ifade edilmektedir” (Sarıkaya, 2005). Dergi ‘sağlam ve gürbüz bir çocuk yetiştirirseniz sağlam bir devlet de kurabilirsiniz’ inancını her fırsatta işlemiştir. Burada da karşımıza sağlam kafanın sağlam vücutta olduğu fikri çıkmaktadır. Hatta dergi daha da ileriye giderek geleneksel hale getirdiği gürbüz çocuk yarışması sonucunda sağlıklı, gürbüz ve “sağlam” olan çocukların fotoğraflarını dergide yayınlayarak bu algıyı pekiştirmiştir. “Öteki” yine devlet eli ile yaratılmıştır.

Orhan Seyfi’nin Cumhuriyet döneminde 1933 yılında kaleme aldığı “Spor Marşı” yine sağlam vücut algısını gözler önüne sermiştir (Doster, 2009):

*“gül, oyna, koş!
spor ne hoş!
golf, eskrim, hokey...
hep aynı şey!
hepsinde maksat birdir:
sağlam vücut sağlam fikir!
unutma ki genç sporcu:
senin için meslek borcu,
tehlikeden hiç yılmamak,
doğruluktan ayrılmamak,
mert olmaktır... sende eğer
varsa böyle meziyetler
seni bütün bir memleket;
büyük, küçük tüm millet;
bey, efendi, ağa, paşa;
alkışlarız hep: şa!..şa!..şa!..”*

Çağlı (2011), 30’lu ve 45’li yıllar Türkiye’sinde beden eğitimi ve spor politikaları oluşturulurken aslında devletin kendine uygun gördüğü daha doğrusu “rejime uygun” bireyler yetiştirmek amacıyla hareket ettiği üzerinde durmuştur. Devlet denetimi altında kurgulanan beden kadın bedenini kurgularken ise kadının spor

yapmasından çok doğurganlık için “sağlıklı” ve “kuvvetli” olmasını amaç edinmiştir. Spor yolu ile bedenlerini şekillendiren kadınların daha sağlıklı çocuklar doğuracağı öngörülmüştür:

"...Bütün memleketi ellerine emanet edeceğimiz yarınki neslin anası ancak ve her şeyden evvel yürümesini, koşmasını, zıplamasını bilen, neşeli, dipdiri bir genç kız olabilir. O, arkasında kirli yapağı gibi bir küme dolaşık saç taşımaktan dudak ve tırnak boyamaktan nefret eder. Onun için vakitsiz gösterişlerin hiçbir manası yoktur. O yalnız ve yalnız güneşten, temiz havadan tabiatın güzelliklerinden zevk alan bir sporcudur. Ta ana oluncaya kadar onun hayatı tabii ve sade bir suretle geçer. Bir takım boş gösterişlerden nefret eden sağlam vücutlu bu genç kız tiplerini bir an önce yaratmak mecburiyetindeyiz".

Bu bağlamda Ünal (2011)'ın Türk çocuk edebiyatında 1969-2009 yılları arasında yazılan çocuk öyküleri ya da romanlarında engellilerin nasıl temsil edildiğine dair araştırması²⁴ oldukça önemlidir. Aile ve engelli çocuk ilişkisi ele alındığında Ünal, Kemalettin Tuğcu'nun 1969 tarihli “Garip” isimli romanın “başı büyük, kolları, bacakları sıska, karnı şiş, kurbağaya benzer” bir çocuğun romanı olduğu üzerinde durmuştur. 1982 yılında yayımlanan “Küçük Kambur” romanında ise kambur doğan bebek Engin'in çevresi tarafından ailenin başına gelmiş bir ceza ve suçmuş gibi algılandığını ifade eder.

Masallarda yer alan bedensel engellere bakıldığında ise karşımıza ilginç karakterler çıkar. Pertev Naili Boratav'ın “Az Gittik Uz Gittik” adlı kitabında; sultana anlatacak hikâye arayan Keloğlan'ın ormanda sırtından yapışık iki adam görmesi buna bir örnektir. Balkan masallarından olan “Çınatı Parmak” adlı masalda ise, şekil itibarı ile normal insana benzememeleri (parmak büyüklüğünde olan bu çocukların yaşları büyür fakat bedenleri büyümmez) nedeni ile ateşe atılan masal kahramanları karşımıza çıkar. Tanrı'nın laneti, felaket habercisi veya uğursuz şeklinde algılanmışlardır. Çünkü bütün meziyetler güzel olana, iyiliğe ve kuvvetli olana verilmiştir²⁵ (Türkan, 2009).

²⁴ Ünal (2011)'ın ele aldığı ve farklı olarak engellinin çocuk olmadığı “Yarım Adam”da ise karakter tekerlekli sandalyede kafesçilik yaparak ailesini geçindiren Bekir Bey olarak kurgulanmıştır. Romanda Bekir Bey'in 11 yaşındaki kızı Sevim evlerini görmek isteyen arkadaşlarının gelmesini istemez ve sorulduğunda ise babasını “Yarım Adam” olarak tanımlar. Ünal, bu alıntının iki açıdan önemli olduğunu belirtmiştir. İlki “tam insan”, “yarım insan” kavramlarıyla eksiklik duygusu vermesi açısından önemli; ikincisi ise engellilik durumunun aile bireyleri üzerinde nasıl bir utanma duygusu yarattığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

²⁵ Türkan (2009) masallarda olağanüstü yollarla düzeltilen bedensel kusurların da sıkça işlendiği üzerinde durmuştur. Örneğin kelliğin masallarda kahramanlara, kötülüklerinin göstergesi olarak, bir anlamda ceza

Beden kusurları ile ilgili şiir örneklerine bakıldığında kekeme şiirlerini, kamburla boduru konu alan şiirleri ve özellikle de cücelerle ilgili olan şiirleri ele alabiliriz. “Araştırmacılara göre saraylarda padişahları eğlendirmek amacıyla cüce, kambur gibi kişilerin istihdam edilmesi çok eski çağlara dayanmaktadır. Cüceler²⁶, kamburlar ve hadımlar en çok rağbet gören soytarılarıdır. Cüceler sadece sarayda yer alan kişiler değildi. Padişahların önlerinde takla atmak, şebeklik yapmak, esprili hikayeler anlatmak, çeşitli nüktelerle padişahı güldürüp eğlendirmek vazifeleridir. Saray soytarılığı yapan cüceler, boyları normal insan boyundan çok kısa olan, genellikle sırtlarında kambur bulunan, kısmen hilkat garibesi insanlardır” (Tökel, 2009).

olarak verildiğini ifade eder. Kendi nesli için herhangi bir kusura, eksikliğe tahammülü olmayan insan ruhunun masal bile olsa sakatlığı kabul etmeyeceğini belirtir. “Keloğlan’ın kafasında saç çıkartılması veya kör gözün açılması gibi”.

²⁶ “Cüce ve dilsizlerin Osmanlı sarayında en başından değilse bile 15. yüzyıldan itibaren varlık gösterdiğini çeşitli kaynaklardan biliyoruz (bkz. Şekil 13). M. E. Meeker’a göre, gündelik yaşamda padişahın etrafında bulunan herkes bir sosyal veya fiziksel eksiklikle maluldür ve bu ortamda padişahın kendisi de bütün sıradan insan ilişkilerinden münezzeh, adeta bir yarı tanrı gibi yaşar. On dokuz yıl yaşadığı Topkapı Sarayı’ndan 1657’de ayrılan Wojciech Bobowski (Albertus Bobvius), diğer adıyla Ali Ufki’ye göre, bir cüce ne kadar kısa boylu olursa o kadar teveccüh görürdü ve hem cüce hem dilsiz hem de hadım olan biri padişaha sunulabilecek en makbul hediyeyi teşkil ederdi. Bu bilgi, eski Romalılarda, erken modern Avrupa saraylarında ve “freak show”larda gördüğümüz deforme bedenlere yönelik merakın Osmanlı sarayında da bir ölçüde mevcut olduğunu akla getirmektedir. Cücelerle dilsizlerin saraydaki varlığının bir başka anlamı da hiç şüphesiz merhamet ve hayırla ilgilidir. 15. ve 16. yüzyıllarda saray dilsizlerine yüklenen şaşırtıcı bir işlev de padişahın öldürülmelerini emrettiği şehzadeler ile bazı paşaları boğma görevidir. 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başlarında saraydaki konumları sayesinde siyasi ve iktisadi güç imkanlarına kavuşan cüceler ve dilsizler, aynı zamanda Osmanlı yönetici sınıfı içerisinde bir miktar nefret ve önyargının hedefi oldular. Çoğu zaman doğrudan bedensel farklılıkları vurgulanmış, bu farklılıklara “kötülük” ve “eksiklik” çağrışımları yüklenerek adeta imparatorlukta olumsuz gidişatın sorumlusu sayılmışlardır. Osmanlı sarayında “farklı” olarak kodlanan bedenler en çok da hükümdarın olağanüstü niteliğini vurgulayan kut sembolleri gibi işlev görüyordu” (Dikici, 2014).

Bir Saray Cücesi ve İşaret Diliyle Konuşan İki Saray Dilsizi, 1650'ler

Bir saray dilsizi ve cücesi, 1670.

III.
Mehmed'in
Meclisinde,
Ortadaki
Havuzun
Yanında
Maskaralık
Yapan
Cüceler.
17. Yüzyıl
Başları.

Şekil 13. Osmanlı Sarayında Farklı Bedenler (Dikici, 2014)²⁷

Anonim sözler engelli bedenlere ilişkin tutumların oluşmasında oldukça önemli bir aktarım aracı olarak işlev görür. Atasözleri ve deyimler toplumun yüzyıllar boyunca beraberce geçirdiği ortak yaşantıların bir örüntüsüdür. Ortak ve yaratılmış bir dildir. Denemeler ve yaşanmışlıklar sonucu ortaya çıkar. Oluşturulan bu dil²⁸ ve kültürel kod

²⁷ Şekil 13'te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

²⁸ “Sözlü kültürümüzün önemli parçası olan atasözü ve deyimlerden engelli bireylere engellerini hatırlatan ve onlara bu engellerinden ötürü geliştirilen acıma bakış açısına örnek olarak “Kel ölür, sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur; Kör Allah’a nasıl bakarsa Allah da köre öyle bakar; Kör kuşun yuvasını Allah yapar; Köre renkten bahis olunmaz; Körün yanına varırsan, sen de bir gözünü kapa; Ağlama ölü için, ağla deli için; Gece gözü kör gözü; Gece işi körler işi” verilebilir. Örneklerde görüldüğü gibi görme engelli bireylere ilişkin atasözü ve deyimlerde acıma duygusu diğer engel türlerine göre daha fazla işlenmiştir. Engelli bireylerin dışlanması/ kabul görmemesine ilişkin örnek olarak gösterilebilecek atasözü ve deyimlerden bazıları ise, “Deli deliden hoşlanır, imam ölüden; Deli deliyi görünce çomağını (değneğini) saklar (gizler); Gördün deli savul geri; Karaya sabun, deliye öğüt neylesin; Parayı zapt etmek deliyi zapt etmekten zor; Taş ne kadar ıslanırsa deli o kadar uslanır; (herhangi birileri anlamına gelen) Keli körü toplamak” şeklindedir. Engelli bireylerin alay edilmesi/küçümsemesiyle ilgili örnek atasözü ve deyimlere bakıldığında ise; “Sağır işitmez (duymaz) uydurur (yakıştırır); Bekâr gözü, kör gözü; Kilimci ile kör hacı; Kör pazara varmasın, pazar körsüz kalmasın; Körle yatan şaşı kalkar; Körler mahallesinde ayna satmak; Körler memleketinde şaşılar padişah olur; Körler memleketinde tek gözlü kraldır; Kurtlu baklanın kör alıcısı olur; Baz bazla, kaz kazla, kel tavuk topal horozla; Bir deli kuyuya taş atar, kırk akıllı çıkaramazmış; Deli kız düğün etmiş, kendi baş sedire geçmiş; Deli kızın çeyizi gibi; Deli saraylı gibi; Deliye bal tattırılmışlar, çarşıda katran bırakmamış; Deliye her gün bayram; Deliye taş atma,

nesiller boyunca aktarılır ve engelli bedenlere ilişkin olarak da birtakım algıların yerleşmesine neden olur.

Günümüzde çok popüler olan ve yıllarca süren televizyon şovları veya çizgi dizilerin içerisinde de engelli karakterleri sık sık görmekteyiz. Neredeyse on altı yıldır televizyonda yer alan “Family Guy”, izlenme rekorları kıran fenomen çizgi dizi “Simpsons”, ülkemizde de “Hayalet Avcıları” olarak bilinen popüler çizgi dizinin değişik bir versiyonu olan “Extreme Ghostbusters”ta yer alan tekerlekli sandalyeli karakter, 1997 yılından beri yayın hayatında olan ve popülerliği ile inanılmaz bir pazar yaratan (karakterlerin yer aldığı tişörtler, şapkalar, kırtasiye ürünleri) çizgi dizi “South Park”, fenomen haline gelen “Game of Thrones” ve daha pek çok popüler kültür ürünü çizgi dizi ve filmlerde engelli karakterlere yer verilmiştir. Belli bir kesim engelli bireylerin televizyonlarda ve filmlerde yer almasının engelliliğe ilişkin bilinci arttırdığını ve onlara “görünürlük” kazandırdığını belirtirken diğer bir kesim de bu durumun duygu sömürsü aracı olarak para kazanmak amacıyla kullanıldığını ve izlenme oranlarının arttırılması için yapay bir kurgu olduğu fikri üzerinde birleşmektedirler (bkz. Şekil 14).

başını yarar; Demir ıslanmaz, deli uslanmaz” şeklindedir. Son olarak ise engelli bireylere ilişkin güven kategorisine bakıldığında ise bu kategoriye örnek olarak; “Deli ile çıkma yola, başına getirir bela; Bir görüş bir kör biliş” verilebilir” (Polat, 2009)

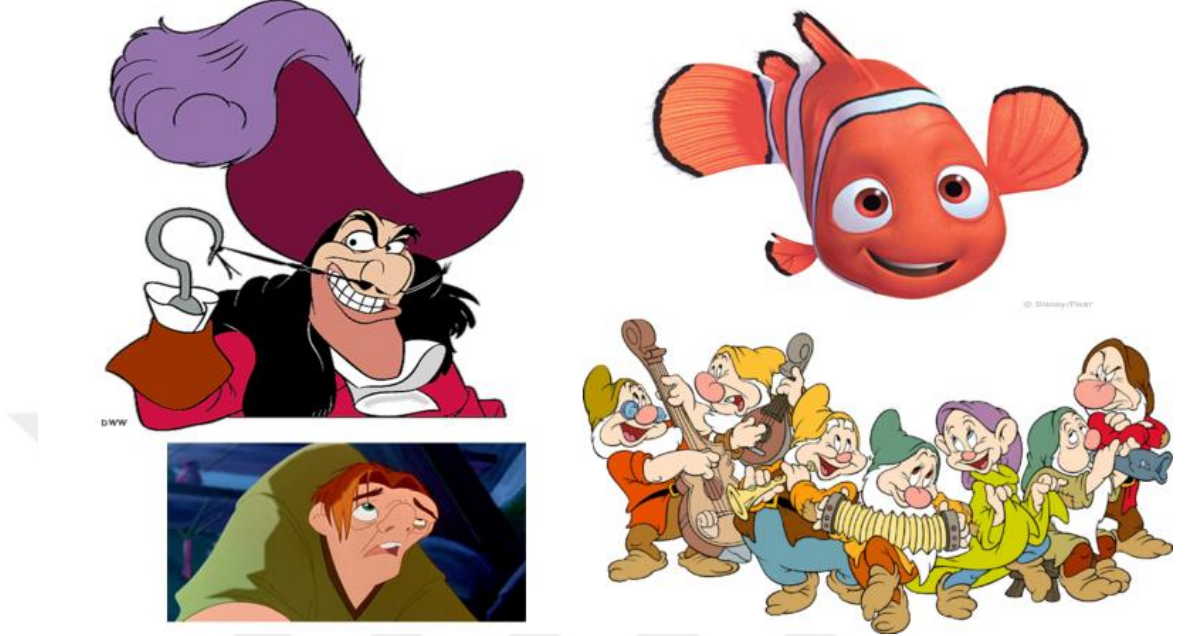
Şekil 14. Çizgi Dizi ve Televizyon: Fenomen Engelli Karakterler²⁹ (Ranker, 2017; Jeraholst, 2017; Madison, 2016)³⁰

Disney, yüz yılı aşkın bir süredir hayatımızda olan ve pazarlama stratejileri açısından en başarılı şirketlerden bir tanesidir. Disney büyülü ve mükemmellikler üzerine kurulu bir dünyadır. Disney filmlerinde engelli kahramanlara rastlamak zor olsa da karşımıza zaman zaman çıkabilmektedir. “Kahraman olmaya da engel değil ya” diye

²⁹ “Family Guy”ın işitme engelli karakteri, South Park’ın koltuk değnekli karakteri Jimmy Valmer, Family Guy’da kolları ve bacakları tahtadan olan ve sağ gözü görmeyen Jeamus Levine ve Simpson’da sağ kolu olmayan Herman Hermann”.

³⁰ Şekil 14’te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

düşünsek de karakterler (bkz. Şekil 15) daha çok tekinsiz, kötü karakterli, yardıma muhtaç ve ana rollerde yer almayan negatif stereotipler olarak karşımıza çıkmaktadır.

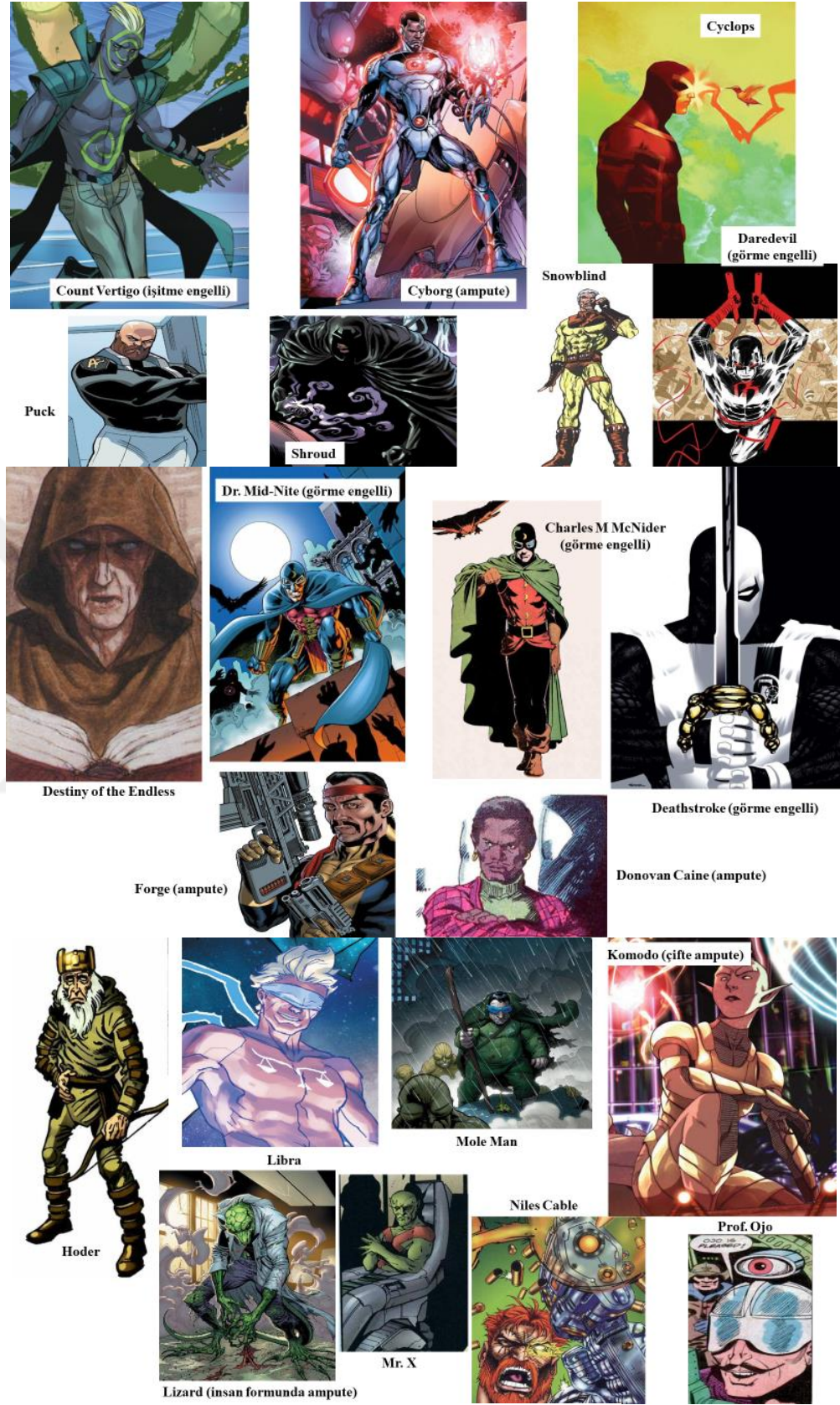
Şekil 15. Disney'in Büyülü Dünyası: Engelli Kahramanlar (Teachforthewin, 2012)

Dünyaca ünlü illüstrasyon sanatçısı ve moda eleştirmeni Alessandro Palombo'nun çalışmaları her şeyin mükemmel ve kusursuz olduğu “Disney” dünyasına farklı bir bakış açısı getirmiştir. “Do You Still Like Us?” mottosu ile yola çıkan sanatçı Disney dünyasının güzellikleri ile meşhur prenseslerini “engelli bedenleri” (tek bacaklı Pocahontas, tekerlekli sandalyesi ile Cinderella, çifte ampute Prenses Jasmine, protez bacaklı Külkedisi ve diğer engelli Disney prensesleri) ile resmederek (bkz. Şekil 16) toplumun kalıplaşmış ve değişmez güzellik algılarını temelinden sarsmayı hedeflemiştir. Böylece güzellikleri ile herkesi etkileyen prensesleri engelli olarak çizerek engelliliğe dikkat çekmiş ve sosyal dışlanmayı gözle görülür bir şekle sokmuştur (Murray, 2014).

Şekil 16. Engelli Disney Prensesleri (Murray, 2014)

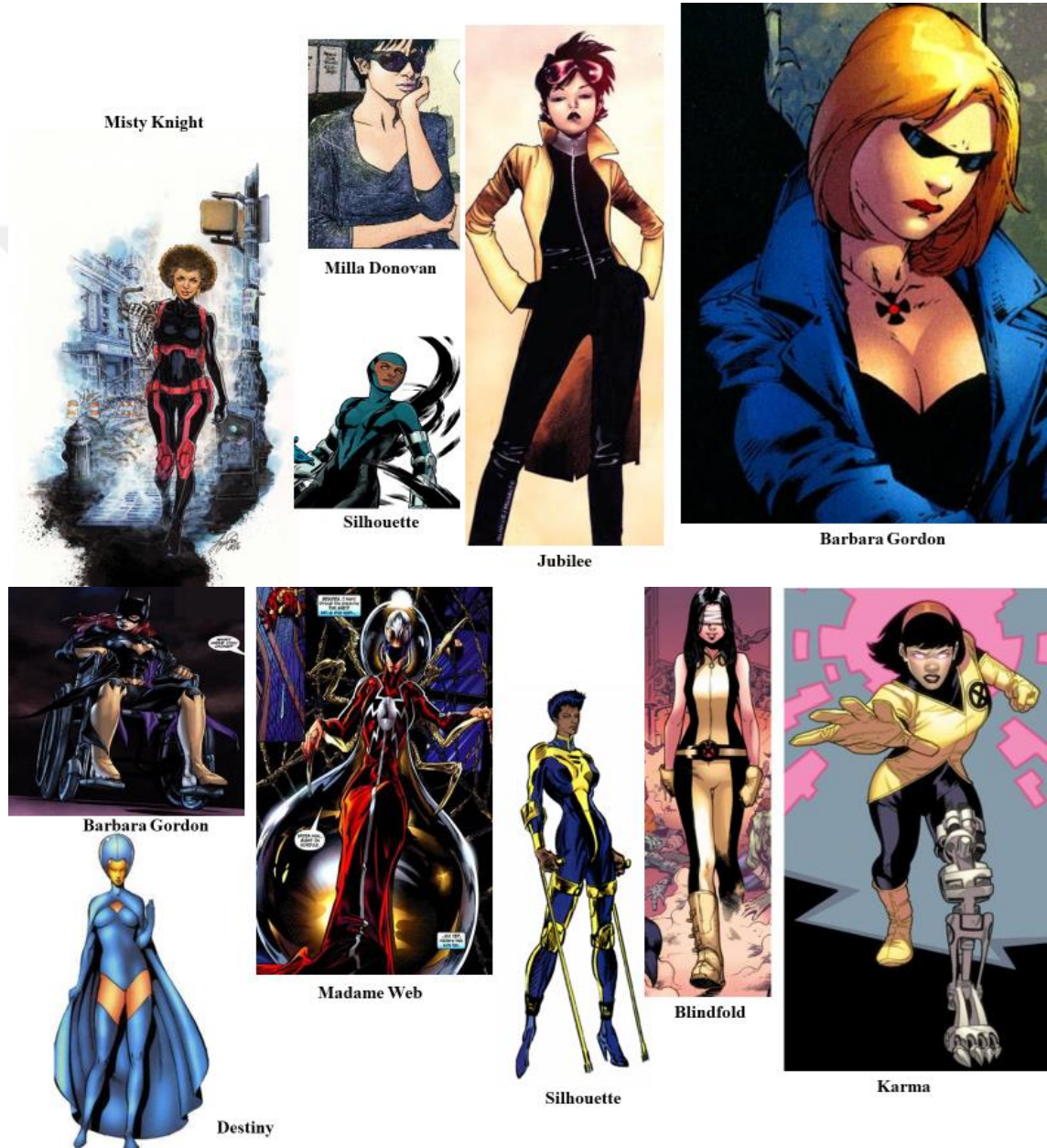
Büyük bir pazar oluşturan ve satış rakamları oldukça yüksek olan çizgi romanlarda da engelli kahramanlara rastlamak mümkündür. Gerçek hayatta uygun olmayan fiziksel düzenlemeler nedeni ile sınırlı bir hareket imkânı olan ve çoğu zaman “işe yaramaz” olarak etiketlenen bu kişiler çizgi romanlarda her güce sahip üstün nitelikli kahramanlar olarak çizilmiştir. Sahip oldukları engellilik durumuna vurgu yapılarak bu kurgu üzerinden kahramanlıkları yeniden güncellenmiştir (bkz. Şekil 17).

Şekil 17. Engelli Çizgi Roman Kahramanları (Jandreau, 2017; Comicvine, 2017)³¹

³¹ Şekil 17’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Televizyon veya çizgi dizilerde engelli kadın kahramanları çok fazla göremeyiz. Çizgi romanlarda ise bunun tersine engelli kadın kahramanlara oldukça geniş yer verilmiştir. Çifte ayrımcılık (hem kadın hem de engelli olmanın dezavantajını) yaşayan kadınların çizgi romanlarda kahramanlık öykülerinin yazılması oldukça ilginçtir (bkz. Şekil 18).

Şekil 18. Engelli “Kadın” Çizgi Roman Kahramanları (Jandreau, 2017; Comicvine, 2017)³²

³² Şekil 18’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Tüm bunlar aslında günümüzde tüketim kültürünün bize dayattığı “ideal ölçülere uyma zorunluluğu”nu göstermektedir. İnsan derisi artık şık bir ambalaj kâğıdıdır. Baudrillard (2012), bedenin günümüzde bir kurtuluş nesnesine dönüştüğünü ve bedenin bu “yeniden keşfi”nin reklam, moda, sağlık, perhiz, tedavi kültü, gençlik, zariflik, erilik/dişilik, beden ile ilgili bakımlar, rejimler, fedakârca uygulamalar ve bedeni kuşatan arzu söylemi ile doğrudan ilgili olduğunu ortaya koyar. Ona göre bedenin statüsü bir kültür olgusudur ve beden bir kültür varlığı olarak çekip çevrilir, düzenlenir ve sayısız toplumsal statü göstergelerinden biri olarak biçimlenir. Çünkü “*beden sattırır*”, “*güzellik sattırır*” ve “*erotizm sattırır*”.

Evrensel bir güzellik anlayışı konusunda neredeyse ortak bir görüş birliği bulunmaktadır. İktidar mekanizmaları da oluşturduğu bedene ilişkin politikalarda “kusursuz güzellik” algısını sürekli pekiştirmekte ve bu çarpık algının yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Beden her alanda bir endüstri ve gelir kaynağı konumundadır. Bu durum bedene ilişkin politik ve ekonomik müdahaleleri de zorunlu kılmaktadır.

2.2. Ucube Bedenlerden Engelli Bedenlere

Çabuklu (2006), günümüzün “normal” insanları açısından başkaları için görme engelli, işitme engelli gibi sıfatları kullanmanın çok doğal görüldüğünü; fakat ilkel topluluklardaki insanların görme ve işitme güçleriyle kıyaslandığında bugünün toplumunu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğunun sakat olduğunun düşünülebileceğini ifade etmiştir. “Günümüz toplumundan farklı olarak tarih boyunca çok sayıda toplulukta sakatlık özel bir kategoriye sokulmuyor, sakatlık sınıflandırıcı ve dışlayıcı politikaların “nesnesini” oluşturmuyordu”.

Fiziki engelle ucubelik arasındaki ilişki şaşırtıcı görünebilir. Önceleri ucube olarak tarif edilen, bugün ağır engelli olarak görülmektedir. Ucube toplumda, görünüşü şaşkınlık ve her zaman rahatsızlık verici olan, daima ciddi anomaliler, hem de talihsiz anomaliler gösteren bir varlıktır. Gözlerimizle görmemize rağmen dile getiremediğimiz ve ancak parmağımızla işaret ederek gösterdiğimiz şeydir ucube. Medusa³³ figürü ucube

³³ “Medusa yeraltı dünyasının dişi canavarı olan üç Gorgonadan biridir. Bu üç kız kardeşten yılanbaşı Medusa kendisine bakanları taşa çevirme gücüne sahiptir. Rivayete göre Medusa siyah gözleri, uzun saçları ve güzel vücudu ile övünen bir kızdı. Uzun zamandan beri Zeus'un oğlu Perseus'u sevmektedir. Bu

bedenlerin ilk örneğidir. Medusa görünmezdir, çünkü onu algılayabilenin bilincini dondurur (Ancet, 2010).

İnsanın bedensel yapısındaki “anormallikleri” inceleyen bilim dalı (teratology), esas olarak XIX. yüzyılda gelişmiş olmasına karşın “canavarlar biliminin” kökenleri çok eskilere gitmekteydi. Eski Yunan’da “canavarımsı bedenler” tanrısal bir ceza ya da ikaz olarak görülürdü. Yunan mitolojisi insan ve hayvanın çeşitli birleşimlerinden oluşan canavarlarla doluydu (Çabuklu, 2006).

Özdoğan (2012), Olympos’taki tanrısal güçlerin çoğunun birer hilkat garibesi olduğunu ve tanrılar katındaki üstün nitelikleri belirleyen şeylerin de çoğu kez bu biçimsiz antropomorf bedenler (yılan ayaklı kral, Kekrops, yarı-insan, yarı hayvan bedenli, sık ormanların ve dağların sakinleri olan Kentaur’lar, vahşi doğanın insan görünümlü ve teke bacaklı canavarları Satyr’ler, Zeus’un alt edip yeraltı dünyasına terk ettiği, yüz başlı, yüz değişik sesli ejderha Gaia’nın oğlu Typhon ve aynı yüz, düşman yüz, paradoksların masalsı ikizleri olan Remus ile Romulus) olduğunu belirtmiştir (bkz. Şekil 19).

arada Athene de Perseus’u sevmekte ve Medusa’yı kıskanmaktadır. Bunun için Athene, Medusa’nın saçlarını korkunç yılanlar biçimine sokar. Artık Medusa kime baksa, baktığı kimse taş kesilir. Daha sonra onu bu biçimde gören Perseus heyecanla Medusa’nın büyülendiğini düşünerek başını keser, başını eline alıp düşmanlarını taşa çevirerek birçok savaşlar kazanır. Bu vakıadan sonra Medusa’nın eski Bizans’ta kılıç kabzalarına ve sütun kaidelerine ters ve yan olarak işlendiği söylenmektedir” (Yerebatan Sarnıcı, 2010).

Şekil 19. Olympos'taki Antropomorf Bedenler (Greek Mythology, 1997; Quartermain, 2015; Msrothfeld, 2017; Greekboston, 2017; Etsy, 2018)³⁴

Yirminci yüzyılın en çok tanınan kadın fotoğrafçısı Diane Arbus'un çektiği fotoğraflardaki (bkz. Şekil 20) bedenler bize doğaüstü yaratıkları çağrıştırır.

“Mülksüzler, dışlanmışlar, acınası, engelli varlıklar, çoğu zaman ‘gülünç’, ‘çirkin’ denebilecek bedenler, kusurlarıyla öne çıkan, göze batan ‘kurbanlar’, eksantrikler, gece kulüplerinde kadın kılığında sahne alan erkekler, travestiler, karnavallarda dövmelerini sergileyenler, sirklerde kılıç yutanlar, fazla küçük ve kavruk bedenler, cüceler, devler, ikizler, üçüzler, çıplaklar kampında, akıl hastanelerinde yaşayanlar Arbus'un kamerasında güçlerini sergiliyor gibidir. ‘Fotoğraflarını çekmesem, kimsenin dönüp bakmayacağı şeyler olduğuna inanıyorum gerçekten’ der Arbus” (Özdoğan, 2012).

³⁴ Şekil 19'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 20. Diane Arbus'un Fotoğrafları (Dacheux, 2013; Emer, 2012)³⁵

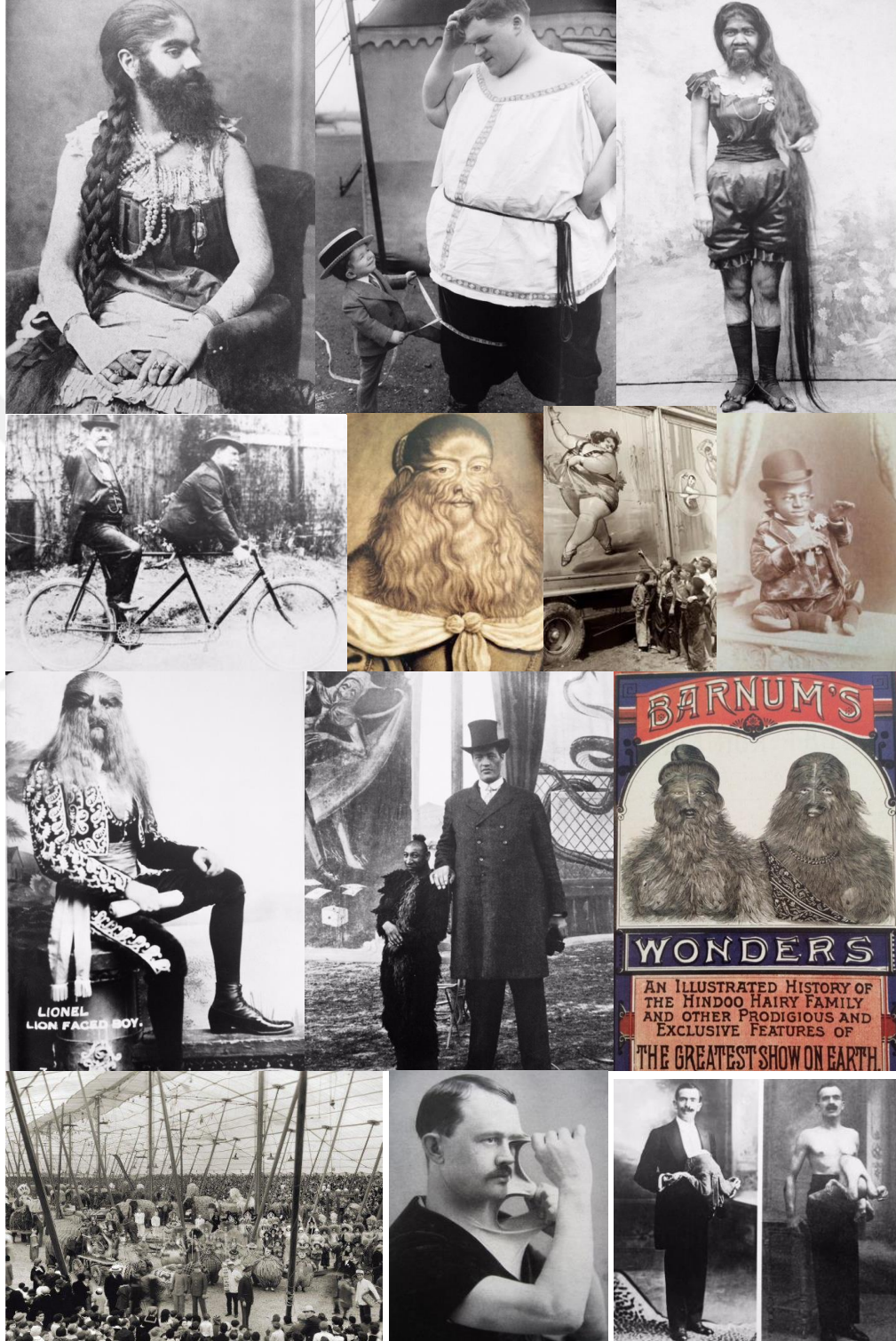
Ortaçağ'da “uğursuz” veya “tanrının laneti” olarak görülen ve tanrının gazabına uğrayan “ucube bedenler”; on dokuzuncu yüzyılda tıp biliminin gelişmesi ve kliniklerin açılması ile kapalı kapılar ardına kapatılıp incelenen nesneler konumuna gelmiştir.

“XIX. yüzyılda olağandışı bedenin teşhiri kurumsallaştı, ticari eğlence sektörünün bir parçası haline geldi, eskiden ilahi gücün göstergesi olan şey, XIX. yüzyılda eğlenceye dönüştü. Sirkler, fuarlar, “müzeler” lunaparklar olağanüstü bedenlerin sergilendiği yerler haline geldi. Ucube gösterilerini seyircilere sunanlar çoğu kez kendilerini doktor ya da profesör gibi sıfatlarla tanımlıyorlardı. Ucube bir yandan insanlığın dışına itilirken öte yandan gösteri sahnesi yoluyla insanlığın içinde tutuluyordu. Ucube toplumsal olarak üretilmiş, yaratılmış bir kurguydu. İnsan ucube doğmuyor ama ucube yapılıyordu. XIX. yüzyıl toplumu kendi normallliğini tanımlamak için normallüğün karşıtı, anormallığı kuruyor, onu aşağılıyor ve böylece kendi üstünlüğünü yaratıyordu. Sakat gibi ucube de modernliğin norm dışı olarak kurduğu bir kategoriydi” (Çabuklu, 2006).

On dokuzuncu yüzyıl boyunca Amerika ve Avrupa'da ucube gösterisi adı altında düzenlenen gösterilerde (bkz. Şekil 21) gösteriyi düzenleyen organizatörler

³⁵ Şekil 20'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

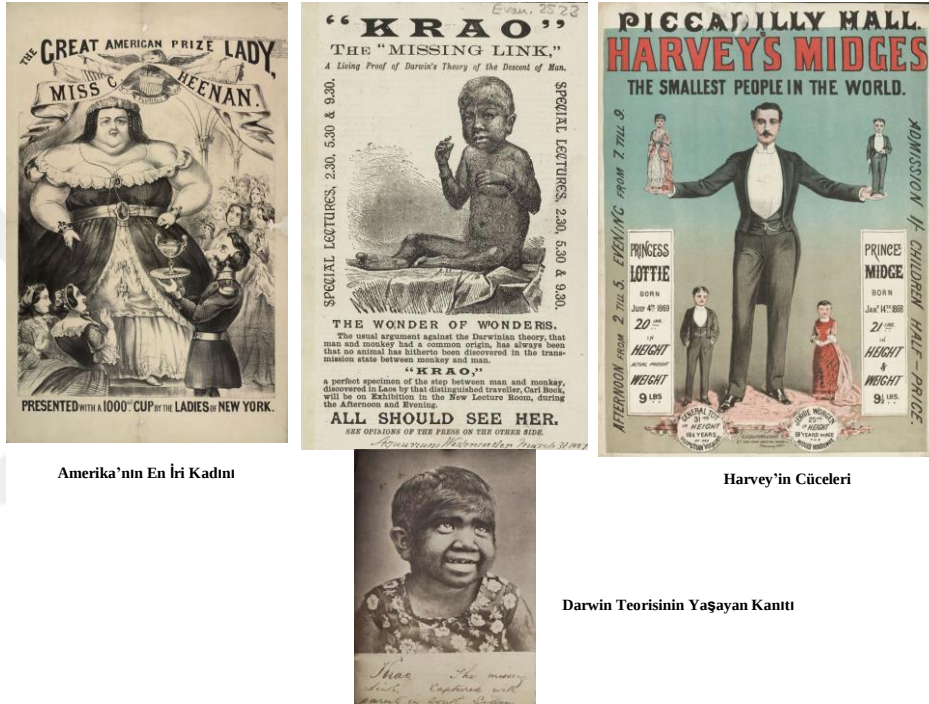
sergiledikleri ucube bedenleri satın alıyor ve hayatları boyunca onları sergileme hakkını elde ediyorlardı (Bogdan, 1986).

Şekil 21. 1870’te Başlayıp 1950’li Yıllara Kadar Süren Gösteriler (Daniel, 2008)³⁶

³⁶ Şekil 21’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Ucube görme merakı, Amerika’da düzenlenen büyük panayır sergileriyle yirminci yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür (bkz. Şekil 22). 1841’de Manhattan’ın göbeğinde kurulan Barnum “Amerika Müzesi” şehrin en çok ziyaret edilen ve muhtemelen ülkenin en popüler eğlence yeri idi. Ailece eğlenmeye gelmiş izleyiciler en çok ucubeler rağbet ediyorlardı. Anne baba ve çocuklar devlerin, cücelerin³⁷, albinoların ve yapışık ikizlerin önünde piknik yapıyorlardı. Hatta askere yeni yazılan gençlere kişiliklerini oluştursun diye ucubeleri görmeleri tavsiye ediliyordu (Ancet, 2010).

Şekil 22. Ucube Gösterileri İçin Hazırlanan Afişler (Victorian freak shows, The British Library)³⁸

³⁷ Ucube görme merakı günümüzde de devam etmektedir. Şekil değiştirerek televizyon kumandası kadar yakınımıza gelmiştir. Eskiden “eğlendiren” soyтары ya da “uğur” getiriyor düşüncesi ile saraylara veya evlere kapatılan cüceler şimdilerde en ünlü film ve dizilerde seyirlik halini almıştır. Dünyanın en ünlü cücelerinden bir tanesi de “Game of Thrones” dizisinde oynayan Tyrion Lannister karakteridir. Dizideki lakabı “küçük şeytan”dır. Cüce olduğu ve annesi onu doğururken öldüğü için daha doğuştan lanetlidir. Ucube bedeni yüzünden kral soyuna layık görülmez. Dizide babasının küçükken onu boğdurmak istediğini fakat “verili” soyadı yüzünden bu isteğinden vazgeçmek zorunda kaldığını görürüz. Seyirlik cücelere verilebilecek diğer örneklerden birkaçı ise Amerika’da yayımlanan ve uzun senelerdir devam eden “Little People Big World”, “Our Little Family” ve “The Little Couple” gibi televizyon programlarıdır. Bir kesim bu türlü televizyon programlarının kısa boy sorunu yaşayan insanlar için sosyal ve fiziksel bariyerleri aşmada oldukça yol gösterici ve ilham verici olduğunu düşünürken; bir kesim ise bu programların sirk gösterilerinden bir farkı olmadığını ve ucube gösterilerinin sadece modernize edilmiş bir biçimi olduğunu düşünmektedir (bkz. Şekil 23).

³⁸ Şekil 22’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 23. Cüceliğin Televizyon Programlarında Yer Alması (Hawkins, 2015; Strohm, 2017; Carbert, 2015; Lee, 2015)³⁹

Ucube gösterilerinde sergilenen bedenlerden belki de en trajik olanı köle iken kalçasındaki şekil bozukluğu sebebi modern dünyanın insanı tarafından fark edilen ve hayatı boyunca kafeslerde sergilenen “Hotanto Venüsü”⁴⁰dür (bkz. Şekil 24).

³⁹ Şekil 23’te yer alan görseller araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

⁴⁰ “Saartjie Baartman namı diğer Hotanto Venüsü. 1789’da başlayan, henüz 25 yaşındayken sonlanan hayatı filmlere, kitaplara konu olan kadın. Saartjie, Hollandalı sömürgecilerin yanında köle olarak yaşarken anatomik yapısı Batılı bir doktorun ilgisini çeker. Onun kocaman kalçaları, sarkık cinsel organı William Dunlop’ın düşündüğü gibi dikkat çeker. Üstün, güçlü ve beyaz adamlar, güçsüz, tek başına, izleyenler için farklı bir görünüme sahip ilkel bir kadının bedeni üzerinden para kazanmaya başlar. O dönem oldukça ilgi çeken ‘ucube şovlarından’ birinin parçası olur. Vücut hatlarını tamamen ortaya çıkaran kostümlerle dans etmesi için eğitilir. Zamanla kölelik karşıtlarının da dikkatini çeken bu gösteriler yine onların baskısıyla yasaklanınca sahibi tarafından Fransa’da bir hayvan eğitmenine satılır. Önceleri yine benzer sokak gösterileri yapmaya zorlanır. Sonrasında ‘insanlığın gelişimi’, ‘iyiliği’ adına bilimsel araştırmalarda kullanılır. Vücudunun birebir kalıbı alınır. Meşhur kalçaları ve cinsel organı incelenmek üzere kesilip çıkarılır. 1974 yılına kadar İskeleti ve balmumu heykeli *Paris Musee de l’homme*’da insan ile hayvan arasında bir yerde olduğunu kanıtlama çabasıyla sergilenir. Kadın ve insan hakları derneklerinin yoğun baskısıyla sergiden kaldırılan kemikleri, 2002 yılına kadar saklandığı müzenin deposundan nihayet çıkarılır ve ait olduğu topraklara iade edilir” (Kartal, 2016).

Şekil 24. Hotanto Venüsü (Kartal, 2016)

Ancet (2010), Victoria döneminde toplumun erotik bedene ve cinselliğe ilişkin tüm düşüncelerini bilinç altına attığını; buna karşın söz konusu bir ucube olduğunda ise her türlü teşhir ve gösteriye izin verildiğini ifade eder. Aile albümlerini ve kartpostalları süsleyen “Fil Adam” resimleri bu anlayışın bir sonucu olarak karşımıza çıkar. “Oysa ki bu durum aslında çok nadir görülen ve şekil bozukluğuna yol açan bir hastalık olan “Proteus Sendromu”dur”. Kartpostallarda boy boy sergilenen fil adamlar 1980 yılında David Lynch’in yönettiği⁴¹ ve Anthony Hopkins ve John Hurt’un başrollerini paylaştığı “Fil Adam” filmine⁴² konu olmuş ve büyük ses getirmiştir. (bkz. Şekil 25).

⁴¹ Film aynı tarihlerde Howell ve Ford’un kaleme aldığı bir biyografiden ortaya çıkmıştır.

⁴² “Fil Adam” filmi Büyük Britanya’nın Victoria Dönemi’nde ucube gösterilerinden Londra sosyetesinin kalbine doğru bir yolculuk gerçekleştiren John Marrick’in hikayesini anlatır. Marrick, vücudu ve yüzünde oluşan deformasyonlar sonucunda Fil Adam etiketiyle ucube gösterilerinde sömürülmektedir. Genç bir anatomi doktoru sirkin şehre geldiği bir dönemde onu keşfeder ve incelemek için hastaneye getirir. Başlarda zar zor konuşan Marrick, zamanla kendisini Londra sosyetesine kabul ettirecek kadar sosyal ve artistik yeteneklerini gün yüzüne çıkarır. Marrick, toplum içine çok az çıkar; “*İnsanlar görünüşümü rahatsız edici buluyorlar*” der. “Fil Adam” sadece kötü şartlar altında eziyet gören, cefa çeken bir insanın nasıl refaha kavuştuğunun hikayesi değildir. Filmin açılış sahnesi ise oldukça çarpıcıdır. Sirk yöneticisinin Marrick için “benim hazinem” diye bağırması ve ona hayvan muamelesi yapması seyrici tarafından hafızalardan uzun süre silinmeyen bir sahne olarak kalır. Tren garı sahnesinde ise Marrick’in kendisini kovalayan insanlara ‘*Ben bir hayvan değilim; ben bir insanım!*’ diye bağırması Marrick’in ona dayatılan bedeni yaşadığının bir kanıtıdır” (Yılmaz, 2015).

Şekil 25. “Fil Adam” Filminden Kareler (Cazale, 2013)⁴³

Bu dönemde “Parmak Adam” denilen cüce Charles C. Stratton veya “Sakallı Kadın” Leydi Meyer (bkz. Şekil 26) gibi fenomenler, Avrupa’nın en yüksek saraylarına kabul edilir ve geniş kültürleri takdir edilirdi. Kitlesel gözetlemecilik 1930’lu yılların sonuna kadar sıradan bir pratik olmuştur (Ancet, 2010).

Şekil 26. “Sakallı Kadın ve Kocası”, 1885 (Wendel, 2014)

⁴³ Şekil 25’te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Sticker (2008), bedenlerinde bir şekil bozukluğu ya da çok az rastlanan özelliklere sahip olağanüstü bedenlere sahip bu insanların para kazanmaya yönelik teşhirlerinden daha çok; ağır kusurları sebebi ile “iğrençliğin çekiciliğine ve iticiliğine kaynak” oluşturduklarını belirtmiştir. Ucube gösterilerinde sergilenen ‘sakallı kadın hilkat garibesi’ (bkz. Şekil 27) bu düşünceye ilişkin oldukça çarpıcı bir örnektir.

Şekil 27. Miss Julia Pastrana, 1862 (Scenicsasquatch, 2018)

Tocci kardeşlerin (bkz. Şekil 28) yaşadıkları, yüzyılın başında bütün “canlı vakaların” kaderinin bir özetidir: “Daha beşikteyken tıbbın gözü üzerlerindedir. Sonra panayır onları ticari bir nesneye dönüştürür, Paris polisi 1883’te bunu yasaklar. Tocci’ler bunun üzerine Yeni Dünya’ya yelken açarak bir servet kazanır, Mark Twain’in bir romanının⁴⁴ ilham kaynağı olur, sonunda Venedik’e çekilirler” (Courtine, 2013).

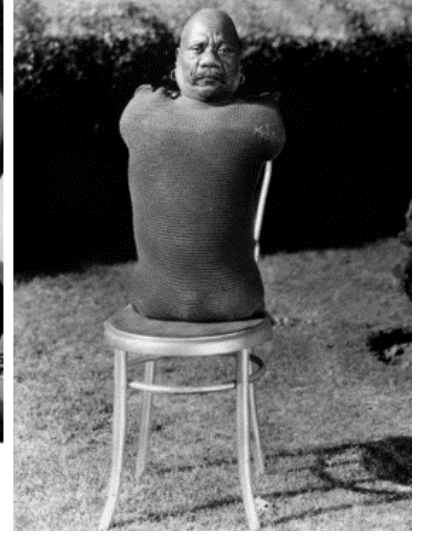
⁴⁴ Adı geçen kitap Mark Twain’in 1894 yılında yayımladığı “*Pudd’nhead Wilson and Those Extraordinary Twins*” isimli kitabı.

Şekil 28. Tocci Kardeşler (The Human Marvels, 2008)

Bu dönemde ucubelerin ünü, günümüz şöhretleri ile karşılaştırılabilecek bir seviyeye gelmiştir. 1932 yılında gösterime giren “Freaks”⁴⁵ filmi ucube bedenlerin sinema yolu ile “dikizlenmesinin” en güzel örneğini teşkil eder (bkz. Şekil 29).

⁴⁵ “Freaks, Tod Browning’in kendi geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak çektiği kült bir filmidir. Dönemin sirklerindeki gösterilerin parçası olan kolsuz ve bacaksız insanlar, siyam ikizleri, cüceler, iskelet insanlar, sakallı kadınlar, çift cinsiyetli insanlar gibi gerçek fiziksel deformasyonlarıyla hilkat garibelerini seyircinin önüne çıkarması Browning’in ağır eleştirilere maruz kalmasına hatta sinema kariyerinin sonlanmasına sebep olmuştur. 30 yıl boyunca yasaklı kalan, 1960’ların başında yeniden keşfedilerek gece yarısı gösterimlerine alınan, 1994 yılında ise “kültürel, tarihsel ve estetik açıdan önemli” olduğu gerekçesiyle yasaklı olmaktan çıkarılmıştır” (Erdugan, 2011).

Şekil 29. Freaks (1932) Film Karakterleri⁴⁶ (Klos, 2012)⁴⁷

⁴⁶ “Film için başvuran bir sürü “ucubenin” arasından filmde oynayacakları seçen yönetmen Tod Browning, Cleopatra rolü verilen Olga Bactanova’yı filmin çekimleri başlamadan önce diğer oyuncularla tanıştırmıştır. Bactanova bu karşılaşmayı şöyle anlatır: ‘Sonra bana orangutana benzeyen bir kadın gösterdiler. Sonra da kafası olan ama bacakları olmayan bir adam; hayır, yalnızca bir kafa ve bir gövde, sanki bir yumurta gibiydi... Bana ağır ağır onları gösteriyorlar, bense bakamıyor, bayılmak istiyordum. Ağlamak istiyordum. Başlangıçta çok kötüydü. Onlara bakamıyordum. Bir insana olduğu gibi acı veriyorlardı bana. Ne kadar şanslıydım. Ancak onlara alışmaya başladım, yalnız ara sıra kendinden geçen ve maymuna benzeyen birisi dışında’. Film her ne kadar ucubelerin iyilik/ güzellik/ normallik gibi kavramlarla kurgulanan bir “normaller” dünyasına ait olmaması çıkarsamasıyla sonlansa da bu kavramları kurgulamada sürekli negatif alanı oluşturan ve dolayısıyla da dışlanması gereken ucubelerin de bir dünyası olduğundan söz etmesi bakımından oldukça önemli bir konumda yer almaktadır” (Arslan, 1998).

⁴⁷ Şekil 29’da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

“Freaks” filminin yarattığı yankı “ucube” bedenlerin özellikle korku filmlerde kullanılmasının yolunu açmıştır. 1940 yılında New York Times tarafından “ucube şovu” olarak isimlendirilen 1939 yılı yapımı “Notre Dame’ın Kamburu”⁴⁸ ve 1962 yapımı “Bebek Jane’e Ne Oldu?”⁴⁹ filmleri (bkz. Şekil 30) ise yukarıda tanımlanan tüm olumsuz stereotipleri içinde barındıran örnekler olarak karşımıza çıkar.

Notre Dame’ın Kamburu (1939)

Bebek Jane’e Ne Oldu? (1962)

Şekil 30. Sakatlığın Kullanıldığı Kült Filmler (Villarreal, 2016)

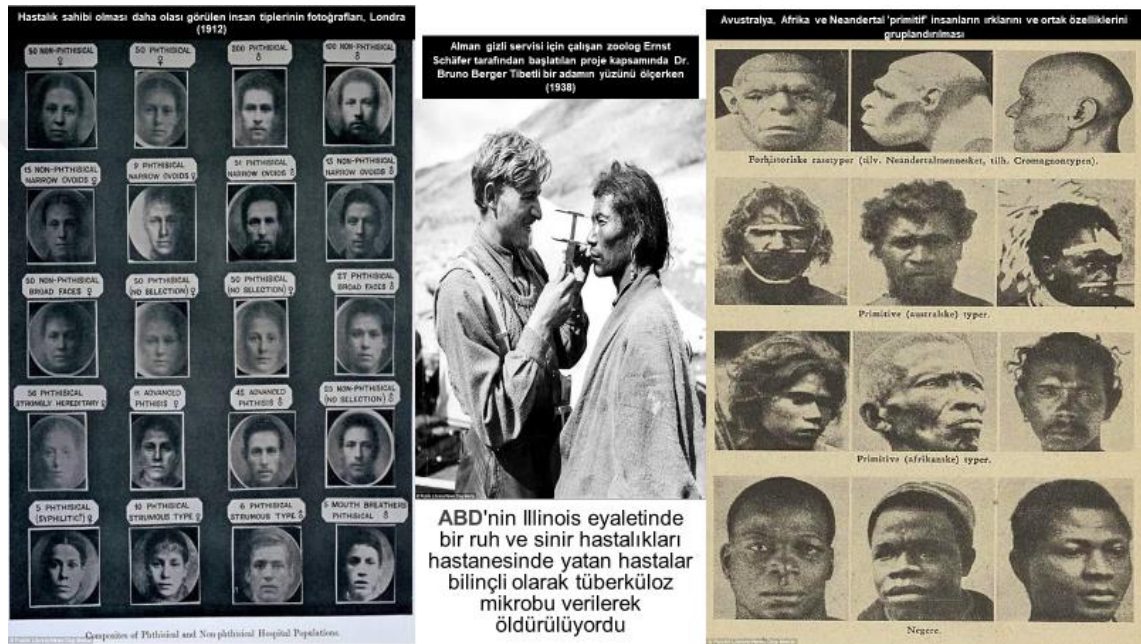
Braddock ve Parish, 1880-1925 arası dönemde geniş topluluklar tarafından kabul edilen öjeni⁵⁰ yanlısı görüşlerin de etkisiyle zihinsel yeti kaybının toplumsal bir tehdit olarak algılandığını ifade etmişlerdir.

⁴⁸ “Victor Hugo’nun ünlü eserinden uyarlanan “Notre Dame’ın Kamburu” isimli filmde Claude Frollo adlı bir papaz kilisenin önünde bir bebek bulur ve çok çirkin bir bebek olduğundan ona Fransızca “eksik-tamamlanmamış” anlamına gelen “Quasimodo” ismini verir. Quasimodo ilerleyen yaşlarında zangoç olur. Bir süre sonra zilin sesi nedeni ile sağır bir Quasimodo karşımıza çıkar. Kısacası Quasimodo ona dayatılan bedeni yaşar”.

⁴⁹ “Filmde giderek yaşlanan iki kardeşin (eski film aktrisleri) aynı evde yaşadıkları dram ortaya konmuştur. Bette Davis filmde sakat kardeşine bakmak zorunda olan bir kardeşi canlandırmıştır. Film bu türün en önemli örneklerinden biri olarak kabul edilir”.

⁵⁰ “XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra güçlenen sosyal Darwinizm güçsüz, zayıf, sakat varlıkların doğada yaşamlarını sürdüremeyip elenmesi gibi toplumsal hayatta da ancak güçlü olanın, sakat olmayanın var kalmasının doğal olduğunu ileri sürüyordu. Öjenizm de insanlığın selameti açısından soyun saflığını gözetken devlet politikalarıyla toplumda seçkin bir kesimin oluşturulması gerektiğine inanıyordu” (Çabuklu, 2006).

“ABD’deki öjeni hareketiyle doktorların tedaviyi reddettikleri çok sayıda vaka el ele gidiyordu. Böylece sakatlıklarla, doğum kusurlarıyla doğan bebeklerin ölümü kolaylaştırılmış oluyordu (bkz. Şekil 31). Toplumsal Darwinciliğin ABD’deki en büyük etkilerinden birisi de sağırлар üzerinde olmuştur. Sözel eğitim yanlıları işaret dilini kullanan kişilerin konuşan insanlardan daha az evrildiğini ve insansı maymunlara ya da ırksal azınlıklara benzediğini iddia ediyorlardı (Alexander Graham Bell sağırлар arasında evliliği bile açıkça reddetmişti ve işaret dili kullanımına karşıydı). Tüm bunlara rağmen bu dönemde fiziki ya da zihinsel yeti kaybı olan, sağır, kör, akıl hastası kişiler için okullar ve kurumlar tüm Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da kök salmış; ayrıca sakatlığı tanımlamak ve sınıflandırmak için tıbbi model bu yüzyılda tamamen kabul edilmiştir” (Braddock ve Parish, 2011).

Şekil 31. Öjeni Topluluğunun Karanlık Çalışmaları (Whomanity, 2017)

Çabuklu (2006), Amerika’da uzun yıllar varlığını devam ettiren ucube gösterilerinin “tıbbın gelişmesi ve bedensel “anormalliklerin bilimsel olarak açıklanmasıyla” güç kaybettiğini ifade etmiştir. Toplum içerisinde de savaşlardan sonra uzuvlarını kaybeden pek çok insan olmasından dolayı bu gösterilere tepki sesleri yükselmiştir. 50’lerden sonra ise sakatlara ilişkin hak arayışının gündeme gelmesi ile ucube şovları tamamen etkisini yitirmiştir.

Ucubeliğin kültürel kodlarının günümüzde şekil ve anlam değiştirerek devam ettiği gözlenmektedir. Medyanın ticari kodlarını “sağlam”, “estetik”, “güzel”, “zayıf” ve

“kaslı” bir beden üzerinden üretmesi; insan eli ile yaratılan bu “homojen” bedenlere uymayanlara “ucube” gözü ile bakılmasına yol açmaktadır.

2.2.1. Antikçağ

Antropolojik kanıtlarda tarihöncesi dönemlerde aşağı primat gruplarda yeti yitimine sahip insanlar olduğuna ilişkin belgeler mevcuttur. Berkson (1993), bu konuda ikna edici görüşler ortaya koyar. Sakatlanmış hayvanların bir grupta yaşamaya devam edebileceğini çünkü grup yaşamının adaptasyona yardımcı olabileceğini belirtir. Anne maymunların şiddetli sakatlıkları bile telafi eden bir bakımlar uyguladıklarını ve yırtıcı hayvan baskısının düşük, yemeğin bol olduğu yerlerde sakat hayvanlar yetişkin haline gelecek kadar yaşayabilirlerini ifade etmiştir. Berkson ayrıca erken yaşta şiddetli baş ve kol yaraları almış olan yetişkin bir Neandertal erkeğin bir tasvirini de yayınlamıştır. Bu tasvirde Neandertal nesneleri tutabilmek için dişlerini kullanarak engeline uyum sağlamıştır.

Braddock ve Parish, yeti yitimleri olan insanların yazılı tarihin ilk dönemlerindeki yaşam deneyimleri ve tutumlarına ilişkin belgelerin son derece sınırlı olduğunu ifade etmişlerdir.

“Eski Ahit’te “Sağıra lanet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksın, körlerin yoldan çıkmalarına da sebep olmayacaksın” denir. Daniels (1997), Levliler’deki bu İbrani emrinin, ulus tarafından körlere koruma yasası çıkarma yönünde ilk girişim olduğunu savunur. Ayrıca Daniels konuşamayan sağır kişilerin İbrani yasalarında çocuk olarak görüldüğünü ve çocuklarla aynı korumaya hak kazandıklarını iddia eder. Bu yüzyılda toplumun sakat kişilere yardım yükümlülüğü olduğu kabul ediliyor görünse de aynı zamanda sakatlık Tanrı’nın verdiği bir ceza olarak algılanıyor. Sakatlığa öfkeli bir tanrının ya da doğaüstü bir gücün sebep olduğu inancı antikçağdaki halklar arasında yaygındı. Eski Ahit’te sakat kişilerin fahişeler ve adet gören kadınlar gibi temiz olmayanlar sınıfına sokulmaları ve böylece din adamları kurban sunmalarının yasaklanması görüşünü destekler” (Braddock ve Parish, 2011).

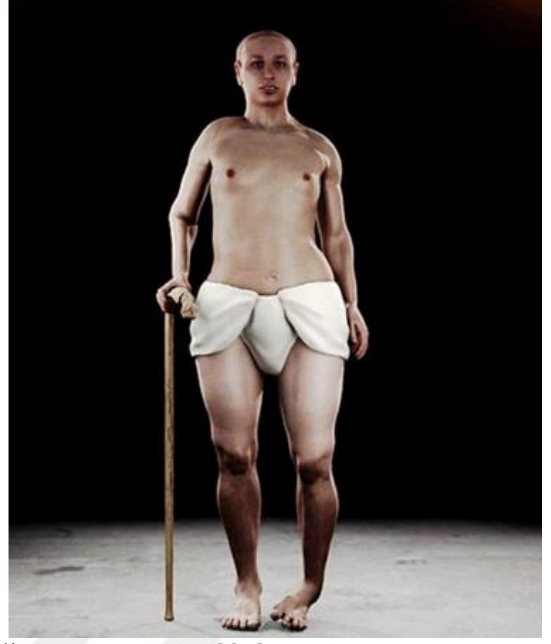
Arkeolojik kazılarda günümüzden 4000 yıl öncesine ait olarak bulunan kemikler (bkz. Şekil 32) bize engellilerin o dönemdeki varoluş ve konumlarına ilişkin önemli bilgiler sunmuştur. Kemiklerin pozisyonu ve iskelet yapısı yaşamı boyunca felçli olduğunu ortaya koyan bilgiler vermektedir.

Ancient Bones That Tell a Story of Compassion

Şekil 32. Antik Kemikler (The New York Times, 2012)

İki bini aşkın bilgisayar taramasını kapsayan sanal otopsinin ardından milattan önce on dördüncü yüzyılda hüküm süren ve milyonlarca insanın hafızasına atlı araba yarışlarına düşkün bir soylu olarak kazınan firavun Tutankamon'un (bkz. Şekil 33) bilinenin aksine aslında bu yarışlara katılamayacağı ortaya konulmuştur. Tutankamon'un bacağındaki bir yamukluk nedeniyle bir ayağının tam olarak yere basması mümkün görünmemektedir. Sanal otopsinin ardından Tutankamon'a ilişkin elde edilen yeni bulgular, genç firavunun yürümek için bastona dayanmak zorunda olduğunu ve 20'li yaşlarını göremeden öldüğünü ortaya koymuştur. Tutankamon'un mezarında bulunan 130 kadar baston da bunu doğrulayıcı niteliktedir (Radikal, 2014).

Şekil 33. Firavun Tutankamon'un Bilinmeyen Yüzü (Radikal, 2014)

Braddock ve Parish, Antik Yunan ve Roma'da ortalama yaşam süresinin hastalıklar, savaş, doğum öncesi kötü bakım, kötü beslenme ve yaralanmalar yüzünden oldukça kısa olduğunu ve tüm bu olumsuzluklar neden ile yeti yitimleri ve deformasyonların ise hayatın olağan bir parçası olarak görüldüğü üzerinde durmuşlardır.

“Antik Yunan ve Roma'da yeni doğan bir çocuk, birçok çocuğun olduğu durumlarda ekonomik nedenlerle öldürülürdü. Fakat Sparta'da bariz fiziki deformasyonları olan çocuklar bir ailenin maddi durumundan bağımsız olarak ölüme gönderiliyordu. Deformasyonları olan bebekler bazen tanrının öfkesinin simgesi olarak görülürdü, bu tür bebeklerin öldürülmeleri tanrıları yatıştırmayı amaçlayan bir kurban edimiydi. Yunan döneminin kayıtları, çalışamayan olarak sınıflandırılanlara destek sağlanmasının halk nezdinde kabul gördüğünü de kanıtlıyor. Daha M.Ö. altıncı yüzyılda Atina, yeti yitimlerinden ötürü çalışamayan bireylere mütevazı bir kamu desteği sağlıyordu. Roma imparatorluğunda ise kısa boylu ya da zihinsel yeti kaybı olan köleler genellikle zenginler tarafından eğlence kaynağı olarak kullanılıyordu. Bu tür bireyleri ‘ikame etmek’ iyi talih getirir diye düşünülüyordu” (Braddock ve Parish, 2011).

Antikçağda sakatlığa ilişkin oldukça farklı bakış açılarının olmasının en büyük nedeni zaman aralığının oldukça uzun olmasındandır. Yeti yitimine sahip bedenlerin “Tanrı'nın gazabının bir işareti” olarak görülmesi veya sakat doğan bebeklerin öldürülmesi dışında; bu dönemde sakat olmak hayatın olağan akışının bir parçası olarak değerlendiriliyor ve sakatların toplumun farklı alanlarda çalışmalarına imkân tanınıyordu.

2.2.2. Ortaçağ

Bu dönemde güzelliğin Tanrı'dan geldiği ve merkezini iyiliğin teşkil ettiği bir çember fikri anlayışı vardır. “Kötü bir ruhun güzel bir bedende olması nadirdir ve bu yüzden dış güzellik iç güzelliğin gerçek bir işareti olarak görülür”. Bu döneme mükemmel “oran”a ulaşma arzusu ve sayıların kesinliği anlayışı hakimdir. Kozmik denge, “fiziksel güzelliğin matematiksel kuralları içindeki tanrısal işaretin, tümüyle mutlak bir sayıdan elde edilen köklerini ortaya koyar. Güzellik “aranmaz” çünkü Tanrı tarafından “verilir” (Vigarello, 2013).

Ortaçağ’a çirkinliğin kötülükle ilişkilendirildiğine şahit oluruz. Paquet (2015)’in Ortaçağ’a ilişkin değerlendirmeleri oldukça önemli fikirler sunar: “Çirkin kadın, genç ve güzel kızın tersine, 25 yaşın üstündedir. Saçları kuzguni, yüzü kararmış ve çillidir, burnu bir maymununkini ya da kedininkini andırır, fare gözlüdür, “burnu sümüklü”, ağzı kalın, dişleri harap ve çürüktür. Bu cadı kötülüğü, şeytanla iş birliğini temsil eder. Ama erkekleri cehenneme sürükleyebilecek büyü bir gücü vardır, çekicilik silahlarının hepsine sahiptir: omuzlar hafif düşük, saçlar uzun, kalçalar dar, gelişmiş, karın çıkık ve dolgun. Aziz Hieronymus’un aşağılamayla adlandırdığı şekliyle “şeytanın bu amazonları” kadına ait olan göklerin prensesi Meryem imgesini katleder”.

Çabuklu (2006), Ortaçağ’da insanların epilepsinin nedeninin şeytana bağladıklarına ilişkin görüşü ifade etmektedir. Ortaçağ’da sakat kişileri tedavi etmek için iki yolun olduğuna ilişkin yaygın bir inanç vardı: “Sihir” ya da “dini öğelerin” kullanıldığı uygulamalar. Bu dönemde akıl hastalarına cadı yaftası yapıştırılması ve infaz edilmeleri sıkça karşılaşılan bir durum olmuştur. Yine bu dönemde kötü beslenme ve salgın hastalıklar yüzünden yoksulluk ile sakatlık arasındaki ilişki de kayda değer bir düzeydeydi.

Ortaçağ’da sakat kişilerin aile fertleri, komşular, işverenler, hayır kurumları ve dilencilik gibi çeşitli desteklerle ayakta kaldıklarına dair birçok kanıt görürüz. Ortaçağ’da Hansen hastalığı (cüzam) olan kişilerin karantina altına almak için yaratılan kurumlar epeyce artmıştır.⁵¹ Cüzamlıların bu kapatılma deneyimi Avrupa’da sakat

⁵¹ Bu kurumlar dini tarikatların hayır işlerinin önemli bir parçası konumundadır.

kişilerin neden olduğu meseleleri ele almak adına kurumsal, tecrit edici uygulamaların sistemli şekilde kullanıldığı ilk örnektir⁵² (Braddock ve Parish, 2011).

Pieter Bruegel'in 1568'de yaptığı "Körler Yürüyüşü" ve "Dilenciler" resimleri döneme ilişkin sakatlar hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Bruegel'in resminde mutsuz, dilenen ve yazgıları hiç değişmeyen sakatları görürüz. Bu dönemde sakatlar toplumun diğer üyeleri ile beraber yer alırlar. Dışlanmazlar fakat kabul de görmezler (bkz. Şekil 34).

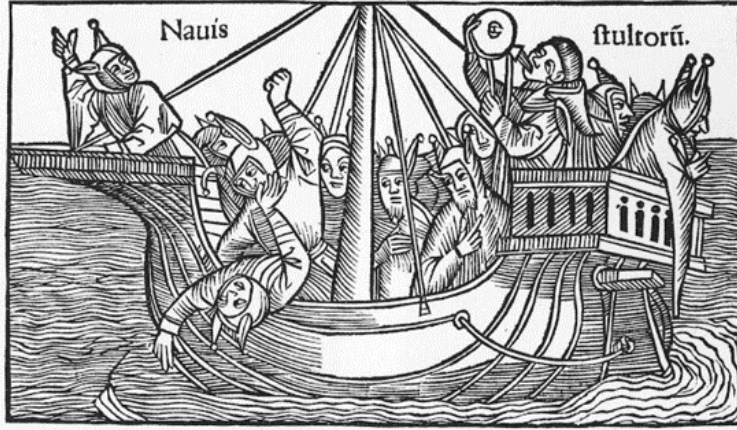

Şekil 34. Pieter Bruegel, Körlerin Yürüyüşü ve Dilenciler (WebMuseum, 2002)

Sticker (2008) yeti yitimine sahip olan insanların alay konusu olmaya devam ettiği üzerinde durmaktadır. Bu duruma neden olarak ise sakat bedenlerin insanlarda "korku" ve "kuruntu" yaratması olarak göstermektedir. "Zekâ geriliği çekenlerin şaşkın hali ve salyalarını kontrol edememesi, Locke'u onların insanla hayvan arasında bir ara tür olduğunu düşünmeye iter". "Sağırlara gelince, onların ilkel ya da "tarih öncesi zamanların konuşamayan insanı"na benzedikleri, hatta duymadıkları için ondan da geri zekalı oldukları ve insana özgü hiçbir şeyi bilmedikleri söylenir".

⁵² Cüzamlıların tecrit edilmesi diğer engelli bireylerin de tecrit ve kapatılmasının da bir anlamda yolunu açmış, pek çok cüzam hastanesi sonrasında engelli bireyler için dönüştürülmüştür.

Sakat kişilerin Ortaçağ'da deliler gemisi denen gemilerde denize salınmaları dönemin tüm sanat eserlerinde işlenmiştir. Ortaçağ'dan bu yana Avrupa sanatında oldukça sık rastlanan bu motif; “gittiği istikametini ve içinde yaşadığı tehlikelerin ayırdında olmayan insanlığı eleştiren” bir alegoridir. Buna en güzel örnek ise Sebastian Brant'ın 1494'te yaptığı “Deliler Gemisi” (Stultifera Navis) eseridir (bkz. Şekil 35).

Şekil 35. Sebastian Brant: Deliler Gemisi, 1494 (Morrow, 2014)

Feodal dönemde dinsel temelli geleneksel yaklaşımların yarattığı ve günümüzde de engelliliğe dair önyargıların kültürel temelinde önemli bir yeri olan eşitsiz toplumsal konumlandırmayı bir tarafa koyarsak bu dönem üretim ilişkileri ve mekânsal olanaklar itibariyle engellilerin toplum içinde yaşayabilmeleri için sonraki dönemlere kıyasla çok daha elverişlidir (Okur ve Erdugan, 2010).

Döneme ilişkin kısa bir değerlendirme yapıldığında; sakatlara ilişkin “yardıma muhtaç” kavramının henüz tam olarak oluşmadığını; çünkü henüz “faydasız” olarak etiketlenip kurumlara kapatılmadığını görürüz. Sakatlar aile üyeleri ile birlikte yaşamakta ve az da olsa üretime katkıda bulunmaktaydılar. Sadece şansız ve gözetilmesi gereken bir grup olarak bakılmaları toplum içinde rahatça var olmalarına yol açmıştır. Sakatlara ilişkin dinsel söylemler içeren geleneksel yaklaşımlar ve “gömülü söylemler” bugün bile engelliliğe dair kalıp yargıların şekillenmesinde önemli rol oynar.

2.2.3. Modern Çağın Baş On Sekizinci Yüzyılın Sonu

Vigarello'nun on sekizinci yüzyıla ilişkin güzelliğe ilişkin tespitleri oldukça yol göstericidir.

“Fizik” yüzyılın terazisinde daha iyi tartılır: “sağlık memurları, doktorlar, cerrahlar” “askere alınma kurulunun” içinde yer alır. Vücut hatları konusunda bir bilinçlenmenin yavaş gelişimine uygun olarak “boy kusuru”, “belirgin bir biçimsizlik”, “cılızlık”, “sakatlık” gibi muafiyetlerle ilgili bir sınıflama gelişir. Bu yüzyılda duruşu yönetmek ve düzeltme isteği de artar. Andry de Boisregard, 1741’de, o zamana kadar sınıflaması çok fazla yapılmayan biçim bozukluklarının sayımını yaparak (“ölçüsüz endam..., tek parça endam..., yuvarlak omuzlar..., çöküntü..., kıvrım kıvrımlık...”) bir “ortopedi” bilimine doğru ilk adımı atar. Beden birdenbire, sayısız olası dengesiz görünüm sergiler. Bu yüzyılda güzellik, hiçbir zaman olmadığı kadar, bir gruba, o grubun davranışlarına ve tavırlarına aitmiş gibi görülür”⁵³ (Vigarello, 2013).

Ucube on sekizinci yüzyılda ıslıl ıslıl parlar. İnsanlara korku saçmaz, eğlencelidir ve tüm ilgi onun üzerindedir. “Aydınlanma düşüncesinin savunucularından bir markiz uşağının önünde çıplak banyo yapabiliyordu, ‘çünkü uşak insan değil’ di. Markiz, uşağın bedenine bakmasına aldırmış etmiyordu, zira uşak bir ev hayvanından daha kıymetli değildi” (Ancet, 2010).

Doğan (2008), on sekizinci yüzyıldan itibaren toprağın ve tarımın ticarileşmesi ve sanayileşmenin başlaması ile birlikte; kapitalizmin dayattığı arızalanmadan işleyen bir beden fikrinin oluştuğunu ve bedenin sakatlıklarının da tamir edilmesi gereken bir makine arızası olarak kurgulandığını ifade etmiştir. Tamir edilemeyen sakatların “hurda” olarak kenara atıldığı ve sistem tarafından “işe yaramaz” olarak damgalandığı bir dönem başlamıştır.

Modern çağın başlangıcı, bugünkü anlamıyla “engelliliğin” doğuşuna tanıklık etmiştir. Bu, bedenin ve aklın sistematik olarak bireyselleştirilmesi ve tıbbileştirmesini içermektedir. Bunun anlamı, toplumsal yaşamdan engellilerin “kovulması”, dışarıya

⁵³ “Sterne’in, 1768’deki Voyage’ındaki yolculuğu bize bedenin konumlanması hakkında çok önemli ipuçları verir. Hikayedeki “Paris ziyaretçisi”, karşısında gördüğü güçsüz halktan dolayı büyük bir üzüntü yaşar. Karşılaştığı bedenler beklediğinin aksine uzun burunlu, çürük dişli, eğri çeneli yüzler ve ne yöne doğru gittiği belli olmayan kambur bedenlerdir. Sanki herkes çirkindir. Kendisini bunun kaynağına inmeye zorlar: bu akıl almaz bozuk anatomilerin sebebi nedir? Hikayedeki bu kurgusal yolculuk, bilim insanları tarafından da ele alınır ve değerlendirilir. Ve çok çabuk insan türünün mükemmelleştirilmesi için çalışmalara başlanır” (Vigarello, 2013).

atılması ve kurumlara kapatılması olmuştur (Barnes, 1998). Üretim dışında kalan engelliler artık ekonomik bir değere sahip değildi.

Okur ve Erdugan, ekonomik alanda gerçekleşen bu dönüşümün, engellileri üretim-tüketim sürecinin ve toplumsal yaşamın birçok alanının dışına attığını vurgulamaktadır.

“Engellilik olgusu, ekonomik dönüşümün keskinleştirdiği “normal olan-normal olmayan”, “üretken olan-üretken olmayan” ve “güçlü olan-zayıf olan” ikilikleri temelinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Sistemin kendi işlerliği ve gereksinimi açısından uygun gördüğü “normal”, “üretken” ve “güçlü” olanın seçilmesi, “güçsüz”, “zayıf”, “anormal” ve “üretken olamayacak olan”lar arasından düzeltilebilecek olanların tıp biliminin tüm araçları ve olanakları kullanılarak düzeltilmesi, rehabilite edilmesi ve normal olana yaklaştırılması hedeflenmiş, “hiç işe yaramayacak olan”ların ise kurumlara kapatılması düşünülmüştür. Engelli kişiye “hasta” rolü biçilmiştir. Engelliliğin açıklanması; bozukluk ve yetersizlik düzeyine indirilmiştir. Engelli bedeni böylece tıbbi bilgi ile denetlenmiş ve tahakküm altına alınmıştır. Engelli bedeninin ötekiliği, iktidar ve otorite alanlarından biri olan tıbbi bilgi ile böylece kurumsallaşmıştır” (Okur ve Erdugan, 2010).

2.2.4. Kapatılan Bedenler

Ortaçağ ve Rönesans'ta toplum içinde yer almalarına izin verilen deliler şehirden şehire dolaşıyor; kimi zaman orduya katılıp küçük görevler alıyor kimi zaman da küçük işler yaparak hayatlarını devam ettiriyorlardı. Tehlikeli oldukları düşünüldüğünde ise onlar için şehrin dışında küçük bir ev inşa ediliyor ve onu geçici olarak oraya kapatılıyorlardı. “On yedinci yüzyılda Avrupa toplumu deliler karşısında hoşgörüsüz oldu. Bunun nedeni sanayi toplumunun oluşmaya başlamasıydı. Kapitalist sanayi toplumu başıboş grupların varlığına hoşgörü gösteremezdi” (Foucault, 2011).

1656 yılında neredeyse Paris nüfusunun azımsanmayacak bir kesimi kurumlar içinde gözetim altına alınmıştır. Avrupa'da da benzer gelişmeler gözlenmiş ve bedenin denetimi kurumlara kapatmak şeklinde kendini göstermiştir⁵⁴. “Kapatılanlar deliler,

⁵⁴ “XVII. yüzyıla kadar hastaların, kimsesizlerin, gezginlerin, yaşlıların, delilerin, saralıların ve tedavi edilemeyecek durumda olanların içine doluştuğu hastane benzeri yurtlar “çıkışı olmayan” yerlerdi. Kimse buralara iyileşmek amacıyla yatmıyor bir şekilde burada ölümü bekliyordu. Foucault, XVIII. yüzyıl sonuna kadar tıp biliminin normallikten çok sağlıkla ilgilendiği üzerinde durmuştur. XIX. yüzyıl tıbbi ise normal olanla patolojik olanı iki karşıt kutup olarak oluşturmuştur. Bir tarafta “pozitif” olan norm, düzenli işleyiş, sağlıklı, model insan, öteki tarafta “negatif” olan sapma, anormal, hasta insan vardı. Hastaneler bozulan makinelerin toplu bir biçimde tamir edildiği servis ve bakım atölyeleri (işçi

hastalar, fakirler, eşcinseller gibi farklı özellikler taşıyan kişilerin oluşturduğu karışık bir gruptur. Ancak yine de bu gruba ait olanların önemli bir ortak özelliği vardır: hepsi bedensel engelli oldukları için ya da başka nedenlerle çalışamayan veya çalışmak istemeyen, sabit işi ve evi olmayan yersiz yurtsuz insanlardır” (Keskin, 2011).

Foucault, on yedinci yüzyıl Avrupa toplumlarının büyük isyanlarla tanıştıklarında en etkili çözüm yolu olarak gördükleri “kapatma”⁵⁵ yöntemine başvurdukları üzerinde durmuştur. Fransız devrimi zamanında buna ek olarak kapatılanlar içinde bir de ayırım unsuru gözetilmeye başlanmıştır: “Akıl hastaları tımarhaneye, gençler ıslahevlerine, suçlular hapisaneye”. Foucault Nazi toplama kamplarını (bkz. Şekil 36) kapatılmanın en kanlı ve şiddetli biçimi olarak tanımlar: “Yahudiler, eşcinseller, komünistler, serseriler, Çingeneler, siyasi ajitatörler, işçiler, hepsi ayı kampta” (Foucault, 2011).

ordusunu “çalışır halde” tutmak). Toplumsal hastalık, sağlıklı toplum gibi metaforlar otoriter bir boyuta sahipti” (Çabuklu, 2004).

⁵⁵ “İsyanları bastırmak için bir ordu göndermek, insanları katletmek, yakıp yıkmak gibi eski yöntemler, aynı zamanda büyük toprak sahiplerinin vergi toplamasını da engelleyen genel bir ekonomik felakete yol açacak önlemler haline geldiğinde daha ekonomik ve etkili bir önlem ve cezalandırma tekniği olarak hapisaneye başvurulmuştur; çünkü hapisaneler nüfusun tehlikeli bir bölümünü feci ekonomik sonuçlara yol açmadan elemeye imkân tanımıştır” (Foucault, 2011).

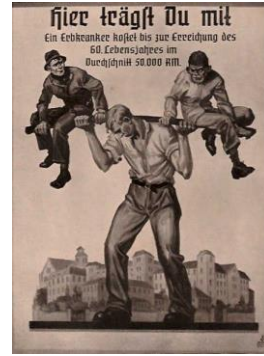
"Hastalıklı insanların hayatınız boyunca size maliyeti 60,000 Reichsmark. Sevgili vatandaşlar, bu sizin paranız!"

Eşit başlamanıza rağmen 120 sene sonra zayıflar çoğunluğu ele geçirecek. Böyle Olacak, Kötü Gene Sahip Olanlar Dört Çocuk, Ari Irk İki Çocuk Yaparsa

Sterilizasyon Özgürlüktür, Cezalandırma Değil! Kim bunun sorumluluğunu taşımak ister?

Sen de bu yükü paylaşıyorsun... Doğuştan sakat birisi ölene kadar (60 yaşına kadar) ortalama Alman toplumuna 50,000 marka mal oluyor

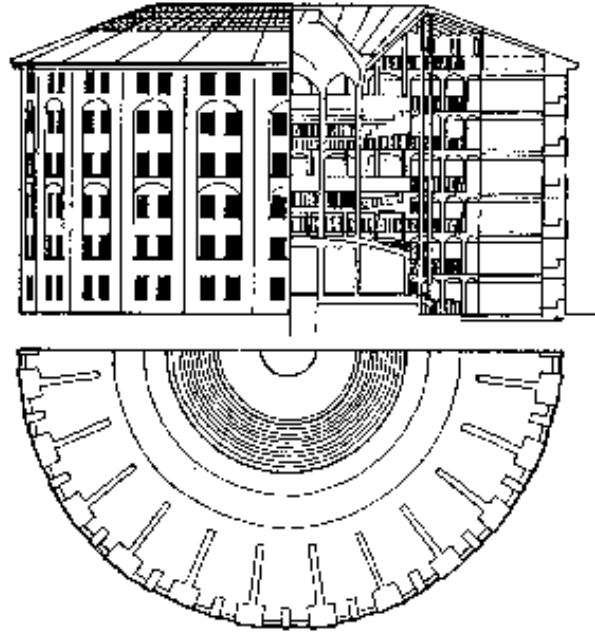
Şekil 36. 1938 Yılından Afişler (Bytwerk, 2009; United States Holocaust Memorial Museum, tarihsiz)⁵⁶

Foucault on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sına özgü bu disiplinci ütopyanın eksiksiz biçimini 'Panoptikon' kavramında⁵⁷ bulduğunu söyler (bkz. Şekil 37). İngiliz filozof Jeremy Bentham'ın ideal hapisane olarak tasarladığı Panoptikon:

"Halka biçimli bir binadır, ortasında bir avlu ve avlunun ortasında da bir kule vardır. Halka hem içeriye hem dışarıya bakan hücrelere bölünmüştür. Hücrelerin her birinde, kurumun amacına uygun olarak, yazı yazmayı öğrenen bir çocuk, çalışan bir işçi, ıslah edilen bir mahkûm, deliliğini yaşayan bir deli vardır. Merkezi kulede ise bir gözetmen bulunmaktadır. Her hücre hem içeriye hem dışarıya baktığından gözetmenin bakışı tüm hücreyi kat edebilir. Hiçbir karanlık nokta yoktur ve sonuç olarak bireyin gerçekleştirdiği her şey bir gözetmenin bakışına açık bir şekilde olup bitmektedir. Bu gözetmen, kendisinin her şeyi görebileceği, buna karşılık kimsenin kendisini göremeyeceği şekilde, panjurlar, yarı açık bölme pencereleri arasından gözlemde bulunur. Bentham'a göre, bu küçük ve harikulade mimari kurnazlığı bir dizi kurum kullanabilir. Panoptikon, aslında bir toplum ve iktidar türünün ütopyasıdır" (Foucault, 2011).

⁵⁶ Şekil 36'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

⁵⁷ "Foucault'ya göre Panoptikon, disiplinin mahkûmlar tarafından içselleştirilmesidir. Panoptikon ilkesinin hapisane dışında başka kurumlar tarafından da uygulanmasıyla birlikte iktidar son derece ekonomik, verimli ve etkili bir şekilde toplumu disiplin altına alır. Foucault'ya göre aslında Jeremy Bentham'ın tasarladığı hapisane binası hiçbir zaman inşa edilmemiş olsa da Bentham'ın düşü gerçekleşmiş ve panoptizm başka bir biçimde tüm Batı'yı etkisi altına almıştır" (Foucault, 2011).

Şekil 37. Jeremy Bentham'ın Tasarladığı Panoptikon (Surveillance, 2014)

Bedenler üzerinde uygulanan denetimi belki de en iyi anlatan kavram Foucault'un “biyo-iktidar” kavramıdır. Bedenin denetimi bir anlamda iktidar alanlarının hakimiyetini ve gücünü de belirler. Beden gözetlenir, düzenlenir, ideolojik anlamda evrilir ve hâkim politikalar doğrultusunda iktidar mekanizmalarına hizmet eder. Sezgin (2011)'in, bedenin denetimi ve biyo iktidar konusunda ele aldığı fikirler sıkı düzen altına alınan bedene ilişkin önemli bir değerlendirme oluşturmaktadır. Değerlendirmelerinde Foucault'un bedene ilişkin iktidar mekanizmalarının iki kutuptan gelişim gösterdiğine vurgu yapmıştır. İlk kutup bedeni bir makine olarak değerlendiren ve bedeni iktisadi denetim merkezleri ile bütünleştirip “anatomi-politik” kutup; diğeri ise merkezi beden olan ve nüfusu denetlemeye yönelik tüm mekanizmaların işletildiği “biyo-politik” mekanizması olarak karşımıza çıkar.

2.2.5. On Dokuzuncu Yüzyıl

Vigarello (2013), bu yüzyılda güzelliğin ideal tanımından çok idealin yaratılması üzerinde durulduğunu ifade eder. Güzel olmak demek gelişmiş bir büste sahip olmak anlamına gelir. “Korseye olan merak daha da artar. Bir kadın vücut hatlarından şikâyet ediyorsa ‘kötü korse giydiği’ içindir denilir. Üretim de sürekli artmıştır: 1870 yılında 1500000, 1900 yılında 6000000 korse satılır. Bu kılıf, birdenbire gözler önüne serilen anatomik hatları yontar”. 1900 yılında düzenlenen Paris Olimpiyat Oyunlarının (bkz.

Şekil 38) sporcuları tarif ederken de “süper ırk” olarak betimlemesi bu döneme ilişkin anlayışın bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

Şekil 38. 1900 Paris Olimpiyatları Madalyası (Olympic Museum, 2016)

Antik dönemlerde kıskanç Tanrıça Hera’ya adanmış olan Heraea Oyunları’nda (bkz. Şekil 39) saçları aşağılara kadar uzanan, dizlerinin hemen üzerinde “chiton” adı verilen tunikler giyen ve sağ omuzları hemen hemen sağ memeye kadar açık olan güzel kadınlar onurları için mücadele etmişlerdi. Disk atan ünlü “Discobolus” heykeli; enerjinin, uyumun ve beden performansının en estetik olduğu anı yakalaması açısından güzel ipuçları verir (Karacalar, 2011). Sporun estetiği her dönem insanları etkisi altına almış ve bedenleri şekillendirmiştir.

Şekil 39. Tanrıça Heraea Oyunları (Rwaag, 2014)

Avrupalı kadınların 19. yüzyılda kullandıkları korseler ve “krinolin” denilen demir kafesli etekler gibi giysiler (bkz. Şekil 40) bedenlerinde deformasyonlar yaratmıştır⁵⁸. Nefes almakta zorluk çekme pahasına kadınlar bu dönüşüme tabi tutulmuştur (Himam Er, 2009).

Şekil 40. Krinolin: Demir Kafes (Mahe, 2013)⁵⁹

⁵⁸ “İnsan eli ile yaratılan” sakatlar karşımıza çıkar. Giyilen sıkı korseler yüzünden zamanla göğüslerin gittikçe daraldığı, akciğer hastalıklarına yakalandıkları ve omurgalarının eğilerek kamburlaştıkları görülür.

⁵⁹ Şekil 40’da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Çabuklu (2006), sakatlığın sosyal bir problem olarak tanımlanmasıyla birlikte sakatların eskiden doğal bir parçası oldukları sosyal hayattan koparılarak devletin disiplinler kurumlarına sürülmelerinin aynı dönemde gerçekleştiğine vurgu yapar. Bu kurumlar pratikte sakatları iyileştirmeye değil, onları denetim altında tutmaya, onların fiziksel ve *sosyal ölümlerini* hızlandırmaya hizmet ediyordu.

2.2.6. Yirminci Yüzyıl

Bu yüzyılda güzeli sakat yapan korse etkisini kaybetmeye başlar. Bu dönemde güzellik kurumlara emanet edilir. Artık güzelleşmek için tek bir şeye ihtiyaç vardır: “güzellik ürünleri” ve güzellik endüstrisinin vaat ettiği tüm kaynaklar. Güzelliğe ilişkin ortaya çıkan tüm kurumlar yeni bir mesleğin de doğmasına aracılık eder. Bütün çirkinlikleri ortadan kaldıracığına ilişkin bir söylem oluşturan “estetisyenlik” mesleği. “1910’lu yıllar civarında bu cerrahi dalı, tümüyle “otoplasti, organ nakilleri, protezler ve özellikle de radyuma” başvurarak ‘patalojinin’ dışında maceraya atılıp, ilk estetik burun ameliyatları fotoğraflarının tümünü dağıtarak, burun, kulak, dudak, yanak bozukluklarını düzelttiği savındadır. Onarım dönemi başlamıştır” (Vigarello, 2013).

Braddock ve Parish (2011), 20’lere gelindiğinde yoksullar evinin tüm istenmeyenlerin atıldığı birer *çöplük* haline geldiğini ifade eder. Bu dönemde yapılan diğer bir uygulamanın ise zihinsel yeti kaybı olan kurum sakinlerinin kısırlaştırılmasının olarak belirtilmiştir. Dönemin doktorları epilepsili ve akıl hastası kadınların kısırlaştırılmasının tedavi edici etkisi olduğuna inanmakla birlikte; bu ameliyatlar aynı zamanda “gayrimeşru ve kusurlu çocukların doğmasını engellemek” için de uygun bir ortam sağlıyordu. “1920’lerde akıl hastası kişileri tedavi etmek için şok terapiler de geliştirildi ve uygulandı. Zihinsel yeti kaybı olan kişilerin kurumlara kapatılıp toplumdan yalıtılması yaygınlaştıkça bu kişiler tıp deneylerinin hedefi haline de gelmiştir”.

Yirminci yüzyılın güzelliği, sayılar etrafında kurulur. Beden ölçüsü dergiler ve güzellik kitaplarında santim santim verilir. Vigarello, dönemin dergi ve reklamlarının baş aktörünün tartı; söyleminin ise güzellik ve doğru kilo olduğunu ifade eder. Güzellik

kraliçeleri çoğalır ve bedenler keskin sayılarla ifade edilir konuma gelir. Artık korse yoktur. Bedeni biçimlendirmenin yolu egzersiz programları ve sunulan irade biçimleri reçeteleri ile sağlanır. Bu dönemde herkes kendi bedeninin heykeltıraşı olmaya yönlendirilir.

“Güç ve irade miti haline gelen “yeni insan” anlayışı Hitler Almanya’sı tarafından da araçsallaştırılır. Halkı bedende somutlaştırma düşü öne çıkar: “Beden Tanrının bir armağanıdır, korunması ve savunulması gereken Volk’a (halka) aittir. İradesini sertleştiren kişi halkına hizmet eder”. Fiziksel estetik kaçınılmaz olarak yönlendirilir. Leni Riefenstahl’ın *Les Dieux Du Stade*’ında (Stadyum Tanrıları)⁶⁰, tek biçimli bir halde sıralanan o muntazam vücut hatları, o cimnastikçiler (bkz. Şekil 41) buna iyi bir örnektir” (Vigarello, 2013).

Şekil 41. Olympia: 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları (Danzon, 2012)⁶¹

Alman sanatçı Hans Bellmer; Nazi faşizminin yüksek sanat ve kitle kültürü anlayışına karşı bir isyan olarak nitelendirdiği eserlerinde iktidar tarafından yaratılmak

⁶⁰ “*Olympia* 1936 yılındaki Berlin Olimpiyat Oyunları’nı belgeleyen bir filmidir. Berlin Oyunları’nı Antik Yunan’a bağlayan bir prolog ile başlayan belgesel, bulutların üzerinde tanrıları tasvir eden bir rölyef görüntüsü ile başlar. Kamera yeryüzüne inip Atina akropolünde parthenon tapınağı ve etrafında gezindikten ve Antik Yunan heykellerinin görüntülerinin ardından disk atan bir erkek heykelinin hareketlenmesiyle birlikte antik dönem kıyafetli sporcuların görüntüleri tapınak rahibelerinin danslarına, bu görüntüler de yanan bir ateşe bağlanır. Belgeselin ikinci bölümünde ise, doğa belgeseliymiş gibi yakın plan börtü böcek görüntüleriyle başlayıp, sabahın erken saatinde bir dere kenarında ağaçların arasından süzülen güneş ışıklarının altında antrenman yapan çıplak erkeklerle devam eder. Film bu “idealize edilmiş” görüntülerden sporcuların antrenmanlarına oradan da yarışmalara bağlanır. Filmin nazi propagandası içerdiğine dair en güçlü örneği ise 800 metre koşu öncesinde filmin dış sesinin ‘iki siyahi koşucu beyaz ırkın en güçlü sporcularına karşı yarışacak’ demesidir” (Danzon, 2012).

⁶¹ Şekil 41’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

istenen ari ırk ve mükemmel beden gibi olguları sorgulamıştır. Bellmer, ilk bebeğini 1933'te, ikincisini ise 1935'te yapar (bkz. Şekil 42). Bebeklerin yüz ifadeleri melankoliktir. Ama asıl irkiltici olan uzuvlarının kimi zaman eksik, kimi zaman ise fazla olmasıdır. İlk bebek sökölüp yeniden takılabilir ancak ürettiği ikinci bebekte Bellmer küresel mafsallar kullanır. Bebeğin yuvarlak alt gövdesinin çevresine pek çok farklı şekillerde yerleştirilebilecek dört bacak, stilize edilmiş dört meme, bir üst gövde, üç pelvis, bir çift kol yaratmış ve ilk bebekten devşirdiği kafa ve eli de bunlara eklemiştir. Bebekler öyküsel bir anlatımla daha dramatik karakterlere dönüşürler; hırpalanmış, işkenceye maruz kalmış, yer yer kötürümleşmiş ve belki de tecavüze uğramış genç kız temsili bebekler, erotik hatta pornografik duruşlarıyla dikkat çekerler. Çoğu kez kafaları yoktur (Acun, 2012).

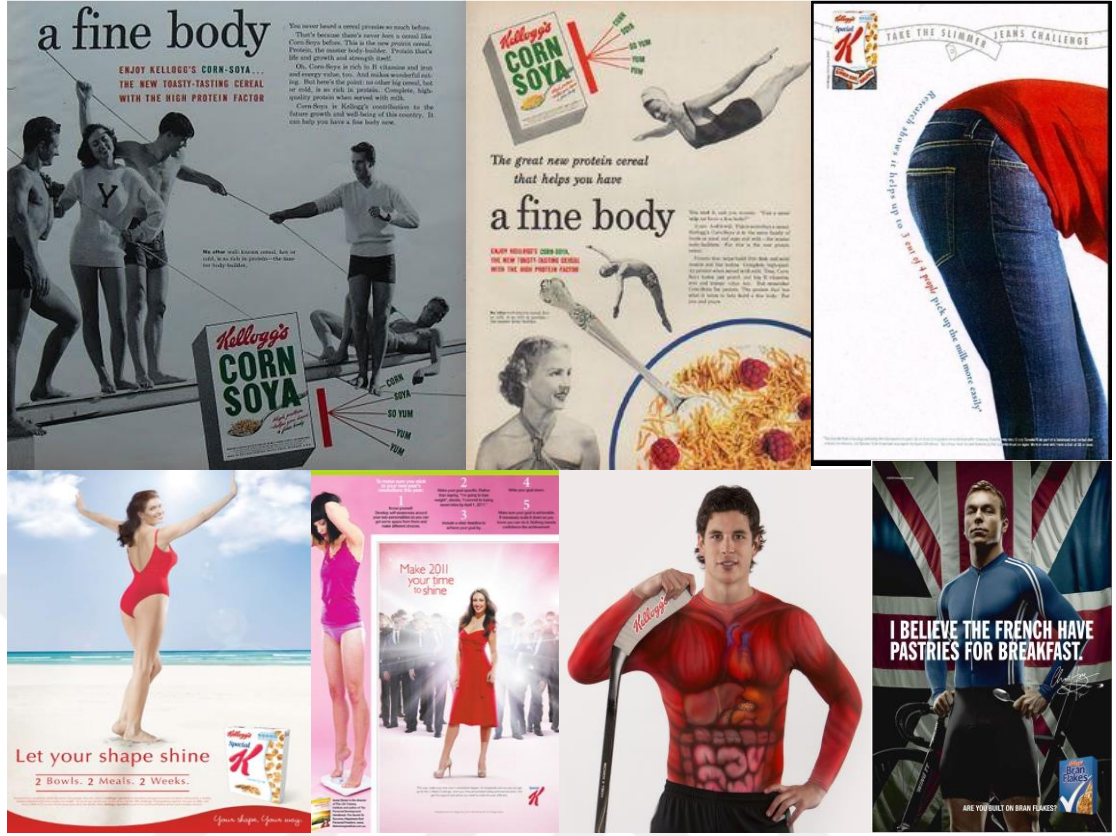
Şekil 42. Hans Bellmer Bebekleri (Acun, 2012)⁶²

Braddock ve Parish (2011), tüm bunların dışında Birinci Dünya Savaşı sırasında savaşta ya da sanayide uzuv kaybı yaşayan insanlar için ortopedik tedavide ve protez aletlerinde ilerlemeler kaydedildiği üzerinde durmuşlardır. Bu ilerlemeler çok daha fazla

⁶² Şekil 42'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

sayıda insana sakatlık yaşıdıktan sonra da işe devam etme olanağı sağlamıştır. Örgütlenme alanındaki gelişmelere bakıldığında ise; 1950’lerden itibaren okulların ve aktivite merkezlerinin açıldığı ve sakatlığın engellenmesiyle ilgilenen ulusal örgütlerden oluşan uluslararası örgütlerin kurulduğu gözlenmiştir. Çabuklu (2006), İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden sosyal refah devleti döneminde sakatlara yönelik bazı kurumlar kurulup sosyal yardımlar artırılrsa da da sakatların koşullarında kayda değer bir iyileşme olmadığını ve tüm alanlarda hep en alt seviyede kaldıkları üzerine vurgu yapmıştır. Sakatların politik gruplar halinde örgütlenmelerin ise 1960’larda gerçekleştiğini ve Vietnam gazilerinin muhalefetine savaş karşıtı direnişin bir parçasını oluşturduğunu ifade etmiştir.

Vigarello (2013), güzelliğin tarihine vurgu yaparken 30’lu yıllarda ‘bilimin estetiği yenilediği’ düşüncesinin hâkim olduğuna vurgu yapar. Cerrahların onarıcı bir rol üstlendiğini ve tüm çirkinliklerin rafa kaldırılmasına yönelik bir isteğin oluşmaya başladığına dikkati çeker. “1950-1960’lı yıllarda beden, ‘bizim en güzel tüketim nesnemiz’ haline gelir. Dergilerin %60-70’ini reklamlar işgal eder, bu oran 1930’lu yılların neredeyse iki katıdır”. Bedenler sürekli olarak esnek, kaslı ve zayıf olmaları konusunda baskı altında bırakılır. Kellogg’s markasının geçirdiği tarihsel süreç aslında bedene ilişkin dayatmaların örneğini teşkil eder (bkz. Şekil 43).

Şekil 43. Geçmişten Günümüze Kellogg's Reklamları (Brown, 2013)⁶³

80'li yıllarda beden toplumun tam merkezinde yer alır. Dikkat çekicidir ve tüketilen bir nesne konumundadır. Bedene iyi bakmak ile ilgili tüm faaliyetler birincil öncelik halini alır. Tüketim ve tasarı kol kola gider. “Özellikle de 1980’li yıllarda bedene iyi bakmak, cimmastik yapmak, vücut geliştirme gibi aktiviteler oldukça artmıştır (bkz. Şekil 44). Foucault’un deyimiyle bedenimiz artık bizim yaratmak zorunda olduğumuz bir nesne olmuştur” (Himam Er, 2009). Sakat veya defolara sahip bireylerin yapması gereken tek bir şey vardır; o da güzellik ve moda endüstrisinin vaat ettiği sonsuz gençlik ve güzelliğe kavuşmak için bedenlerini tamir ettirip “yapay” bedenlerine kavuşmak ve “öteki” olmaktan kurtulmaktır.

⁶³ Şekil 43’te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

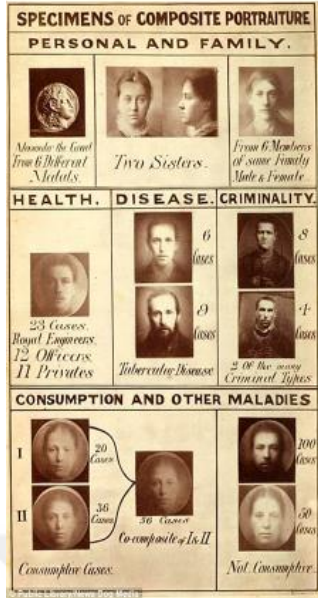

Şekil 44. 80'li Yılların İkonlarından Jane Fonda (FamousFix, 2009)

Saxton (1997), 1950 yıllarında tıp ve rehabilitasyon alanında yaşanan gelişmelerin sakat insanların daha uzun süre ve sağlıklı bir biçimde yaşamasına olanak sağladığını vurgulamıştır. 60'lı yılların sakatların örgütlenmesi bakımından önemli olduğunu ve sakatlığa ilişkin yeni yasaların oluşmaya başladığını belirtir. Saxton, sakatlara yönelik tüm bu yenilikçi hareketler yaşanırken, bir taraftan da üreme teknolojilerinin sakat çocukları elimine etmeye yönelik çabalarının oldukça manidar olduğunu vurgular. Üreme politikaları yüzyıllardır öjenik bir eğilim (bkz. Şekil 45) çerçevesinde şekillenmiştir. Sağlıklı gruplar kontrollü bir biçimde çoğalmalıydı⁶⁴. Üreme teknolojisinin hamileliği büyük bir pazar haline getirmesiyle doğum öncesi tarama testleri neredeyse bir buyruk haline geldi. Çocuklar daha anne karnında gen teknolojisinin mükemmelleştirdiği nesneler haline getirilmiştir.

⁶⁴ Günümüzde hatalı fetüsü yok etmeye yönelik öjenik politikalar bilim kurgu filmleri ile tekrar gün ışığına çıkmaktadır. En güzel örneklerinden biri Tanrı çocuğu olmanın bir alt sınıf göstergesi olarak düşünüldüğü ve “mükemmel” çocuğun ancak bir “gen” uzmanı tarafından şekillendirilebileceği görüşünü işleyen 1997 yapımı “Gattaca” filmi. Filmde genetik mühendisliğinin gelişmesiyle beraber “kusursuz” insanlar yaratma dönemi başlamış ve genetik müdahale ile geliştirilen bireyler toplumsal yapının üst sınıfını oluştururken, doğal yollarla dünyaya gelenler ise toplumun en alt sınıfını oluşturmaktadır. Alt sınıf üyeleri en alt kademelerde çalıştırılır ve ikinci sınıf bireyler olarak “yok” hükmünde muamele görürler. Filmde genetiğe dayalı toplumsal ayrışma doruk noktasındadır ve bireyler düzenli olarak alınan kan ve idrar örnekleri ile sürekli mükemmel olduklarını kanıtlamak zorunda kalırlar. Kısacası defolular bulunur ve ayıklanır.

1912'de İngiliz bir ailedeki engelliğin kalıtsal olduğunu kanıtlamak için Öjenik Topluluğu tarafından çekilen fotoğraf

Öjenik Topluluğunun, Hintli cüce ve dev insanları fotoğrafı ve doğru şekilde ürerlerse boyların kontrol altına alınabileceğini öne sürmesi

Sağlıksız insanların üretmesinin toplumun diğer kısmına yük olduğunu anlatan bir poster (1928)

"Bazı insanlar diğerlerine ayak bağı olacak şekilde doğar"

Öjenik Birliği'nin çektiği Hintlerde cücelik fotoğrafları (1912)

İnsanların fiziksel özelliklerinin ölçüldüğü ve "istenmeyenlerin" ortadan kaldırıldığı soy ıslahı uygulamaları 2. Dünya Savaşı'nın da bitimiyle son buldu

Şekil 45. Öjeni Birliği ve Soyun Islahı (Whomanity, 2017)

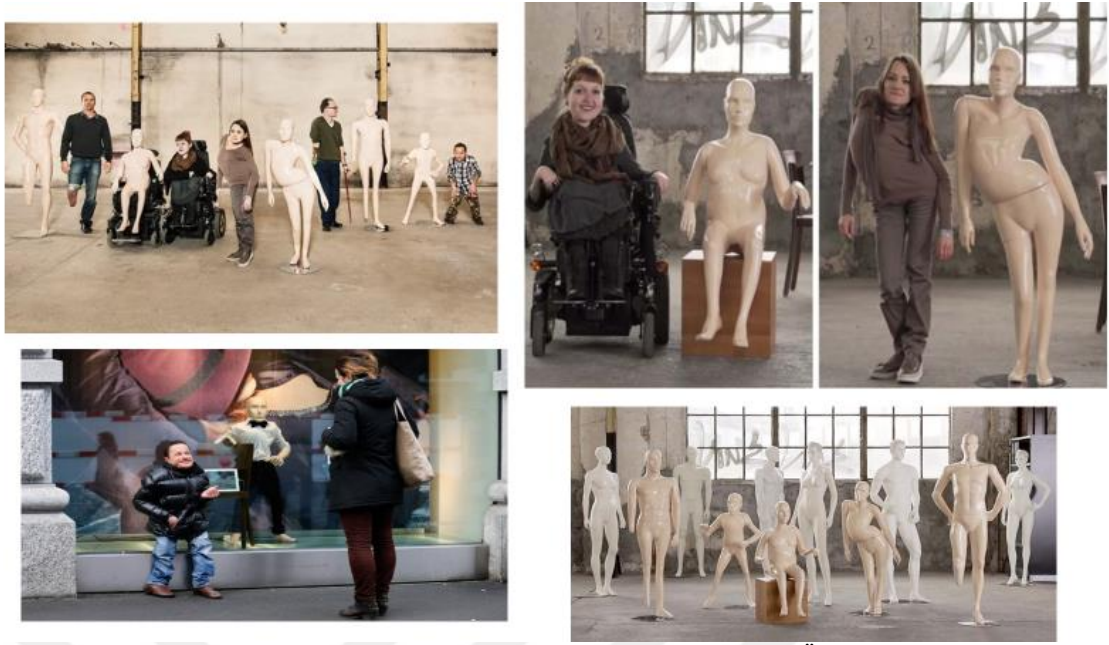
Braddock ve Parish (2011), 90'lı yıllara gelindiğinde kamusal alanda ayrımcılığa uğrayan engelli bireyleri korumak amacıyla pek çok yasanın kabul edildiğini ifade etmişlerdir. Engelli bireylere *hasta rolü* biçen ve *faydasız* olarak etiketleyerek sistem dışına iten anlayış da yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Engellileri bağımlı, bakıma ve yardıma muhtaç, kambur ve edilgen kabul eden ve medikal modelden sosyal modele doğru bir geçiş süreci başlanmıştır. "Sosyal modele göre "engellilik, biyolojik

açından verili bir durum değildir, tıpkı ‘toplumsal cinsiyet’ gibi biyolojik gerçeklikten sosyal olarak inşa edilmiştir” (Okur ve Erdugan, 2010).

Çabuklu (2006), postmodern kapitalizm ile birlikte sakatlığın büyük bir Pazar haline geldiğini ifade etmektedir. Sakatlara ilişkin her türlü bakım uzmanların eline bırakılarak ticarileşti ve sektör büyük bir kâr etme nesnesine dönüştü. “Sakatlık sektörü⁶⁵ esas olarak maddi imkânı olan orta sınıflara hizmet veriyor, sakat yoksullar, göçmenler ve işsizler (özellikle kadın ve yaşlılar) bu hizmetlere erişemiyordu”. Sakatların ihtiyaçları profesyonel ihtiyaç belirleyiciler tarafından belirleniyor ve yaratılan yeni ürünler için sürekli yeni ihtiyaçlar oluşturuluyordu.

Günümüz dünyasında medya kanalları mükemmel olmamız gerekliliğini her fırsatta karşımıza çıkarır ve bizi buna mecbur kılar. Kusursuzların dünyasında tükettikçe ayakta kalabiliriz. Reklamlarda, dergilerin kapaklarında ve televizyonlardaki gizli mesajlarda hep kusursuzluk işlenir. Yardım için kurulmuş bir vakıf olan İsveçli “Pro Infirmis”⁶⁵’in yaptığı kampanya (bkz. Şekil 46) insanların aklındaki güzellik anlayışını tersine çevirerek standart “güzellik” algısına ilişkin farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. “Hiçbirimiz, kusursuz veya mükemmel de değiliz” mottosundan yola çıkan kampanyanın ismi kendisi kadar dikkat çekmiştir: “*Because who is perfect? Come closer*” (Üğüden, 2016).

⁶⁵ Günümüzde sakat kâr etme süreçlerinin bir nesnesi ve sakatlar da en iyi müşteri pozisyonundadır. Bu durum tüketim süreçlerinin nesnesi konumuna gelen sakatlar için sürekli yeniden üretilir. Fakat eğer egemen sınıfa dahil değilseniz bu imkanlara asla ulaşamazsınız. Sakatların değerini piyasa belirler.

Şekil 46. Vitrinlerde Engelli Mankenler: Reklam Kampanyası (Üğüden, 2016)⁶⁶

Günümüzde artık moda endüstrisi de engelli bedenlere ilişkin pek çok kampanya yapmaya başlamıştır. Bu durum her şeyin en güzelini ve en mükemmelini sevmeye alıştırılan bizlerin de yaşadığımız çevrede farklılıkların var olduğunu görmemize yardım etmiştir. “Altın oran”ın belki de en çok kullanıldığı yer olan moda dünyasında “formülleştirilen bedenler”den vazgeçme dönemi yavaş yavaş karşımıza çıkmaktadır⁶⁷.

Moda dünyasının güzelliğe ilişkin değişmez ve katı kurallarını değiştirmesi bakımından Berlin’de faaliyet gösteren “Misfit Models” yani sıra dışı mankenler ajansı ve yaptığı faaliyetler oldukça önem teşkil eder. Ajansın çalışmak istediği mankenlerde zayıflık, uzun boyluluk, kusursuzluk veya mükemmel vücut oranı yerini sıra dışılığa bırakmıştır (bkz. Şekil 47). Ajansın internet sitesinde yer alan çağrı farklılığı özel kılmaktadır: ... “iki haftalık diyet planlarını ve toplumda beğenilen burun şeklini umursamıyorsanız ve mükemmel bir vücut kitle endeksine sahip değilseniz, o zaman bir sonraki gerçek 'MISFIT MODEL' siz olabilirsiniz" (Whomanity, 2016).

⁶⁶ Şekil 46’da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

⁶⁷ “Modanın beşiği olan Fransa’da “aşırı zayıf” mankenlerin çalıştırılmasını yasaklayan yasa tasarısı (sağsız derecede zayıf manken çalıştıran işverenlere altı aya kadar hapis ve 75 bin euroya kadar para cezası verilebilecek) 2017 yılında yürürlüğe girmiştir. Fransız Sağlık Bakanlığı’nın yasanın yeme bozuklukları ve “ulaşılamayacak güzellik idealleri” ile mücadele amacını taşıdığını söylemesi ise oldukça önemlidir” (BBC Türkçe, 2017).

Şekil 47. Misfit Ajansının Sıradışı Modelleri (Whomanity, 2016)⁶⁸

Her yıl insanlar tarafından büyük bir heyecanla beklenen ve tüm dünyanın ilgi odağı olan New York Moda Haftası etkinliğinde engelli mankenlerin yer alması (bkz. Şekil 48) moda endüstrisinde büyük bir ses getirmiştir. “Sadece podyum modelleri

⁶⁸ Şekil 47’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

değil, aynı zamanda rol modelleriyiz” mesajı verilerek organizasyonun amacı net bir şekilde yansıtılmıştır (Kaygısız, 2015).

Şekil 48. New York Moda Haftası: Engelli Mankenler (Kaygısız, 2015)⁶⁹

⁶⁹ Şekil 48’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Moda dünyasında yaşanan tüm bu gelişmeler pek çok engelli bireyin sosyal hayatın pek çok alanında yer almasına yol açmıştır. Geçmişte ajansların sırf istenilen ölçülere uymadıkları için “defolu” olarak etiketlediği pek çok beden şimdi en saygın kampanyalarda boy gösterebilmektedir. En çok tanınan moda ikonlarından birisi de kolunda taşıdığı yüksek teknolojik protezinden dolayı “*biyonik model*” lakabıyla anılan Rebekah Marine’dir⁷⁰ (bkz. Şekil 49).

Şekil 49. Biyonik Kollu Model Rebekah Marine⁷¹

⁷⁰ “Rebekah Marine, çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını bol kıyafetler içine gizlenerek, birileriyle tanışırken vücudunda bir şeylerin farklı olduğu anlaşılmaması diye şekilden şekle girerek geçirmiş bir modeldir. ABD’nin New Jersey eyaletinde yaşayan model, moda markası Nordstrom kampanyasında ve çeşitli moda dergilerinde yer aldıktan sonra kısa sürede New York Moda Haftası’ndaki defilelerde boy gösteren bir model haline gelmiştir. Hayatını, modada farklılığa ve engelliler için uyarlanabilir kıyafetler üretilmesine adanmış olması açısından önemli bir figürdür” (NTV, 2016).

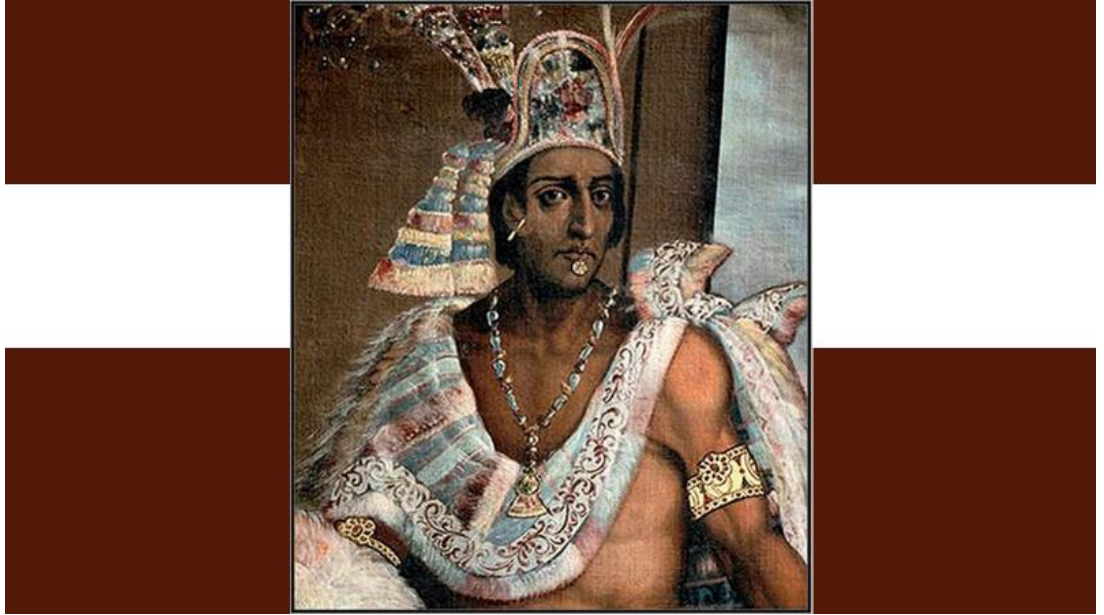
⁷¹ Şekil 51’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

2.2.7. Protezden Siborg Bedenlere

Protezin çok eski çağlardan bu yana geçirdiği süreç ve günümüzde sıklıkla kullanılan “siborg” kavramı Paralimpik Alan’ın gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Protezlerle ilişkin pek çok eski kanıta rastlanmıştır. Kahire’de 2000 yılında bulunan ayak protezinin belli bir mühendislik yaklaşımıyla yapılmış ve işlev gören ilk protez olduğu sanılmaktadır. Bu protezin neredeyse hiç bozulmadan kalmasının en büyük nedeni Mısırlıların ölenleri protezleri ile beraber mumyalama geleneği yüzündendir (Şaşmazel, Özkan ve Mumcu, 2013).

“Bir Antik Hindistan kutsal şiiri olan Rig-Veda’da, ilk yazılı protez kaydı bulunduğu söylenmektedir. M.Ö. 3500 ve 1800 yılları arasında Sanskritçe yazılan eserde, bacağına savaşta kaybeden ve onun yerine demir bir protez koyarak tekrar savaşa dönen bir savaşçının Kraliçe Vishpla’nın hikayesi anlatılmaktadır. Bir Aztek hükümdarı olan Kral Montezuma II (bkz. Şekil 50), engelliler için kraliyet hayvanat bahçesi ve botanik bahçeleri arasında özel bir yer yaptırmıştır” (İzmir Ortopedi, 2012).

Şekil 50. Aztek Hükümdarı Kral Montezuma II (Gary, 1996)

Antik çağlarda ölümden daha fazla amputasyondan korkulurdu. Ölümden sonra da uzuv eksikliğinin devam edeceğine ilişkin bir inanç vardı. Antik Kültürlerde sakat kişinin öldükten sonra ‘bütün’ bir hayat sürdürebilmesi için eksik uzuvları ile gömülme geleneği oldukça yaygındı. Bu dönemde uzvunuz eksik olsa bile tanrı olabileme şansınız

vardı. “Ana Peru jaguar tanrısının Aia Paec (Ai Apec), dirsekten itibaren kolu yoktu (bkz. Şekil 51). Aztek yaratılış ve öç tanrısı Tezcatlipoca’nın (bkz. Şekil 52) sağ ayağı yoktu. Kelt İrlanda tanrısı New Hah’ın sol kolunun yerinde dört parmaklı bir gümüş protez vardı” (İzmir Ortopedi, 2012).

Şekil 51. Jaguar tanrısı Aia Paec (Cultura Moche, 2015)

Şekil 52. Aztek Yaratılış ve Öç Tanrısı Tezcatlipoca (Quipoloe, 2002)

İlk amputasyonun bir pers askeri olan Hegesistratus’un travmaya bağlı olarak kendi ayağını ampute etmesiyle gerçekleşmiş olduğu ve ayağına ağaçtan yapılma bir protez takıldığı Heradot’a ait kayıtlarda yer almaktadır (Alsancak, 2000).

Bilimsel aydınlanmanın çok az olduğu karanlık çağlarda protez yöntemleri de oldukça ilkel idi. Uzu kırma, kızgın yağa daldırma, kızgın demirle dağlama, organ yüzeyini ufaltma ve giyotin gibi ilkel yöntemlere başvurulmuştur. “O zamanlar, tahta bacak ve kanca kol dışında sakatlar için pek fazla protez seçeneği yoktu. Sadece zenginler protez yaptırabilmekteydiler. Silahşorlar, savaşta kullanmak üzere silahlarından protez yaptırıyorlardı” (İzmir Ortopedi, 2012).

Rönesans’la birlikte protezler hem işlev hem de görünüş olarak yeniden doğmuştur. Alman asker Götz von Berlichingen’in 1508’deki Landshut Kuşatması’nda sağ kolunu kaybettikten sonra kullandığı el protezi döneme ait kayda geçen ilk protezdir (bkz. Şekil 53). 16. yüzyılın ortalarında modern protezlerin babası sayılan Fransız ordu

cerrahı Ambroise Paré (bkz. Şekil 54) protezler için bir dizi mühendislik tasarımı ortaya koymuştur. Endüstri Devrimi etkilerinin tüm dünyaya yayılmasıyla birlikte mühendislik ve teknoloji alanlarında yepyeni keşifler yapılmıştır. Protezler sadece eksik uzuvların yerini alan parçalar olma tanımından sıyrılarak; yaşam kalitesini arttıran bir unsur olarak tekrar biçimlenmiştir (Şaşmazel, Özkan ve Mumcu, 2013).

Şekil 53. Şövalye Gotz von Berlichingen (Forbes, 2008)

Şekil 54. Ambroise Paré'nin Geliştirdiği Protezler (Goldberg, 2014)

Çabuklu (2006), on dokuzuncu yüzyılda yükselen kapitalist üretim biçimi ile protez arasında oldukça yakın bir ilişki olduğu üzerinde durmuştur. Tıpkı Foucault'un belirttiği gibi: "Protez XIX. yüzyılın 'söylemsel ortopedisinin' bir parçasıdır". Protez bu yüzyılda makine-beden etkileşimi içerisinde ele alınarak üretim hattında bedene ilişkin eksik parçaların yerine konma anlayışı üzerinden tanımlanmıştır. Üretimin devamı için bedeni bütünleyen eksik parçaların tamamlanması gerekiyordu. Bunu gerçekleştirebilecek olan ise protezlerdi. "Ford fabrikasındaki 7882 farklı işten 670'nin hiç bacağı olmayan, 2637'sinin tek bacağı olan, ikisinin hiç kolu olmayan, 715'nin ise tek kolu olan işçiler tarafından gerçekleştirilebileceğini söylemiştir".

Amerikan İç Savaşı sonrası gazilere protez desteği sağlayan hükümet yeni protez tasarımlarının yapıldığı rekabet ortamını da beraberinde getirmiştir. Fakat bu dönemde fırsatçılar ve sahtekârlar oldukça artmıştır. II. Dünya Savaşı'nın etkileri arttıkça uzuv kaybı yaşayan insan sayısı da artış göstermiş ve protez biliminde büyük bir sıçrama yaşanmıştır (İzmir Ortopedi, 2012).

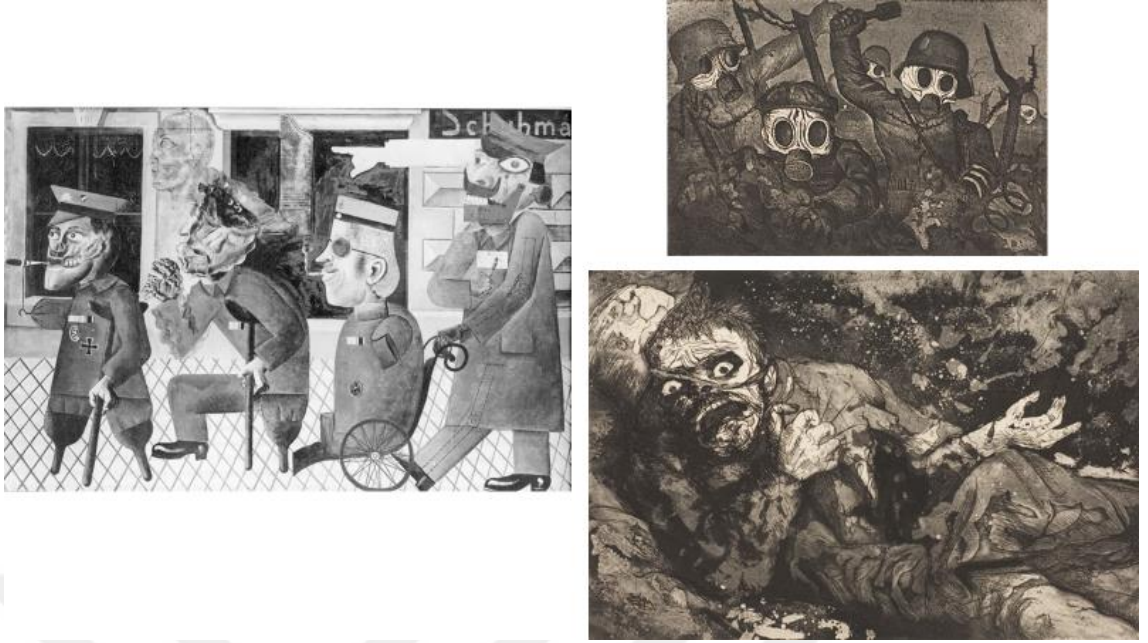
Protezler savaş dönemlerinde eril bir bedenın tekrar kurulmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Savaş zamanlarında uzuvlarını kaybeden askerlere ‘artık erkek olmaktan çıktıklarına’ dair söylemler⁷² yürütölmüştür. Uzuvlarını yitiren erkeklere bağımlı ve muhtaç hale geldikleri söylenmekte ve “asker çocuklar” sıfatıyla tanımlanmaktadır. Devletin eksik uzuvlara sahip erkekleri tamamlamaya yönelik politikaları eğer konu eksik uzuvlara sahip bir kadın ise işlememektedir. “Devlet, uzuvlarını kaybeden kadınlarla ilgilenmemekte, onların doğal olarak kocalarına, babalarına, erkek kardeşlerine bağımlı oldukları varsayılmaktadır” (Çabuklu, 2006).

Şekil 55. Führer'i Selamlayan Tekerlekli Sandalyeliler, 1934 (Sakatlık Çalışmaları, 2009)

Almanya doğumlu ressam Wilhelm Heinrich Otto Dix savaş sonrası eleştirel bir yaklaşım ortaya koyan ‘Yeni Nesnellik’ akımının öncülerindendir. Dix, Birinci Dünya Savaşı’na gönüllü olarak katılıp başarı madalyası almasına rağmen savaşta gördüklerini ‘korkunç’ olarak nitelendirmiştir. Savaş sonrası tüm gördüklerini yaptığı resimlere (bkz. Şekil 56) aktaran Dix’in başı Nazi yönetimi ile derde girmiş ve çoğu resmi yakılmıştır (Altaş, 2013).

⁷² "Sakat gazilere psikoteknik kitaplarda tavsiye edilen iki şey vardı: ‘Çelik gibi sert’ bir yaşam istenci ve bedeni protezlere alıştırmak için eğitmek. Vatansever doktorlar sakatlara dönüp şunu diyordu: Vatan toprağı, gelecekte de sizden hizmet beliyor: Tek kollu, tek bacaklı erkekler ve protez kullanıcıları üretim hatında tekrar savaşabilir (bkz. Şekil 55). Büyük makina, onun için çalışanlar "bireyler" midir, yoksa insan-protez birimler mi, ona bakmaz. Adam adamdır. Sakatlık üstüne kitaplarda ve tekno-medikal endüstride, çağa son derece uygun bir insan imgesi beliriyordu: "Bireyin" "bireyselliğine" 'Hayır' diyen her şeye vahşi bir coşkuyla 'Evet' demesi beklenen homo prostheticus" (Sakatlık Çalışmaları, 2009).

Şekil 56. Otto Dix'in Resimleri (Altaş, 2013)

Modernlik bir yandan beden-makine etkileşimi ile yol alırken bir yandan bu birlikteliğin korkutucu sonuçlarına vurgu yapmaktadır. Modernlik insan eli ile yaratılan ve sonrasında yaratıcısına bela olan canavarlarla doludur. Illich, insanların kendilerini eksik hissetmelerine yol açan sistemin bilinçli olarak insanları proteze doğru yönlendirdiği üzerinde durur. Ona göre toplumsal bir azınlık bu kitlesel bağımlılıktan fayda sağlar ve sistem sürekli kendini yeniler (Çabuklu, 2006).

Edgar Alan Poe'nun 'Bitmiş Adam' adlı öyküsü modernliğin proteze ilişkin saplantısını ortaya koyması açısından oldukça dikkat çekicidir. Öykü Fahri Tuğgeneral John A.B.C. Smith'in Brutus'a benzer saçları, yeryüzünde görülmemiş bir biçime sahip göğüs yapısı, mermer Apollo'yu bile kıskandıracak omuzları ve heykeltıraşları hayrete düşürecek vücudunu betimleyen cümleler ile başlar. Öykünün sonunda ise savaşta aldığı yaralar yüzünden tüm vücudu protezlerle kaplanmış 'bitmiş bir adam' karşımıza çıkar.

“...Pompey, şu kolu uzatır mısın? Thomas kesinlikle takma bacak piyasasında bir numaradır. Ama olur da bir kola ihtiyaç duyarsan sevgili dostum, sana gerçekten Bishop'u tavsiye ederim. En iyi omuzları Pettitt yapar, ama bir göğüs için Ducrow'a gitmelisin. İnsanın kafa dersinin yüzülmesi berbat bir şey tabi, ama saçlar için De L'Orme'ye gidebilirsin...” (Körpe, 2007).

50'li yıllar sentetik malzemelerin kullanılmaya başlandığı ve kusursuzluğun peşinde koşan insanoğlunun solmayan plastik çiçeklerin peşine düştüğü⁷³ bir dönemdi (Van Dijck, 2001). Plastik cerrahisinde görülen teknik ve bilimsel ilerlemeler, silikon maddesinin deri ile mükemmel bir uyum yakalaması insan bedeninin dönüşümünü sağlayarak her şekle girebilmesine olanak tanımıştır.

Gunther Von Hagens'in bir koruma tekniğini kullanarak kadavralarla gerçekleştirmiş olduğu ve adına 'anatomik sanat' dediği çalışması, bedenin plastik cerrahi, ortopedi ve benzeri alanlardaki gelişmelerin desteğiyle melez (hybrid) bir varlığa dönüşebileceğine ilişkin kanıtları sunması açısından çarpıcıdır. Gunther Von Hagens'in Körperwelten koleksiyonu (bkz. Şekil 57) ilk olarak Japonya'da açmıştır. Almanya'da dört ay açık kalan sergiyi bir milyondan fazla kişi ziyaret etmiştir (Er, 2011).

⁷³ “Sürekli genç kalmak ve zamanı yavaşlatma çabaları estetik cerrahinin büyük bir pazara dönüşmesine neden olmuştur. Oscar Wilde'ın ünlü romanlarından birinin kahramanı olan Dorian Gray bu açıdan ilginç bir örnektir. Gray, ressam Basil'in ilham modeli olacak derecede yakışıklı ve etkileyicidir. Güzelliğinin bir süre sonra yok olacağını fark eden Dorian, kendisinin yerine Basil'in yaptığı portrenin yaşlanması için ruhunu satmaya hazır olduğunu dile getirir. Dileği kabul edildikten sonra portresi her geçen gün yaşlanırken, kendisi gençliğini korur. Fakat ruhu çürüdüğü için gençliği ve güzelliği bir süre sonra anlamını yitirir. İçinde bulunduğu duruma dayanamayan Gray portresini bıçaklar. Portresinin yanında aniden yaşlanır ve ancak yüzünden tanınabilecek bir cesede dönüşür. Portresi ise ilk çizildiği günkü orijinal formuna kavuşur. Gray'in aşırı derecede dış görünüşü ile ilgilenmesi, günümüz insanları için yabancı bir durum değildir. Genç kalmak için başta estetik cerrahi olmak üzere bütün görüntü geliştirici işlemlerle uğraşırız” (Karacalar, 2011).

Şekil 57. Gunther Von Hagens'in Körperwelten Koleksiyonu (Rumpf, 2014)⁷⁴

Teknolojideki gelişmeler, insanın bedensel olarak başka bir varlık formuna dönüşümü fikri aşılıarak beden tanımında değişikliğe gidilmesini zorunlu kılmıştır. Yapay ile doğal olanın birleştiği bir beden, organikle inorganik olanın uyum içinde varlığı, günümüzün sıradan insanını tanımlamaktadır⁷⁵ (Er, 2011).

Bilgisayar teknolojileri ilerledikçe bedenimizi de kullanma biçimimiz değişikliğe uğramıştır. Artık bedenimizin her parçası değiştirilebilir konuma gelmiştir. Etrafımızdaki her şey akıllı: Akıllı bileklikler, akıllı gözlükler, akıllı telefonlar veya

⁷⁴ Şekil 57'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

⁷⁵ “Organ nakilleri yeniden üretilen veya ‘formatlanan’ bedene ilişkin en önemli örneklerdendir. Akdeniz Üniversitesi’nde Türkiye’nin ilk yüz, kol ve bacak nakillerinin yapılması ülke çapında büyük heyecanla karşılanmıştır. Organ bağışıyla yeni yüzüne kavuşan Uğur Acar’ın hikayesini dinledi günlerce tüm Türkiye. Eksik bedenlerin formatlanmasını heyecanla izlerken uyum sorunu yüzünden organların geri alınan Şevket Çavdar’ın ölüm ile sarsıldık. Uzun kayıpların başlarına gelen en kötü şeyin sakatlık olduğu ve mutlaka düzeltilmesi gerektiği dayatması dizi film şeklinde televizyonlarda sunulan haberlerle pekiştirildi. Günümüzde sakatlığın gerçekliği bile yadırganır hale gelmiştir. Eksik bir uzuvla veya yaralı yüzle yaşamak neredeyse imkansızlaşır. Sağlamlığa dair bu düşünceler bizi sakatların yeniden “formatlanmasına” dair öjeniye varan çalışmaların yapıldığı, ürkütücü bir geleceğin doğru sürüklemektedir” (Taban, 2012).

akıllı saatler. Giyilebilir teknolojiler geliştikçe biz de her seferinde eskisini bir kenara bırakıp yenisini alıyoruz.

Dona Haraway hepimizin organizmayla makinenin oluşturduğu melez varlıklar, siborglar olduğumuzu söyler:

“Bir siborg, bir sibernetik organizma, makine ile organizmanın oluşturduğu bir melez, kurgusal bir yaratık olmanın yanı sıra toplumsal gerçekliğe ait bir yaratıktır. Toplumsal gerçekliğin karşılığı, canlı toplumsal ilişkilerdir; bu da bizim en önemli siyasal kurgumuz, dünyayı değiştiren bir kurgudur. Yirminci yüzyılın sonlarına, bu mitik çağa geldiğimizde, hepimizin bir kimera (ateş püsküren mitolojik canavar); makine ile organizmanın teorik bir zeminde ifade edilen ve fabrikasyon misali uydurulmuş birer melez olduğumuzu vurgulamak gerekir; kısacası, hepimiz siborguz. Bu siborg bizim ontolojimizdir; bizim siyasetimizi o şekillendirir. Siborg, köklü tarihsel dönüşüm ihtimallerinin yapıtaşları olan iki birleşik merkezin, hem 'tahayyül'ün hem de 'maddi gerçekliğin yoğunlaşmış bir imgesidir” (Haraway, 2006).

Siborg teknolojisi sürekli değişim ve ilerleme gösterirken bu teknolojinin medya araçları yolu ile hayatımıza girmesi kaçınılmaz olmuştur. Özellikle genç nesillerin izlediği pek çok çizgi dizi ve filmlerde sibernetik kahramanlar⁷⁶ boy göstermektedir (bkz. Şekil 58).

Şekil 58. Televizyonlarda Yer Alan Siber Kahramanlar (Ranker, 2017)⁷⁷

⁷⁶ “Echo: Duyma engelli süper kahraman, Cable: Mutant gücüne sahip cyborg teknolojisi ile donatılmış kahraman, Daredevil: Görme engelli kahraman, Doktor Mid-Nite: Görme engelli ilk süper kahraman”

⁷⁷ Şekil 58’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Teknolojide günden güne hızla yaşanan bu değişimler sibernetik organizmaların bilim kurgunun ötesine geçerek yarı insan yarı makine şeklinde günlük hayatımıza girdiğinin bir göstergesi olmuştur⁷⁸. En önemli sorulardan biri gelişmiş protezlere sahip olan insanları siborg olarak kabul edip etmeyeceğimiz gerçeğidir.

Aslanoğlu (1999), teknolojide ortaya çıkan farklılaşmaların yapay bedenleri görünür kılarak sanal oluşumları gündeme getirdiğini vurgulamıştır. Gerçeklik kavramı anlam değiştirmiş ve sanal gerçekliğe doğru bir gidiş başlamıştır. Mükemmel kimliğimiz fazla bir çaba harcamadan sanal teknolojiler sayesinde kolayca oluşturulur. İstenmeyen tüm özelliklerimizden sanal olarak kurtulabilme gücümüz bizi sanal gerçekliğin büyülü dünyasına götürür. Ne istersek o oluruz. Bilgisayar teknolojisi ile yarattığımız siber bedenlerde zayıf, çirkin ve güçsüz olmamıza olanak yoktur.

Bilgisayar teknolojilerinin devreye girmesiyle beden algımızda da ciddi değişimler yaşanmıştır. Nesnel, dokunulur, belirli bir ağırlığı olan beden, artık bilgisayar ekranında, dokusuyla, kaniyla, katmanlarıyla var olmasına rağmen “ağırlıksız yumuşak bir bulut” gibi gözükmemektedir (Kunak, 2013).

Artık kimliklerimiz bilgisayarlar üzerinden kurgulanmaktadır. Gerçek hayatta sahip olamadığımız her türlü özelliğe sanal ortamda kolayca ulaşabildiğimiz ikinci bir kimlik geliştiririz. Günümüzde bilgisayar oyunları yeni bir yaşam tarzı oluşturmada bir araç konumundadır. “The Sims” serisi (bkz. Şekil 59) bu yaradılış öyküsünün en güzel örneğidir. Bu oyun bir strateji ve simülasyon oyunudur. Tüm zamanların en çok satan PC oyunu olarak kayda geçen The Sims, 2000 yılında piyasaya çıkışının ardından on yedi farklı dildeki sürümüyle 8 milyon gibi ciddi bir satış rakamına ulaşmıştır (Doğu, 2007). Bu bilgisayar oyunu sayesinde mükemmel ‘bedene’ sahip olmak mümkündür. Bunun için uğraşmanıza gerek yoktur. Tek bir tuşla bunu gerçekleştirebilirsiniz. Pek

⁷⁸ “Kendilerini ‘ölümsüzlük şirketi’ olarak tanıtan bir grup Rus bilim adamı, “Russia-2045” adını verdikleri proje ile en geç 2045 yılına kadar insan ruhunun yerini tam olarak tespit edeceklerini ve bu ruhu kopyalayarak yapay bedene taşıyacaklarını iddia etmişlerdir. Şirketin başkanı Dmitriy İtskov, 20. yüzyıl boyunca ölümsüzlüğün veya insan ömrünün uzatılmasının tıpta arandığını anlatıp “ölümsüz insan” projesinin bugüne kadar yapılmış benzeri çalışmalardan farklı olacağını belirtmiştir. İtskov yaptığı açıklamasında, bu projede neşter ve kanın söz konusu olmayacağını; ölümsüz ruha sibernetik teknoloji ve cyborg ile ulaşılacağını belirtmiştir” (Bilişim Dergisi, 2011).

çok insan yarattıkları bu sanal dünyada, mükemmel bedenleri ve arkadaşları ile ‘öteki’ olmaktan çok uzak bir hayat yaşamaktadırlar⁷⁹. Formatladıkları bedenleri⁸⁰ ile mutludurlar.

Şekil 59. Sims Oyununda Herşey Mümkün (Wynn, 2014; Moreno, 2014)

Bedene yönelik olarak yaşanan tüm gelişmeler, bedenin her çağda düzenlendiğini, denetlendiğini, gözetlendiğini ve formatlandığını gösterir. Beden üzerinde yapılan her uygulama Paralimpik Alan’ın da şekillenmesinde etkili olmuştur. Uzun savaşlar sonrası uzuv kaybı yaşayan kişilere yönelik olarak yapılan düzenlemeler, rehabilitasyon ve medikal alandaki teknolojik gelişmeler, savaş sonrası iş kaybından doğan insan ihtiyacı gücünü karşılamak için yapılan tüm çabalar Paralimpik Alan’ın oluşturulmasında esas teşkil etmiştir.

⁷⁹ “İnsanların kendilerini yüksek teknoloji ürünü “suret”lere dönüştürdüklerini anlatan 2009 yapımı 'Suretler' filmi bedenlerin nasıl “uzaktan kumandalı” makinelere dönüştüğünü anlatan bir hikâye olarak karşımıza çıkar. Suretler insanların yerini almakta ve böylece insanların evlerinin rahat ve güvenli ortamından çıkmadan dışarıdaki hayatı yaşamalarına imkân tanımaktadır. Bu dünyada yaşlanmak veya çirkin bedenlerle etrafta boy göstermek yoktur. Vekil robotlar (surrogates) her işimizi görmektedir”.

⁸⁰ “Formatlanan bedenlere örnek olarak verebileceğimiz Pinokyo masalı gerçek bir metafor kaynağıdır. Her döneme göre yeniden yorumlanan masalın post modern versiyonu ise insan olmaya çalışan robot çocuk David’in çabalarını anlatan “Yapay Zekâ” filmi ile karşılık bulur. Pinokyo’nun arzu ettiği şey; aslında düzgün bir bedendir. Pinokyo daha düzgün, göze hoş gelen ya da genç bir beden peşinde koşan modern zamanların insanların klasik bir temsilcisidir” (Karacalar, 2011).

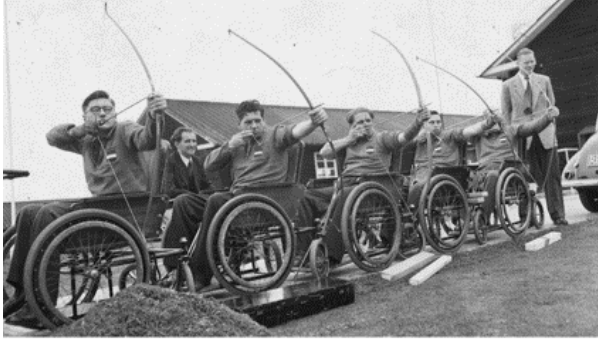
2.3. Paralimpik Alan'ın Dönüşüm Süreci

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kaydedilen teknolojik ilerleme ve gelişmeler engelli bedenlerin daha rahat ve etkili protezlere sahip olmasını sağlayarak günlük yaşama dahil olmalarını sağlamıştır. Bu durum Paralimpik Alan'ın de ortaya çıkmasında etkilidir. Paralimpik Alan'ın kökeni, Dr. Ludwig Guttmann'ın, sporu 1940'lı yılların başlarında İngiltere Aylesbury'deki Stoke Mandeville Hastanesinde (bkz. Şekil 60) tedavi edilen omurilik felçlilerinin rehabilitasyonunda kullanmasına dayandırılmaktadır.

Şekil 60. Dr. Ludwig Guttmann'ın Hastaları Stoke Mandeville Hastanesinde
(BBC News, 2012)

Paralimpik Oyunların öncüsü kabul edilen “Stoke Mandeville Oyunları” (SMG), ilk olarak 1948’de Guttman tarafından organize edilmiştir. Guttmann’ın ifadeleri şöyledir: “28 Temmuz 1948 tarihinde Stoke Mandeville Oyunları, Silahlı Birliklerin eski 16 (14 erkek ve 2 kadın) İngiliz üyesiyle, engelliler için geleneksel bir spor festivali olarak kurulmuştur. Bu müsabaka, Londra’da düzenlenen Olimpiyat Oyunları ile aynı günde gerçekleştirilmiştir” 1949 yılında okçuluk ve netbol (bkz. Şekil 61) gibi sporların eklenmesi ile birlikte gelişimini sürdürmeye devam ettirmiş ve 1960’lardan itibaren “Paralimpik Oyunları” (bkz. Şekil 62) adını almıştır (Purdue, 2011).

Şekil 61. Stoke Mandeville Oyunları: Okçuluk ve Netbol (The Five Ring News, 2012; O'Hare, 2012)

Paralimpik Alan'nın ilk evreleri, omurilik felçlilerine ilişkin spor faaliyetleri sağlamaya yönelik olmuştur. Bu yönelim diğer engelli gruplar arasında tartışma yaratmıştır. Tek boyutlu bu eğilimin diğer engelli gruplarını dışlama tehlikesinden bahsedilmiş ve engelli sporuna getirdiği zararlar üzerinde durulmuştur. Diğer engelli gruplar, özellikle de ampute ve görme engelli sporcular, ancak 1976'da Paralimpik Oyunlar'a dahil olma şansına sahip olmuşlardır (DePauw ve Gavron, 2005).

Şekil 62. Açılış Seremonisi, 1962
(Mandeville Legacy, 2011)

Omurilik felçlileri ve diğer engelli gruplar arasındaki bu tartışma ve bölünmeler Paralimpik Alan içerisindeki pek çok oluşumun ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Uluslararası Engelliler Spor Organizasyonu (International Sports Organisation for the

Disabled, ISOD) ve Engelliler için Sporda Uluslararası Organizasyonları (International Organisations of Sport for the Disabled, IOSDs) bu tartışmalar ışığında kurulmuştur (Steadward ve Foster, 2003).

Uluslararası Engelliler için Dünya Spor Organizasyonları Koordinasyon Komitesi (ICC), Uluslararası Paralimpik Komitesi'nin atası konumundadır. 1989'daki kuruluşundan bu yana IPC engelli sporunun gelişiminde hep merkezi bir rol üstlenmiştir. IPC, Serebral Palsi Uluslararası Spor ve Rekreasyon Derneği (CP-ISRA), Uluslararası Tekerlekli Sandalye ve Ampute Spor Federasyonu (IWAS), Uluslararası Görme Engelliler Spor Federasyonu (IBSA) ve Uluslararası Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu (INAS) başta olmak üzere engellilere yönelik çeşitli uluslararası spor organizasyonlarını bünyesinde barındırmaktadır (Brittain, 2010'dan aktaran Purdue, 2011).

IPC, 2003'ten bu yana, vizyonunu şu şekilde ifade etmiştir: “Bizim vizyonumuz, Paralimpik sporcuların sportif mükemmelliği elde etmelerini sağlamak, dünyaya ilham vermek ve heyecan uyandırmaktır” (IPC, 2010d). İlk amaç Paralimpik Oyunlar için başarılı bir zemin hazırlamak olsa da spor çevreleri bu ifadenin ‘başarı’yı tanımlarken eksik kaldığı yönünde fikir belirtmişlerdir. Paralimpik Oyunlar’ın diğer bir amacı şehrin altyapısını engelli sporcular için dönüştürmek üzerinedir. Üçüncü olası amaç ise Paralimpik Oyunlar’ın toplumda engellilikle ilgili farkındalığı arttırabilmesi ve engelli topluluğunun ‘payının’ arttırılmasıdır.

Paralimpik Oyunlar bünyesinde yer alan spor türleri ve engelli grupları arasındaki karşılaştırma ve tartışmalar bugün bile devam etmektedir. Paralimpik Oyunlar’da yarışan engelli bedenler zaman içerisinde gözle görülür bir değişim geçirmiştir.

Howe (2008a) engelli sporunun gelişiminde üç aşama bulunduğu üzerinde durmuştur. İlk aşama Paralimpik Oyunlar’ın ilkel (embryonic) aşamasıdır. Bu aşama İkinci Dünya Savaşı sırasında yaralanan bireylerin rehabilitasyonuna destek amacıyla tasarlanmıştır. 1960 ve 1970’lerde ortaya çıkan ikinci aşama ise ‘katılımla’ ilişkili

olmuştur. Paralimpik Oyunlar'ın bu aşaması dünyanın her yerinden engelli sporculara ulaşmak ve yarışabilmelerini sağlamak amacıyla şekillenmiştir. Howe tarafından ortaya konan üçüncü aşama ise, Paralimpik sporun “yüksek performans” olarak değişimini içermektedir.

Paralimpik Alan'ın amacının zamanla önemli ölçüde değişim göstermesi Paralimpik Oyunlar'ın yapısının ve amacının da kaçınılmaz olarak değişmesine yol açmıştır. Bu değişimlerden en önemlisi günümüzde de sıkça tartışma konusu olan Paralimpik Oyunlar'da kullanılan sınıflandırma sistemlerindeki değişimlerdir.

Paralimpik Oyunlar'da kullanılan sınıflandırma sisteminin temel amacı engelli sporcular için adil ve eşitlikçi bir yarışma sistemi oluşturmaktır. Sınıflandırma sisteminde zaman zaman yapılan uygulamaların tartışmaları (bkz. Şekil 63) da beraberinde getirdiği gözlenmiştir. 2000 Sidney Paralimpik Oyunları'nda tekerlekli sandalye basketbolunu ‘zekâsı’ ile oynayan ‘engelsiz’ bireylerin ortaya çıkması⁸¹ ve zihinsel engelli sporcular için güçlü bir sınıflandırma sisteminin eksikliği, Uluslararası Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu (International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability, INAS-FID) sporcularının oyun dışında kalmasına yol açmıştır (Bailey, 2008).

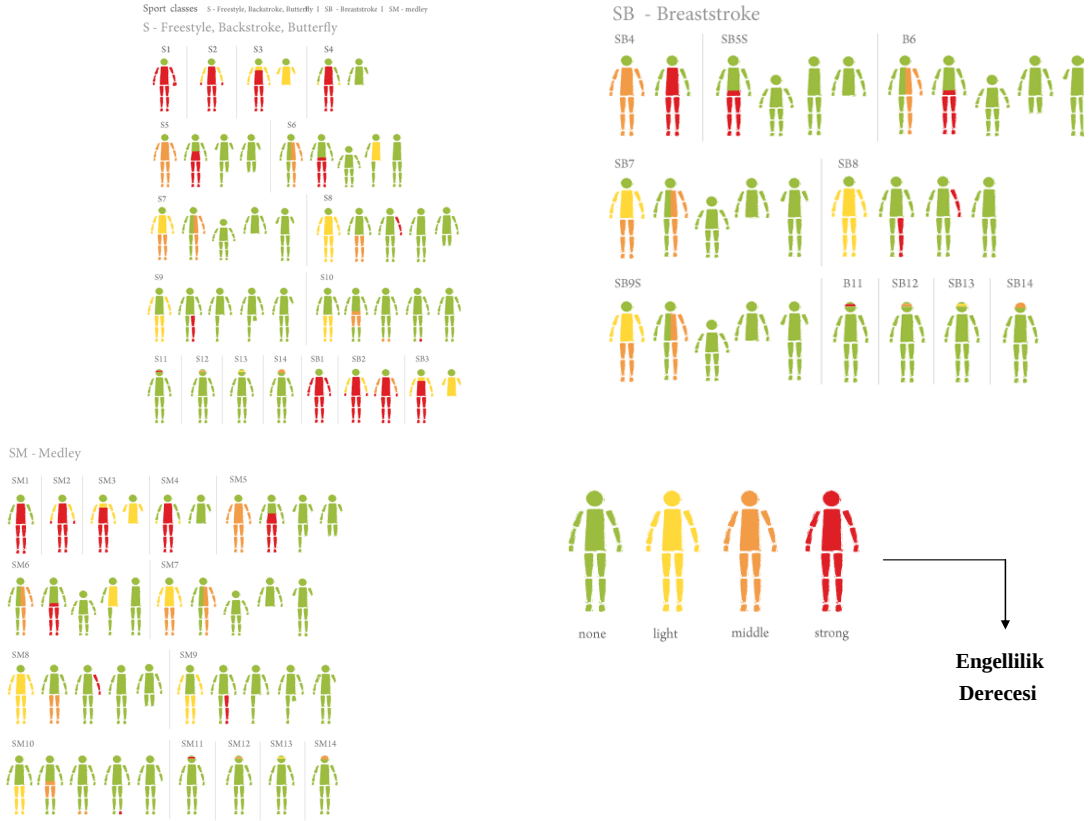
⁸¹ “Eski Paralimpik Federasyonu (FEDDI) Başkanı Fernando Martin Vicente, 2000 Sydney Paralimpik Oyunları'nda zihinsel engelli olmayan 10 sporcuyla oyunlara dahil edip, sahtekarlık yaptığı gerekçesiyle 5 bin 400 Euro para cezasına çarptırılmıştır. Skandalın patlak vermesinin ardından oyuncular kazandıkları altın madalyayı geri vermişler ve Uluslararası Paralimpik Komitesi de zihinsel engelli sporcuların müsabakalarını Paralimpik Oyunlar programından çıkarmıştır. Engelli sporcular 2004 Atina ve 2008 Pekin Oyunları'nda yer alamamışlardır” (Spor Haberler, 2013).

Şekil 63. 2000 Sidney Paralimpik Oyunları: “Engelsiz” Sporcular (Tomlinson, 2013).

Paralimpik sporun doğuşundan 1990’ların başına kadar engelli spor karşılaşmalarında kullanılan sınıflandırma sistemi ‘engelin derecesi ve türüne dayalı’ medikal sınıflandırma olmuştur. Paralimpik Oyunlar için kullanılan bu sistem çok fazla sayıda karşılaşma ve finalin aynı anda ortaya çıkmasına yol açmıştır. Belli kategorilerde ise çok az sayıda sporcunun olması sebebiyle karşılaşmaların iptali⁸² ile ilgili problemler yaşanmıştır. Bu uygulama sorunlarını ortadan kaldırmak için bir sporcunun spesifik engelinden çok işlevsel profiline dayanan bir sınıflandırma sisteminin düzenlenmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür (DePauw ve Gavron, 2005; Howe, 2008a). Paralimpik Oyunlar’daki yüzme müsabakaları (bkz. Şekil 64), karma fonksiyonel sınıflandırma sistemini benimsemiş bir spor karşılaşmasının açık bir örneğini oluşturmaktadır (Howe ve Jones, 2006).

⁸² “De Pauw (1997)’ın engelliliğin spordaki görünümü ile ilgili ele aldığı çalışmalar Paralimpik Alan için oldukça değerlidir. Ona göre engelli bireyler sporun dışında tutulmuştur ya da sporda görünmemektedir. De Pauw buna ‘engelliliğin sporda görünmezliği’ adını vermiştir”.

Şekil 64. Paralimpik Yüzme Yarışlarında Sınıflandırma Sistemi (IDM Berlin, 2010)⁸³

Paralimpik kategorilerin sayısını azaltan bu fonksiyonel sınıflandırma sistemi engelli sporcular arasında tartışma yaratmıştır. Bir kesim Paralimpik Oyunlar’da yarışan sporcuların sınıf sayısının düşürülme çabasını adaletsiz ve ayrımcı olarak görürken; diğer bir kesim ise Olimpik Oyunlar’a kıyasla Paralimpik Oyunlar’da sayıca daha fazla madalya verilmesinin kaygı verici olduğu yönünde görüş belirtilmiştir. Tartışma, haddinden fazla sayıda verilen madalyalar yüzünden her bir altın madalyanın değerinin düşürülmesi şeklinde gelişmiştir (Sherrill, 1989).

Uluslararası Paralimpik Komitesi, 1980 Paralimpik Oyunları’na ilişkin “madalya enflasyonu” terimini kullanmıştır. Komite sporcuların yüksek performanslarından dolayı bu onur nişanlarını hak ettiklerini fakat madalya sayısındaki bu büyük artışın da kontrol edilmesi gerekliliği üzerinde durmuşlardır (IPC, 2008b). Burada ifade edilen, her bir yarışmacının madalyasını hak ettiği; ancak, madalya sayısını azaltmaya da aynı zamanda ihtiyaç duyulması gereğidir.

⁸³ Şekil 66’da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Paralimpik Oyunlar’da tartışılan diğer bir konu sporcuların yarışabilmek için göğüslemek zorunda kaldıkları nitelik standartlarıdır. Yarışmacı sayı olarak belli bir standarda ulaşamaz ise bir kategori birleştirilebilir ya da tüm karşılaşma iptal edilebilir (Howe, 2008a).

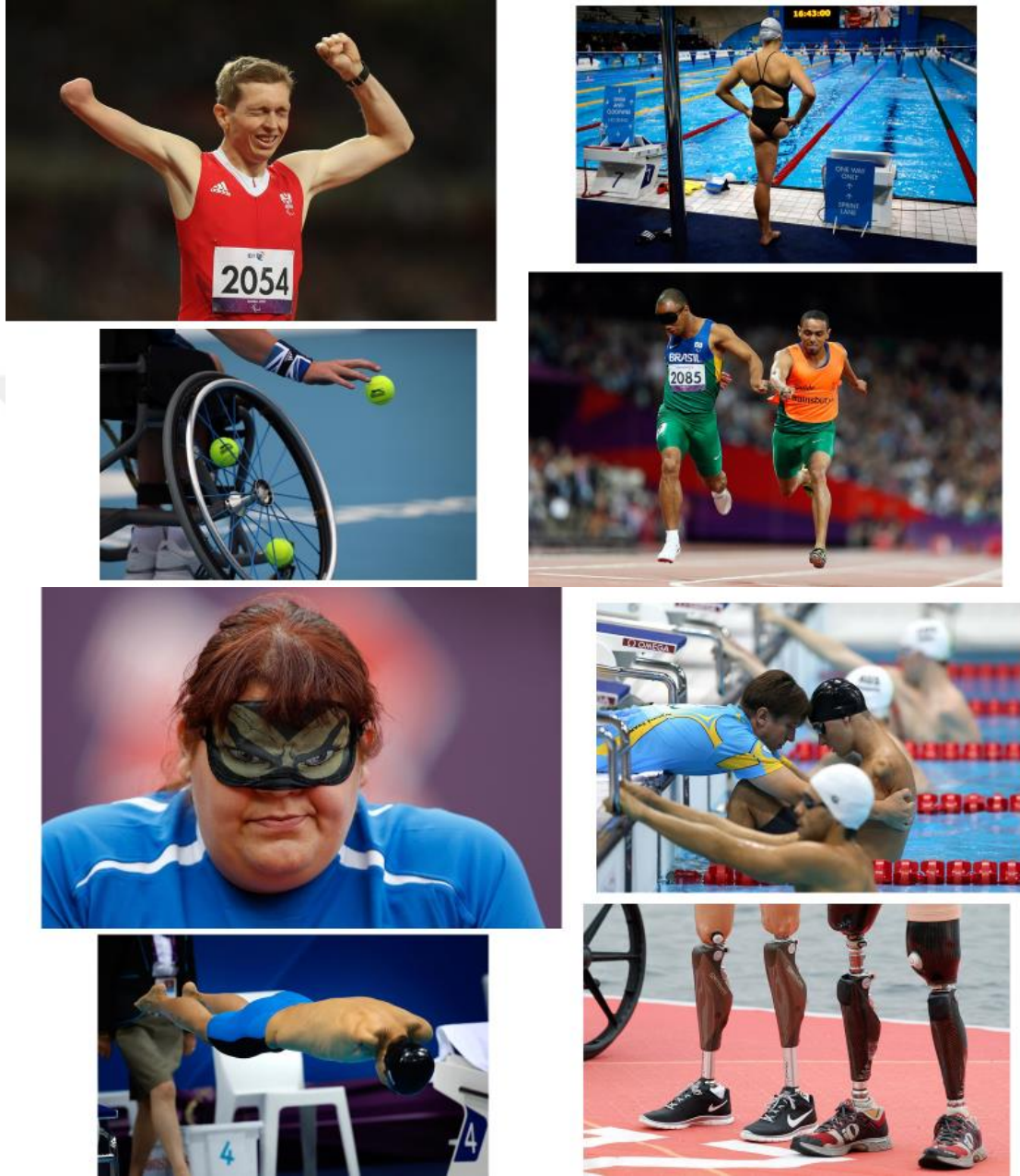
1988 Seoul Paralimpik Oyunları’nda 156 adet etkinliğin kaldırıldığı rapor edilmiştir. Gerekçe olarak sporcuların ağır engellilik durumlarından dolayı nitelik standartlarını karşılayamadıkları ve sayı azlığı (üçten az sayıda sporcu) gösterilmiştir. Yarışan uluslar ve uluslararası federasyonlar bu durum karşısında büyük hayal kırıklığı yaşarken diğer yandan bu durum Paralimpik Oyunlar’ın güvenilirliğine ilişkin bir işareti olmuştur; çünkü elit sportif standartlar uygulanmıştır (IPC, 2010b). Spor çevreleri yapılan bu uygulamanın Paralimpik Alan’da yarışan daha az pazarlanabilir ağır engelli sporcuları uzaklaştırmak için (bkz. Şekil 65) yapılan bilinçli bir hamle olduğu ifade etmişlerdir.

Şekil 65. Sadece “Mükemmel” Bedenler Mi Seyirlik (Telegraph, 2016)

Ağır engelli sporcuların Paralimpik Alan’da yarışırken izleyicilerde bir rahatsızlık duygusu yaratabileceği ihtimali spor çevrelerinde de tartışılır bir konu olmuştur. Diğer sporcu gruplarına göre ‘daha az heyecanlı’ performans sergilemeleri de eklenince neden elenme riski altındalar sorusun cevabı kısmen açıklanmış olur. İdeal

vücut ölçülerinin dışında kalan engelli vücudu (bkz. Şekil 66) günümüzde artık kusurlu olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 66. Paralimpik Sporcular: 2012 Londra Paralimpik Oyunları (Taylor, 2012)⁸⁴

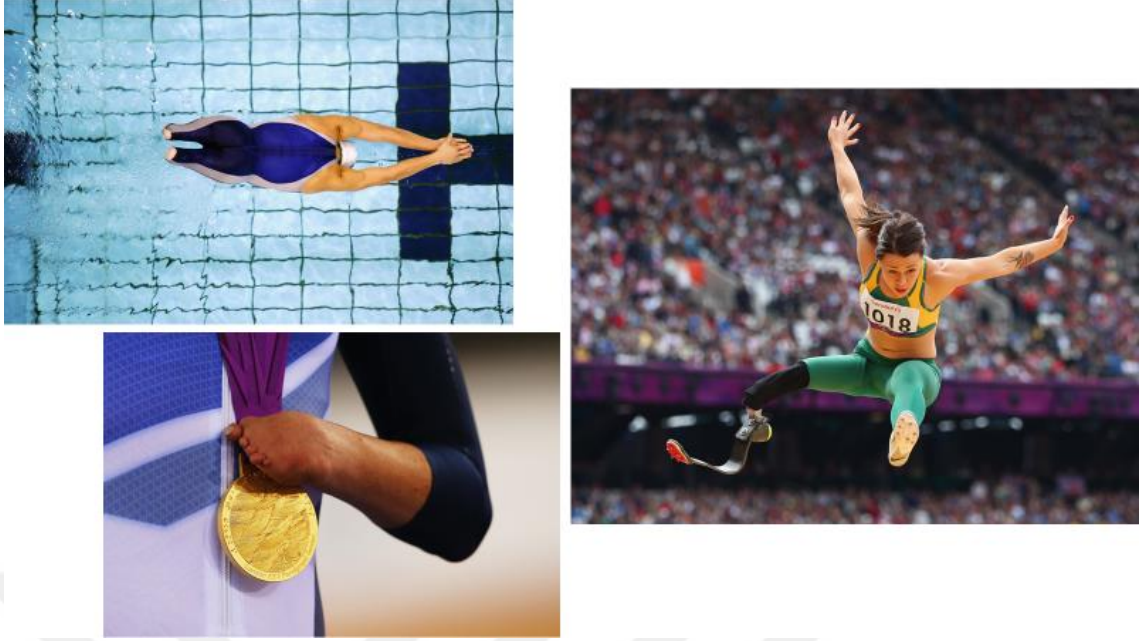
Güzellik kavramının beden üzerinden tanımlandığı çağımızda güzelliğin evrensel ölçütleri tek tek belirlenmiştir. Bu belirlemede iktidar ve iktidar organlarının beden ile ilişkili politikaları açık bir biçimde işlemektedir. Medya araçları da bu politikalar doğrultusunda spor karşılaşmalarına yön vermektedir.

⁸⁴ Şekil 66'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Hilvoorde ve Landeweerd (2008) spordaki başarıdan ziyade engellilik durumunun öne çıkarılmasının hem IPC hem de Paralimpik Oyunları elit bir spor müsabakası olarak pazarlama stratejisi geliştirecek olanlar için sorun teşkil etmektedir. Hilvoorde ve Landeweerd'a göre engelli sporcu belirgin bir becerisi ya da ustalığı olan elit bir atlet olarak değil, sınırlarıyla mücadele eden 'hasta' bir kimse olarak görülür. Dolayısıyla, engelli bir sporcunun toplumsal olarak onay alması ya da toplum tarafından övülmesi oldukça güç görünmektedir.⁸⁵

Paralimpik Oyunlar'ın gittikçe önem kazanması, Paralimpik sporcuların çeşitli tanıtım filmlerinde ve organizasyonlarda yer almalarına olanak sağlamıştır. Sosyal medya platformları sayesinde Paralimpik Oyunlar'a ilişkin her görselin ve haberin anında erişebilir olması sayesinde Paralimpik Alan'a ilişkin algılar şekil değiştirmeye başlamıştır. Medyanın estetik açıdan “kusursuz” veya “altın oranı” yakalamış kaslı sporcu bedenlere yönelik saplantılı tutumu yavaş yavaş değişikliğe uğramıştır (bkz. Şekil 67).

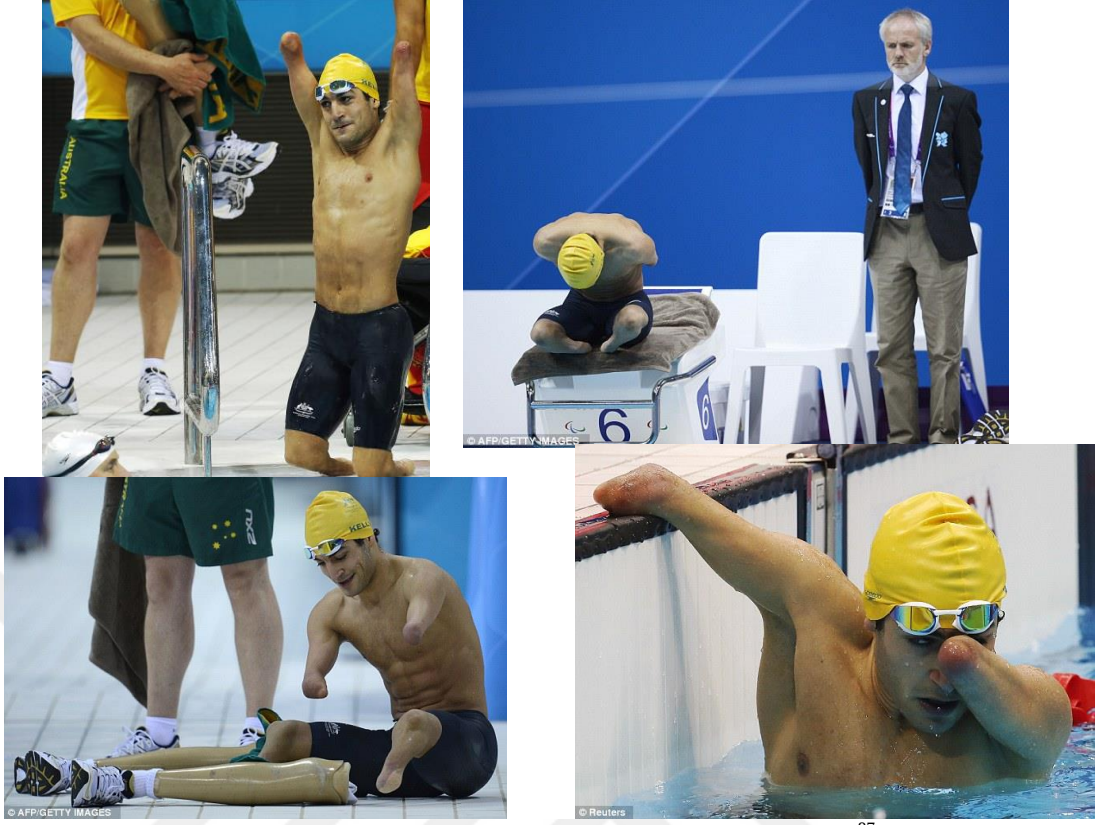
⁸⁵ “2000 Sidney Paralimpik Oyunlar'ına ilişkin verileri kullanan Darcy ve Cashman (2008), Paralimpik sporcuların kabulüne ilişkin şunları rapor etmişlerdir: ‘Avusturalyalıların %93’ü Paralimpik sporcuların en az engelsiz sporcular kadar çok çalışan elit sporcular olduğuna inanmaktadır. %87’si ise Paralimpik sporcuların Olimpik sporcularla aynı ya da onlardan daha fazla fon alması gerektiğini düşünmektedir. Araştırmada ‘çalışma’ ile ilgili verilen yanıtlar sportif performansa yöneliktir. Dolayısıyla, Paralimpikler, spora oldukça fazla zaman ayıran ‘elit’ sporcu olarak algılansa da bunun yarışmada algılanan elit spor performansına dönüşemediği gözlenmektedir.”

Şekil 67. Paralimpik Oyunlar'ın Değişen Yüzü (Strachan, 2016)⁸⁶

Purdue (2011), Paralimpik Oyunlar'da ağır engelli sporcuların (bkz. Şekil 68) oyunlara dahil edilmesi mücadelesinin günümüzde de devam ettiği üzerinde durmaktadır. 2004 Atina Paralimpik Oyunları'nda yarışan 3806 sporcudan sadece 676'sının yüksek desteğe gereksinim duyan sporculardan oluştuğu belirtilmiştir. 2008 Pekin Paralimpik Oyunları'nda hedef 1000 kişinin yarışması iken ancak bunun 708'i yarışabilmiş ve hedef başarısızlıkla sonuçlanmıştır (IPC, 2009b). Ağır engelli sporcuların temsil edilememesi sorununun ortaya çıkmasında sporcu popülasyonunun azlığı yanında, IPC'nin medya yatırımına daha uygun olan engelli sporcuları destekleme eğilimi de oldukça etkili gözükmektedir.

⁸⁶ Şekil 67'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

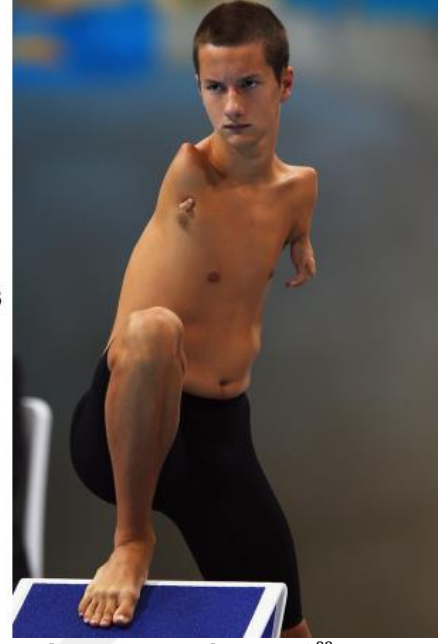
Şekil 68. Paralimpik Yüzücü Ahmed Kelly (Edward, 2012)⁸⁷

Fiziksel görünüşün spor karşılaşmalarını etkilediğine bir örnek olarak tenis maçları verilebilir. Andrews ve Fernandez isimli gazeteciler 2009 Wimbledon Tenis Turnuvası'nda orta kortta kimin oynayacağına karar verilirken yetenekten çok görünüşün dikkatte alındığı (erkek oyunculara değil, kadın oyunculara) haberini köşesine taşımıştır. Çünkü orta kort diğerlerine göre daha çok seyirci alan ve daha önemli olduğu düşünülen bir korttur (Torunoğlu, 2010). Bu estetik seyir kaygısı engelli sporcular için ise daha vahim bir tablo ortaya koyar. Sporculardan beklenen Yunan heykellerine yakın kaslı, ideal oranı yakalamış ve kusursuz yontulmuş bir bedendir (bkz. Şekil 69).

⁸⁷ Şekil 68'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

**CITIUS
ALTIVS
FORTIVS**

Şekil 69. Daha Hızlı, Daha Yüksek, Daha Güçlü (The Guardian, 2012; Taylor, 2012)⁸⁸

Paralimpik Oyunlar'ın rehabilitasyon ile başlayıp yüksek performansa doğru hızla değişen amacı yerini estetik seyir kaygısına bırakmıştır. Bertling ve Schierl (2008), engelli bir sporcu olmasına rağmen sporun gerektirdiği estetik kriterlere uyan tekerlekli sandalye sporcusu David Weir (bkz. şekil 70)'in yarış sonrası yapılan bir röportajında, konuşma boyunca tüm bedeni kameralar tarafından çekilmemiş ve engellilik durumu gizlenerek sadece 'torso'su yani yarım bedeni gösterilerek röportaj bitirilmiştir.

Şekil 70. David Weir, 2012 Londra Paralimpik Oyunları (Sky Sports, 2013)

⁸⁸ Şekil 69'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Paralimpik biçimleşmenin kabul edilebilir bir ‘formu’ olarak karşımıza çıkan ‘supercrip’⁸⁹ (süper insan) ifadesi engelli sporcular için sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Engellilik durumunda kültürel yapının da etkisi ile sosyal beklentilerin düşüklüğü söz konusudur. Bu durum engelli bir sporcu için 'önemsememe' ya da ‘fazla değer biçme’ gibi çarpık bir eğilim haline dönüşür. Supercrip miti özellikle ortalama düzeyde yaşayan bir engelliye büyük zarar vermektedir. Çünkü sadece kahramanca ve insanüstü performans gösteren engellilere (bkz. Şekil 71) saygı duyulduğu ile ilişkili bir algının gelişmesine neden olmaktadır (Silva ve Howe, 2010).

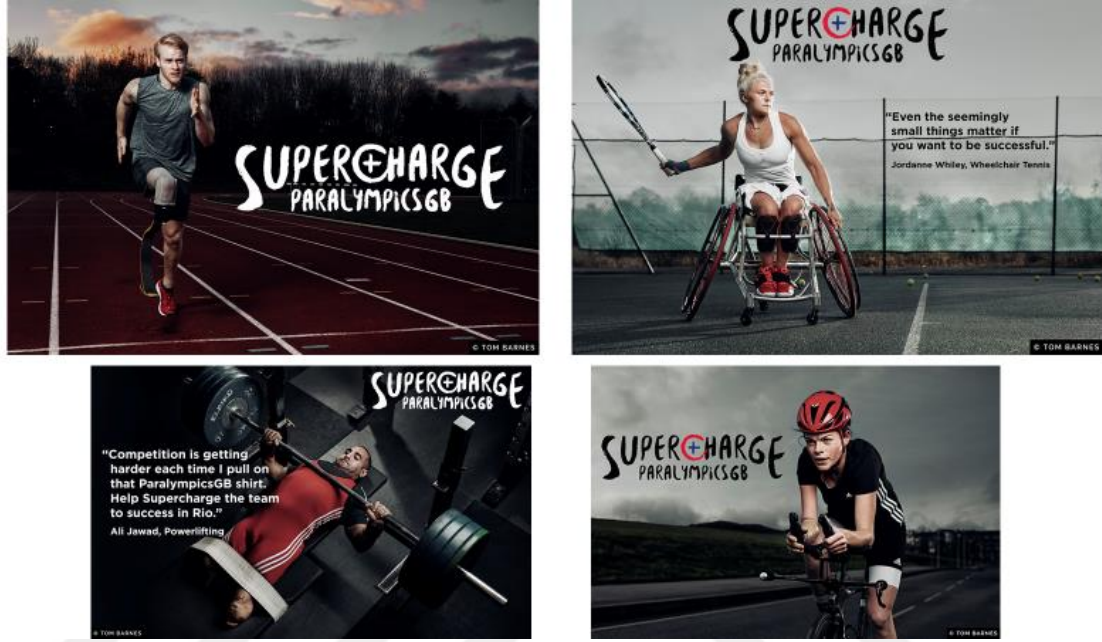
Şekil. 71. ‘Süper İnsan’ Kampanyaları (TheInclusionClub, 2012)⁹⁰

Paralimpik sporcuların ‘süper insan’ olarak yorumlanmasının Olimpik standartlarla ‘eşit’ olmaya çalışılmasına yönelik bir pazarlama strateji olduğu yönünde fikirler mevcuttur. Popüler sporun kahramanları "olağanüstü" yetenekli sporcular olarak etiketlenmez iken, engelli sporunda *süper* etiketi ayırım gözetmeksizin kullanılır. Bu noktada Paralimpiklere ilişkin Portekiz’deki yaygın medya kampanyalarından örnekler bakmak uygun olacaktır. Paralimpikler için reklam kampanyası olan “Portekiz Süper

⁸⁹ Supercrip, engelinin üstesinden gelerek ‘imkânsız’ olarak tanımlanan bir başarıyı elde etmek için ‘mücadele etmek’ zorunda kalan bir kimsenin durumunu gözler önüne süren bir stereotip öyküsü olarak ele alabiliriz.

⁹⁰ Şekil 71’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Atlet Projesi” (2000, 2004, 2008⁹¹) ve 2012 Londra Paralimpik Oyunları için bir pazarlama kampanyası olan "Freaks of Nature"⁹² en iyi örneklerdir (Silva ve Howe, 2010). 2016 Rio Paralimpik Oyunları için hazırlanan kampanyalar da aynı tema üzerinden işlemektedir: Biz “süper insanlar”ız (bkz. Şekil 72).

Şekil 72. 2016 Rio Paralimpik Oyunları Kampanyaları (Rio Paralympics, 2016)⁹³

"Süper atlet" kampanyası Sidney (2000), Atina (2004) ve Pekin (2008) Paralimpik Oyunları'na Portekizli sporcuların katılımını desteklemek için yapılmıştır. Kampanyanın en ayırt edici özelliklerinden biri 'superatleta' logosudur (bkz. Şekil 73). Parlak mavi zemin üzerine, içerisinde kırmızı hatlı bir tekerlekli sandalyeyi çevreleyen

⁹¹ "2008 Pekin Paralimpik Oyunları'nın tanıtımda kullanılan reklam kampanyası süper analogisine diğer kampanyalardan farklı bir bakış açısı getirmiştir. Reklamda bir spor olayına odaklanmaktan çok, kaldırımlarda dolaşan tekerlekli sandalyeli bir insanı resmedilmiştir. Reklam, engelli insanların yetersizliklerinden değil, diğerlerinin duyarsızlığı yüzünden günlük yaşamlarında "süper" olmak zorunda kaldıklarına vurgu yapmaktadır. Müzik seçimi ise manidardır: "Sen benim arkadaşım değilsin". Reklamın diğer bir versiyonunda ise şunu söylemektedir: "Zorluklar, güçlükler ve engeller için teşekkür ederim. 2008 Pekin için formdayız".

⁹² "2012 Londra Paralimpik Oyunları için Channel 4 tarafından hazırlanan reklam kampanyasının ismi ise 'Freaks of Nature'dır. Bu kampanyada Paralimpik sporcular tıpkı engelsiz sporcu meslektaşları gibi olağanüstü yetenekli sporcular olarak tasvir edilmiştir. Tanıtım filminin sonunda iki sporcu şöyle söyler: "Biz doğanın mucizeleriyiz". Bazı engellilik aktivistleri Channel 4'ü 'freak' ifadesini kullanarak Birleşik Milletler 2006 Engelli İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı davranmakla suçlamışlardır. Channel 4 ise 'esas' amaçlarının insanların ilgisini çekmek ve bununla ilgili bir 'gündem oluşturmak' olduğunu, rekabetçi piyasadan dolayı bu riski almak zorunda olduklarını ifade etmişlerdir" (Silva ve Howe, 2010).

⁹³ Şekil 72'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

süpermenin logosuyla şekli aynı olan sarı renkte geometrik bir figür ve yine süpermenin orjinal "S" harfi yerleştirilmiş bir logodur. Logoya eşlik eden metin ise: "Portekizli atletleri destekleyin" şeklindedir Süper atlet logosu ayrıca telif hakkı sahiplerinden eser hırsızlığı olarak tepki almıştır. Fakat bu durum logonun daha da şöhret kazanmasına yol açmıştır. Bu sembolün görsel ve metaforik gücü, engelliliğin en evrensel simgesi olan tekerlekli sandalye ile süpermen sembolünün benzerliği ile yaratılmış sürpriz etkiden kaynaklanmaktadır. İlginç bir şekilde, popüler spor müsabakalarının en güçlüsü ve en yetenekliyi yüceltmesi engelli ve elit sporu arasındaki bağı bir bakıma paradoksal hale getirmektedir (Silva ve Howe, 2010).

Şekil 73. Süper Atlet Logosu (Silva ve Howe, 2010)

Süper atlet kampanyasındaki göze çarpan diğer bir karakter ise kampanyanın maskotu "Bicas"dır. Süpermen ile kıyafetleri aynı renktedir. Kırmızı bir tişörtü ve mavi pantolonu vardır ve kafası büyük sarı bir yıldız şeklindedir. Bicas (bkz. Şekil 74) bir "süper" kuştur. Bicas'ın kanatları yoktur ancak "uçabilmektedir". Bicas, imgesel bir dünyada, özgürlüğü simgeleyen, gerçek bir kuşla aynı benzerliklere sahip yeni bir tür olmayı hedeflemektedir (Portugal Paralympic Mission Book, Athens, 2004).

Şekil 74. Bicas, Maskot (Silva ve Howe, 2010)

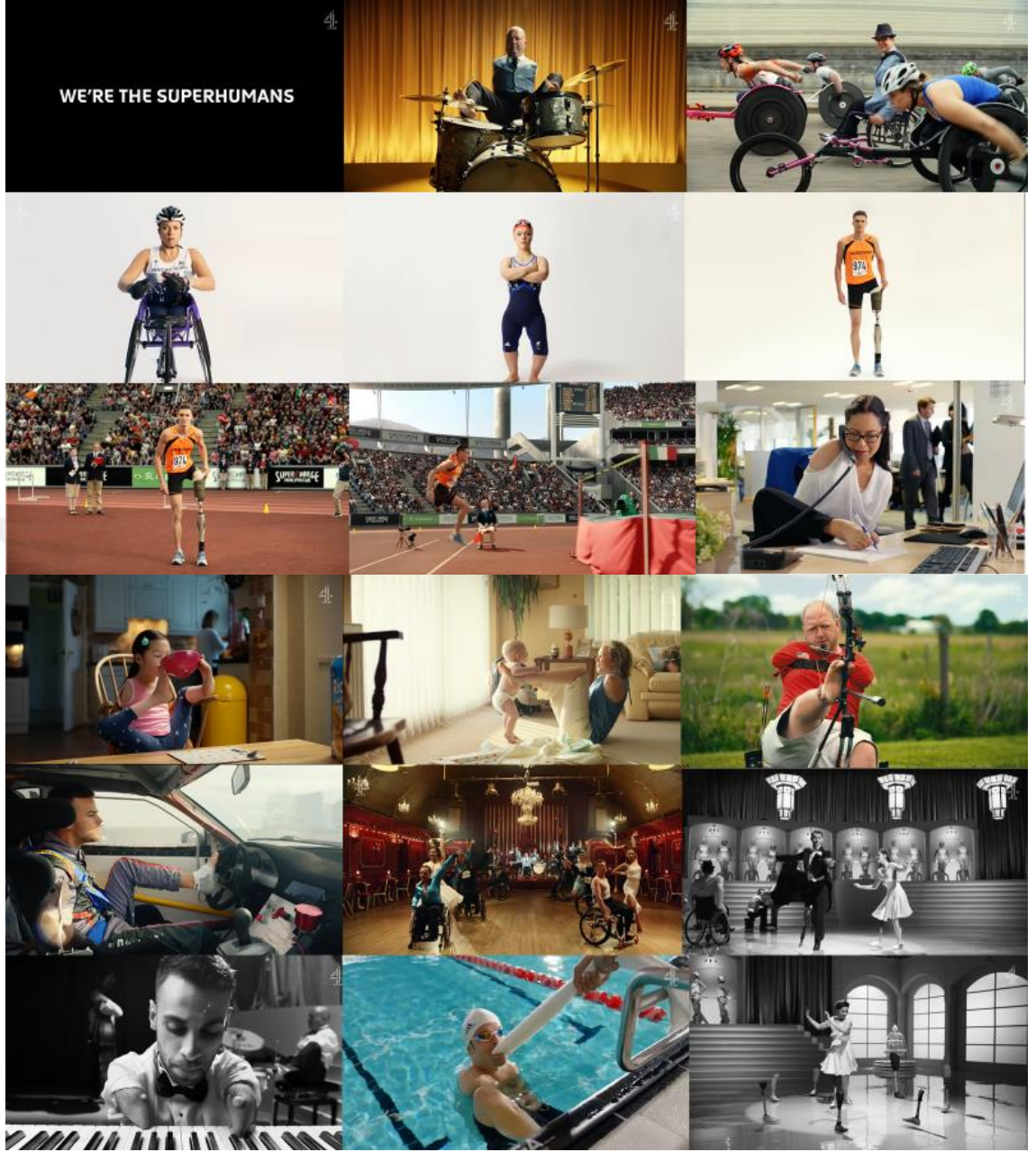
Howe (2008a), Paralimpik Oyunlar için yapılan kampanyalarda her sporcunun *süper* (bkz. Şekil 75) olduğu algısını yaratmanın Paralimpik Oyunlar'ın elit bir spor organizasyonu olarak yasallaşmasının önüne geçtiğini ve dışarıda bırakma mekanizmasının bir ürünü olduğunu ifade etmiştir. Sporcuların 'süper' ya da 'inanılmaz' olarak sunulması⁹⁴, bir atletin başarısındaki diğer faktörlerin göz ardı edilmesine ve başarının sadece bireysel bir sonuç olduğu kanısına yol açmaktadır. Böylece bir kimsenin olağan dışılığı onaylanarak 'öteki' oluşu yaratılmaktadır.

⁹⁴ "Paralimpik sporculara verilen 'süper' ya da 'inanılmaz' etiketleri Paralimpik Oyunları'nı eski Viktoria dönemine ait 'freak' şovlarının bir hatırlatıcısı olma tehlikesi altına da sokmaktadır".

Şekil 75. Doğanın Ucubeleri’ Kampanyası (Sport Cultures, 2014)

2016 Rio Paralimpik Oyunları için çekilen tanıtım filmi ise 2012 Londra Paralimpik Oyunları’ndan biraz farklılık göstermektedir. “Allianz Insurance” tarafından desteklenen ve “Channel 4” tarafından çekilen “We’re The Superhumans” kampanyası Londra Paralimpik Oyunları’ndan farklı olarak sadece Paralimpik sporcuları değil; günlük hayat içerisindeki engelli bireylere de yer vermiştir (bkz. Şekil 76, 77).

Şekil 76. 2016 Rio Paralimpik Oyunları: Tanıtım Filmi⁹⁵

“We’re The Superhumans” reklam filminde yalnızca dünyanın dört bir yanından Paralimpik Oyunlar’a katılan sporcular yer almamaktadır. Yüzücüler, engelli futbolcular, tekerlekli sandalye basketbolcuları, tek kolunu kaybetmiş dağ tırmanışçısı gibi pek çok sporcunun yanı sıra; protez bacakları ile dans figürleri sergileyen dansçılar, kolları olmadığı için ayakları ile davul çalan müzisyenler, okul çağındaki engelli

⁹⁵ Şekil 76 ve Şekil 77’de yer alan görseller araştırmacı tarafından video üzerinden çekilmiş ve düzenlenmiştir. YouTube’da yayınlanan tanıtım filmine şuradan ulaşılabilir: <http://youtu.be/locLkk3aYlk>

çocuklar gibi spor yapmayan günlük hayattaki kişilere de yer verilmiştir (Bigumigu, 2017).

Şekil 77. 2016 Rio Paralimpik Oyunları: “Channel 4”

1989’da doğuşundan bu yana IPC, Paralimpik Alan’ın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Howe (2008a)’a göre, Paralimpik Oyunlar’ın ‘katılımcı’ bir spor karşılaşmasından, elit bir engelli spor organizasyonuna dönüşmesinde IPC ön safta yer almıştır. IPC’nin aldığı karar ve uygulamalarının altında yatan sebepleri anlamamız açısından yapısına ilişkin bilgi edinmemiz oldukça önemlidir.

“IPC, Paralimpik Oyunlar ve sporcular üzerinde kontrol yetkisi ve etkisi olan birçok farklı organizasyonu bünyesinde barındırmaktadır. IPC içerisinde, Engelliler için Sporda Uluslararası Organizasyon (International Organisations of Sport for the Disabled, IOSDs) grupları bulunmaktadır. Örneğin, Uluslararası Serebral Palsi Spor ve Rekreasyon Federasyonu, (Cerebral Palsy International Sport and Recreation Association, CPISRA), Uluslararası Görme Engelliler Spor Federasyonu (International Blind Sports Federation, IBSA), Uluslararası Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu (International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability, INAS-FID) ve Uluslararası Tekerlekli Sandalye ve Ampute Spor Federasyonu’ndan (International Wheelchair and Amputee Sports Federation, IWAS) oluşan dört Uluslararası Spor Federasyonu IPC üyesidir” (Purdue, 2011).

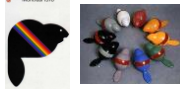
Paralimpik Alan’ın gelişimi süresince, Olimpik Akımla Paralimpik Alan’ın yakın ilişkide olması Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından her zaman kabul edilebilir bir durum olmamıştır⁹⁶. Başlangıçtan bu yana, Guttmann da dahil olmak üzere Paralimpik Alan’ın bazı üyeleri, Paralimpik spor içinde IOC’nin dahil olmasını istemişlerdir. İlk Stoke Mandeville Oyunları’nın 1948 Londra Olimpiyat Oyunları’na denk gelmesinin kasıtlı olduğu ileri sürülebilir. Guttmann sıklıkla Uluslararası Stoke Mandeville Oyunları’nı “Engelliler için Olimpiyatlar” olarak etiketlemiştir (Scruton, 1998’den aktaran Purdue, 2011). Olimpik Akım ve Paralimpik Alan arasındaki ilişki genellikle harmoniden uzak kalmıştır. Bu durum Olimpiyat Oyunları ve Paralimpik Oyunlar için tasarlanan maskotlarda (bkz. Şekil 78) bile gözlenmektedir.

⁹⁶ “İlk Stoke Mandeville Oyunları’nı göz ardı edersek 1960’ta Olimpiyat ve Paralimpik Oyunlar ilk defa aynı ülkede düzenlenmiştir (IPC, 2008a). Bununla birlikte 1960’tan bu yana Paralimpik Oyunlar’ın tümü Olimpik Oyunlar’ın yer aldığı şehir veya ülkede düzenlenmemiştir. IPC (2008a)’ye göre, 1988 Seoul’a kadar ‘Paralimpik’ terimi de resmi olarak kullanılmamıştır”.

OLİMPİYATLARIN MASKOTLARI

Münih 1972

Montreal 1976

Moskova 1980

Los Angeles 1984

Seoul 1988

Barcelona 1992

PARALİMPİK OLİMPİYATLARIN MASKOTLARI

Bilinen Bir Maskot Yok

Bilinen Bir Maskot Yok

Arnhem 1980

New York 1984

Seoul 1988

Madrid 1992

OLİMPİYATLARIN MASKOTLARI

Atlanta 1996

Sidney 2000

Atina 2004

Beijing 2008

Londra 2012

Rio 2016 Olimpik ve Paralimpik Olimpiyatlar

Şekil 78. Olimpik ve Paralimpik Oyunlar İçin Tasarlanan Maskotlar (Paralympicanorak, 2012; Olympic Studies Centre, 2015)⁹⁷

⁹⁷ Şekil 78’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Olimpik ve Paralimpik Oyunlar arasındaki keskin sınırı sürdürme ihtiyacı 1984 sonuna kadar devam etmiştir. 1990'da IOC, Seoul Paralimpik Olimpiyat Komitesi tarafından hazırlanan beş adet 'gözyaşı damlası' şeklindeki logonun kullanılmamasını talep etmiştir (bkz. Şekil 79). Çünkü bunun, IOC'nin 'beş yüzük' amblemine çok benzediği öne sürülmüştür (Scruton, 1998'den aktaran Purdue, 2011). Haziran 2001'de IPC ve IOC arasında, Olimpiyat Oyunları'nı davet eden herhangi bir şehrin, Paralimpik Oyunları da davet etme zorunluluğunu sağlayan bir anlaşma imzalanmıştır. IOC, bugün bile Paralimpik Alan'ın gelişimi üzerindeki etkisini sürdürmektedir (IPC, 2010e).

Şekil 79. 1988 Seoul Olimpik ve Paralimpik Oyunları Logoları (China Daily, 2008)

Hughes (1999), çoğu zaman Paralimpik Oyunlar'ın tolere edilmesi gereken 'ikinci derecede' önemli bir spor dalı olarak görülebildiğini, çünkü bu oyunların aslında Olimpiyat programının sadece bir parçası olduğunu ifade etmektedir. IPC, IOC ile yakından çalışıyor gibi görünse de bu durum Paralimpik Alan'ın eşit görünmesini garantilememektedir (bkz. Şekil 80). IPC ve IOC arasındaki ilişki zamanla değişmiş ve gelecekte de kaçınılmaz olarak değişecektir.

Şekil 80. 2012 Londra Olimpik ve Paralimpik Oyunlar: Karşılaştırmalar (Visually, 2016)

2.3.1. Türkiye’de Paralimpik Alan’ın Şekillenmesi

Türkiye’deki Paralimpik Alan’ın gelişimi kısa bir tarihe sahiptir. Paralimpik Oyunları’nın 1948’den 2012’ye kadar olan gelişimi ele alındığında Türkiye’deki kurumsallaşmanın oldukça geciktiği gözlenmektedir.

Engelli sporunun gelişimine baktığımızda (bkz. Şekil 81); 8-11 Mayıs 1990 tarihinde Ankara’da toplanan Spor Şurası sonrasında alınan kararlar sonucunda 21 Kasım 1990 tarihinde Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde Türkiye Özürlüler Spor Federasyonu (TÖSF) kurulmuştur. Türkiye Özürlüler Spor Federasyonu bünyesinde kuruluşundan itibaren dört ana grubun faaliyetini bünyesine almıştır. Bunlar: (1) Bedensel Engelliler, (2) Zihinsel Engelliler, (3) İşitme Engelliler ve (4) Görme Engelliler. 1997 yılında ise Türkiye Özürlüler Federasyonunun adı Türkiye Engelliler Spor Federasyonu (TESF) olarak değiştirilmiştir. 2000 yılında ise Türkiye Engelliler Spor Federasyonu dağılmış ve dört ayrı federasyon oluşmuştur (Bayramlar, 2009).

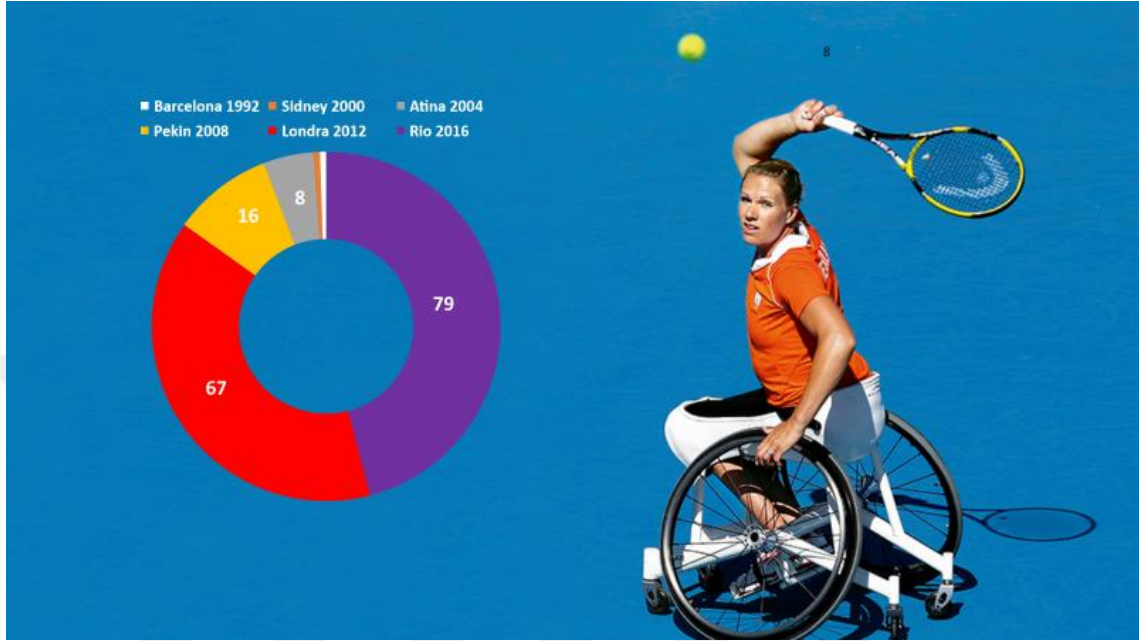
Şekil 81. Engelli Sporuna İlişkin Federasyonlar⁹⁸

Paralimpik Alan'ın gelişimine baktığımızda⁹⁹; 27 Mayıs 2002 tarihinde İstanbul'da kurulan Türkiye Milli Paralimpik Komitesinin de aralarında bulunduğu 162 Ulusal Paralimpik Komitesi ile Uluslararası Serebral Palsi Spor ve Rekreasyon Federasyonu, (Cerebral Palsy International Sport and Recreation Association-CPISRA), Uluslararası Görme Engelliler Spor Federasyonu (International Blind Sports Federation-IBSA), Uluslararası Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu (International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability-INAS-FID) ve Uluslararası Tekerlekli Sandalye ve Ampute Spor Federasyonu (International Wheelchair and Amputee Sports Federation-IWAS) ndan oluşan dört Uluslararası Spor Federasyonu IPC (Uluslararası Paralimpik Komitesi) üyesidir (Konar ve Pepe, 2003).

⁹⁸ Şekil 81'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

⁹⁹ “Türkiye Milli Paralimpik Komitesi'nin başlıca görevlerini ise şöyle özetlemek mümkündür: (1) Türkiye'nin Paralimpik Oyunları'na katılımı ile ilgili çalışmaları yürütmek, (2) Ulusal spor teşkilatı ile IPC arasındaki koordinasyonu sağlamak, (3) Engelli bireylerde spor bilinci ve ruhu oluşturmak, (4) Paralimpik Oyunları'nın ülkemizde yapılması için girişimde bulunmak, (5) Paralimpik Milli Takımları'nın seçiminde uygun standartlar oluşumunu ve uygulanmasını sağlamak, (6) Paralimpik Oyunları'na halkın ilgisini çekmek, (7) Ulusal Paralimpik Günleri düzenlemek, (8) Paralimpik Hareket'in amaç ve ideallerinin gelişmesine katkıda bulunmak, (9) Eğitimde 'Paralimpik Okul Günleri' düzenlemek ve (10) Uluslararası Paralimpik Komitesi'nde Türkiye'yi temsil etmek” (Paralimpik Türkiye Dergisi, 2012).

Türkiye Paralimpik Oyunlar'a 1992 yılında ilk kez Barcelona Paralimpik Oyunları ile dahil olmuştur. Türkiye sırasıyla, Sidney (2000), Atina (2004), Pekin (2008) ve Londra (2012) Paralimpik Oyunları'na katılmıştır (bkz. Grafik 1).¹⁰⁰

Grafik 1. Türkiye’de Paralimpik Oyunlar’a Katılan Sporcular

Türkiye 1992 Barselona ve 2000 Sidney Paralimpik Oyunları’na 1’er sporcu, 2004 Atina Paralimpik Oyunları’na 8 sporcu ve 2008 Pekin Paralimpik Oyunları’na 16 sporcu ile katılmıştır. 2012 Londra Paralimpik Oyunları’na baktığımızda ise Türkiye’deki sporcu sayısı artış göstermiş ve 67 sporcu ile katılım sağlanmıştır. 2016 Rio Paralimpik Oyunları ise en yüksek sayıda sporcu ile katılım gösterdiğimiz organizasyon olmuş ve toplamda 79 sporcu ülkemiz temsil edilmiştir.

Türkiye’nin Paralimpik Oyunlar’a katılan erkek ve kadın sporcu sayısına (bkz. Grafik 2) bakıldığında erkek sporcuların sayıca üstünlüğü göze çarpmaktadır. 1992 Barselona, 2000 Sidney ve 2004 Atina Paralimpik Oyunları’na sadece 1’er kadın sporcu ile katılım gösterirken; 2008 Pekin Paralimpik Oyunları’nda eşitlik sağlanmış ve 8’er sporcu ile katılım sağlanmıştır. 2012 Londra Paralimpik Oyunları’nda 21 kadın sporcuya karşılık, 46 erkek sporcu ile ülkemiz temsil edilmiştir. Son yapılan 2016 Rio Paralimpik Oyunları’nda ise 33 kadın ve 46 erkek sporcu ile ülkemiz temsil edilmiştir.

¹⁰⁰ Grafik 1 araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Grafik 2. Türkiye'de Paralimpik Oyunlar'a Katılan Kadın ve Erkek Sporcular¹⁰¹

2016 Rio Paralimpik Oyunlar'ında tüm ülkeler toplamda 28 spor branşında mücadele etmiştir. Türkiye 2016 Rio Paralimpik Oyunlar'na; Bedensel Engelli Spor Federasyonu'nda yarışan toplam 49 sporcu ile 8 branşta (atıcılık, masa tenisi, okçuluk, atletizm, halter, yüzme, tekerlekli sandalye tenis, tekerlekli sandalye basketbol); Görme Engelliler Spor Federasyonu'nda yarışan toplam 29 sporcu ile 7 branşta (B1 futbol, golbol, judo, atletizm) ve Özel Sporcular Spor Federasyonu'ndan 1 sporcu ile 1 branşta (gülle atma) toplamda 16 branş ile katılım göstermiştir (Aljazeera, 2016).

Türkiye'de Paralimpik Oyunlar'a ilişkin bilgilendirme düzeyinin oldukça yetersiz olduğu gözlenmektedir. 2010 yılında "Infakto Research" tarafından ülkemizde Paralimpik Oyunlar ile ilgili yapılan kamuoyu araştırması Paralimpik Oyunlar'a ilişkin algılarımıza yönelik önemli ipuçları ortaya koymuştur. Çalışmada Türkiye'nin kentsel bölgelerinde yaşayan insanlara Paralimpik Oyunlar hakkında sorular sorulmuştur. Engellilerin yaptığı spor faaliyetleri ile ilgili sorulara ankete katılanların yüzde 72,4'ü "Bilгим Yok" cevabını vermiş; en çok tanınan sporun ise yüzde 14,7 ile tekerlekli sandalye basketbolu olduğu gözlenmiştir. Engellilere yönelik kurumlar hakkındaki bilgi düzeyi ile ilgili soruya katılımcıların yüzde 98'i "Bildiğim Kurum Yok" cevabı verirken, yüzde 1'i Türkiye Sakatlar Derneği, yüzde 1'i ise diğer dernekler şeklinde

¹⁰¹ Grafik 2 araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

yanıt vermiştir. Görüşülen kişilerin yüzde 15'i Türkiye Milli Paralimpik Komitesi hakkında bilgi sahibi olduğunu söylerken, yüzde 85'i bu konuda herhangi bir bilgisi olmadığını belirtmiştir. Türkiye Milli Paralimpik Komitesinden haberdar olanlar kaynak olarak en çok yüzde 77 ile televizyonu göstermişlerdir. Araştırma sonucunda Paralimpik Oyunları'dan ve engelli sporlarından henüz istenilen seviyede haberdar olunmadığı anlaşılmaktadır (Kocaömer, 2010).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PIERRE BOURDIEU ve PARALİMPİK ALAN

3.1. Pierre Bourdieu'nün Kavramsal Araçları

Engelliliği toplumsal olarak üretilen bir kategori olarak düşündüğümüzde Bourdieu'nün kavramlarının Paralimpik Alan'ın gelişmesinde ve araştırılmasında uygun analitik araçlar sağladığı düşünülmektedir. Bourdieu'nün sosyolojik teorisi, sosyal dünyanın birçok cephesini bireysel ya da kolektif açıdan inceleyen kavramsal birçok araç dizini ortaya koymaktadır (Jenkins, 1992). Bourdieu Marxist kavramları da kullanarak bedeni sosyolojik yaklaşım içinde değerlendirmiştir. Bourdieu'ya göre beden üç noktada toplumsal sınıflandırma için önemli bir konuma oturmaktadır. Bunlardan ilki, bedenin, bireyin sosyal konumuyla ilişkisi, ikincisi habitusun cisimleşmesiyle ilişkisidir. Üçüncü nokta ise bedenin beğeni çerçevesinde ortaya çıkmasıdır (Işık, 1998).

Bourdieu'nün çalışmaları, Karl Marx dahil birçok kilit konumdaki sosyal kuramcılarla şekillenmiştir. Üretim amacına ve ekonomik kaynaklarına doğrudan tutunan diğer anlayışların aksine, Bourdieu sosyal faktörlere dikkat çekmiş ve nedensellik ilkesini ortaya koymuştur. Bourdieu, sosyalizasyon ve sosyal beğenilerin çeşitliliğini ekonomik determinizm aracılığıyla değil, sosyal davranışı şekillendiren sosyal, kültürel ve sembolik değer sistemlerinin bir değerlendirilmesi aracılığıyla incelemeye ve keşfetmeye çalışmıştır (Bourdieu ve Wacquant, 1992).

3.1.1. Habitus

Bourdieu'nün habitus kullanımı, bireylerin karşılaştığı ve benimsediği sosyal norm ve anlamları nasıl içselleştirdiğini kavramsallaştırmayı amaçlamaktadır. Bu içselleştirilmiş sosyal bilgi daha sonra bir bireyin eğilimlerini; insanlar ve sosyal mekanlar ile etkileşime girme biçimlerini yönlendirir veya şekillendirir (Bourdieu, 2015).

Habitus, Bourdieu'nün bireylerin sosyal dünyayla nasıl etkileşimde olduklarını ve sosyal dünyayı nasıl algıladıklarını açıklamak için kullandığı önemli bir kavramdır. Sosyal sınıflandırmalar bireyin habitusunun içine alınmıştır. Bourdieu'ya göre habitus

‘ikinci doğa’dır ve genellikle bilinç dışı olarak işler (Purdue, 2011). Bir birey hayatı boyunca geliştirdiği habitustan dolayı karşılaştığı bir duruma karşı bilinçsiz bir biçimde tepki geliştirebilmektedir. Bourdieu’nün belirttiği üzere “bilinçsizlik, tarihi unutmak anlamına gelmez ki tarihin kendisi objektif yapıları birleştirerek habitusun ikincil tabiatında geçmişi üretmektedir” (Wacquant, 1992).

Bourdieu (2015), habitusun üstü kapalı ya da açık bir şekilde öğrenmeyle elde edilen bir kurallar sistemi olduğunu ileri sürmüştür. Bu sistem, stratejiler üreten üretken bir düzen sistemi olarak işlemektedir.

Pek çok araştırmacı Bourdieu tarafından kullanılan habitusun karmaşık anlamını açıklamaya yardımcı olmuşlardır. Laberge ve Kay (2002) şunu ileri sürmüştür: “Habitus, insanların düşünme ve sosyal dünyaya karşılık verme yolu aracılığıyla temel bilişsel kategoriler ve eylem çerçeveleri meydana getirmektedir”. Habitus hem kolaylaştırıcı hem de sınırlayıcıdır, çünkü habitus “dolaylı bir yapıdır; belirleyici ya da kesin değildir”. Jenkins (1992), habitusun, aktörleri belli şeyleri yapmada kontrol altında tuttuğunu ve davranışların ortaya çıkmasında ‘esas’ olduğunu ortaya koymuştur. Webb ve arkadaşları (2001) ise habitusun en kritik yönünün kendisini, kültürel kuralları ve değerleri natüralize etmesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Bir bireyin habitusu, ona kendi sosyal beğenisini deşifre etme olanağı tanımaktadır. Bourdieu (2015)’ya göre: “Madden ya da sembolik olarak nesneleri ya da davranışları sınıflandırmayı uygun kılan bir eğilim ve kapasite olan ‘beğeni’ yaşam biçiminin üretken bir formülüdür.

Bourdieu habitusun sosyalleşme sürecinde öğrenilerek kazanıldığını belirtmektedir. Habitus, çok sayıda pratikler (sosyal eylemler) üretmektedir. Habitus’un, sosyalleşme sürecinde kazanıldığını düşündüğü için Bourdieu, kültürel kuralların içselleştirildiği üzerinde durmaktadır. Bourdieu bireysel ve kurumsal düzlemlerde kültürün ve kültürel mücadelelerin önemine dikkat çekmektedir (Alver, 2006). Habitus bu çerçevede, engelli olmayan bireyin engelli bireye karşı yaklaşımını yönlendirmekle

birlikte; engelli bireyin de kendisine yönelik kalıp yargılar doğrultusunda konumlandığı bir yapı olarak ele alınmalıdır.

3.1.2. Sermaye

Sermaye, sosyolojik araştırmalar için son derece önemli ve anahtar bir kavramdır. Bourdieu sermayeyi, sosyal gruplaşmalar içerisindeki karşılıklı ilişki, dayanışmalar ve güç konularını ele almak ve açıklamak için kullanmıştır. İki ya da daha fazla bireyin veya grupların bir arada yaşama ve birbirleriyle ilişki içinde olmalarını sağlayan nedenler, belli sosyal ilişkilerle yasaklanmış ya da olanak verilmiş sermaye çeşitlerinin dikkate alınmasıyla açığa çıkmaktadır. Sermaye kavramı, birçok güç formunun var olduğu toplum içinde yenilikçi bir kabul olarak algılanmaktadır (Laberge ve Kay, 2002).

Sermayenin çoklu formları, sosyal araştırmalarda sosyal yapıları farklı merceklerden inceleme olanağı sağlaması açısından önemlidir. Bourdieu, bireyler ve gruplar birbirleriyle ilişkiye ve etkileşime girerken kendilerine değer sağlamak için çeşitli sermaye biçimlerini devreye soktuklarını ifade etmiştir. Sermayenin belli başlı dört biçiminden bahsetmiştir. Sermaye denince akla ilk gelen ekonomik sermayeyi tanımlarken bireylerin sahip oldukları para veya diğer maddi değerler olarak tanımlamıştır (Çeğin, Göker ve Tatlıcan, 2014).

Bourdieu 1973 yılında yayınlanan bir tartışmasında sosyal sermayeyi “gerekli olduğunda faydalı destekler sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi; Herhangi biri toplumsal açıdan önemli konumlara, aynı zamanda para değeri de olan konumlara, sahip olan müşterilerin ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vazgeçilmez olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesi” olarak tanımlamıştır. Sonradan bu tanımını sadeleştirerek sosyal sermaye için şu ifadeyi kullanmıştır:

“Sosyal sermaye, gerçekte veya uygulamada karşılıklı tanışıklık ve tanımaya dayalı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin veya bir grubun haklı olarak hissesine düşen kaynakların bir toplamıdır” (Field, 2006).

Bourdieu ilk olarak kültürel sermaye kavramını farklı sosyal sınıflardan ve sosyal sınıflar içindeki farklı gruplardan gelen çocukların eşit olmayan akademik başarılarını açıklamak için kullanmıştır. Bourdieu kültürel sermayenin iletiminin, sermayenin kalıtsal iletiminin en etkili biçimini temsil ettiğini belirtmiştir (Field, 2006).

Bourdieu okulların mirasla alınmış kültürel sermayeye sahip olanları (seçkinleri) olmayanlardan ayırtıran bir sistem halinde işlediğini söyler. Eğitim, öyle bir şekle dönüşür ki, kültür aracılığı ile bir baskı unsuru halini alır. Böylece yönetenler, gücü elinde bulunduranlar okulları kullanarak iktidarlarını devam ettirirler. Bu durum eskiden var olan sosyal farklılıkların devam etmesini sağlar (Çeğin, 2014'den aktaran Duru, 2014).

Bourdieu kültürün aynen ekonomik sermaye gibi işlediğini belirtir. Kültürel beğeni, sembol ve pratiklerin tümü toplumsal ayrımların keskinleşmesine ve meşrulaştırılmasına katkıda bulunur. Eğitim sistemi ve okullar, kültür aracılığıyla kurulan tahakkümün işlevsel aygıtı olarak çalışır. Okul ve diploma, damgalar ya da itibar sahibi yapar. Okul aracılığıyla çocukluktan itibaren toplumsal hiyerarşi ve sınıflamanın ürettiği farklılıklar içselleştirilir. Eğitim sistemi, bu anlamda sınıfsal hâkimiyetin kültürel bir mekanizması olarak işlev görür (Avcı, 2016).

3.1.3. Alan

Sosyal alanlar arasında ve içinde var olan farklılıklar Bourdieu'nün alan kavramı ile açıklanabilmektedir. Alanın tanımında Bourdieu ve Wacquant (1992) şunu belirtmişlerdir: “Bir alan, durumlar arasındaki objektif ilişkilerin bir gruplaşması ya da ağı olarak tanımlanabilir. Alan, insan varlığının anlaşılmasız bütünlüğünü sınırlandıran ve karmaşık sosyal yapıların sistematik bir şekilde sosyolojik açıdan analiz edilmesini kolaylaştıran bir araçtır. Alan kavramı, birkaç ana özelliğe sahiptir. Alanlar özeldir. Bir alanı yapılandıran sosyal organizasyonların sosyal hiyerarşisi veya konfigürasyonu, alan içindeki grupları etkileşime girmeye veya birbiriyle ilişki kurmaya teşvik eden veya zorlayan bir çeşit ortak çıkar veya isteğe dayanmaktadır.

Laberge ve Kay (2002), Bourdieu'nün kavramını yorumlarken, alanların; bireylerin, sosyal gruplar ve kuruluşlar tarafından oluşturulan pozisyonlar arasındaki gücün tarihi ilişkilerinin ağının ve belli bir konunun (edebiyat, sanat, eğitim sistemi, spor gibi) merkezindeki eşyalar, hizmetler, bilgi veya statünün benimsenme, sirkülasyon ve üretim arenaları olduğunu belirtmişlerdir.

Alanlar statik, değişmez tek parça değildir; aksine enerjik, kompleks ve hatta sosyolojik sorgu için konumları değiştiren bir yapıdadır. Alan, yapılanmış bir sosyal alandır, hükmeden insanları ve hükmedilen diğerlerini kapsamaktadır. Eşitsizliğin kalıcı ve değişmez ilişkileri bu alan içerisinde izlenmektedir.

Bourdieu şunu ileri sürmüştür: “Sermaye, ancak belli bir alanla bağıntılı olduğunda etkilidir ve dolayısıyla o alanın sınırları içerisinde etki sahibi ve sadece belli koşullarda sermayenin başka türüne dönüşmesi mümkündür. Dolayısıyla, alanların seçiciliği ve özelleştirilmesi açıkça ortaya çıkmaktadır. Belli bir alan içinde meydana çıkan bazı ürünler farklı bir alanda aynı değere sahip olamayabilir (Webb ve ark., 2001).

Bir alan içerisinde oluşan değişimler etkileşimsel ve karmaşık ilişkiler yoluyla şekillenmektedir. Bourdieu (1994) şunu savunmuştur: “Her alanda, giriş engelini kırmaya çalışan yeni gelen ile hakimiyetini korumaya ve rekabetten uzak durmaya çalışan egemen aktör arasında bir mücadele ile karşılaşabiliriz”. Alanların rekabetli arenalar ve çekişmenin sosyal ağı olduğu ileri sürülebilir. Oyuncular aynı alan içindeki diğerleriyle ilişkili tavırlarını korumak ya da geliştirmek için çeşitli stratejiler geliştirirler (Prior, 2000).

Alanlar içinde hem sermayenin hem de habitusun kaçınılmaz etkisinin farkında olmak oldukça önemlidir. Bourdieu (1994) şunu ifade etmiştir: “Bir alanın işlemesi için habitusa bağlı ve oyunu oynamaya hazır insanların olması gerekmektedir. Bu, alanın özünde var olan yasalardan haberdar olmak ve bu yasaları kabul etmek anlamına gelmektedir”. Bir bireyin habitusu, bir alanın içindeki bilgi ve deneyimleri çözümlemede (ki bu onların sonraki eylemlerini de etkilemektedir) önemli bir rol oynamaktadır.

Alan, sermayenin çoklu biçimlerini üretmek ve onlar için mücadele etmek için şekillendiği sosyal mücadele yeridir. Bir alanın içinde sermayenin rolü esastır. Alanlar için ortaya çıkan sermaye rekabeti esastır: Çünkü “bir kişinin bir alan içinde sahip olduğu güç, onun, alanın içindeki pozisyonuna ve sahip olduğu sermaye değerine bağlıdır (Webb ve ark., 2001). Alanlar içindeki rekabet, ortaklıkların ve rakiplerin doğmasına yol açar. Çünkü alan içindeki bireyler ve gruplar, ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayenin var olan kaynaklarını çoğaltmak ve korumak için uğraş içerisindedirler.

3.2. Bourdieu'nün Kavramsal Araçlarının Paralimpik Alan'da Kullanılması

Engelli sporu çalışmalarında Bourdieu'nün sosyolojik teorisi sınırlı bir biçimde kullanılmıştır. Bu eksiklik Paralimpik Alan'a ilişkin engelli sporundaki sosyolojik incelemelerin yetersizliği ile açıklanabilir. Olimpik Akım, akademik bilim dünyasında popüler bir araştırma alanı iken; Paralimpik Alan üzerine düşünce, ilgi ve sosyolojik incelemenin bu şekilde yükselişine rastlanmamaktadır. Ancak 2012 Londra Olimpiyat ve Paralimpik Oyunları'na gösterilen ilgi (bkz. Şekil 82), Paralimpik Alan'ın ve engelli sporundaki sosyal araştırmaların niteliğinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bourdieu'nün kavramları ve kritik etkileri çok çeşitli alanlarda kullanılmıştır. Bourdieu'nün kavramsal araçları engelli sporunu araştırmak için kullanılabilir; çünkü habitus, sermaye ve alan kavramları, Paralimpik Alan içerisinde oluşturulan sosyal düzenlemelerin, alanlar arası ilişkilerin ve deneyimlerin incelenmesi için analitik araçlar sağlamaktadır.

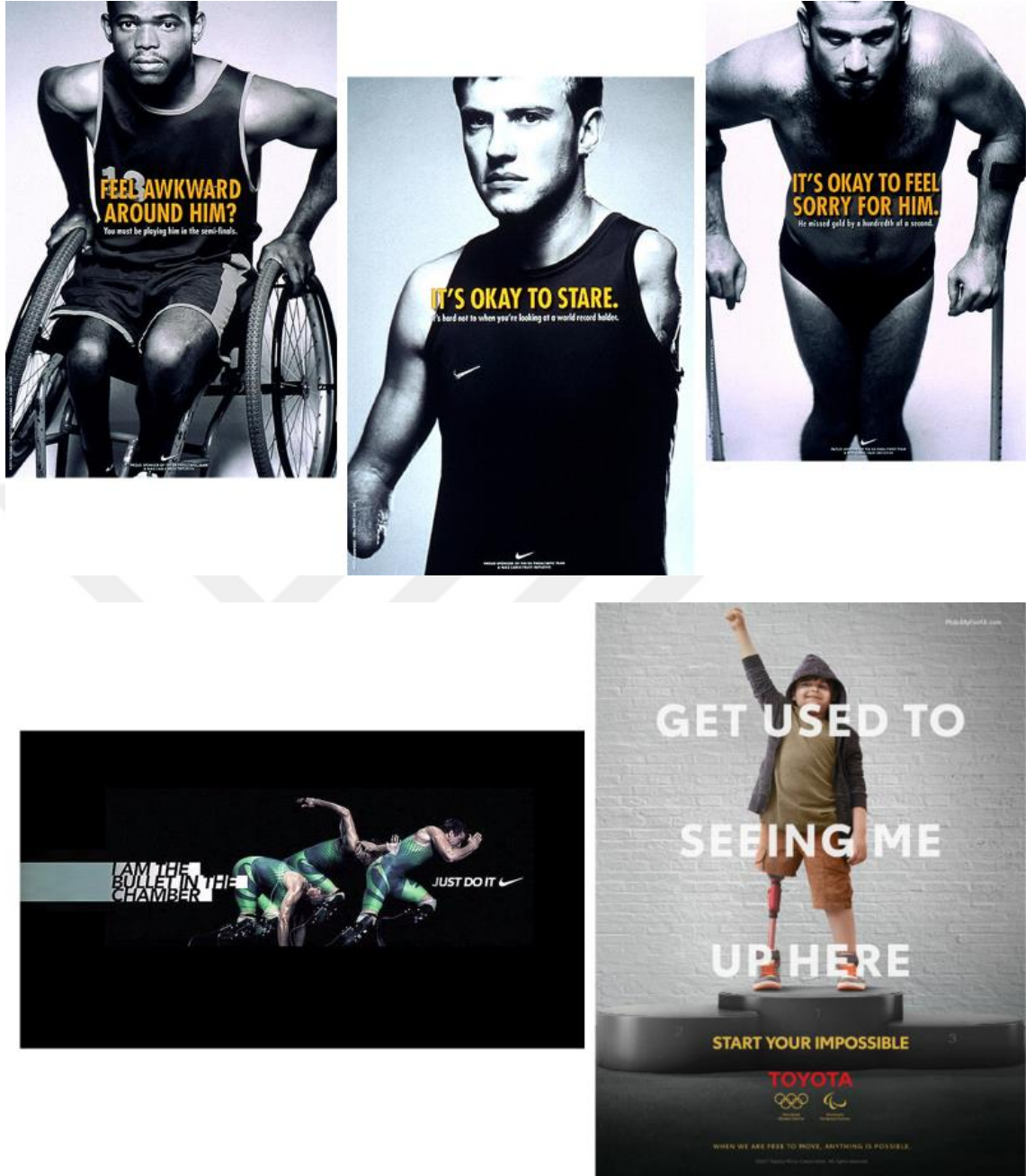
Uluslararası Paralimpik Komitesi, Paralimpik Oyunlar'ın amacını¹⁰² kısa ve öz olarak şu şekilde dile getirmektedir: “Paralimpik Oyunlar günümüzde engelli sporcular için elit bir spor müsabakasıdır. Bu oyunlar katılımcıların engellerinden ziyade atletik başarıları üzerinde durmaktadır” (IPC, 2011). Olimpik Akım'ın etkileri ve Paralimpik Oyunlar'ın süreç içinde geçirdiği değişimler bu basit tanımın bile farklılaşmasına yol açmıştır.

¹⁰² “IPC, Paralimpik Oyunlar'ın, engelli bireylere yönelik yapılan ayrımcılığın önüne geçilmesi için bir değişim aracı olarak işlev gördüğünü belirtmektedir. Bu durum engelli haklarının Paralimpik Alan'daki konumu açısından son derece önemlidir” (IPC, 2010d).

Şekil 82. 2012 Londra Paralimpik Oyunları için Hazırlanan Görseller (Adsoftheworld, 2011)

Engelli sporuna ilişkin ticari profil ve kamu ilgisinin artmasıyla (bkz. Şekil 83), IPC'nin verdiği mesajların etkisiyle Paralimpik sporculara ilişkin algılarının incelenmesi kritik bir öneme kavuşmuştur. Günümüzde online bloglar veya twitter gibi yeni iletişim biçimleri, engelli sporu için on yıl öncesine kıyasla daha radikal bir bakış açısını iletme potansiyeline de sahiptir.

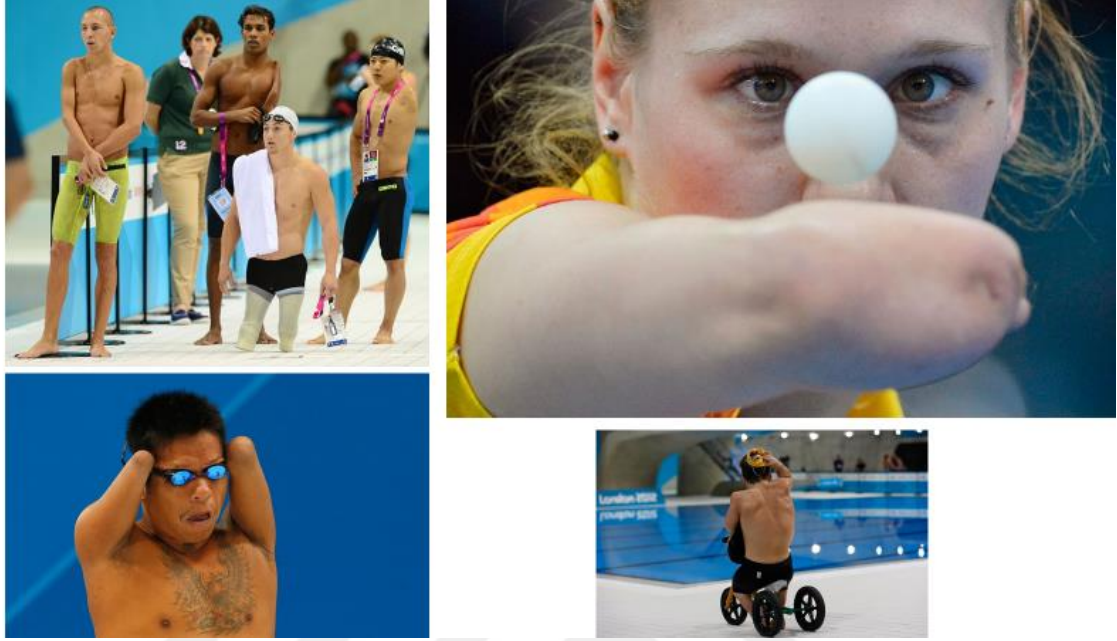

Şekil 83. Paralimpik Sporculara Destek Veren Kampanyalar (Hessertoyota, 2017; Minusfour, 2012; Stampler, 2013)¹⁰³

De Pauw ve Gavron (2005), engelli sporunun engelsiz spora göre ‘daha az değerde’ olduğunu düşünenlerin (bkz. Şekil 84) var olduğunun altının çizilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir. Bu algı, engelsiz bireylere kıyasla engelli bireylerin spor performansındaki farklılıklara (atletizm branşında engelsiz atletlerin Paralimpik

¹⁰³ Şekil 83’te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Oyunlar'daki sporculara kıyasla Olimpiyatlar'da daha hızlı performanslar sergilemeleri) dayandırılabilir.

Şekil 84. Düşük Performansa Sahip Olduğu Düşünülen Paralimpik Sporcular (Telegraph, 2016)¹⁰⁴

Bourdieu'nün “bireyde cisimleşen çok yönlü fiziksel aktivite deneyimleri” olarak ifade ettiği habitusun birikimli özelliği düşünüldüğünde, kaynağını aile, okul ve sosyal gruplarla geçirilen deneyimlerden aldığı görülür Spor bu anlamda engelli bireyin habitusun şekil almasında oldukça önemli bir işleve sahiptir.

Polat (2011), bireylerin içinde yaşadıkları topluma ilişkin değer yargılarını sosyalleşme sürecinde öğrendiklerini belirtmiştir. Engelli bireylere yönelik tutumlar da bireysellikten çok toplumun geniş kesimi tarafından kabul gören eğilimler sonucu şekillenir. Bireyin habitusunda yer alan eğilimler doğrultusunda hareket ettiği düşünüldüğünde ya toplumun değerleri noktasında hareket edecek ya da bu tutumlara karşı stratejiler geliştirecektir. Başka bir ifade ile habitus, bireyin parçası olduğu yapılanmış çevresi ile verdiği kararlar arasındaki bağıdır.

¹⁰⁴ Şekil 84'te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Habitus, tarihsel mirasını kenara bırakarak hareket etmez, geçmişten getirdiği tecrübe ve deneyimlerle evrilir. Engelliliğe ilişkin kültürel kodlar¹⁰⁵ yaşanmışlıklar sonucu oluşur ve bireylerin habituslarına kazınır. Bu kodlar engelli bireylere yönelik tutum ve davranışlarda belirleyici olmakla birlikte toplumdan topluma farklılık gösterir. Bir toplumlarda engelli nedeni ile ayrımcılığa uğrayan veya ötekileştirilen birey, başka bir toplumda saygın bir pozisyona ulaşabilir. Bu anlamda engelli sporcuların habitusunu içinde yaşadıkları çevre ve kültürden bağımsız olarak değerlendirmek eksik bir bakış açısına yol açar. Habitusun çok boyutlu yapısı Paralimpik Alan'ın karmaşık ilişkilerini çözmede oldukça değerlidir.

Sermaye akışı ve mücadelesi Paralimpik Alan'ı ve aktörlerini yönlendiren ana mekanizmalardandır. Bourdieu, sosyal gruplar içerisindeki karşılıklı ilişki, dayanışma ve güç mücadeleleri konularını incelemek için sermayeyi kullanmaktadır. Paralimpik Alan içinde sermayeyi tartışırken şunun farkında olmak gerekmektedir: “Sermayenin farklı türlerinin (ekonomi, sosyal, kültürel, sembolik) hiyerarşisi çeşitli alanlar boyunca değişiklik göstermektedir. Diğer bir deyişle, bütün alanlarda geçerli ve etkili olan kartlar vardır ve bunlar sermayenin temel türlerindendir” (Bourdieu ve Wacquant, 1992).

Engelli bir sporcu için sermaye elindeki en önemli kozdur ve alana giriş hakkı elinde bulundurduğu sermayeye bağlıdır. Paralimpik Alan'da farklı sermaye türleri birbiri ile ilişki içerisinde¹⁰⁶ Olimpik Komite'nin Paralimpik Alan üzerindeki etkisi ve uygulamaları düşünüldüğünde “ilişkilerin sermayesi” olarak tanımlanan sosyal sermayenin eşitliği konusunu tartışmak gerekir. Paralimpik Oyunlar'ın Olimpik Oyunları'nın görkemli kapanış töreni sonrası başlaması, Paralimpik sporcuların Olimpiyat sporcularıyla aynı alanları kullansalar bile bunu Olimpiyat Oyunları tamamlandıktan sonra gerçekleştirmeleri ve Olimpiyat sporcularıyla yan yana

¹⁰⁵ “Dünya Engelliler Günü’ etkinlikleri kapsamında bir dernek başkanının yerel gazetede yayımlanan röportajında kazada bir uzvunu kaybeden bir engelli için ‘Bu Allah’ın vergisi, ben bir hata yaptım bu cezayı çekiyorum’ demesi gerektiğini söylemesi engellilerin büyük tepkisini çekmiştir” (Sabah, 2014).

¹⁰⁶ “Paralimpik Alan'daki sermaye uygulamalarına ve alışverişine en güzel örneklerden biri teknoloji alanındaki sermaye alışverişidir. Daha hafif ve güçlü protezler veya tekerlekli sandalyeler geliştirmek için yapılan sermaye yatırımı öncelikle Paralimpik sporcular tarafından kullanılacak, daha sonra ise onların başarılarına bağlı olarak diğerleri tarafından desteklenecektir. Yeni teknolojilerden faydalanan sporcuların habitusu değişikliğe uğrarken faydalanamayanların habitusu nispeten değişmemiş olarak kalır”.

yarışmalarına izin verilmemesi gibi kriterler sosyal sermayenin gerçekliğini tartışmaya neden olur.

IPC'nin IOC'den aldığı mali gelir ekonomik sermayeye ilişkin dikkat çeken bir akıştır (IOC, 2010). Ekonomik sermaye ayrıca sponsorlardan, çeşitli derneklerden ve ulusal loto'dan da kazanılmaktadır. Fakat yine de sponsor desteği (bkz. Şekil 85) Paralimpik sporcular için yeterli düzeyde değildir.

Şekil 85. Paralimpik Sporcuların Sponsor Desteği (Hobbs, 2016, Nike, 2017)¹⁰⁷

Engelli sporcuların kendilerini Paralimpik Alan içerisinde konumlandırmalarında ekonomik sermayenin farklı biçimlerinin birbirleri ile olan ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomik kaynaklara sahip olmak toplumsal statünün önemli bir göstergesidir. Bu sermaye biçimi aynı zamanda engelli sporcunun alan içerisinde hareket etmesine ve hükmedenlere karşı stratejiler oluşturmasında önemli bir kozdur. Alan içerisindeki en büyük eşitsizlik ekonomik sermaye paylaşılırken ortaya çıkmaktadır. Paralimpik sporcular Olimpik sporcularla kıyaslandığında hep en düşük payı alır.

¹⁰⁷ Şekil 85'te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Paralimpik Alan içerisindeki karmaşık ilişkileri anlamak için Bourdieu'nün bir gruba ait olmaktan kaynaklanan davranışları, tüketim biçimlerini ve zevkleri yansıtan sermaye biçimi olarak tanımladığı kültürel sermayenin etkilerine bakmak gerekir. Paralimpik Alan içerisinde kültürel sermayenin değişimleri çok yönlü olarak görülür. Engelli sporcu spor yaptığı süre boyunca kültürel sermayenin farklı biçimlerini habitusuna ekler. Engelli sporcunun kazandığı yarışlar ve aldığı ödüller Paralimpik kültürel sermayesini arttırmasının yanı sıra ona statü ve prestij sağlayarak bu sermayesini ekonomik sermayeye dönüştürme hakkı kazandırır. Sermayedeki bu dönüşüm ve farklılıklar Paralimpik Alan'daki ilişkileri de etkiler. 2012 Londra Paralimpik Oyunları'nda yüzme dalında altın madalya kazanan Paralimpik yüzücü Alan Ellie Simmonds ve Jonathon Fox adına basılan pullar (bkz. şekil 86) iyi bir örnek teşkil eder.

Şekil 86. Paralimpik Yüzücüler Adına Basılan Pullar (Itv, 2012, Telegraph, 2016)

3.3. Paralimpik Alt Alanlar

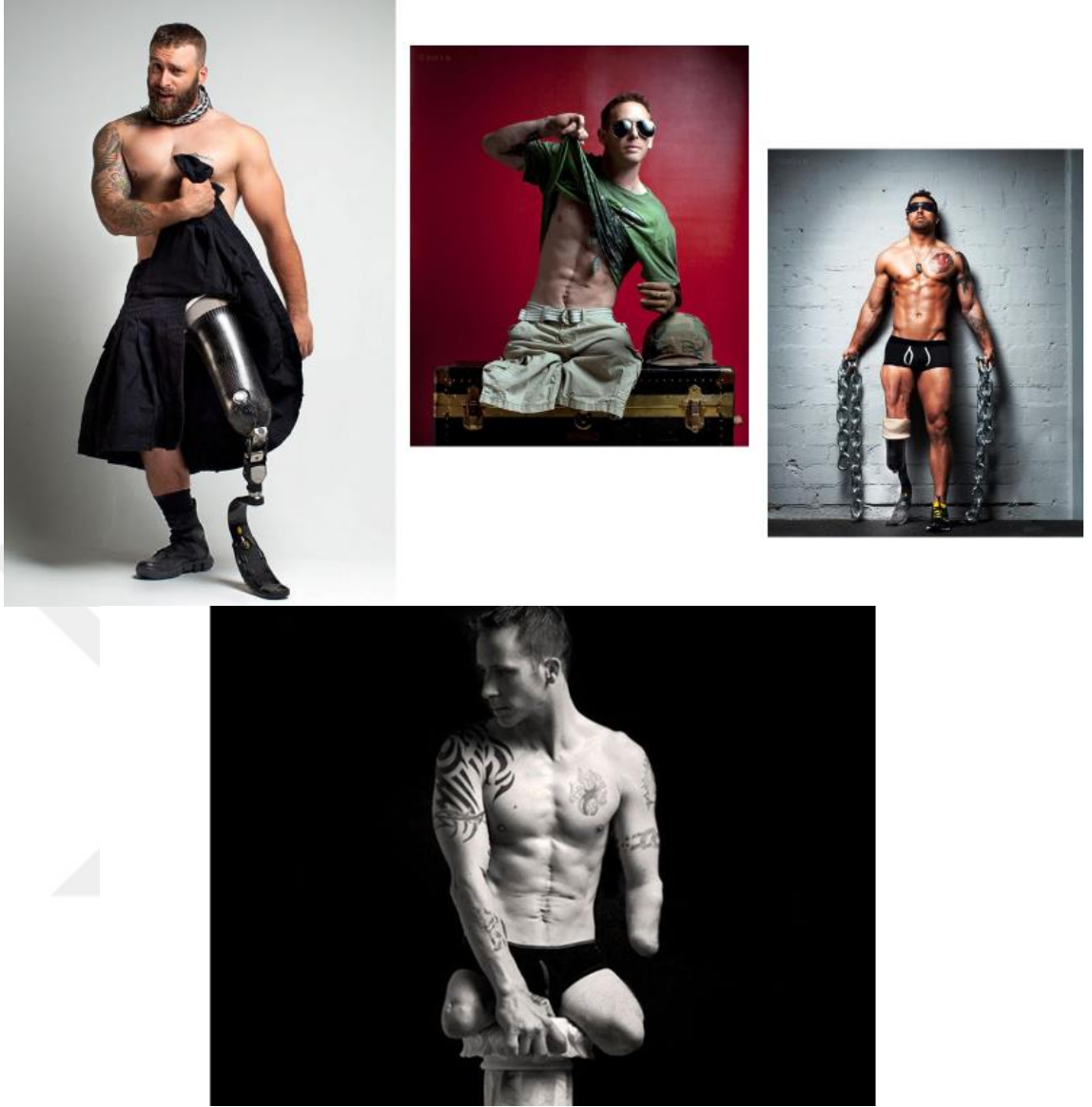
Gazeteler, televizyon programları ve yeni medya biçimleri (online makaleler, bloglar, twitter, facebook vb.) Paralimpik Alan için yeni bir yorum getirmektedir. Medya, dört yılda bir yapılan Paralimpik Oyunları televizyonda göstermesinin yanı sıra gazete veya internet makaleleriyle Paralimpik Alan'ın deneyimlenmesini sağlayan baskın araç (bkz. Şekil 87) konumundadır. Böylece engelli sporcuların hayatları ve spor

başarılarının yanı sıra Paralimpik Alan'ın karşı karşıya olduğu kapsamlı sorunlar da irdelenmektedir.

Şekil 87. 2012 Londra Paralimpik Oyunlar Tanıtım Broşürleri (Campaignlive, 2011)

Uluslararası Paralimpik Komitesi 2008 Pekin Paralimpik Oyunları'nın önceki Paralimpik Oyunlar'a kıyasla medyada daha fazla yer aldığını ve bu durumu sağlama konusundaki çabaların gurur verici olduğuna ilişkin açıklamalarda bulunmuştur (IPC, 2010a). Paralimpik Alan'ın görünür olmasında medyanın etkisi oldukça fazladır. Engellilere yönelik fon toplamak amacıyla yapılan medya destekli çalışmalar son zamanlarda oldukça ses getirmektedir. Fotoğraf sanatçısı Michael Stokes'un engelli bedenlerle yaptığı kampanya (bkz. Şekil 88) oldukça dikkat çekmiştir. Kampanyada Stokes çektiği resimlerle zihinlere yerleşmiş “ideal beden” algılarına yönelik bir eleştiride bulunmuştur. Paralimpik sporcuların Olimpik sporculara oranla medyada daha az yer almalarında idealize edilmiş beden algısının etkisi oldukça fazladır.

Şekil 88. Kickstar Projesi (Uzun, 2015)¹⁰⁸

2016 Rio Paralimpik Oyunları sırasında çekilen çarpıcı fotoğraf kareleri (bkz. Şekil 89) medyanın Paralimpik Alan'ı nasıl etkilediğine ve desteklediğine ilişkin önemli bir veri sunmaktadır. Engelli sporcular görseller sayesinde sosyal medya kanallarında daha fazla yer almakta veya sponsor desteği elde edebilmektedir. Böylece bedensel sermayesini ekonomik sermayeye dönüştürme gücü bulabilmekte ve alan içerisindeki konumunu sağlamlaştırabilmektedir.

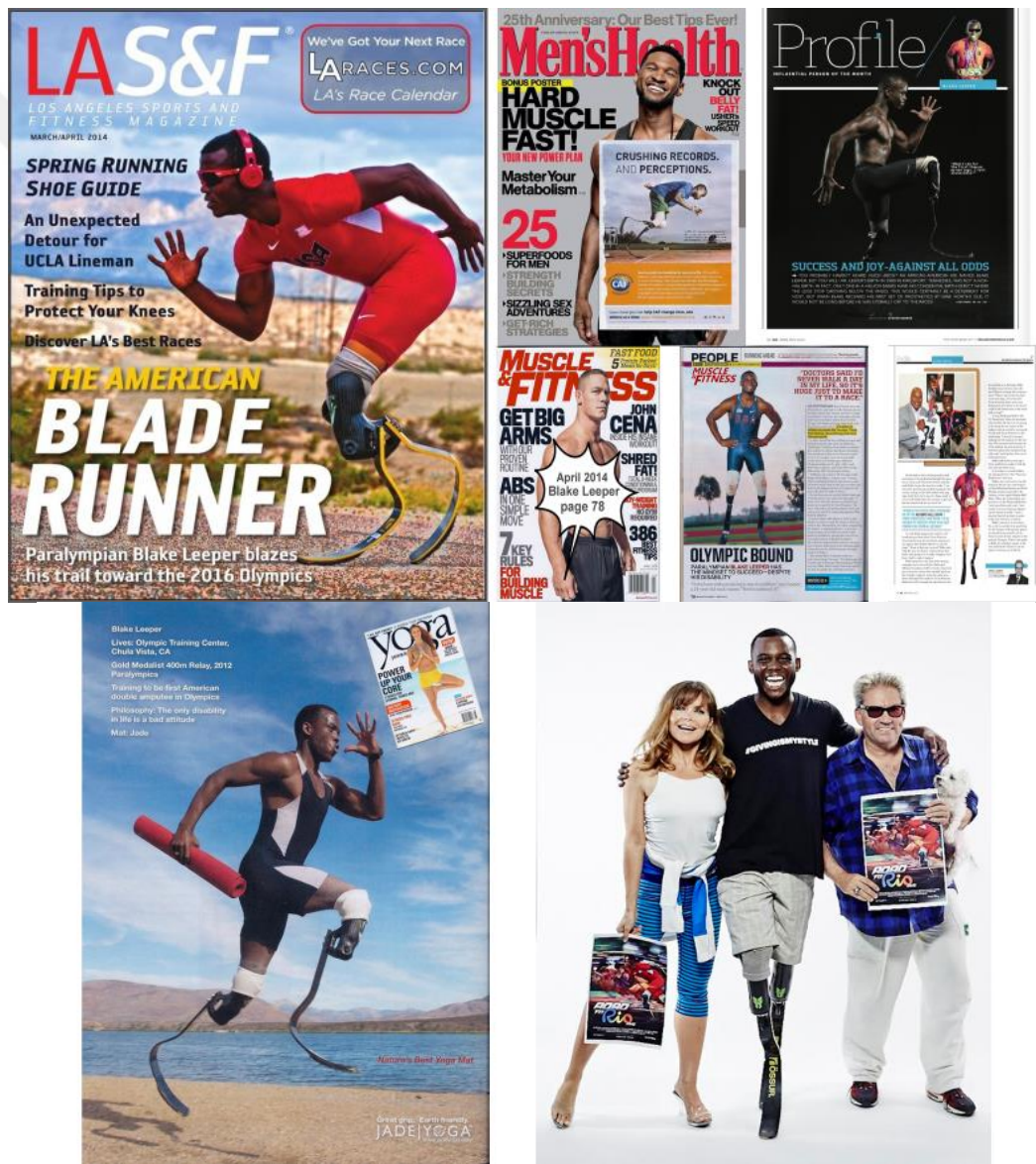
¹⁰⁸ Şekil 88'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 89. 2016 Rio Paralimpik Oyunları (Schwartz, 2016; Express Web Desk, 2016)¹⁰⁹

¹⁰⁹ Şekil 89’da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Paralimpik Oyunlar'a ilişkin medya ilgisinin atması Paralimpik sporcuların da spor dergilerinde yer almalarına yol açmıştır. Popüler spor dergileri “kaslı” ve “mükemmel” vücut ölçülerine sahip spor kahramanlarını kapak yapma ritüelini bırakıp Paralimpik sporcuları da kapaklarına taşımışlardır. Medyada sıklıkla yer bulan ve pek çok kampanyanın da aranılan ismi haline gelen Amerikalı Paralimpik sporcu Blake Leeper bu sporculardan birisidir. Çifte amputeye sahip olmasına rağmen Olimpiyat Oyunları'nda koşmak istemesi medyanın gözünde onu daha da popüler hale getirmiştir (bkz. Şekil 90).

Şekil 90. Paralimpik Sporcu Blake Leeper (Vanillafire, 2016)¹¹⁰

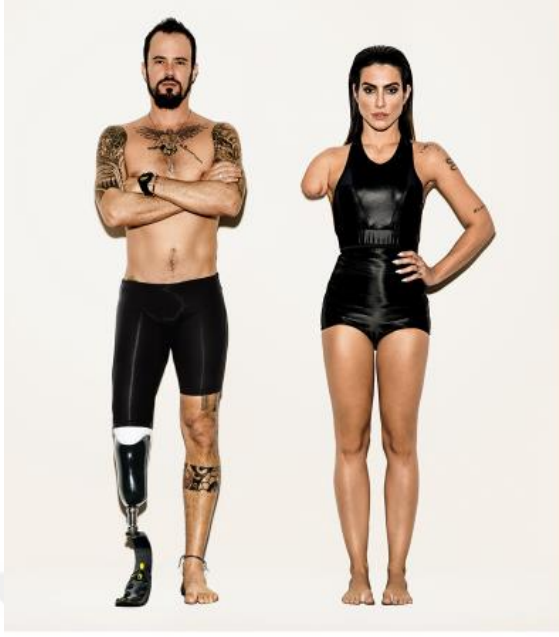
¹¹⁰ Şekil 90'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Paralimpik Alan'a ilişkin algının farklılaşması medyanın tutumunu değiştirmekle kalmayıp, moda endüstrisi içinde de “engelli bedenlerin” yer almasına olanak sağlamıştır. Pek çok modacı ve şirket Paralimpik sporcuları podyuma çıkararak onları kampanyalarının yüzü yapmışlardır. Bu da klasik güzellik standartlarını yıkan önemli bir gelişme olmuştur. En önemli kampanya yüzlerinden birisi Stefanie Reid olmuştur (bkz. Şekil 91). Stefanie Reid, 2008 Beijing ve 2012 Londra Paralimpik Oyunları'nda madalya kazanmış ve 5 kez dünya rekoru kırmış bir Paralimpik uzun atlama sporcusudur. Dergi modeliği de yapan Stefanie Reid, Londra Moda Haftası'ndaki yürüyüşleri ile büyük yankı uyandırmıştır.

Şekil 91. Engelli Model: Paralimpik Sporcu Stefanie Reid (Bluebella, 2017; Carlyle, 2015)

“Vogue” dergisinin Brezilyalı Paralimpik sporcular Renato Leite ve Bruninha Alexandre yerine kampanyalarında (bkz. Şekil 92) manken Cleo Pires ve Paulo Vilhena'yı kullanmaları ve bu mankenlere de photoshop yaparak engelleri varmış gibi göstermeleri büyük tepki çekmiştir. Çekim sırasında “engelsiz” modeller ile engelli yarışmacıların bir fotoğrafı da instagram'da paylaşılmıştır. Paralimpik yarışmacıların engellerini modellere photoshop yapmak bazılarına göre Paralimpik Oyunlar'a ilişkin dikkat çekmek için iyi bir fikir olarak belirtilse de bir kesim “dikkat çekmek için neden engelli olmayan modelleri kullandılar anlamak zor” diyerek bu durumu yadırgamıştır (GMag, 2016).

Şekil 92. Vogue Dergisinin Paralimpik Oyunlar İçin Yaptığı Kampanya (Vogue, 2016)

Dünyaca ünlü bir marka olan H&M şirketi markasının tanıtımı için kampanyasında Paralimpik sporculara yer vererek (bkz. Şekil 93) dikkatleri üzerine çekmiştir (Marit, 2016).

Şekil 93. H&M'nin Engelli Modelleri Kullanarak Yaptığı Kampanya (Marit, 2016)¹¹¹

¹¹¹ Şekil 93'te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

H&M şirketi Kayaklı Koşu Paralimpik takımında yer alan İsveçli sporcu Helene Ripa'yı da kıyafetlerinin tanıtımı için kampanyasında kullanmıştır (bkz. Şekil 94).

Şekil 94. İsveçli Paralimpik Sporcu Helene Ripa: H&M Kampanyası (Osborne, 2014)

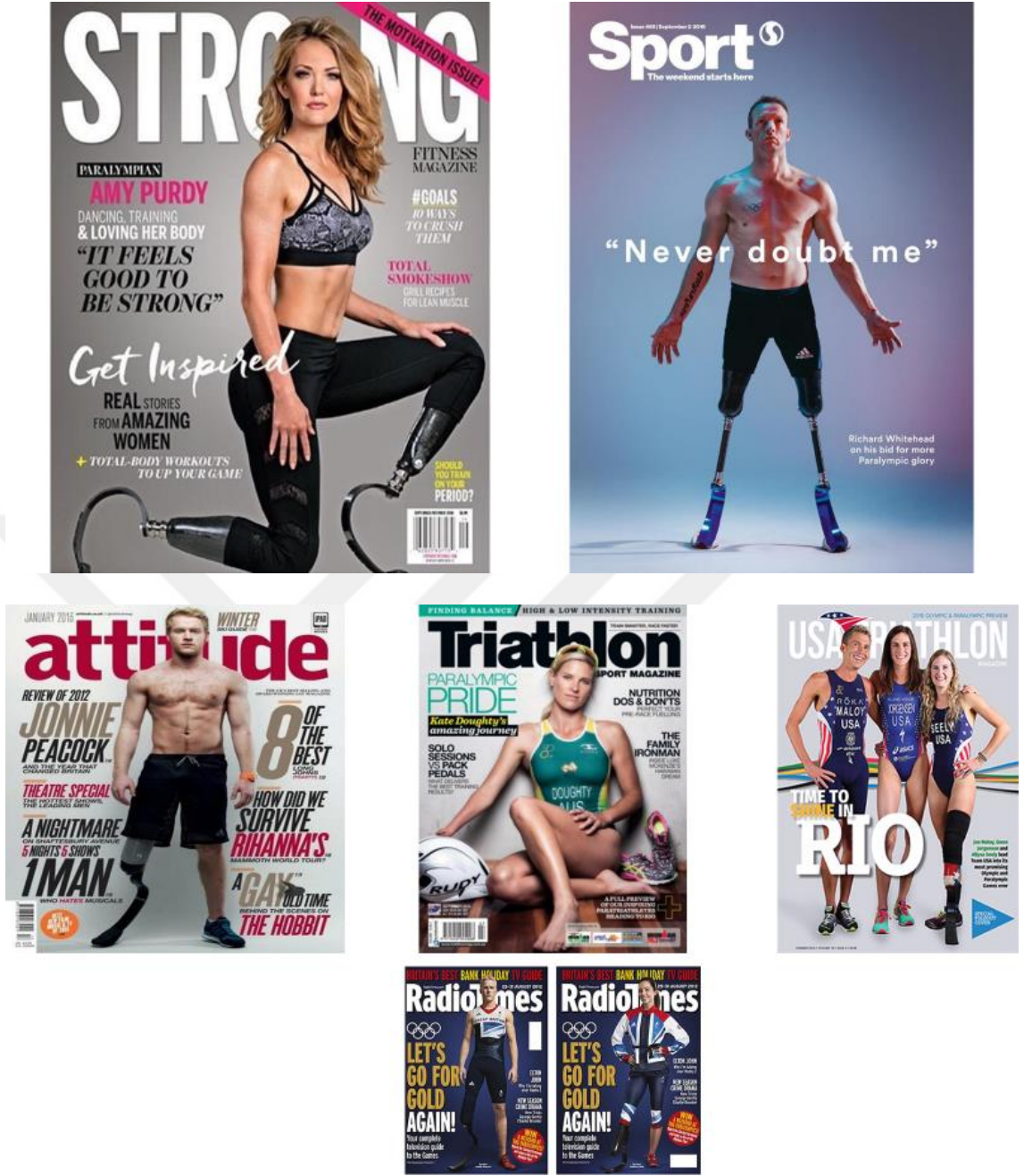
Tirajları oldukça yüksek olan popüler moda dergileri sayfalarında Paralimpik sporculara yer vermeye başlamışlardır (bkz. Şekil 95). Paralimpik sprinter Tatayana McFadden *People* dergisinde yer alırken, Paralimpik yüzücü Ellie Cole ise *Vouge* dergisinde yer almışlardır.

Şekil 95. Popüler Dergilerde Yer Alan Paralimpik Sporcular (Faulkner, 2016; Shadeglobal,2016) ¹¹²

“Evrensel güzellik” kalıplarının dışına çıkmış ve pek çok Paralimpik sporcu tirajları yüksek dergilerde (bkz. Şekil 96) kapak olmayı başaramamıştır.

¹¹² Şekil 95'te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 96. Popüler Dergi Kapaklarında Paralimpik Sporcular (Magzter, 2016; Pinterest, 2015; Poacfl, 2016; Radiotimes, 2012; Vue, 2016)¹¹³

2016 Rio Paralimpik Oyunları başladığı günden bitiş tarihine kadar hem medyada hem de sosyal iletişim ağlarında herkesin ilgi odağı olmuştur. Paralimpik Oyunlar süresince en çok akılda kalan ve sosyal medyada yankı yaratan olay oyunlardan önce 37 yaşındaki 2012 Londra Paralimpik Oyunları'nın altın madalyalı sporcusu Belçikalı atlet (bkz. Şekil 97) Marieke Vervoort'ın ötanazi kararı aldığını duyurması

¹¹³ Şekil 96'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

olmuştur. Hastalığının ve ağrılarının dayanılmaz olduğunu, kendisini hayata bağlayan tek şeyin ise Paralimpik Oyunlar olduğunu ifade eden atlet, yasal hakkını kullanarak hayatına son vereceğini söylemiştir. Vervoort'un Rio'da bir gümüş ve bir bronz madalya kazanması ilgiyi daha da arttırmıştır (Medium, 2016).

Şekil 97. Ötanazi Karar Alan Paralimpik Sporcu Marieke Vervoort (Medium, 2016)

Sponsorluk, kişiler veya kuruluşlar tarafından başkalarına sağlanan sermaye biçimi olarak Paralimpik Alan'ı bütünüyle etkilemektedir. Paralimpik Alan'nın üyeleri sponsorluk (bkz. Şekil 98) sayesinde ekonomik, kültürel ve muhtemelen sembolik sermayenin farklı biçimlerine sahip olabilir ve alan içerisinde bunları dönüştürebilir. Kültürel ve sembolik sermaye, birtakım kuruluşlar ve bunların ürünleriyle bağlantı kurularak elde edilebilir.

Şekil 98. BP Şirketinin 2012 Paralimpik Oyunları'na Verdiği Sponsorluk (Lois, 2012; Butler, 2013)¹¹⁴

2012 Londra Paralimpik Oyunları'nın destekçilerinden olan İngiliz market zinciri Sainsburys'in açıklaması şu şekildedir: "Sainsbury's, 2012 Londra Paralimpik Oyunları'nın tanıtımına yardımcı olmak için 875'in üzerinde mağazadan oluşan satış ağını kullanarak Paralimpik Oyunlar ve ParalympicsGB ürünlerini tüm Birleşik Krallık'ta ulaşılabilir hale getirecektir" (Sainsbury, 2012). Paralimpik Alan'a destek olan kurum ve kuruluşlar bir taraftan engelli sporunun tanıtımını yaparken bir taraftan da başta ekonomik sermaye olmak üzere çok geniş avantajlar sağlarlar. Bununla birlikte, Paralimpik Oyunları'nın sponsoru olarak Sainsbury's tarafından uygulanan pazarlama tekniklerinin (bkz. Şekil 99) engelli sporuna ilişkin genel algıyı etkilemesi kaçınılmazdır. Sponsorluğun Paralimpik Alan'ın gelişiminde önemli bir rol oynadığı görülebilir.

¹¹⁴ Şekil 98'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 99. Sainsbury Şirketi: 2012 Londra Paralimpik Oyunları Destekçisi (Amato, 2016)¹¹⁵

Sponsorluk anlaşmaları Paralimpik Alan'ın gelişiminde önemli bir ekonomik kazanç kaynağı olmanın yanı sıra alana ilişkin sosyal hedefleri destekleyici bir rol de üstlenmektedir. 2012 Londra Oyunları'nda sponsor geliri 957 milyon dolar; yerel sponsor desteği ise 1.300 milyon dolar gibi büyük rakamlara ulaşmıştır (Olympic.Org, 2012). Paralimpik Oyunlar, Olimpik Oyunlar'a oranla sponsorluk anlaşmalarında hep geride kalmış daha az sayıda Paralimpik sporcu sponsor bulabilmiştir (bkz. Şekil 100). 2012 Londra Oyunları'nda toplam 8,8 milyon bilet satılırken, Paralimpik Oyunlar'da sadece 2 milyon bilet satılmıştır (Visually, 2012).

¹¹⁵ Şekil 99'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Delivering a memorable London 2012 Games to inspire a generation with the support of our Partners

London 2012 Olympic Games

Worldwide Olympic Partners

London 2012 Olympic Partners

London 2012 Olympic Supporters

London 2012 Olympic Suppliers and Providers

Aggreko, Airwave, Atkins, The Boston Consulting Group, CBS Outdoor, Crystal CG, Eurostar, Freshfields Bruckhaus Deringer LLP, G4S, GlaxoSmithKline, Gymnova, Heathrow Airport, Heineken UK, Holiday Inn, John Lewis, McCann Worldgroup, Mondo, NATURE VALLEY, Next, Nielsen, Populous, Rapiscan Systems, Rio Tinto, Technogym, Thames Water, Ticketmaster, Trebor, Westfield.

London 2012 Paralympic Games

Worldwide Paralympic Partners

London 2012 Paralympic Partners

London 2012 Paralympic Supporters

London 2012 Paralympic Suppliers and Providers

Aggreko, Airwave, Atkins, The Boston Consulting Group, CBS Outdoor, Crystal CG, Eurostar, Freshfields Bruckhaus Deringer LLP, G4S, GlaxoSmithKline, Gymnova, Heathrow Airport, Heineken UK, Holiday Inn, John Lewis, McCann Worldgroup, Mondo, NATURE VALLEY, Next, Nielsen, Otto Bock, Populous, Rapiscan Systems, Rio Tinto, Technogym, Thames Water, Ticketmaster, Trebor, Westfield.

The London 2012 Paralympic Games also acknowledges the support of the National Lottery

Şekil 100. 2012 Londra Olimpik ve Paralimpik Oyunları Sponsorları (Olympic.Org, 2013)

Sponsorlar çıktıkları kampanya filmleri ile Paralimpik sporcuları destekleme yoluna gitmişlerdir. 2014 Paralimpik Kış Oyunları sponsoru Samsung'un yaptığı

kampanya büyük ses getirmiştir. *"What's your problem? Sport doesn't care"* adını taşıyan kampanya¹¹⁶ spor söz konusu olduğunda koşulların bir öneminin kalmadığını vurgulamaktadır. Reklamın yaratıcı direktörü reklamla ilgili şu yorumu yapmıştır: “Yetenekli sporcular ve ‘diğer’ yetenekli sporcular konu yarışmaya geldiğinde tamamen aynıdırlar. Paralimpik sporcular, engellilik durumları ile ilgili bir şeyler göstermek için oyunlara gitmezler; oyunlara giderler çünkü altın madalya kazanmak isterler. Bu genelde toplum tarafından göz ardı edilen bir durumdur” (Öner, 2014).

Protez teknolojisi ve protezler kampanya ve sponsor firmaların desteği ile Paralimpik Oyunlar’da yer almaya başlamıştır. Altı yıldır Olimpiyat Oyunları’nda Amerikan takımının resmi sponsoru olan BMW firması, “tüm sporcuların yanındayız” mesajını verdiği “Built for Gold” (bkz. Şekil 101) isimli bir reklam kampanyası hazırlamıştır. Reklam filminde 2008 Beijing Paralimpik Oyunlar’da 100 metre T-53 yarışında altın madalya kazanan Josh George oynamıştır. Sporcu BMW’nin üstün performans için tasarladığı “3B” baskı tekniğiyle yaratılan karbon fiber tekerlekli sandalyenin üzerinde bu yılki oyunlara büyük bir azimle hazırlanırken görülmektedir. Kazanmak isteyen paralimpik sporcuların daha zorlu koşullarda daha büyük fedakarlıklar yaptığını gösteren reklam filminde bedensel engelli sporcuların toplumsal baskılardan oluşan kabuklarını kırmaları gerektiği ve bu yolda BMW’nin onlara her zaman destek olacağı mesajı verilmiştir (Bigumigu, 2015)

¹¹⁶ 2014 Paralimpik Kış Oyunları sponsoru Samsung’un yaptığı kampanya filmine <https://www.youtube.com/watch?v=I8DMDjlt7dQ> adresinden ulaşılabilir.

Şekil. 101. BMW'nin "Built for Gold" Kampanyası (Natividad, 2016)¹¹⁷

Sponsorluk anlaşmalarının dışında ürün satışı ve yayın hakkı gelirleriyle bu “oyun” dev bir ekonomi yaratmaktadır. Lisanslı ürün satışları bu gelirler içerisinde oldukça önemlidir. IOC verilerinden hareketle 2012 Londra Olimpiyat Oyunları’nda lisanslı ürün satışı 220 Milyon dolar civarında iken, Olimpiyattan elde edilen toplam kâr ise yaklaşık 1,9 Milyar dolar civarında olmuştur (Yıldız ve Aydın, 2013). 2012 Londra Oyunları’nda hem Olimpik hem de Paralimpik sporcuların legoları (bkz. Şekil 102) satışa çıkmıştır.

¹¹⁷ BMW firmasının çektiği “Built for Gold” isimli kampanya filmine <https://youtu.be/Dz7dWEqYb5g> adresinden ulaşılabilir.

Şekil 102. Lego Oyuncaklar (Minifigs, 2012)¹¹⁸

Paralimpik Oyunlar boyunca satılan maskot ve hediyeliklerin dışında, 2000 Sidney Paralimpik Oyunları için özel olarak üretilen ve satışa çıkan “Sporcu Barbie”¹¹⁹

¹¹⁸ Şekil 102’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

farklı bir pazarlama stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sporcu giysisi içinde ve kıyafetine uygun tekerlekli sandalyesi ile “Paralimpik Oyunları Şampiyonu Becky” (bkz. şekil 103).

Şekil 103. Paralimpik Oyunlar Şampiyonu Becky (Colchester & Ipswich Museums, 2014)

2016 Rio Olimpiyat Oyunları ile 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın sponsor ve destekçileri birbirinden farklılık göstermiştir (bkz. Şekil 104). Her ne kadar hatırı sayılır miktarda destekçi bulunsa da Olimpiyat Oyunları'ndan sonra başlayan Paralimpik Oyunlar her zaman Olimpik Oyunlar'ın gölgesinde kalmış reklam ve sponsorluk anlamında da gerisine düşmüştür.

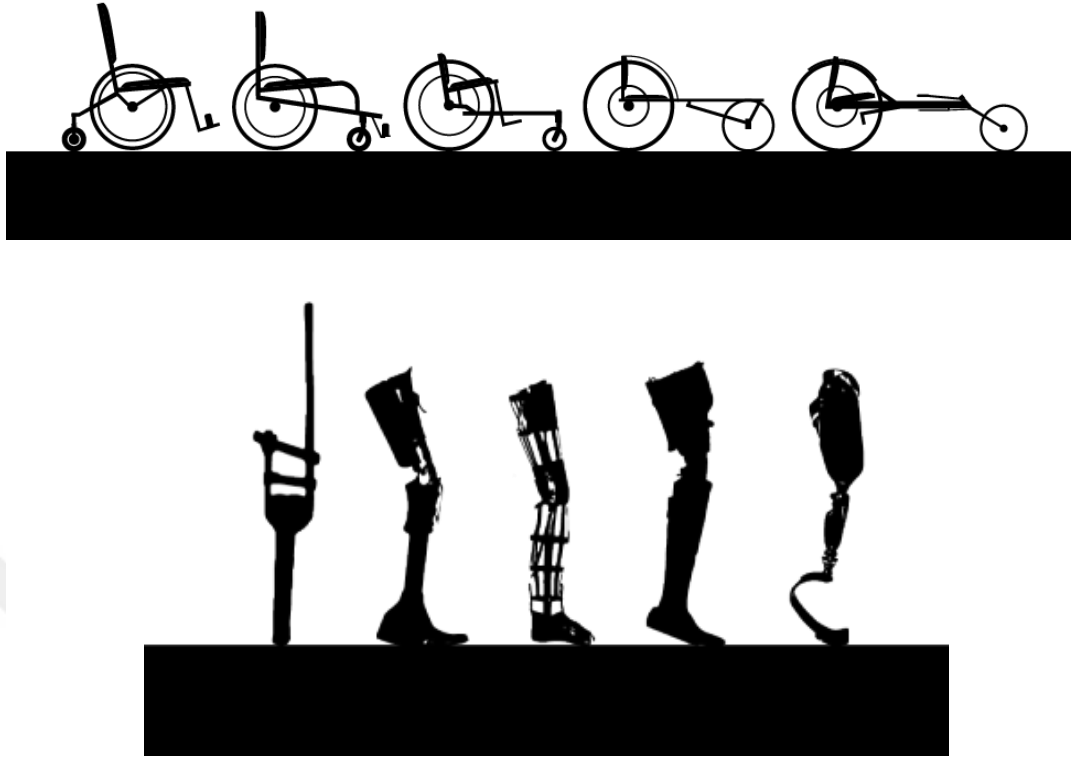
¹¹⁹ “Tipik Barbie” mücevher iliştirilmiş gece elbiseleri, taçları ve göğsü yukarı iten sütyenleri ile aşırı kadınsılığı perforce ediyor. “Becky” ise, bir yandan sakat kadınların ekonomiden dışlandığını ima ederken, öte yandan bu ekonominin içerdiği baskıcı ve güçsüz düşürücü senaryolardan özgürleşebileceğini de ortaya koyuyor” (Thomson, 2011).

Şekil 104. Sponsor ve Destekçileri¹²⁰

Engelli sporunun önemli bir unsuru olan protez teknolojisi yarışması mümkün görünmeyen bazı engel gruplarının spora katılımının sağlaması bakımından Paralimpik Alan için oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Birçok teknoloji biçiminde olduğu gibi engelli sporunda kullanılan teknolojiler (bkz. Şekil 105) de zaman içinde önemli ölçüde değişime uğramıştır (DePauw ve Gavron, 2005).

¹²⁰ Şekil 104'te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 105. Paralimpik Sporda Yaşanan Teknolojik Değişimler (Wordpress, 2008)

Daha hafif ve daha teknolojik malzemelerin geliştirilmesi (bkz. Şekil 106), Paralimpik sporcular tarafından kullanılan tekerlekli sandalye ve protezlerin gelişmesine de yardımcı olmuş ve performanslarda da büyük bir gelişme görülmüştür.

Şekil 106. Teknoloji: Anlamı Değişen Paralimpik Oyunlar (Telegraph, 2016)¹²¹

Protez teknolojisinin ne kadar geliştiğini ve sporcuların hayatlarını nasıl kolaylaştırdığına yönelik en güzel örneklerden biri doğuştan kaval kemikleri eksik olan ve bu nedenle iki bacağı da henüz bir yaşında iken kesilen Aimee Mullins'dir. Mullins (bkz. Şekil 107) 1996 Atlanta Paralimpik Oyunları'nda 100 metre koşu ve uzun atlama branşlarında rekor kırarak altın madalya almıştır. Sporcunun hayatını kolaylaştıran hayatını kolaylaştıran 20 civarında farklı protez bacağı vardır (Yücel, 2012).

¹²¹ Şekil 106'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 107. Protez Bacaklı Manken Aimee Mullins (Flickr, 2007; Iconmagazine, 2012)¹²²

Paralimpik Alan içerisinde teknolojinin rolü, bazı durumlarda o denli önemli olarak algılanır ki sporcunun kendisi kullandığı teknolojinin gölgesinde kalabilir. Diz altı bilateral amputasyonlu bir engelli olan Oscar Pistorius'un belgesel haline getirilen deneyimleri ve aldığı tepkiler buna kanıt olarak gösterilebilir (BBC, 2008).

Oscar Pistorius¹²³ 2008 Pekin Olimpiyat Oyunları'nda yarışmak istese de Uluslararası Atletizm Federasyonu avantaj sağlayan bir ekipmana sahip bir sporunun Olimpiyat Oyunları'nda yarışamayacağı kararını vermiştir. Sporcunun bu girişimi hem akademisyenler hem de medya tarafından (bkz. Şekil 108) etraflıca tartışılmış ve Olimpik ve Paralimpik Alan arasındaki ilişki kamu alanına da sıçramıştır.

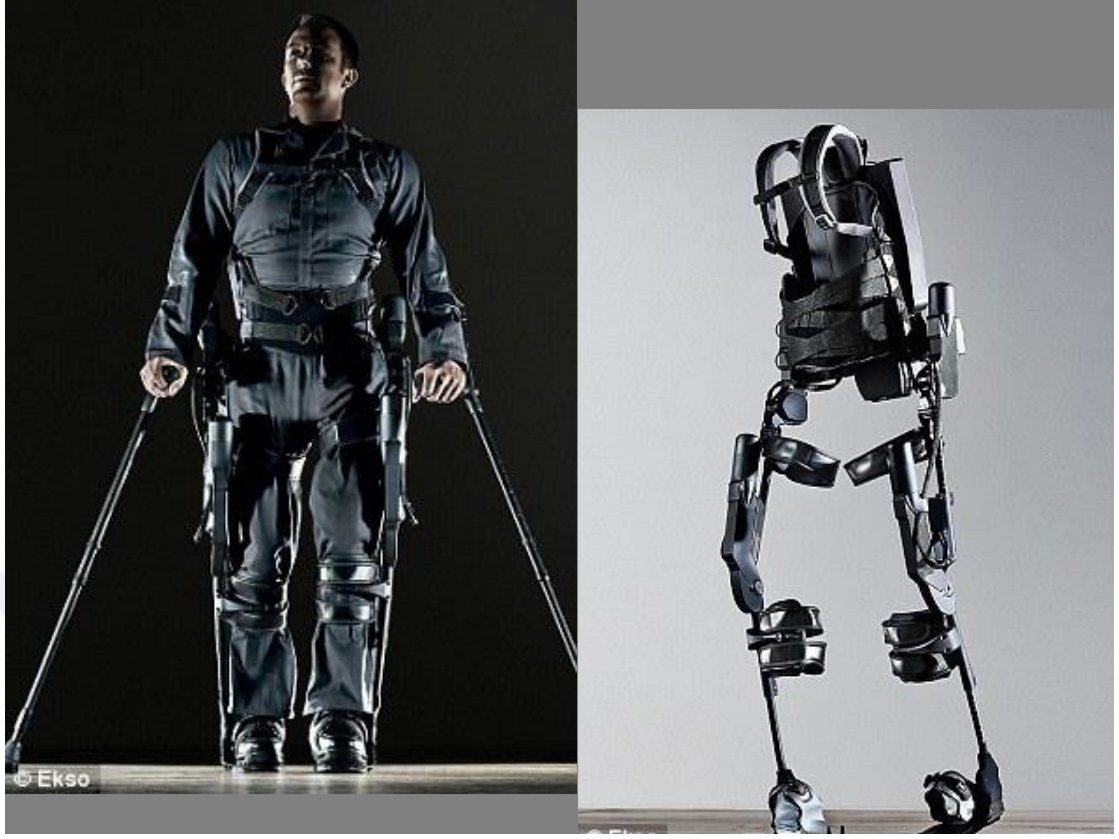
¹²² Şekil 107'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

¹²³ “1986 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde iki fibula kemiğinden yoksun bir şekilde doğan Oscar Pistorius atletizm hayatındaki ilk önemli başarısını 2004 Atina Paralimpik Oyunları'nda 200 metrede altın, 100 metrede ise bronz madalya alarak elde etmiştir. Bacaklarında bulunan karbon fiber özel ekipmanlarla koşan Pistorius, atletizm dünyasında yavaş yavaş adından söz ettirmeye başlamıştır. Fakat Uluslararası Atletizm Federasyonu'nun 'avantaj sağlayan herhangi bir ekipmana sahip bir sporcu Olimpiyat Oyunları'nda yarışamaz' şeklinde uygulamaya koyduğu kural, Güney Afrikalı atletin 2008 Pekin Olimpiyat Oyunları hayallerini sona erdirmiştir. Pekin Paralimpik Oyunları'nda 100, 200 ve 400 metrede altın madalya kazanan Oscar Pistorius, var olma mücadelesi olarak gördüğü davasını Uluslararası Spor Tahkim Mahkemesi CAS' a taşımıştır. CAS'taki davada kullandığı protezin avantaj değil, özellikle start anında kendisine dezavantaj yarattığına dikkat çekilmiştir. Oscar Pistorius'un savunması haklı bulunarak Güney Afrikalı athlete uygulanan yasak kaldırılmıştır” (Spor Milliyet, 2012).

Şekil 108. Oscar Pistorius (Telegraph, 2013; Best, 2014)

Pistorius'un karşılaştığı ve kaygı yaratan durum yarışırken kullandığı teknolojinin, 'engelsiz' sporcular üzerinde adaletsiz bir avantaj sağlaması yönündedir (BBC, 2008). Pistorius olayı, toplumda ve sporda belli teknolojilerin kullanımında algılanan meşruluğun da tartışılmasına yol açmıştır. İnsan cyborgların (sibernetik organizmaların) gelişimiyle ilgili kaygılar artmaktadır, çünkü teknoloji bütünleyici bir şekilde insan bedenlerine entegre edilebilmektedir (Swartz ve Watermeyer, 2008). Geliştirilen teknolojiler sayesinde hareket kabiliyetini tamamen kaybetmiş bireylerin bile spor yapması mümkün olmaktadır (bkz. Şekil 109).

Şekil 109. Siborg Bedenler (Wrenn, 2012)

Teknoloji ile ilgili gelişmelerin zaman zaman Paralimpik sporcuların spor yetenekleriyle ilgili tartışmalara ve robotlaşmaya ilişkin belirgin bir endişeye yol açtığı görülebilir. Protez ve spor amaçlı tekerlekli sandalye formundaki teknolojiler bununla birlikte engelli kişilere spor yarışmalarına katılma fırsatı sunmaktadır (bkz. Şekil 110). Diğer yandan, protezler ve spor amaçlı tekerlekli sandalyeler daha hafif ve aerodinamik açıdan daha kusursuz hale getirildikçe performanstaki gelişmeler ile spor yeteneği ve teknolojinin getirdiği gelişmeler arasındaki ayrımı belirsizleştirmektedir.

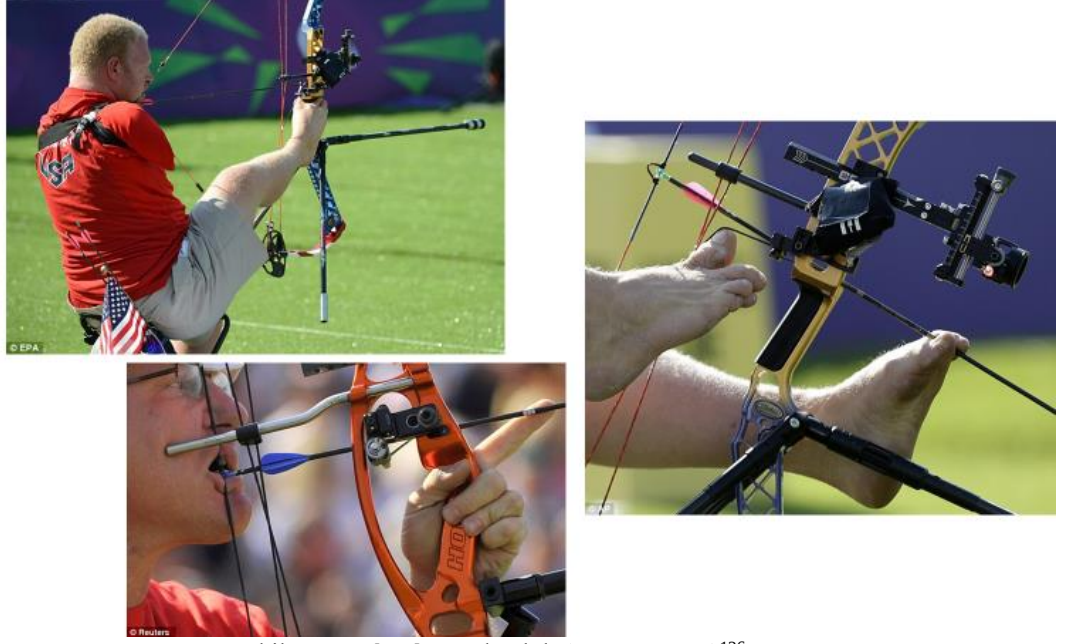

Şekil 110. Jozef Metelka: 12 Farklı Protez Ayağa Sahip Sporcu (Parry, 2013)¹²⁴

Protez teknolojisindeki gelişmeler ve “biyonik uzuvlar” Paralimpik sporcular açısından her geçen gün önemini arttırmaktadır. Özellikle okçuluk sporunda yaşanan teknolojik gelişmeler (bkz. Şekil 111) Paralimpik sporcuların üst düzeyde performans göstermelerine ve seyir zevki yüksek karşılaşmalar izlenmesine yol açmaktadır. Bunun yanında tekerlekli sandalyeli okçuların tekerlekli sandalyelerinden dolayı ‘engelsiz’ okçulara göre daha avantajlı olduklarını ileri süren¹²⁵ bir grup da yer almaktadır.

¹²⁴ Şekil 110’da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

¹²⁵ “Bu iddia 1984 Olimpik Oyunlarındaki tekerlekli sandalyeli okçu Neroli Fairhall'a karşı açıkça kullanılmıştır” (Jespersen ve McNamee, 2008).

Şekil 111. Teknoloji: Okçuluk (Wrenn, 2012)¹²⁶

2012 Londra Paralimpik Oyunları'nın gümüş madalyalı Alman bisikletçisi Denise Schindler için bir firma 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nda yarışırken kullanabilmesi için özel olarak tasarlanan protez geliştirmiştir (bkz. Şekil 112). “Autodesk” firması tarafından geliştirilen ve 3D yazıcı ile üretilen bu protez bacak diğer protezlere göre daha hafif, daha performansa dönük ve geleneksel el üretimi olanlara göre daha kullanışlıdır. Sporcular bu teknoloji sayesinde *-geleneksel olanın aksine-* çok kısa sürede ve çok daha düşük maliyetlerle protezlerine ulaşabilme şansına sahip olabileceklerdir (Grunewald, 2016).

¹²⁶ Şekil 111'de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

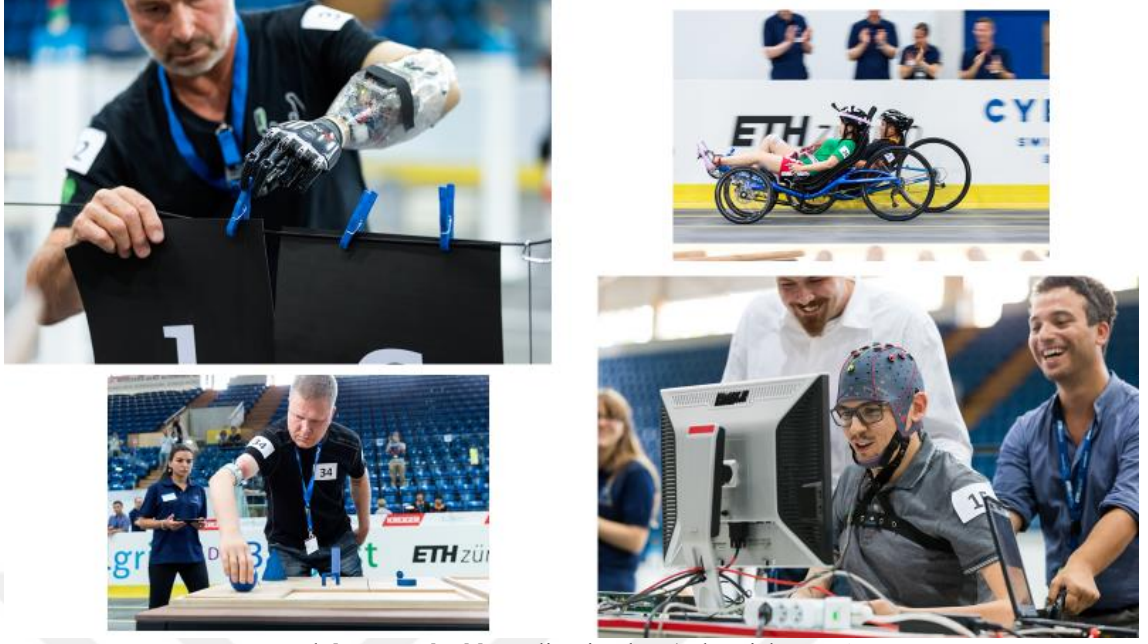
Şekil 112. Denise Schindler: 3D Yazıcı ile Üretilmiş Protez Bacığı (Grunewald, 2016)¹²⁷

Kendi türünün ilk örneğini oluşturan Cybathlon¹²⁸ Olimpiyatı (bkz. Şekil 113), robot araştırmalarının beşiği olarak kabul edilen Silikon vadisinde gerçekleştirilmiştir. Olimpiyatlarda 66 araştırma ekibi ve 6 farklı disiplinde 400’den fazla cyborg sporcu¹²⁹ hız, yetenek ve güç gerektiren karşılaşmalarda yarışmışlardır. Bu olimpiyatlarda dünyanın çeşitli yerlerinden gelen bilim insanları insan-makine etkileşimini daha fazla nasıl geliştirebiliriz sorusuna bir yanıt aramışlardır (nbeyin, 2016).

¹²⁷ Şekil 112’de yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

¹²⁸ **Beyin Bilgisayar Arayüzü:** İyi kontrol ve kolaylık aranacak bu kategori; engelli yarışmacıların zihin kontrolü ile bilgisayar oyunları üzerinden yarışmaları. **Elektriksel Stimulasyon Bisiklet Yarışı:** 3 tekerlekli bisikletlerin kullanılacağı yarışta, felçli hastaların bacaklarına gönderilen elektrik sinyalleri sayesinde kas hareketleri sağlanarak yapılacak yarışta aranan şart ilk bitirmek olacak. **Protez Kol Yarışı:** Protez kolların yarışacağı bu kategoride aranan özellikler güç, uyumluluk, rahatlık ve günlük yaşamdaki işlerde işlevsel olarak kullanılması. **Protez Bacak Yarışı:** Protez bacakların yarışacağı bu kategori bozuk zeminlerde, merdivenlerde, kısacası gündelik yaşamda zahmetsizce yürüme deneyimi aranacak. **Tekerlekli Sandalye Yarışı:** Asıl amaç engellilerin gündelik yaşamda karşılaşılabileceği engellerin üstesinden yardım almadan tek başlarına aşmaları. **Biyonik İskelet Yarışı:** Biyonik iskelet kategorisinde çevik bir şekilde engelleri aşması aynı zamanda kolay kontrol özellikleri bakımından yarışılacak (Kontrollalemi, 2016).

¹²⁹ “1971 yılında sol kolunun bir kısmını trafik kazasında kaybeden Bob Radocy protez endüstrisinin kaybolan uzvuyla ilgili gelişmiş bir teknoloji üretmediğini fark etmiştir. Kendi protezinden duyduğu rahatsızlık üzerine bu konuyla ilgilenmeye başlayan Radocy 1978’de kendi protez şirketini kurmuştur. 37 yıllık Ar-Ge’nin ve çalışmanın ürünü olarak 2016’da Radocy dünyanın ilk cyborg olimpiyatı Cybathlon’a biyonik atlet olarak katılmış ve kol protezi dalında birinci olmuştur” (Nbeyin, 2016).

Şekil 113. Cybathlon Olimpiyatları (Ethzürich, 2015)

2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın açılış töreninde teknoloji ve Paralimpik Alan arasındaki ilişki açıkça ortaya konmuştur. 2014 Sochi Paralimpik Kış Oyunları Snowboard Cross dalında bronz madalya sahibi olan Amy Purdy'nin 2016 Rio Paralimpik Oyunları açılış seremonisinde bir robotla yaptığı dans gösterisi büyük ilgi görmüştür (bkz. Şekil 114). Gecenin yıldızı olan Purdy sosyal medyanın da en çok konuşulan konusu haline gelmiştir. İnsan ve teknoloji arasındaki ilişkiyi ele alan dansta sporcu "KUKA" isimli robot ile samba yaparak herkeste hayranlık uyandırmıştır. Paralimpik sporcunun elbisesini İsrailli bir tasarımcı esnek bir kumaştan ve 3D teknolojisi ile tasarlamıştır (Watkin, 2016).

Şekil 114. Paralimpik Sporcu Amy Purdy'nin Robot ile Dansı (Martes, 2016)¹³⁰

2016 Rio Paralimpik Oyunları'nda yarışan sporcuların kullandığı teknolojilere baktığımızda karşımıza pek çok yüksek teknoloji ürünü çıkmaktadır. İngiliz triatlet Andy Lewis ve sprinter Julie Rogers (bkz. Şekil 115) "Ottobock" tarafından geliştirilen protezlerle Rio Paralimpik Oyunları'nda yarışmışlardır. İnsan saçından daha hafif olan bir teknolojiye sahip bu karbon fiber dizüstü ve dizaltı protezler sporcuların sportif hayatlarını kolaylaştırmakta ve yüksek performans göstermelerine yardım etmektedir (Knowless, 2016).

¹³⁰ Şekil 114'te yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 115. 2016 Rio Paralimpik Oyunları: Karbon Fiber Protezler (Dailymail, 2016, Rio, 2017)

Samsung 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nda, İspanyol Paralimpik Komitesi'nin de desteği ile yüzme dalında yarışan görme engelli yüzücülerin havuzdaki dönüşlerini kolaylaştıran mobil bağlantılı bir bone geliştirmiştir. Son teknoloji ile donatılan bone (bkz. Şekil 116), görme engelli yüzücülere çizginin sonuna geldiklerini ve geri dönmeleri gerektiğini bildiren bir ses sistemine sahiptir. Bonede bulunan titreşimli sensörler ve bluetooth teknolojisi yüzücüyü tam zamanında uyararak dönmesini sağlamaktadır (Bigumigu, 2017).

Şekil 116. 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nda Kullanılan Akıllı Bone (Knowless, 2016)¹³¹

2016 Rio Paralimpik Oyunları'nda göze çarpan diğer yüksek teknoloji ürünü Alman otomobil üreticisi BMW'nin özel olarak ürettiği tekerlekli sandalye modeli (bkz. Şekil 117) olmuştur. Karbon fiber yapısı ve aerodinamik tasarımı ile göz dolduran aracın performans anlamında da sporcuya katkısı çok büyük olmuştur. BMW tasarımcıları ve mühendisleri tarafından Paralimpik Oyunlar'da yarışacak sporculara özel olarak tasarlanan bu sandalyeler uzun şasi ve yassı tekerlekler sayesinde sporculara büyük kolaylıklar sağlamıştır (Karalar, 2016).

¹³¹ Şekil 116'da yer alan görseller araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 117. BMW'nin Özel Olarak Ürettiği Tekerlekli Sandalye Modeli (Stinson, 2016)

Rehabilitasyon uygulamalarının engelli bireyler için önemi büyüktür. İyileşme sürecini kısaltmak ve 'spor' gibi yeni bir duruma ayak uydurabilmek için rehabilitasyon merkezlerinin tedavi edici gücüne ihtiyaç vardır. Rehabilitasyon merkezleri Paralimpik alan için itici bir güç rolündedir. Engelli pek çok birey rehabilitasyon sonrasında Paralimpik Alan'a giriş yapmaktadır.

Rehabilitasyonun engelli sporcular açısından en önemli örneği Çin'in uygulamalarıdır. Çin'in Paralimpik Oyunlarda başarılı olması tesadüf değildir. Kasım 1983'de kurulmuş olan Çin Engelliler Federasyonu bütün engellileri temsil eden, onların hak ve çıkarlarını koruyup geliştirmeye çalışan ulusal bir üst örgüt olarak çalışmalarına devam ederken rehabilitasyona verdiği önem sayesinde çok büyük sportif başarılarla da imza atmıştır. Çin Engelliler Federasyonu rehabilitasyon hizmetlerinin çok önemli olduğunu savunarak ülke çapında binlerce rehabilitasyon merkezi veya temsilcilikleri açılmasını sağlamıştır¹³² (Köseler, 2008). Tüm bu gelişmeler Çin'in neden Paralimpik Oyunlarda başarılı olduğunu ortaya koymaktadır.

¹³² “Federasyona bağlı engellileri kalkındırma fonu tarafından 2003 yılında çeşitli kaynaklardan 14 milyon Yuan bağış toplanmıştır. Çin'de dört yılda bir geniş katılımlı spor yarışmaları yapılmakta, yüzbinlerce engelli sporcu bu yarışmalara katılmaktadır. Engellilerin çeşitli konularda zamanlarını değerlendirmeleri için 3000 civarında rekreasyon merkezi açılmıştır. 1982 yılında Unicef ile iş birliği halinde başlatılan uzun yıllar devam eden, “toplum temelli yerinde rehabilitasyon hizmeti” kampanyası sonucu, oluşturulan on bin dört yüz merkezde 3 milyon 800 bin engelli rehabilitasyon eğitiminden

Rehabilitasyon alanının Paralimpik sporcular için ne kadar önemli bir işlevi olduğuna dair en çarpıcı örneklerden biri Ukrayna'nın başarısıdır. Ukrayna, Paralimpik Oyunlar'da, Atina 2004'te altıncı, Pekin 2008'de ve Londra 2012'de dördüncü iken; son olarak Rio 2016'da madalya tablosunda üçüncü sıraya yükselmiş ve tüm dikkatleri üzerine çekmiştir. Ukrayna en kötü performansı sergileyen ülkelerden birisiyken, Paralimpik Oyunlar'da süper güce dönüşmesinin en önemli nedeni engelli bireyler için beden eğitimi, spor ve rehabilitasyon için iyi bir sistem kurmaları olmuştur. "Invasport" olarak adlandırılan bu programın amacı Ukrayna'nın her bölgesine Paralimpik sporuna özel okullar ve tesisler açarak başarıyı yakalamaktır. Ukrayna'nın tüm bölgelerinde engelli çocuklar için kurulan altyapı çalışmaları sağlıklı işlemiş ve sonuç da başarıyı getirmiştir. Engelli sporcular için tasarlanan bu tesisler ve orada yapılan kamplar sporcuların kendilerini evlerindeymiş gibi hissetmelerini sağlamış ve sporcular her türlü imkânın sunulduğu bu tesislerde çalışmalarını rahatça sürdürebilmişlerdir (BBC, 2016).

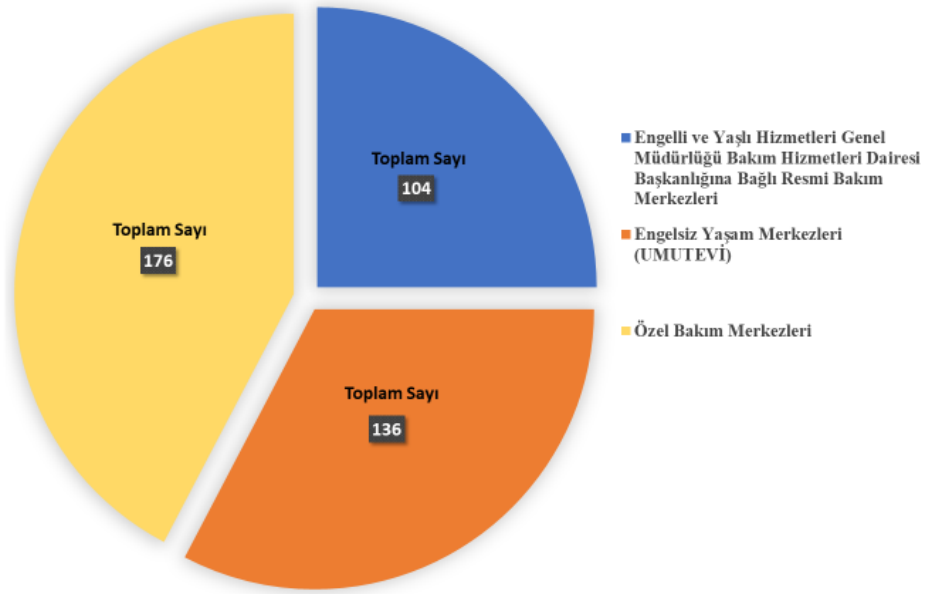
Türkiye'deki engellilere yönelik rehabilitasyon merkezleri ise "Engelli Bakım Merkezi" adı altında; Engelsiz Yaşam Merkezleri (Umut Evleri), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri ve Özel Bakım Merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır (<https://eyh.aile.gov.tr>).¹³³ Dağılımları aşağıdaki grafikte (bkz. Grafik 3) verilmiştir.

yararlanmıştır. Toplum temelli yerinde rehabilitasyon hizmetleri modeli hükümetin ulusal kalkınma planına da dahil edilmiştir. Rehabilitasyon hizmetleri, 10 yıl içerisinde bütün bölgelere yaygınlaştırılmıştır. Merkezi kurumlarda yürütülen rehabilitasyon hizmetlerinin engellilerin ihtiyacına yeteri kadar cevap veremediği düşüncesiyle yerinde rehabilitasyon hizmetleri modelin daha etkin bir çözüm olduğu kabul edilmiştir. Bu hizmetin amacı, engellilerin diğer insanlarla eşit olanaklara ve yaşam standardına ulaşmasını, toplumla kaynaşarak üretici bireyler haline gelmesini sağlamaktır. Engellilere yönelik rehabilitasyon hizmetlerini güvence altına almak üzere Çin'de özel bir yasal düzenleme de gerçekleştirilmiştir" (Köseler, 2008).

¹³³ "Umut Evleri: Sürekli bakım hizmetlerinin sunulduğu bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde kalmakta olan engelli bireylerin küçük gruplar halinde bir apartman dairesinde veya müstakil bir evde diğer komşuları ile birlikte yaşamalarını sürdürmesinin daha yararlı olacağı öngörüsü ile durumları uygun olanların, kuruluşların ek ünitesi konumunda olan "Umut Evi" olarak isimlendirilen evlerde, toplum yaşamına aktif katılımlarının sağlanarak, bakımlarının gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne Bağlı Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri: Engelli bireylere sunulan bakım hizmetlerimizin temel hedefi, engelli bireyin ailesi yanında bakımını sağlamaktır. Ancak ailesi yanında bakımı mümkün olmayan engelli bireyler için alternatif olarak kuruluş bakımı seçenekleri ile farklı hizmet modelleri sunulmaktadır.

Özel Bakım Merkezleri: 30.07.2006 tarih ve 26244 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Bakıma Muhtaç Engellilere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği" ile bakmakla yükümlü olunan birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı, bir aylık net asgari ücret tutarının

Grafik 3. Türkiye’de Engelli Bakım Hizmetleri (<https://eyh.aile.gov.tr>)¹³⁴

2/3’ünden daha az olduğu tespit edilen bakıma muhtaç engellilerin isterler ise ikametgâhlarında, isterler ise resmî veya özel bakım merkezlerinde bakımlarının sağlanması güvence altına alınmıştır”.

¹³⁴ Grafik 3’teki veriler <https://eyh.aile.gov.tr> sitesinden alınmış ve araştırmacı tarafından grafik haline getirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada, engelli sporcuların deneyimlerini Bourdieu'nün habitus, sermaye ve alan kavramları bağlamında inceleyerek Paralimpik Alan'a ilişkin bir yorum elde edilmiştir. Nitel araştırma deseni ile yapılan bu araştırmada iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. İlk olarak Paralimpik Alan ile deneyimi olan 5 kadın ve 11 erkek engelli sporcu ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İkinci olarak, 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın düzenlendiği zaman aralıklarında gazetelerde yer alan Paralimpik Alan'a ilişkin haber başlıkları ve görseller değerlendirilmiştir. Haber başlıkları ve görsellere ilişkin değerlendirmelerin araştırma sonuçlarına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Araştırmadan elde edilen veriler üç bölüm halinde ele alınmış ve yorumlanmıştır. Birinci bölümde habitus kavramı çerçevesinde engelli bir sporcu olarak ve habituslarının yeniden biçimlenmesine ilişkin yaşadıkları deneyimlere yer verilmiştir. İkinci bölümde engelli sporcuların alan içerisinde sahip oldukları farklı sermaye kaynaklarına ilişkin değerlendirmeler yer almıştır. Üçüncü bölümde ise alan içindeki mücadelelerde önemli bir etkiye sahip olan medya, teknoloji, rehabilitasyon ve Paralimpik Oyunlar gibi alanlarda engelli sporcuların deneyimlerine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

4.1. Habitus

Bu bölüm 'engelli sporcu olmak' ve 'habitusun yeniden biçimlenmesi' başlıkları altında ele alınmıştır. 'Engelli sporcu olmak' başlığı altında engelli sporcuların engelli olmalarından dolayı deneyimledikleri ayrımcılıklar üzerinde durulmuştur.

4.1.1. Engelli Sporcu Olmak

Habitus engelli sporcunun toplumsal uzamdaki yerinin işaretleyicisidir. Habitusun bir bilgi birikimi olduğu düşünüldüğünde; içinde yaşanan kültür ve engelliğe ilişkin tutumlar engelli sporcunun davranışlarını etkiler. Engelli sporcunun geçmişinden getirdiği kısıtlı habitusu beklentilerini besleyen ağları zayıflatır ve sakat bedeni ayırımın bir nesnesi haline dönüşür. Bu başlık altında engelli sporcuların

engellerinden dolayı yaşadıkları ayrımcılığa ilişkin yaşadıkları deneyimler üzerinde durulmuştur.

Habitus bireyin yapabileceklerinin yapısal bir şablonu olarak erken yaşlarda edinilir. Eğitim ya da kültür yolu ile de nesilden nesile aktarılır. Sınıfların kendilerine özgü birtakım habitusları vardır ve bu durum onların neden farklı davrandıklarını bize açıklar. Sporun ‘sağlam’ların dünyasına ait bir etkinlik olduğu düşüncesi engelli sporcuyla daha baştan ‘öteki’ kılar. Spor, tıpkı okul gibi hâkim sınıfların mevcut durumlarını devam ettirmek üzere kurulmuş bulunan birer sistem aygıtı gibi işlev görür. Bourdieu’nün seçkin ailelerin çocuklarıyla birlikte okuduğu ve taşralı olduğu için hoş karşılanmadığı okul yılları buna güzel bir örnektir (Çeğin, Göker ve Tatlıcan, 2014).

Spor eşitsizliği sürekli yeniden üretir. Engelli sporcunun engelliliği seçkin sınıfın homojenliğini bozan bir unsurdur. Hemen fark edilir ve dışlanır. Araştırmaya katılan engelli sporcular yaşadıkları en büyük ayrımcılıklardan bir tanesinin sporcu kimliklerinin göz ardı edilmesi olarak ifade etmişlerdir. Aşağıda engelli sporcuların sporcu kimliklerinden dolayı yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerine yer verilmiştir;

“Önyargılar hiç bitmiyor. 'Zaten yarışmıyorlar ki' düşüncesi hep kafalarında. Çocukluğumdan bu yana engelimden dolayı bana yapıştırılan etiketler bile beni bu kadar yormadı. Destek vermiyorsan bile köstek olma değil mi!” (Firuze, 37, K, Lise)

“Antrenman yaptığımızı asla düşünmüyorlar. Madalya kazansak bile bunu çalışmadan kolay yoldan aldığımız daha doğrusu bize verildiğini düşünen o kadar çok insan var ki. Kısacası dünya kupasını bile kaldırsak yine de ‘işe yaramaz’ gözü ile bakılmak çok üzücü” (Firuze, 37, K, Lise)

Engelli sporcuların göstermiş oldukları başarıları karşısında sporcu kimliklerinin göz ardı edilerek trajik hayat öykülerine dikkat çekilmesi zararsız gibi görünse de engelli sporcuları ötekileştiren ve “sağlam” bedenlerin “sakat” bedenler üzerindeki üstünlüğü fikrine dikkat çeken sembolik bir davranıştır. Bourdieu’nün belirttiği üzere, asıl iş “geleneklerimize bizi bağlayan aldatıcı alışagelmiş ilişkileri kırmaktır (Brown, 2006).

“Yaşadığım en büyük ayrımcılık performans anlamında harika işler başarsam da bir türlü sporcu olarak kabul edilmemem. Etrafımda 'Yaaa işte o da kendi çapında bir şeyler yapmaya çalışıyor', 'Yazık çocuğa bi de spor yaparak kendini hırpalıyor', 'Aaaa sizin de bir liginiz var mı' gibi daha nice saçma önyargılarla bana yaklaşan insanlar var. Çoğu zaman kulaklarımı bunlara tıkasam da motivasyonum çoğu zaman düşüyor. Sanki spor yapmayı onlar bize bahşetmiş gibi davranıyorlar” (Fırat, 28, E, Üniversite)

“Pek çok kez pek çok organizasyonda benim görme engelli bir sporcu olarak kılavuzum ile aramızda tuttuğumuz ip desteği ile koştuğumu anlayamadılar. Hatta dalga geçenler oldu. Hatta bir yarı maraton esnasında hakemlerden bile benim görme engelli olduğumu anlayamayanlarla karşılaştım. Koşmayı bırakmamın en önemli sebebi; yarı yaşındaki sporcular ile koşuyor oluşum ve yaşıma karşılayan bir kategorinin olmayışydı¹³⁵.” (Menderes, 60, E, Üniversite).

“Ben kendimi hep sporcu olarak gördüm. Nasıl görmem ki... Sporu seviyorum ve başarılı olmak için sürekli çalışıyorum. Antrenmanlarım tıpkı diğer sporcular gibi farkı yok. Ter döküyorum, vakit ayırıyorum ve sonucunu almak istiyorum. Fakat her seferinde karşıma 'sakat' olmamdan kaynaklanan problemler çıkıyor. Yüksek performans göstermem veya sakat olmayan sporcuların sürelerine yaklaşmış olmam önemli değil. Yerini bil diyorlar bana. Röportaj için yanıma gelenler bile performans dereceme bakmadan trajik öykümden nemalanmak istiyorlar. Sporcu gibi hissetmemem için sanki herkes bir seferberlik içinde.” (Tunca, 39, Erkek, Üniversite)

Bourdieu (1997), habitusun ait olduğu toplumsal miras ve toplumsal koşullanmalarla sürekli yeniden üretildiğini ifade eder. Engelli sporcular engelliliğe ilişkin kültürel kodlar yüzünden yaşadıkları zorluklardan bahsetmişlerdir.

¹³⁵ “Handbike kategorisinde yarışan sporcu Enes Günel 38. İstanbul Maratonu’na katılmak istemiş fakat yarışmaya “kategori açmadık” denilmesi nedeni ile girememiştir. Yaptığı açıklamasında şunları belirtmiştir: “Dünyadaki tüm maratonlara katılabiliyoruz. Geçen sene de katılmışım buraya diyorum fakat kategori açmadık alamam diyorlar. Kategori açmak ödül koymak ve yarış rekabeti içindir. Ben koşup çıkacağım diğer herkes gibi diyorum. Yasak. Yok alamam diyor. Bu yıl gold maraton olduk ve elit atletler var bilmem ne diyor... Berlin, New York, Boston, Tokyo, Lizbon vs. bunlarda gold maraton. Hepsine katılabiliyorum. Ne alakası var diyorum. Yok diyor... IAAF’ye bakıyorum giremez edemez yazmıyor. Neden yazsın zaten. Yarı maraton talimatnamesinde '18 yaşını doldurmuş ve sağlık açısından herhangi bir sakıncası bulunmayan herkes yarı maratona; 16 yaşını doldurmuş ve sağlık açısından herhangi bir sakıncası bulunmayan herkes 10K kategorisine iştirak edebilir' diyor. Ama yasak... bu arada parkura bisikletle, patenle, bebek puseti ile giriliyordu” (sporcu bunu kendi facebook sayfasında paylaşmıştır). Enes Günel aradan 1 yıl geçtikten sonra 39. İstanbul Maratonu’da yarışabilmiştir”.

“Bana bir yerde çok acımışlardı ama aslında bilmiyorlardı aslında her şey benim için yeniden başlıyordu. Arkadaşlarla bir mekânın içindeydik. Ben ayakta duruyordum ve birden elektrikler kesildi. Üstümüzde küçücük bir cam ve cama da bir mum konulmuş. Bu arada mumlar benim üzerime akıyor. Birisi fark etti ve beni kolumdan çekti. Gruptan bir arkadaş o kadar çok acımış ki bana “vay be, çocuğun hayatı bitmiş” dedi. Bu cümleyi kurduğu anda bir sürü şey aslında yeni başlıyordu benim için.” (Menderes, 60, E, Ü).

Bourdieu sportif etkinlikleri sınıf temelli ele alır. İnsanlar farklı sosyal sınıflardan geldikleri için zevkleri ve yaptıkları sporlar da buna göre biçim alır (Bourdieu, 2015). Engelli sporcunun deneyimlediği ayrımcılık da işte bu noktada başlar. Çünkü Olimpik Komite her ne kadar fırsat eşitliğinden bahsetse de eylemleri aynı doğrultuda olmaz. Sınıflamada sisteminde yapılan eşitsiz uygulamalar veya geçmişte Paralimpik sporcuların Olimpik sporcularla yarışma deneyimlerinde yaşadıkları sorunlar örnek olarak verilebilir. Görüşmecilerden Açelya ve Aras’ın deneyimleri benzer şekildedir;

“Olimpiyat Oyunları ile şartlarımız eşit değil. Sanki dünyanın en büyük organizasyonu olup bitiyor ve sonrasında 'hadi siz sakatlar da biraz spor yapın' gibi bir durum oluşuyor. Yani sorun olimpiyat oyunlarından sonra yarışmak değil bize daha az değer verilmesi ve daha az olanak sağlanması. Dışlanmış gibi hissettiriyor... Bu muameleyi hak etmiyoruz çünkü biz de olimpik sporcular gibi canımızı dişimize takarak antrenman yapıyor; belli koşulları ve barajları geçerek buralara geliyoruz¹³⁶. Biz de profesyoneliz.” (Açelya, K, 23, Üniversite)

“Paralimpik Oyunlar’ın olimpiyatlardan sonra yapıldığını bilmeyen bir sürü insan var. O şaşalı oyunlar birden siyah beyaz renkli bir filme dönüşüyor. Kim renkli bir film varken siyah beyaz izler ki... Sosyal

¹³⁶ “8-9 Nisan 2017 tarihleri arasında yapılan Türkiye Şampiyonası’nda, çok büyük sınıflandırma hataları yapıldığı Uluslararası Turnuvada ortaya çıktı. Gülle atmada bir sporcumuz, F 52 sınıflandırması yapılmış ve daha sonra Fransa’daki Şampiyonada yapılan testinde, F 55 olduğu anlaşılmış, bundan dolayı da 7 metre olan baraj 9,5 metreye çıktığından başarılı olamamıştır. Bir diğer sporcumuz, F 53 ile sınıflandırılmış, 10 metre atıp Dünya barajını geçtikten sonra, Fransa’da yapılan ölçümde F 55 sınıfına alınmış ve böylece baraj 10 metreden 33 metreye çıktığı için elenmiş ve boşuna gitmiştir. Bir diğer güllecimiz, F 52 sınıfında belirtilmiş, yine Paris’te yapılan ölçümde F 55 olunca, yükselen baraj dolayısıyla dereceye girememiştir. Daha önce 2 defa Türkiye Şampiyonası’na katılıp, sınıflandırmadan geçemeyen ve yarıştırmıyan bir sporcumuz, Türkiye Şampiyonası sırasında sınıflandırılma almış ve Fransa’ya gittiğinde sağlam çıkıp, yarıştırmıyan geri gönderilmiştir. Bir başka sporcumuz eksik yapılan başvuru sonucunda yarışmadan geri dönmüştür. Bir belediyemizin 2 kadın sporcusu, 400 metre bayrak yarışı için Paris’e götürülmüş, ancak bu dalda başvuru yapılmadığından, yarışmadan geri dönmüşlerdir. Bir başka sporcumuz 3 adım atlama branşında Dünya barajına yakın olduğu için götürülmüş, ancak bu branşta yarışma olmadığı için, uzun atlama branşında yarıştırmış ve dolayısıyla Dünya barajını geçememiştir” (Kocaömer, 2017).

hayatımızda bile ikinci hatta üçüncü sınıf insan yerine konuluyoruz. Bu durum olimpiyatlarda niye değişsin ki... Aslan payını biz sakatlara verecek değiller ya.” (Aras, 41, E, Lise)

Araştırmaya katılan engelli sporcular kendilerini ‘üvey evlat’ gibi hissettiklerini ve ayrımcı davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sporcuların deneyimleri aşağıda verilmiştir;

“Paralimpik Oyunların 'sağlam' sporcular için düzenlenen Olimpik Oyunlar'dan sonra yapılması bana göre sporcudan sayılmadığımızın bir kanıtı. Paralimpik Oyunlar'ın başlaması ile beraber televizyonlarda bize ayrılan süreler düşmeye ve daha az habere yer vermeye başlanıyor. “Hadi onlar da spor yapsın” anlayışı hâkim ve bu durum bizi çok rahatsız ediyor. Üvey evlat gibiyiz. Ben spor akademisinden mezun bir engelliyim. 1993 yılına kadar engelli, sporcular için sınav açmayan beden eğitimi bölümleri bize karşı büyük bir ayrımcılık uygulamıştır. Yine ikinci sınıf vatandaş olarak üniversite anlamında da göz ardı edildik. Yani koskoca Uluslararası Olimpiyat Komitesi bizi göz ardı etmiş çok mu...” (Meriç, 27, E, Lise)

“Sporcu olarak beni en çok rahatsız eden engelli sporuna ilişkin sınıflandırma sistemindeki yanlışlıklar. Paralimpik Komite de bu uygulamaları sık sık gündeme getiriyor ve tartışıyor. Sporcu arkadaşlarımdan çoğu kendi yaşadıkları sorunlar yüzünden bu problemi gündeme bile getiremiyorlar. Çoğu antrenman alanına bile gitmekte zorlanıyor çünkü. Özellikle de tenis branşında büyük adaletsizlikler yaşanmakta. Belli bir sınıflandırma sistemi yok. Sistemin adil olarak işlemiyor. Türkiye’deki organizasyonlarda da sınıflandırma ile ilgili pek çok sorun yaşanmakta. Çoğu yarışmada ya engelli kategorisi açılmamakta¹³⁷ ya da açılrsa bile engelli sporcuları engel ve sınıflandırılma durumlarına bakılmadan “tek bir kürsüye” toplayan bir anlayış söz konusu. 'Yaptık oldu' anlayışı engelli sporuna en çok zarar veren anlayış. Yine gösteriye dönük hareketler... 'Engellilere spor yaptırıldı' demeleri yeter.” (Tunca, 39, Erkek, Üniversite)

Bourdieu (2014)’nın Cezayir’de Kabil köylüleri ile yaptığı çalışmalarda kadın, kamusal alandan uzak dururken, erkek kamusal alanın sahibi ve hâkimi durumundadır. Erkek kamusal alanın her türlü faydasını dilediğinde kullanırken, kadına toplum içinde

¹³⁷ Araştırmada gazetelerde yer alan görselleri “engellilik türü” açısından değerlendirdiğimizde tüm gazetelerdeki en yüksek yüzdeyi “bedensel engelli” sporcuların oluşturduğu görseller almıştır (bkz. Ek 9). Bu sonuç engelli sporunda diğer engellilik türlerine yeterince yer verilmediğini göstermesi açısından önemlidir. Pek çok engelli sporcu yaptıkları spora ilişkin kategori açılmadığı için spordan uzaklaşmaktadır.

“gözleri ayaklarına dönük yürümek” düşer. Bourdieu’nün kategoriler arasında kurduğu bu zıtlık ilişkisi kendini engelli sporcular üzerinde de hissettirir. Engelli sporcuya her şeyi bilmemesi uygun görülür ve bedeni de buna tabi kılınarak kısıtlanır. Engelli sporcuların bu konudaki deneyimleri aşağıda sunulmuştur;

“Yaşadığım en büyük sıkıntı engelleniyor olamam. Bize uygun olmayan ve binemediğimiz toplu taşıma araçları, çıkamadığımız kaldırımlar, çarpık kentleşme ve bu engellerin arasında kalan “biz” mi engelli oluyoruz.”
(Fırat, 28, E, Ü)

“Antrenman alanına ulaşamamak en büyük sıkıntım. Mimari engeller bubi tuzağı gibi. Birisinin desteği olmadan tekerlekli sandalyem ile spor yapmaya gitmek istiyorum. Toplu taşıma araçlarının beni görmezden gelmelerini veya alsalar bile homurdanmalarını izlemek istemiyorum. Normal olmayı seçiyorum fakat kendimize uygun tuvalet¹³⁸ bile bulamaz iken nasıl hissedeceğimi kestirmek zor.” (Ulubat, 25, E, Lise)

“Toplu taşıma araçları sadece “sağlam”lara yönelik olarak düzenlenmiş. İş yerlerimize gidebilmek işe girmekten daha zor. Hadi gidebiliyoruz diyelim. İş yerinde engellilere yönelik fiziksel düzenlemeler olmadığı için bir süre sonra yılgınlık yaşıyoruz ve bu durum işi bırakmaya kadar gidebiliyor. Yani yine başa dönüyoruz. Spor ise bunca geçim derdi içinde bizim için bir lüks.” (Menekşe, 47, K, Üniversite)

Eskiden kurumlara kapatılan sakatlar şimdi kent merkezlerinin görünmez demir parmaklıkları arasına sıkıştırılarak göz önünden uzak tutulur. Çarpık kentleşme ve uygun olmayan fiziksel düzenlemeler yüzünden hareket etmeleri kısıtlanır. Tabi olma durumu böylece kendiliğinden yaratılmış olur. Tıpkı Bentham’ın tasarladığı hapishanenin sembolize ettiği itaatkâr bedenler gibi. “Panaoptikon’da gözleyenin kendisi gözlenenler tarafından tam olarak ne zaman gözlendiklerini bilmedikleri için her zaman gözleniyormuş gibi hareket etmek ve davranışlarını sınırlandırmak zorunda kalırlar” (Foucault, 2011). Araştırmaya katılan görüşmecilerin fiziksel düzenlemeler ile ilgili deneyimledikleri ayrımcılıklar aşağıda verilmiştir;

¹³⁸ “Diğer tuvaletlerden ayrı olarak yapılan engelli tuvaletlerinde çoğu kez kadın ve erkek ayrımı bile yapılmaya gerek duyulmamıştır. Sadece “engelli tuvaleti” olarak yazılan tabela yeterli görülmüştür. Engelliyse karşı cins ile aynı tuvaleti kullanmaya mecbursunuz demektir. Ayrımcılık çirkin yüzünü burada da gösterir”.

“Galiba evde oturmamız en iyisi. Bazen sokağa çıktığımda eve dönebilecek miyim bugün diye düşündüğüm zamanlar oluyor. Hani bize engelli diyorlar ya asıl kent mimarımız engellerle dolu. Engelli merdivenlerini indirdikleri için bize surat yapan ve söylenen şoförlerden de bıktım. Şu koca dünyaya niye sığamıyoruz anlamadım gitti” (Papatya, 39, K, Üniversite)

“Spor yapabilmek için gerekli olan fiziksel düzenlemelere baktığımızda durum içler acısı. Birakın antrenman yapabilmeyi görme engelli birisi engelliler için yapılan yolda bile bariyerler yüzünden yürüyemiyor. Her türlü engel mevcut. Engelli yollarına arabalar park etmiş. Büyük paralarla yapılan özel kolejlerde bile engelli rampaları doğru düzgün yapılmamış. Çıkılmasın diye yapılmış sanki. Engelli sporcu normal hayatta zorlanırken sporunu nasıl yapsın.” (Firuze, 37, K, Lise)

“Engelimiz bize engel değil. Fakat Türkiye’de engellilerin işi oldukça zor. Özellikle de kalabalıklaşan kentler itibari ile. Ben bundan on sene önce baston desteği ile sokaklarında çok daha kolay dolaşabiliyordum. Şimdi korkuyorum dışarı çıkarsam başıma bir iş gelir mi diye.” (Menderes, 60, E, Üniversite)

Araştırmaya katılan Tuna; spor alanlarının kullanımı ile ilgili yaşadığı ayrımcılığı şöyle ifade etmiştir;

“Engellilere yönelik olarak yapılan her türlü düzenleme fazla para çıktısı olarak görülüyor. Biz fazlalığız o yüzden yapılanlar da fuzuli ihtiyaç.¹³⁹ Eski binaları hiç konuşmuyorum. Hadi yeni binalarda biz de düşünüldük diyelim. Bu da kurdele kesmek için göstermelik bir çaba oluyor. Engelliler için yapılmış sahalara parkeler çiziliyor diye engelli sporcuların alınmadığı ülkeye Türkiye denir.” (Tuna, 57, E, Üniversite)

Araştırmaya katılan iki görüşmeci fiziksel düzenlemeler ile ilgili deneyimlerini aktarırken bunu hak temelli yapmışlardır.

¹³⁹ “Bozuk yollar, kavşaklar, yüksek kaldırımlar, rampa olmayan merdivenler, alt-üst geçitler, yüksek paramatikler çeşitli engelli gruplarının gereksinimlerini karşılayacak biçimde tasarlanıp inşa edilmemiştir. Kent planlamasındaki bu eksiklikler engelli insanların toplumsal katılımlarını da engellemektedir. Engelli insanların, küçük bir azınlık grubu olduğu ya da yönetime ek bir maliyet getirdiği düşünülmektedir. Bu nedenle engellilere engellerine uygun bir hizmet sunulamamakta ve uygun bir mimari yapılaşma gerçekleşmemektedir” (Ergüden, 2008).

“Haberlerde engellileri görüp 'vah vah tüh tüh Allah sabırlar versin' diyen kişilerin bir saat sonra engelli rampasının önüne veya engelli park yerine park etmeleri davranışı değişmedikçe engelli hakları konusunda hep olduğumuz yerde sayarız.” (Ceyhun, 35, E, Lise)

“Engelli bir sporcu olarak yaşadığım sorunlar ülkemizin kültür, eğitim ve iktisadi yapılarıyla yakından ilgili. Bu üç boyutun toplamıyla oluşan bizlere yönelik algı sorunlu ve yetersiz. Biz engellilerin yaşama her yönüyle katılmaları insan hakları ile ilgili bir konu. Engelliler yaşadıkları kentlerde beyaz bastonları, tekerlekli ya da akülü sandalyeleri ile rahatlıkla dolaşabilmeliler. Kent tasarımları herkesi gözetken evrensel bir algı ile yapılmalı. Engelliler eğitim ve spor olanaklarından ve birey olarak ihtiyaç duydukları diğer olanaklardan yararlanabilmeliler. Bunların hepsi bütüncül planda insan hakları kapsamına giren konular. Engellilerin de spor yapmalarının bir insanlık-yurttaşlık hakkı olduğu algısına ihtiyacımız var.” (Menderes, 60, E, Üniversite)

Görüşmeye katılan engelli sporcuların fiziksel alanlara ilişkin deneyimlerinden yola çıkarak; fiziksel düzenlemelerde gözle görülmeyen fakat engelli sporcuları sınırlayan bir dışlanma mekanizmasının göze çarptığı görülmektedir. Etrafımızda git gide daha çok engelli bireyler için ayrılmış alanlara rastlarız. Engelli okulları, engelliler için ayrılmış spor alanları, engelli kafeleri veya engelliler için ayrılmış çalışma alanları aslında engelli bedenleri göz önünden uzaklaştırmak için sağlamların uyguladığı mekanizmalardır. İktidar engelli bedenin denetimini çizdiği bu sınırlar üzerinden işletir.

Bourdieu (2014), hükmedenlerin başvurduğu şemaları ele alırken, bu şemaların tarihsel aşkınlıklar ve evrensel olarak paylaşılmalarından dolayı dayatma mekanizması olarak işlediği üzerinde durur. Yani sağlamlılığa yönelik bakış açısı Bourdieu’nün de belirttiği gibi; kendi belirlediği pratikler tarafından sürekli meşru kılınır. Sakatlar ise koşulsuz bir biçimde bu önyargıyı kabul eder. “Bu lanetlenmişliğin kelimenin tam anlamıyla kehanetinde bulunduğu şeyi çağrıştırarak “kendi kendini doğrulayan öngörünün mantığı” olarak işlev görür. Farkında olmadan sağlamların kendileri için oluşturduğu bir dünyada yaşarız.

Engelli gibi muamele edilenlerin daha çok engelliye dönüştüğü bir tahakküm düzeni çıkar karşımıza. Sporun ‘sağlamlara’ ait bir alan olduğu düşüncesinin tabi

kılınması sonucu engelli sporcu bir süre sonra spor yapmaktan çekinir hale gelir. Görüşmecilerin düşünceleri aşağıdaki gibidir;

“Yanıma gelip 'Buna rağmen hâlâ nasıl gülebiliyorsun' diyenler ya da gizliden gizliye 'Böyle sakat olacağıma ölsem daha iyi' diyerek arkamızdan konuşanlar var maalesef. Sağlamlar için kurulmuş bir dünyada yaşamının ne kadar zor olduğunu gelin siz düşünün.” (Tunca, 39, Erkek, Üniversite)

“Paralimpik sporculara bakıyorum sanki hiçbiri 'engelli değil' gibi görünüyorlar. Günümüzde artık Paralimpik'in de anlamı değişti galiba. Paralimpik Oyunları'nda yarışan bizleri 'sağlam' gibi gösterme arzusu çok trajik... Görme engelli bir sporcuyla basında pek göremez iken; protez bacağa sahip güzel bir kadın sporcuyla sayfa sayfa görmek mümkün günümüzde.” (Firuze, 37, K, Lise)

Dikkati çeken diğer bir husus sporda yer alan ‘sağlamlık’ ile ilgili ön kabullerin engelli sporcuları kısıtlaması yönündedir. Bu ön kabullerin şartsız sualsiz kabulü ve alandaki eyleyenlerin buna itaatleri Bourdieu’nün ‘Doxa’ kavramı ile açıklanabilir. Bourdieu, doxayı “toplumsal olarak üretilen bir anlayış” olarak ele alır. Sporun sağlamlara ait bir alan olarak tanımlanması da doxanın kısmi ve çarpıtılmış yapısından gelir (Çeğin, Göker ve Tatlıcan, 2014). Kural koyucular doxa sayesinde kuralları meşru kılarlar. Hükmediciler doxa sayesinde eşitsizliğin uygulamalarını sürekli yeniden üretirler. Aşağıda görüşmecinin buna ilişkin deneyimi yer almaktadır;

“Sporun sadece sağlamlar tarafından yapılacağına olan inanç... Ne saçma bir düşünce bu böyle. Her şeyi sağlamlara göre düzenlenmiş bu dünyada bize yer açmak çok mu zor acaba... Ekstra külfet getirecek çünkü... 'Sakat işte spor yapsa ne olur' düşüncesi ve 'işe yaramaz' olarak bir köşeye itilmek en büyük sorunumuz.” (Açelya, K, 23, Üniversite)

Bourdieu (2015), kategorik olarak ayrılan eril-dişil veya sağlam-sakat gibi bölünmelerin aslında “negatif bir sembolik katsayı” ile ayrılmak gibi ortak bir yanlarının olduğunu ifade eder. Bu katsayı tıpkı aidiyet belirten herhangi bir işarete (Nazi yanlılarının saçlarını kazıtması gibi) olduğu gibi -normun dışında oldukları için- hemen fark edilir ve negatif bir etki yaratır. İki kolu olmayan birisini yolda gördüğümüz zaman dönüp dönüp bakmamız gibi.

Görüldüğü üzere; toplumda bedene ilişkin kodlar “sağlam” olmak üzerine kuruludur. Verili sosyal düzene tehdit oluşturan “sakat” bedenler toplumsal yaşamdan kademeli olarak uzaklaştırılarak sistem dışına itilir. Engelli sporcu kendi hapisanesine mahkûm edilir. Bu “normal”in zaferidir¹⁴⁰.

Sponsorluk güçlü ilişki bağları çerçevesinde işleyen bir sistemdir. Engelli sporcunun alanda aktif bir biçimde var olabilmesi sahip olduğu sosyal sermayenin zenginliği ile doğru orantılıdır. Alana hükmedenler sponsorluk sistemini de toplumsal denetim ve sömürünün bir aracı olarak kullanır. Egemenliklerini iki farklı habitusa ve iki farklı şekilde kodlarlar. Alt sınıftan olan engelli sporcu iç tarafta (alçak, eğik, süreğen tarafta) yer alırken; egemen sınıf ise dış tarafta (resmi, kamusal, yüksek tarafta) yerini alır (Bourdieu, 2014). Araştırmaya katılan engelli sporcular sponsorluk bulma arayışlarında ayrımcılık yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

“Sponsor daha fazla kim kazandırırorsa onun peşinde. Biz sakatlar bu grupta değiliz. Sponsorlar geri dönüşü hesaplayan kuruluşlardır. Engelli sporcunun yaratacağı reklam katkısının az olacağını düşünerek daha karlı yatırımlar yapma yoluna giderler. 'Nereden mi biliyorum?' hayatım sponsor aramakla geçiyor çünkü.” (Ulubat, 25, E, Lise)

“Tüm Olimpik Oyunları toptasak bile bir futbol kadar sponsorluğumuz yok. Sporcuysuz ve sponsora ihtiyacımız var. Hatta diğer 'sağlam' sporculara göre daha da fazla. Çünkü engelli sporuna ilişkin teknolojik ekipman fazla. Dilenmiyoruz, merhamet istemiyoruz. Bildiğiniz spor yapıyoruz biz de... Önyargıları aşamadık ki sponsor bulalım.” (Menderes, 60, E, Üniversite)

Görüşmeye katılan engelli sporcular bürokrasinin sponsor bulmalarında kendilerini engelleyen bir işleyişe sahip olduğunu vurgulamışlardır. Engelli sporcunun sponsor bulamadığı için yaşadığı ‘yokluk’ hissi de görüşmecilerin deneyimleri arasındadır.

“Sponsorluk en büyük problemlerimizden bir tanesi. Tüm sene antrenman yapıp hedef yarışlar koysak da kendimize o yarışlara gidecek parayı veya

¹⁴⁰ Araştırmada gazetelerdeki görsellerin türlerine baktığımızda tek bir gazete hariç tüm gazetelerde engelli sporcuların hareket halinde olmadıkları “spor kıyafetli” görselleri yer almıştır (bkz. Ek 10).

spor yaparken ihtiyacımız olan özel ekipmanlara ulaşmayı bir türlü başaramıyoruz. Sporuma özel protezi bir türlü temin edemedim. Her şeyi yaptım. Devletin bu konu ile ilgili tüm kurumlarına başvurdum, kurumsal anlamda yazışmalar gerçekleştirdim bir sürü mesai harcadım ama elimde kalan koca bir sıfır oldu. Uzuvum olmadan yarışmaya devam ediyorum belki beni görürler diye. Sadaka da istemiyorum kimseden. Zaten antrenman yapıyorum, çabalıyorum kendi imkanlarımla... Uluslararası Paralimpik sporcuları ve sponsorluk anlaşmalarını gördüğümde ise yine başladığım yere dönüyorum: Korkunç bir yokluk hissi. İyi o zaman spor yapmayalım, devletimize yük olmayalım. Ben buradayım ve hâlâ yaşıyorum. Sanki yaşamıyoruz gibi davranılması ne tuhaf.” (Aras, 41, E, Lise)

Engelli bireylere uygulanan ayrımcılıkların din üzerinden nasıl üretildiğini görmek açısından Bourdieu’nün bu konudaki fikirlerine bakmak faydalı olur. Bourdieu’ya göre din, “gerçeklik anlayışımızı şekillendirerek insanlar arası iletişimin temelini oluşturmakla kalmaz, toplumsal hiyerarşilerin tesisine de katkıda bulunur; çıkarları somutlaştırır ve toplumsal ayrımları pekiştirme işlevi görür” (Gözyayın, 2014). Bourdieu (2014), hükmedilenlerin tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla baktıklarını ifade eder. Dini alandaki güç ilişkileri ve çıkar çatışmaları sistematik bir biçimde engelli bireylerin kendilerini değersiz hissetmesine yol açabilir. Görüşmeye katılanların inanç boyutu ile ilgili deneyimleri aşağıda verilmiştir;

“Her şeyi geçtim hamile kadınların bizi görünce vebalı gibi kaçmasına ne demeli. Duaların hepsi sağlam bir kol ve sağlam bir bacak üzerine. Engelli olmanın bana ve aileme verilmiş bir ceza olduğunu zaten tüm çocukluğum boyunca yaşadım... Galiba inanmayı da tüm bu acımasızca hareketler ve alaycı tavırlar yüzünden bıraktım.” (Meriç, 27, E, Lise)

“Dini inancı çok kuvvetli olan biriyim. Trajik olan ise bırakın spor alanlarına ulaşmayı ibadethanelere bile ulaşmakta zorluk çekiyorum.” (Papatya, 39, K, Üniversite)

Başına gelen felaketlerin özellikle de sakatlığın ‘kötü davranışlarının bir cezası’ olduğu söylemi daha küçük yaşlardan itibaren engelli bireylerin dini habitusuna kodlanır. Hâkim iktidarlar da dinin sembolik gücüne sık sık başvurur. Özellikle içinde yaşadığımız kültüründe engellilik olgusu daha çok dini başa çıkma yöntemleri ile üstesinden gelinebilecek bir durum olarak sunulur. Araştırmaya katılan Manolya’nın da bunu destekler deneyimini ifade etmiştir;

“Çocukluğumun ilk yıllarında sanki ailecek bir günah işledik onun da meyvesi benim gibi bir düşünce oluştu kafamda. Günahımızdan hemen kurtulmak için komşuların da yardımı ile çalışmalar başladı. En iyi hocalara götürüldüm hani şu nefesi en kuvvetli olanlara düzelir miyim diye... Yatır yatır dolaştırıldım... Adaklar adandı her yere... Günahımdan arındım mı bilmem ama bir değişiklik yok benim için” (Manolya, 36, K, Üniversite)

Bourdieu (2014), dini alandaki meşruiyet için sürdürülen mücadelelerin aslında “kurulu düzeni bozmamak ve hakimiyet ilişkilerini yeniden üretmek” üzere işletildiğini ifade eder. Dini kurumlar engelli bedenler üzerinden hakimiyetlerini sürdürürler. Görüşmecilerden Ceyhun ve Tuna derneklerin engelliye sömüren mekanizmalar şeklinde hareket ettiğini ifade etmişlerdir;

“Tüm engelli derneklerinin dini bir sömürü aracı olarak kullandığını düşünüyorum. Din ellerinde tuttıkları bir güç ve bu durumu da engelli bireyleri kullanarak paraya çeviriyorlar. Engelli olmak senin kaderin ve aza tamah et düşüncesi var.” (Ceyhun, 35, E, Lise)

“Üye olduğum herhangi bir engelli derneği veya kuruluşu yok. Asla da girmem böyle işlere. Asla! ‘Sağlam engelliye kullanır, engelli de kendini kullanır’. Maalesef hepsi ağıyorlar ve amaçlarından çok uzaktalar. Ben zaten bireysel anlamda engellilerle ilgili yardım ve çalışmalarda bulunuyorum. Ama bunu deklare edip bir reklam malzemesi haline getirip bas bas bağırıyorum. Engelliye verdikleri boya kutusu için bile açılış yapma peşindeler. Bu kuruluşları bu yüzden etik bulmuyorum. STK’ların amacı bellidir. Faydalı olacak, yarar sağlayacak... Buradaki engelli derneklerine bir bakıyorsun kapı kapı dolaşıp dergi veya kartpostal satıyorlar. Tamam satsın ama bu paranın nereye gittiği belli değil.” (Tuna, 57, E, Üniversite)

Toplumda engelli kadınların asla çocuk sahibi olamayacağı ile ilgili yaygın bir düşünce hakimdir. Cinsiyetçi kodlar dilin yeniden üretimi ile sürekli kendini tekrarlar. Aşağıda katılımcının engelli bir kadın olarak yaşadığı ayrımcılık deneyimine ilişkin düşüncelerine yer verilmiştir.

“Sakat isen zaten “kadın” gözü ile bakılmıyor sana. Zaten 'eksik'sin, 'defolu'sun. Bir kadın olarak görevlerini yerine getirmeyi bırak, çocuk bile doğuramayacağını düşünenler bir hayli fazla. Bu yüzden evlenmeyi hiç düşünmedim. Sakat olan birisinin çocuğunun da sakat olacağına olan inanç fazla. Lanetliyiz galiba...” (Menekşe, 47, K, Üniversite)

Erkek ve kadın arasında kurulmuş olan tahakküm ve sömürü iki farklı habitus sınıfına ince ince işlenir. Tipik eril-dişli ayrımı burada sağlam-sakat olarak karşımıza çıkar. Kadınlar, mitsel akıl kadınların ne olduğunu söylüyorsa ancak ona dönüşebilirler (Bourdieu, 2014). Aşağıda çifte dezavantaj yaşayan engelli kadın sporcuların görüşleri yer almaktadır;

“Engelli kişilerin asexüel olduğu düşüncesi günümüzde büyük bir yaygınlık kazanmış gibi görünüyor. Bize ‘çocukmuşuz’ gibi davranıyorlar. “Kadın” demek zor geliyor eğer engelli isen. Cinsel bir obje değiliz biz gözlerinde. Bizi kızdıran ve yıpratın en çarpık düşünce ise bize ‘gerçek kadın değilsin ki sen’ denmesi veya ‘erkek ve kadın arası bir şeysin’ demeleri oluyor. Cinsiyetimiz yok hükmünde. Fakat iş spor yapmaya geldiğinde bu sefer de “kadın” olduğumuz akıllarına geliyor ve cinsiyetçi bakış açıları yüzünden spor bile yapamıyoruz¹⁴¹. Tüm bu nedenlerden dolayı spor yapmaya cesaret etmem uzun yıllarımı aldı.” (Fırze, 37, K, Lise)

“Türkiye’de kadın olmak zaten zor. Pek çok konuda ayrımcılığa uğrayan kadınların bir de ‘sakat’ olduğunu düşünün. Pek çok aile sakat bir çocuğu olduğu için onu eve kapatıp kötülüklerden koruduğunu düşünüyor¹⁴². Hele bide bu sakat ‘kadın’ ise namus da işin içine giriyor. Bizler yani ‘bir arızası’ olan kadınların evlenmesi mucize gibi. Toplum içine karışmak bile çoğu zaman uzun yıllarımızı alıyor. Spor yapabilmeyi siz düşünün artık. Cinsiyetimiz yokmuşçasına bir algı ile karşılaşılıyor. Sakatın ‘kadını’ bile zor.” (Papatya, 39, K, Üniversite)

Toplumun geleneksel yapısının dayattığı kurallar yüzünden kadınlığı ve sahip olduğu engel sebebiyle de bedensel farklılığı sürekli gözüne sokulan kız çocuğu; ailesinin de onu görünmez kılmasıyla büyüdükçe daha da çok “cam tavanlar” arasına sıkışır ve “işe yaramadığı” hissi adeta habitusuna yerleşir. Cinsiyetler arası sömürü ilişkisinin bedenlerin düzenlenişinde “bedenlenme” ile ortaya çıktığını ortaya koyan

¹⁴¹ Araştırmada 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları’nın yapıldığı zaman aralıklarında gazetelerde yer alan görseller incelenmiş ve cinsiyete göre dağılıma bakılmıştır (bkz. Ek 6). Tek bir gazete hariç tüm gazetelerde erkek sporcuların yüzdesi kadın sporculara oranla daha yüksek bulunmuştur.

¹⁴² “Engelli bir çocuğun anne babası olmak ailede suçluluk, yas, kendine yönelik şüphe gibi olumsuz duyguların yaşanmasına neden olur. Türkiye’deki araştırmalar ailelerin engelli bir çocuğa sahip olduklarını toplumdan saklamaya çalıştıklarını, çoğu zaman onları toplum içine çıkarmadıklarını bazı ailelerin engelli çocuklarını normal olan kardeşlerinden bile uzak tuttuklarını ortaya koymuştur. Ekonomik imkansızlıklarda bu sürece eklenince engelli çocukların değil eğitim alması toplum içine çıkması dahi oldukça zor olmaktadır” (Toplu, 2009).

Bourdieu; engelli bedenlere ilişkin çarpık şemaların nasıl oluştuğuna ilişkin önemli bir ipucu verir.¹⁴³

Görüşmeye katılan engelli sporculardan Menekşe medyanın engelli kadın sporcuları ele alırken yine cinsiyetçi politikalar üzerinden bunu yürüttüğünü ve eşitlikçi bir dil kullanmadığını dile getirmiştir.

“Engellilerin yaşadığı en büyük ayrımcılık sürekli olarak kendini yeniden üreten dil ile başlıyor. 'Karanlık dünyasında mutlu', 'Engeline rağmen zoru başardı', 'Yaşama sevinci engelleri birer birer aşmasına yardım etti', 'Tekerlekli sandalyesine mahkûm olsa da engel tanımayan bir kahraman' gibi söylemler engellilerle ilgili önyargıları daha da gün yüzüne çıkarıyor. Medyada bitmek tükenmek bilmeyen ayrımcı bir dil var. En çok da 'yardıma muhtaç', 'birisine bağımlı', 'zayıf' ve 'süper kahramanlar' olarak resmediliyorlar. Engelli kadınların ise durumu daha vahim. Ya şiddet haberlerinin bir nesnesi ya da 'kurban' olarak kendilerine yer bulabiliyorlar. Fakat erkeklere göre görünürlükleri çifte dezavantajlarından dolayı daha da düşük düzeyde.” (Menekşe, 47, K, Üniversite).

Bourdieu, bedenleri cinsiyetlerine göre ayıran sosyal dünyanın aslında kadın ve erkeğin bedenlerini sembolik anlamlarıyla birlikte eylemlerini daha en başından kurgulamış olduğunu belirtmektedir. Sağlam-sakat bedenlerin ayrımı ve sosyal dünyada kurgulanışı tıpkı fenomenolojik görüşün çizdiği görüngüler doğrultusunda oluşmaktadır: “Sağlam” olan normaldir. “Ötekileştirme”¹⁴⁴ ve “sen bizim gruba ait değilsin” algısı daha buradan başlamış olur. Böylece bedenler toplumsal hayatın her aşamasında ayırım yapmanın araçları olarak kullanılır ve bireylerin habituslarına kodlanır. Biyolojik cinsiyet farklılığından kaynaklanan ayrımlara bir de “sakat”lık eklenince engelli kadınların sosyal ve iş hayatlarında neden alt düzey rollere uygun

¹⁴³ “Medyada engelli kadınlar ya cinsiyetsiz ya da evlenmeyi başardıkları için ‘süper kahraman’ olarak sunulur. Engelliliğe ilişkin kültürel kodlar sürekli kendini yeniden üretilir. Evlenirken ‘eli ayağı düzgün’ bir kız bulmak veya vücudunda bir ‘arıza’ var mı diye hamlara gitmek günümüzde hâlâ varlığını hâlâ sürdüren âdetlerdendir”.

¹⁴⁴ “Ötekileştirme, toplum içinde farklı ve marjinal olarak tanımlanan kesimleri dışlamayı ve pasifize etmeyi amaçlayan bir etiketleme biçimidir. Ötekilerin en temel özellikleri olumsuzluk içermeleri, marjinal olmaları, dışlanmaları ve dolayısıyla homojen olmalarıdır. Öteki tanımı kapsamına girenler artık bireysel olarak anılmak yerine bir topluluk olarak anılmaya başlamaktadırlar ve dolayısıyla ötekiye atfedilen tüm olumsuz özellikler grubun geneli için bir etiket, stereotip ve dolayısıyla önyargı oluşturmaktadır” (Şeker ve Şimşek, 2011).

görüldüğünü anlamak zor olmaz (Brown, 2006).

4.1.2. Habitusun Yeniden Biçimlenmesi

Bourdieu bireylerin alan içerisinde “karşılaştıkları değişik durumlarla başa çıkma yöntemlerini sağlayan strateji ve taktik üretme mekanizması”nı habitus olarak ifade etmiştir (Bourdieu ve Wacquant, 2003). Habitus kültürümüzün bir sermayesidir. Toplum içinde var olabilmenin kaynaklarını sunar (Smith, 2007). Engelli bedenlere ilişkin kültürel kodlar verili halde sunulduğundan; engelli bir sporcu için habitus zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olan bir yetiden çok eşitsizliklerin bir yaratıcısına dönüşür. Araştırmaya katılan engelli sporcuların deneyimleri şu şekildedir;

“Ben kendime inandım ama onlar bana inanmadı. 'Bu iş olmaz', 'sonra üzülürsün', 'hevestir geçer', 'yapacaksın da ne olacak', 'gerçekçi ol', 'seni yarıya almazlar oğlum', 'kriterlere uygun bulunmadınız', 'başvurunuz red edildi', 'sen koşamazsın' dediler ama ben vazgeçmedim.” (Menderes, 60, E, Üniversite)

“Mahallede ‘çolak’ diye dalga geçilen çocuğum ben. Sakat olarak hep şanssız, ayrıcalıksız, gelir açısından kısıtlı, eğitim hayatında ve iş hayatında hep ikinci sınıf; komşuların da deyimi ile 'günahlarının cezasını çeken' biri oldum. Kulağıma sürekli fısıldanan eksik olmamın mutlaka bir sebebi olduğu ve buna razı olmam gerektiği oldu.” (Ceyhun, 35, E, Lise)

“Çocukken ‘nasıl böyle nasıl yaşıyorsun’ derlerdi şimdi ise ‘vayyy her şeye rağmen spor yapabiliyorsun’ diyorlar. Sanki spor sadece sağlamların tekelinde. Öteki olmak istemediğimiz için zaten bu kadar uğraşıyoruz. Evet artık eskisi gibi değil duyarlılık arttı kabul ediyorum ama bizi 'işe yaramaz' olarak damgalamaları bir türlü değişmiyor. Fakat her fırsatta onlardan olmadığımı bir şekilde yüzüme vuruyorlar¹⁴⁵.” (Tunca, 39, Erkek, Üniversite)

Bourdieu Cezayir’in Kabil bölgesi köylüleri üzerine yaptığı antropolojik çalışmalarda kadınların yasaklanan eril mekanlara yaklaşmasının korkunç bir işkence

¹⁴⁵ “Avrupa Konseyi İnsan Hakları 14 Ekim 2011 tarihli raporunda, Konsey üyesi pek çok ülkede engelli bireylerin “yok sayılma”, “ötekileştirilme”, “etiketlenme” gibi ayrımcı davranışlarla sürekli karşı karşıya kaldıkları vurgulanmaktadır. Üniversitede görev alan bir öğretim üyesinin engelli bireylerle ilgili verdiği bir derste bir öğrencinin “Hocam, engellilik bulaşıcı mıdır?” diye sorduğu soru, talihsiz ve ayrımcı bir espri değil, kişilerin engelli bireylerle bir araya gelmekten çekindiğini gösteren bir örnektir” (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2017).

halini aldığını gözlemlemiştir. Kadınlar hâkim yargıya boyun eğmişlerdir. Toplumsal olarak dayatılmış agorafobi¹⁴⁶, tabuların en görünür olanları kaldırılrsa dahi uzun zaman boyunca varlığını sürdürmüş ve kadınların kendi kendilerini agora'dan dışlamaya sevk etmiştir. Bunu yaparken hiçbir fiziksel kuvvet olmadan neredeyse büyülü sembolik bir güçle yapmıştır (Bourdieu, 2014). Engelli sporcular kültürel dayatmaların bir sonucu olarak onlara sunulan hayatı yaşar ve agoralarında kapatılmaya mahkûm edilir. Araştırmaya katılan engelli sporcuların bir kısmı “kapatılma deneyimi” yaşadığını ifade etmiştir. Engelli sporcuların kapatılmaya ilişkin deneyimleri aşağıda sunulmuştur;

“O kadar yıl neden evden çıkmadım diye kızıyorum şimdi kendime. Evden çıkmaz isem hayatın benim için daha kolay olacağını düşündüm galiba. Kimse bana acıyarak bakmayacak ya da kimseye yük olmayacağım diye düşündüm. Kendi esaretimi yarattım istemeyerek de olsa. Fakat spor sayesinde nefes aldığımı tekrar hissettim. Esaret bitti sanki.” (Ulubat, 25, E, Lise)

“Çocukluğumda sakatlığımdan dolayı uzun yıllar zor zamanlar geçirdim. Çocuklar çok merhametsiz ve acımasızdı bana karşı. Çoğu zaman ‘böcek’ gibi baktılar bana hem de en tepeden. Engelli olduğum için çok baskılar gördüm. Her türlü alay konusu oldum ve bu nedenle kendimi eve kapattım. Fakat içindeki spor isteği asla dinmedi. Koşmak istiyordum ama koşamıyordum. Benim için ne derler soruları hep beni engelliyordu. O yüzden ‘içeride’ kalmayı tercih ettim yani güvenli alanımda.” (Tuna, 57, E, Üniversite)

“Çocukluğum aklıma geldi. Annemlerin benden utandığını (belli etmeseler de) ve çok da fazla dışarıya çıkarmak istemediklerini hissedirdim hep.¹⁴⁷ Ailemdeki diğer kişiler de sanki onlara da ‘bulaşacakmış’ gibi bana yaklaşmakta temkinli davranırlardı. Ben de büyürken bu durumu kanıksadım galiba. Okul dışında çok fazla yere gitmezdim. Çünkü etrafımdaki yaşlılarım da ‘eksik’ olduğum gerçeğini her seferinde bana yaşatırlardı.” (Meriç, 27, E, Lise)

Toplumsal ve tarihsel arka plan bedende somutlaşır. Belirli bir tarihsel arka plana ve kültüre sahip bireylerin davranış kalıpları da birbirine benzer. Toplum

¹⁴⁶ “Açık alan fobisi (agoraphobia): Açık yerlerde, alanlarda ölüm ya da öz denetimini yitirme korkusu ve kaygı bulgusuyla kendisini gösteren ruhsal bir bozukluk” (Ünal, 2005).

¹⁴⁷ “Aile de tıpkı okul sistemi gibi kültürün edinilme biçimindeki farklılıkları “doğal farklılıklara” dönüştürür. Toplum üyelerinin aile içinde edindikleri yatkınlıklar (habitus), ‘alana kabul edilebilir’ olmayı sağlar” (Avcı, 2016).

birbirlerine benzeyenleri bir araya getirirken, kendilerine benzemeyenleri dışarıda bırakmaya çalışırlar (Bourdieu, 1997). Engelli sporcu homojen grupta ilk elenen ve dışlanan olur.

“Tarihsel olarak inşa edilmiş, kurumsal olarak kök salmış, dolayısıyla toplumsal olarak değişken, üretici bir matris”tir habitus. Bourdieu habitusun sabit olmadığını ve değiştirilebilme özelliğini ortaya koymuştur (Bourdieu ve Wacquant, 2003). Araştırmaya katılan engelli sporcular kısıtlı habituslarına rağmen spor sayesinde yeni bir “ben” yarattıkları üzerinde durmuşlardır. Deneyimleri şu şekildedir;

“Çok daha iyi tekerlekli sandalye kullanmaya başladım. Kollarım ile birlikte ruhum da güçlendi. Hayatım daha çok kolaylaştı. Korta girdiğimde engel'im 'yok' olduğunu hissettim. Daha aktif ve sosyal bir yaşam sürmeye başladım. Yurt içinde ve dışında birçok yeni yerler keşfettim. İnsanların spora yönelmesinde ilham kaynağı oldum.” (Firuze, 37, K, Lise)

“Kaba bir tabirle yarım kalmışsın. Her şeye rağmen hayat devam ediyorsa sen de yaşayacaksın” dedim ve o günden sonra hayatımı iğne oylar gibi işlemeye başladım. Tekrar yürümeyi öğrendim ve 'yeniden'lerle bu zamana kadar çıkıp geldim. Hayat hikayemi anlatıyorum insanlara. Fabrikalarda, özel üniversitelerde, iş yerlerinde veya birebir olarak; kişisel gelişim, farkındalık ve motivasyon eğitimi veriyorum. Çıkıp o insanlara gidiyorum ben. Hani derler ya 'Eşekten düşenin halinden eşekten düşen anlar' diye. Ben de çıkıp gidiyorum onlara.” (Altay, 41, E, Lise)

“Üniversitede tenis dersi seçmeliydi. Tenis hocası dersi seçmek istediğimde yüzüme bakıp; ‘Sen koşucusun ne yapacaksın bu dersi seçip’ dedi. ‘Tek kolla da zor olur fazla yapamazsın’ diye de ekledi. İnadına tenis dersini seçtim. Bununla da yetinmeyip masa tenisi ve badminton gibi tüm raket sporlarını da. Hepsinde de çok başarılı oldum. Hâlâ da başarılıyım. İnsanları da fazla yargılayamıyorsun Türkiye’de; çarpık bakış açısı her yerde karşımıza çıkıyor.” (Tuna, 57, E, Üniversite)

Görüşmeciler deneyimlerinde ‘sporum bir değişim’ aracı olduğu fikrini ifade etmişlerdir.

“Engelli sporcular büyük bir değişim aracı olabilirler. Özellikle Paralimpik sporcular ilham verici. Pek çok engelli onları izleyerek spora başlamak için cesaretini toplayabilir. Ben de dahil pek çok engelli sporcu

Paralimpik oyunlarını izleyip yolumuzu çizdik. Fakat eve kapatılan bir sürü yetenek gün ışığına çıkmayı bekliyor.” (Ural, 32, E, Lise).

Engelli sporcular engelli olmaları yüzünden hissettikleri ‘dışlanma’ duygusunun spor sayesinde değişime uğradığına vurgu yapmışlardır.

“Çocukken sadece kendimi ‘sakat’ sanırdım. Sanki benden başka dünyadaki herkes sağlamdı. Çok üzülürdüm ben niye böyleyim diye. Spor yapmaya başladıktan sonra kolu olmayan, bacağı olmayan, gözleri görmeyen kişilerin de şampiyon olabileceğini gördüm ve büyülendim. Sporun bana sağladığı olanakları görünce de dört elle sarıldım ona.” (Ceyhun, 35, E, L)

4.2. Sermaye

Sermaye akışı ve mücadelesi Paralimpik Alan’ı yönlendiren ana mekanizmalardan birisidir. Bu bölümde engelli sporcuların alana giriş hakkı elde edebilmelerinde çok önemli bir kriter olan çoklu sermaye biçimleri üzerinde durulmuştur.

4.2.1. Çoklu Sermaye Biçimleri: ‘Sermayen Kadar Varsın’

Modern dünyada artık hiç kimseyi dışarıda bırakmadan, herkesin belli bir standart eğitimden geçmesini sağlayan bir sistem vardır. Fakat konu engelli bireylere gelince bu eşitlikçi iddia yerini bulmaz. Çünkü toplumda var olan kültürel sermaye, tıpkı ekonomik sermaye gibi kıttır ve sınıfsal eleme mekanizması olarak ancak belli ellerde toplanırsa değerliliği devam eder (Çeğin, Göker ve Tatlıcan, 2014).

Bourdieu (2015), okul sisteminin miras yolu ile kültürel sermayeye sahip olanlar ile bu sermayeden yoksun olanlar arasında bir ayıklama sistemi olarak işlev gördüğünü ifade eder. Eşitsizliği tüm okul hayatı boyunca içselleştiren engelli birey daha ilk baştan sistemin çarkları tarafından ezilir. Araştırmaya katılan engelli sporcuların eğitim ve çalışma hayatları boyunca yaşadıkları deneyimler aşağıda verilmiştir;

“Hayatımda derin izler bırakan en büyük ayrımcı davranışlar aslında eğitim hayatım boyunca karşılaştıklarım¹⁴⁸. Okulun fiziksel düzenlemelerinin engelliler için yetersiz olması nedeni ile sınıfıma ulaşamıyor olmam yüzünden istediğim sınıf değişikliğinin sonucu olarak okuldan gitmesin diyenleri mi istersiniz vebalıymışım gibi elimi sıkmayanları mı ya da yokmuşum gibi davrananları mı... Daha trajiği okul kantinlerinin genelde engelliler düşünülmeden en alt kata yapılması nedeni ile kantine inemem ve çoğu zaman aç kalmamı mı.” (Açelya, K, 23, Üniversite)

Engelli bir çocuğun kültürel mirası ile ‘sağlam’ bir çocuğun kültürel mirası aynı olmaz¹⁴⁹. Bourdieu, eğitimin hâkim kültürün kodlarını içerdiğini ve alt sınıftan gelen öğrencilerin bunu kolay kolay çözemeyeceğini belirtmiştir. Sınıfsal eşitsizlik ve elemeci sistem kendini açıkça gösterir. Çünkü egemen sınıftan olanlar bu bilgiyi ve beceriyi aileden gelen mirası sayesinde zaten öğrenmiştir (Çeğin, Göker ve Tatlıcan, 2014).

Bourdieu, sosyal sermayeyi tanımlarken de eşitsizliği üreten bir işleve sahip olduğu üzerinde durur. Sadece elitlere ait olanı onların kendi görelî üstün konumlarını korumak için tasarlanmış bir nitelik şeklinde işlediğini belirtir. Sosyal sermayenin imtiyazların bir serveti ve devam ettiricisi olarak ele aldığımızda alt gruptakilerin veya daha az imtiyaza sahip olanların buna ulaşmasının mümkünsüzlüğü de gözler önüne serilir (Field, 2006).

Ailelerinden getirdikleri kültürel mirasla daha okul yıllarında üstünlüğü ele

¹⁴⁸ “Engelli bireylerin eğitim haklarının ihlalleri ile ilgili olaylar ülkemizde oldukça fazladır. Aileler ve çocuklar kendilerine uygun okul bulabilmek amacıyla ya da bir okula kendilerini kabul ettirebilmek için yıpratıcı bir süreçten geçmek zorunda bırakılır. Engellilerin eğitim hakkına ilişkin uğradıkları ayrımcılıklara ilişkin bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz: Tekerlekli sandalye kullanmakta olan bir öğrencinin ilkokula kaydının okul müdürünün ‘Ben sizin sakat çocuğunuzu alamam’ denilerek reddedilmesi. Üniversite Seçme Sınavı Kitapçığı’nda bir üniversitenin, engelli öğrencilere hizmet verme olanaklarının bulunmadığını ifade ederek ve o üniversiteyi tercih etmemelerini istemesi. 7 yaşındaki otizm tanılı öğrenci başvurduğu özel okullara otizmli olması gerekçesiyle alınmaması ve hakkını aramak için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurmak zorunda kalmasını takiben yaşatlarından 2 yıl sonra okula gönderilmesi” (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 2017).

¹⁴⁹ “Spor yolu ile sınıf atlama hayalleri kuran binlerce engelli birey arasından kaç tanesinin başarılı olduğu başlı başına araştırılması gereken bir konudur. Caner Eler sonradan engelli olmasına karşın tam bir başarı öyküsü yaratmıştır (Akgün, 2015). Sporcu bir çocuk olarak büyüyen, 7 yaşında basketbola başlayan, İTÜ’de basketbol oynayıp, Saint-Benoit Fransız Lisesi’nde okuyan Eler, kemik kanserine yakalanması nedeni ile kendi bacağından feragat etmiştir. Caner Eler, 2006’dan beri Eurosport’ta spor spikeri. Radikal ve yayın yönetmeni olduğu Socrates Dergisinde de yazar olarak görev yapıyor. Şanslılardan... Çünkü şimdiye kadar biriktirdiği bir kültürel sermayesi var.”

geçiren seçkin sınıf hiyerarşisini devam ettirir ve güçlü ilişki bağları sayesinde statü ve ayrıcalığa giden tüm kaynaklara ulaşır. Engelli birey bir gruba üyelikten kazanılan sosyal sermayenin kaynağına asla ulaşamaz. Görüşmeye katılan engelli sporcular eğitim hayatlarında yaşadıkları ayrımcılığın benzerlerini çalışma hayatlarında da yaşadıklarını belirtmişlerdir. Engelli sporcuların deneyimleri aşağıda verilmiştir;

“Türkiye’nin en köklü üniversitelerinden birinden şeref öğrencisi olarak mezun olmama rağmen yaşadığım şehirdeki belediyenin Engelliler Hizmet Birimi’nden emekli oldum. Pek çok engelli arkadaşım da okudukları bölümlerin dışında masa başında sırf çalıştırılmış olmak için çalıştırılıyorlar.” (Menderes, 60, E, Üniversite)

“Çalışmayı hep istedim ama hep önüme engeller çıktı. Kendimize uygun diyemeyeceğim “bize uydurulan” işlere girmemiz yıllarımızı alıyor ve pek çok engelli de bu uzun bekleme sürecinde pes ediyor. Yeterli deneyime ve eğitim düzeyine sahip olmamız bile bize yapılan ayrımcılığın önüne geçemiyor. Uzun yıllar çalışma hayatından uzak tutuluyoruz ve iş deneyimi de kazanamıyoruz. Bu durum da işverenin bizi ilk işe alırken 'eksik' bulmasına yol açıyor. Vasıfsız işçiyi kendi kendine yaratan bir uygulama söz konusu.” (Çoruh, 22, E, Üniversite)

Bourdieu, sosyal sermaye ile bağlantılı olarak en az iki farklı eşitsizliğin olduğunu belirtir. En varlıklı ve en iyi eğitilmiş olanlar aynı zamanda en çok bağlantıya da sahip olanlardır. Bireyler iletişim ağını oluşturma biçimlerini kendi çocuklarına aktararak eşitsizliği daha okul yıllarında tesis ederler (Field, 2006). Kısıtlı habitusu içinde sıkışıp kalan engelli birey ne eğitim hayatında ne de çalışma hayatında istediği statüye ulaşabilir.

Görüşmeciler deneyimlerinde, iyi bir eğitim düzeyine sahip olmalarının işe alınırken görmezden gelindiğinin ve statü olarak hiçbir yükselme şanslarının olmadığına vurgu yapmışlardır;

“Hayatımız boyunca ayrımcılığa uğradığımız yetmiyormuş gibi iş hayatında da yükselme şansını bize vermiyorlar. Yerleştirildiğimiz işleri sanki bize bir “lütuf” gibi sunuluyor. 'Çalışıp kendini eğlendirsin işte' anlayışı hâkim. Biz başkalarından bir farklı bir uygulama beklemiyoruz. Sadece hakkımızı olan bize verilsin.” (Firuze, 37, K, Lise)

“Kimin ayıbı bilmiyorum ama engellilere karşı tutum hep aynı. Görmezden geliniyoruz. Üniversite mezunu olmam ve iyi derecede İngilizce biliyor olmam maalesef daha düşük seviyede bir iş sahibi olmamı engelleyemedi. Sırf engelimden dolayı daha sonrasında uygun bir yere aktarılma sözü ile bir işe yerleştirildim fakat yerim hiç değişmedi. İnsan düşünüyor o zaman üniversiteyi bunca zorluğa rağmen 'neden' bitirdim diye.” (Papatya, 39, K, Üniversite)

Bourdieu, bireylerin eşitsiz bir biçimde avantajlı ve dezavantajlı mesleklere yönlendirilmesinin aslında sınıf hiyerarşilerinin yeniden üretilmesinin bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. Kültürel sermayenin kurumsallaşmış formlarının bu eşitsizliği üretmedeki etkisi büyüktür (Çeğin, Göker ve Tatlıcan, 2014). Katılımcıların deneyimleri, kültürel sermayenin hiyerarşi oluşturmada sosyal bir güç olarak sosyal yaşamın her alanında kendisini hissettirdiğini ortaya koymuştur.

Bourdieu, analizlerinde ekonomik sermayeyi kültürel sermaye ile birlikte hiyerarşi kuran ve eşitsizlik üreten bir güç olarak ele alır (Çeğin, Göker ve Tatlıcan, 2014). Hem kültürel sermayeleri hem de ilişki ağlarının zayıflığı nedeni ile sosyal sermayeleri kısıtlı olan engelli bireyler, çalışma hayatlarında da yükselme şansına sahip olmadıkları için ekonomik sermayelerini oluşturma gücünü elde edemezler. Toplumsal eşitsizlik burada da kendini gösterir. Sermayenin eşitsiz dağılımı alan içerisinde sıkışık kalmalarına neden olur. Görüşmeye katılan engelli sporcuların deneyimlerine aşağıda yer verilmiştir;

“Sporcu kimliğim manevi olarak beni yükseltse de parasal anlamda bir yararını görmedim. Zaten spora para kazanayım diye de başlamadım ama çoğu zaman spor ile ilgili ihtiyaçlarımı cebimden karşılamam beni gittikçe zorlamakta. Sakat olarak zaten en düşük statülü işlerde çalıştırılıyor. Kazandığımız para bize zar zor yeterken bir de işin içine spor girince büyük bir çıkmazla karşılaşıyoruz. Pek çok arkadaşım gibi ben de yaptığımız spora ilişkin gerekli malzemeleri cebimizden ödüyoruz. Ya da çok yetenekli arkadaşlarım protezler çok pahalı olduğu için ve devlet de bu spor protezini karşılamadığı için direnebildikleri kadar direniyor ama sonrasında artık bıkip kendine ve spora küsüyor. Ben hâlâ direnenlerdenim. Fakat hem spor yapmaya çalışmak hem de destekten ziyade köstek olunması çok yorucu.” (Ulubat, 25, E, Lise)

“Eğer bir sporcu olarak bir yere gelmek istiyorsan bol bol turnuvalara katılmak veya yurtdışında bazı müsabakalarda tecrübe kazanmak gerekir.

Performans sporcusu bunu yapar. Ben de kendimi bir sporcu olarak gördüğümünden böyle yaptım. Fakat elimde kalan duvara astığım kupa ve madalyalarım, arkadaşlarımdan aldığım borçlar ve bankadan aldığım üç ihtiyaç kredisi oldu... Ben engelli bir sporcuyum.” (Menekşe, 47, K, Üniversite)

Dikkati çeken diğer bir husus görüşmeye katılan engelli sporcunun kendilerine dayatılan hayatı yaşadıklarına ilişkin ifade ettiği görüştür;

“Spor hayatımın çok önemli bir kısmını kapsasa da ekonomik anlamda getirisinden çok benden aldıkları daha fazladır. Pek çok 'sağlam' sporcu arkadaşımın aynı mesaiyi harcasam da onların elde ettiği avantajlardan yararlanma imkânım hemen hemen hiç yok¹⁵⁰. Tek düşündüğüm 'bugün de spor yapabildim' veya 'bugün de spor alanına sağ salim ulaşabildim' oluyor. Pek çok kuruma destek için başvurmama rağmen olumlu cevaplar alamadım. Sponsorluk işleri zaten zor. Sporcu sponsorluğu talep ederken bir süre sonra kendimizi 'dilenci' gibi hissetmemizi sağlıyorlar. Ekonomik anlamda ayakta kalmamı sağlayan tek şey, eğitimimi hiçe sayan fakat yapmak zorunda olduğum işim. Çünkü bana 'dayatılan' bu iş olmasa çok sevdiğim sporu da yapamam. Benden daha kötü durumda olan arkadaşlarım var. Aslında biz 'bize dayatılanı' yaşıyoruz.” (Meriç, 27, E, Lise)

Görüldüğü üzere, engelli sporcuların kültürel sermaye biriktirme şansları oldukça düşük düzeydedir. Engelliliğe ilişkin kültürel kodlar toplumsal kurumlar tarafından sürekli üretilir ve eşitsizliğin taşıyıcısı olurlar. Spor kurumu da bunların başında gelir. Spor yolu ile statü kazanacağını düşünen engelli sporcu sermayenin eşit olmayan dağılımı yüzünden tabi olmaya mahkûm edilir. Sermaye türleri birbirine dönüşebilse de engelli sporcu için bu eşitsizliğin dönüşümü olur.

4.3. Alan

Alanı ele alırken oyun metaforuna başvuran Bourdieu bize kendi penceresinden sosyal hayatın mücadelesini anlatır. Oyunların tarih, toplumsal mücadeleler ve hükmedenlerin dayatmaları ile şekillendiğini ifade eder. Bourdieu oyunda bireysel olmadığımızı ve büyük bir şeyin parçası olduğumuzdan bahseder (Çeğin, Göker ve

¹⁵⁰ “Görme Engelli milli sporcular 18-28 Temmuz’da İzmir’de 10 günlük kampa alınıyor. Ama ne kamp! Otelin her tarafı dökülüyor. Köpek bağlasan durmaz misali! Bu da yetmiyormuş gibi kamptaki 7 kadın sporcu için kadın antrenör görevlendirilmiyor! TMPK Başkanı Yavuz Kocaömer konuyu gündeme getirince otel değiştiriliyor. Bu kez antrenman havuzuna 60 km mesafedeki bir otele alınıyorlar. Havuza gidip geldikleri araç ise tam bir köy postası! Yemek bulamadıkları akşamlar ise cabası!” (Fanatik, 2018).

Tatlıcan, 2014). Çok boyutlu ve değişken yapısı Paralimpik Alan'ı bir güç merkezine dönüştürür. Engelli sporcu, alan ilgili tüm sermayeyi edinmek ve spor çevresinin tüm habitusunu kendisi için bir 'çıkış kapısı' olarak görmek zorundadır.

4.3.1. Paralimpik Alan: 'Güçler Savaşı'

Paralimpik Alan pek çok değişken tarafından kontrol edilmektedir. Engelli sporcunun oyun alanı içinde her an yeni stratejiler geliştirmesi ve yeni durumlarla başa çıkması ayakta kalabilmesi açısından önemlidir¹⁵¹. Bu bölümde alan içindeki mücadelelerde büyük bir etki gücüne sahip olan medya, teknoloji, rehabilitasyon ve Paralimpik Oyunlar gibi alanlarda engelli sporcuların deneyimlerine yer verilecektir.

Medyanın yaşam pratiklerimizin neredeyse tamamını ele geçirmiş olduğu düşünüldüğünde; medyanın Paralimpik Alan'ın deneyimlenmesini sağlayan en önemli araç olduğunu söylemek yanlış olmaz. Paralimpik Alan'ın *görünür* olmasında medyanın etkisi oldukça fazladır. Medya araçları ile 'sağlam' ve 'mükemmel' beden fikri sürekli dayatılmakta; fiziksel bütünlük veya tamlık gibi kodlar sürekli yeniden üretilmektedir. Beden artık dijital kodlarla inşa edilir ve habitusa kodlanır. Araştırmaya katılan engelli sporcular medyanın kendilerini ele alış biçimi ile ilgili olarak ayrımcılığa uğradıklarını ifade etmişlerdir. Engelli sporcuların medyanın ayrımcı dili ile ilgili ifadeleri aşağıda sunulmuştur;

"Azmi ile engeli yendi" ya da "engeli ona engel olmadı" gibi trajik hikayelerle başlıyor cümleler. Türk medyası dram seviyor. "Her şeye rağmen yılmadı" buna benzer klişeler. Yurtdışında daha çok başarı ön planda. Bizde ise dram ve gözyaşı. Dünyada sporcu bizde engelleri aşan dram oyuncusu." (Ulubat, 25, E, Lise)

"Yaşadığımız en büyük ayrımcılık medyanın bizim için kullandığı dil. 'Karanlık dünyasında mutlu', 'Engeline rağmen zoru başardı', 'Yaşama sevinci engelleri birer birer aşmasına yardım etti', 'Tekerlekli sandalyesine mâhkum olsa da engel tanımayan bir kahraman'. Medyada

¹⁵¹ "Boksörlerin performansları güzel bir örnektir. Binlerce saat pratikten sonra, rakiple her yeni karşılaşmada spontane ve yaratıcı bir çarpışma ve mücadele gösterirler. Bu, "habitus"un yaratıcılık potansiyelidir; ayrıca mücadele, değişim ve devamlılığı doğuran sosyal dünya da ilişkilidir. Bourdieu'nün tanımladığı gibi, her farklı durumda habitusa göre diyalektik bir yüzleşme meydana gelir" (Brown, 2006).

bitmek tükenmek bilmeyen ayrımcı bir dil var.” (Menekşe, 47, K, Üniversite)

Medyanın ayrıştırıcı söylemlerini değerlendirirken, Bourdieu’nün (2014) “bir tür ters çevrilmiş etki olarak tanımladığı Negatif Pymion Etkisi”nden bahsetmemiz gerekir. Medya, sağlamlık ve güzellik ile ilgili kodları öyle ustaca zihinlere kodlar ki farkına bile varmayız. Medya sürekli olarak engelli sporcuların trajik hikayelerine odaklanır ve sporcu kimliklerini her seferinde yok sayar. Bu söylem biçimi “öyle erken zamanlarda ortaya konur ki” engelli sporcu farkına bile varmadan ‘öteki’ olduğuna inandırılır. Aşağıda görüşmecilerden Ceyhun’un ‘öteki’nin yaratılmasında medyanın etkisine ilişkin açıklamalarına yer verilmiştir.

“Gazete sayfalarına ya da televizyonlarda bizimle ilgili olarak yapılan haberlere bir bakın... Hepsinde şöyle bir başlık: 'Hayatı acılarla ve zorluklarla geçen sporcunun inanılmaz başarısı' veya 'Trajik hayattan süper kahramanlığa' gibi başlıklar çıkar karşımıza. Sporcu kimliğimiz hep ötelenir. Bu yüzden engelliler günü veya bizi tematik olarak ele alan projeler bana hep 'öteki'¹⁵² olduğumuzu anımsatan senaryolar gibi gelir.” (Ceyhun, 35, E, Lise)

Görüşmeye katılan engelli sporcular medyanın sürekli çocukluk travmalarına vurgu yapmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Deneyimlerine aşağıda yer verilmiştir.

“Başarılı olduğu zaman gazeteler çocukluktan beridir yaşadığım travmaları deşmesin istiyorum. Engellilerle ilgili her haberde eski Türk filmlerindeki salya sümük sahnelerden bir kare var sanki. Spor kültürünün bir sonucu mu onu da bilmiyorum. Tek bildiğim çocukluğumda arkamdan bağırdıkları 'yarım', 'çolak', 'Allah'ın unuttuğu' gibi cümlelerinin değişik biçimlerinin yaşadıkça tekrar tekrar karşıma çıkması.” (Menekşe, 47, K, Üniversite)

¹⁵² “Dışlama mekanizması olarak kullanılan ötekilik, medya yayınlarında yer alan söylemler ile pekiştirilmektedir. Birey medyada gördüklerine inanma eğilimindedir. Dolayısıyla medyanın zihinlere yerleştirdiği etiketlemeleri bilinçli olarak veya bilinçsizce kabul etmekte ve bu doğrultuda davranış ve düşünce kalıpları geliştirmektedir. Medya öteki olarak adlandırdıkları kimlikleri ya yeterince temsil etmemekte ya da temsilleri olumsuz olaylarla birlikte sunarak, bireylerde bu kimliklere karşı önyargıların gelişmesine sebep olmaktadır” (Ünür, 2013).

“Medyada eğer ortada trajik bir öykü veya 'vah vah' denilecek kadar acıklı bir hikâye kurgusu varsa varız. Hikâyenin büyük bir kısmında da gerektirdiği zaman ortaya çıkan bir figür gibiyiz. Yardımcı rollerdeyiz yani. Gazete başlıklarına bir bakın. En başarılı Paralimpik sporcu bile performansından ziyade dramatik hikayesi ile medyada yer bulabiliyor. Ya da gazetelerin en önemsiz sayfalarında minicik ve okunmayacak bir kutucukta sıkışıp kalıyoruz.¹⁵³ Oysa biz de diğer Olimpik sporcular gibi spor yapıyoruz. Hepsi bu.” (Papatya, 39, K, Üniversite)

Görüşmecilerden Fırat, engelli sporculara ‘yatırım nesnesi’ olarak bakılmadığı için görmezden gelindiklerine ilişkin bir yorumda bulunmuştur.

“Medya reklam üzerinden dönüyor ve biz iyi bir reklam kaynağı değiliz. Eksik bacaklar, kör gözler, eksik kollar. Kazanç getirmeyen bizler. Bu yüzden bir beklentimiz yok. Basında yer alsak bile bazen “bu ben miyim” diye resme iki kere bakıyorum. Sanki engelli değil normal bir sporcu gibiyim. Eksik olmam yetmiyormuş gibi resmimi de eksiltmişler.¹⁵⁴” (Fırat, 28, E, Üniversite)

Görüşmecilerden Açıya, Paralimpik Alana’a girişlerinin kısıtlanması ile ilgili medya hakkındaki düşüncelerini ifade etmiştir.

“En fazla rahatsız olduğum durum bize 'yokmuşçasına' davranılması. Aslında bu durum bana garip gelmiyor çünkü günümüzün güzellik anlayışı bunu gerektiriyor. Medya da bu durumu her fırsatta körüklüyor. Kim görüntüsü çarpık çurpuk, bacakları takma veya kolları olmayan birisini televizyonda izlemek ister ki... Ağır engelli pek çok sporcunun yarışmasına bile izin verilmiyor. Sanki bir güzellik mafyası tüm spor dünyasını idare eder gibi. “Çirkinler giremez” gibi. İkinci sınıf olduğumuzun açık bir kanıtı olan bu durum aslında bana göre bir hak ihlali. Kısacası günümüzde her şey görüntüden ibaret ve bize kalan ise merhamet ve acıma duygularından öte değil.” (Açıya, 23, K, Üniversite)

Spor medyası ve özellikle gazeteler çok geniş kitleleri etkileyen bir gücü elinde bulundurmaktadır. Medyada yer alan temsiller engelli sporculara ilişkin kodların

¹⁵³ Araştırmada gazetelerde yer alan görsellerde “engelliliğin sunum biçim”leri incelendiğinde (bkz. Ek 7) tüm gazetelerde en yüksek oranı engelliliğin “gizli” bir biçimde sunulması almıştır.

¹⁵⁴ Araştırmada değerlendirilen gazetelerde yer alan görsellerin veriliş açısına bakıldığında; Posta, Hürriyet ve Fanatik gazetesinde “tüm beden” en yüksek yüzdeyi alırken; Milliyet gazetesinde ise en yüksek yüzdeyi “torso” yani bedenin üst bölgesini içeren görseller oluşturmuştur. Fotomaç gazetesinde ise “torso” ve “tüm beden” görsellerinin oranı eşit çıkmıştır (bkz. Ek 8).

oluşmasında ve algıların şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Görüşmecilerin deneyimleri bize medyanın onları alan içinde konumlandırırken olumsuz kodlar aracılığı ile ele aldığını göstermektedir. 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunlar'ı en fazla sporcu ile katıldığımız oyunlar olmasına rağmen engelli sporcular medyada kendilerine yer bulamamışlardır. Araştırmada ele alınan gazete başlıkları da bunu destekler biçimde sadece “sonuç”¹⁵⁵ üzerine odaklanmış ve Paralimpik sporcuların başarısı neredeyse bir haftaya sıkıştırılmıştır.

Teknoloji Paralimpik Alan'ı büyük ölçüde değiştiren dönüştürücü bir güçtür. Görüşmeciler teknoloji ile ilgili deneyimlerinden söz ederken özellikle protez üzerinde durmuşlardır. Engelli sporcuların görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Maraton koşmak için yurtdışına gittiğimde Güney Afrikalı ortopedik engelli koşucular ile karşılaştım. Onlardan hem etkilendim ve hem de çok şaşırdım. Genelde alt ekstremité bölgelerinde engelleri vardı. Bazılarının diz altından bazılarının diz üstünden itibaren bacakları yoktu. Fakat çok ideal protezleri ile estetik tarzda yürüyebiliyor ve koşabiliyorlardı. Kullandıkları protez teknolojisi oldukça gelişmiş ve pahalı bir teknolojiydi. Onlardan çok etkilendim. Türkiye'ye döndüğümde pek çok yerde o engelli sporculardan söz ettim. Maalesef yurtdışına kıyasla bu pahalı teknolojiye ulaşmamız neredeyse imkânsız. Bırakın sporu ayağa kalkmak için bile protez bulamayan engelliler var.” (Menderes, 60, E, Üniversite)

“Dünya teknoloji üzerine kurulu. Fakat engelli sporcular olarak teknolojiye erişim imkânımız çok kısıtlı ve hatta yok. Sanayide kendi imkanları ile protez bacak yaptırıp yarışan arkadaşlarım var. Çünkü protezlerin fiyatları göz önüne alındığında almalarının imkânı yok. Maalesef spora uygun olmayan protezler yüzünden pek çok sporcu yarış sonrasında kanlar içinde kalıyor.” (Çoruh, 22, E, Üniversite)

“Aslında biz teknolojik gereçler ile 'engellerimizi' absorbe ediyoruz. Her şeyi yapabiliriz. Siz iki bacağınız ve kollarınız ile basketbol oynarsınız. Ben ise tekerlekli sandalyem ile...” (Ural, 32, E, Lise)

“İyi ve hafif bir tekerlekli sandalye, sporcuya özel olarak hazırlanan sporcu protezleri veya engelli sporuna özgü tüm teknolojik aparatlar bir sporcu olarak sizi daha da ileriye götürür. Protezlerin fiyatları ise inanılmaz düzeyde... Kendi imkanlarınız ile bunu karşılamamız hayal...”

¹⁵⁵ Sayfa 25'te haber başlıklarına ilişkin olarak yapılan kelime bulutu (bkz. Şekil 2) analizine bakılabilir.

Spor ile ilişkili her kurumun teknoloji konusunda engelli sporculara yardım etmesi şart... Çünkü pek çok gelecek vaat eden sporcu sırf bu imkansızlıklar yüzünden sporu bırakıyor” (Menekşe, 47, K, Üniversite)

Sporun ticarileşmesi, sporcu bedenlerin bir ‘yatırım nesnesine’ dönüşmesine yol açmıştır. Protez teknolojisinin hızla büyümesi ve tekelleşmesi proteze ulaşım konusunda eşitsizliği de beraberinde getirmiştir. Engelli sporcunun buna ilişkin deneyimi aşağıda verilmiştir.

“Engelli teknolojisi belli ülkelerin elinde ve tekelleşmiş durumda. Büyük bir pazar ve savaş var aslında. Ve bu durum bana göre engelli sporu ruhuna aykırı çünkü öyle astronomik fiyatlara sporcu protezleri yapılıyor ki buna yaklaşmamız bile mümkün değil...” (Ceyhun, 35, E, Lise)

Geçmişte bedensel engellilere rehabilitasyon amacı ile başlayan Paralimpik Alan, artık elit sporcuların yarıştığı performans odaklı büyük bir organizasyona dönüşmüştür. ‘Hasta rolü’ verilen engelli sporcu günümüzde performans sporcusuna dönüşmüştür. Rehabilitasyon merkezlerinin engelli sporu üzerindeki dönüştürücü gücü engelli sporcuların alan içerisinde konumlanmalarında büyük bir değişim yaratır. Bourdieu, “en yoksun sınıflar için kayıtsız şartsız bir elenmenin” söz konusu olduğu üzerinde durmuştur. Engelli sporcular yoksun bir çevreden geldikleri için tercihlerinin de kısıtlanma eğilimi yükselecektir. Toplumsal kökenin tesiri bu anlamda tüm spor hayatı boyunca engelli sporcunun karşısına çıkar (Bourdieu ve Passerson, 2014).

Rehabilitasyon merkezleri toplumsal eşitsizliği yaratan kurumlar olarak işlev görür ve sosyal farklılıkların devam etmesini sağlayarak iktidarını sürdürür. Engelli sporcunun geçmişinden getirdiği sınırlı kültürel mirası bu alanı kullanmasını engeller. Engelli sporcuların rehabilitasyon merkezleri ile ilgili deneyimlerine aşağıda yer verilmiştir;

“Rehabilitasyon merkezlerinin engelli sporu için önemi tartışılmaz bile. Yurtdışında sırf bu merkezlerde seçilip spor hayatına başlayan ve kariyerini spor üzerine kuran bir sürü engelli sporcu var. Biz de ise durum çok vahim... Eğer üç dört kez bu merkezlere gidip yardım alabildiyseniz şanslısınız bile. Ticari kaygılar üst seviyede ve amaçlarına uygun çalışmak bir yana dursun spor temelli bir uzman bulmak bile zor.” (Aras, 41, E, Lise)

“Engellenmemiz nedeni ile eşitsizlikleri düzeltmek ve spor yapabilmemiz için her türlü tıbbi yardım ve ekipmanlardan yararlanmamız amacıyla var olmadı mı bu kurum... Ben rehabilitasyon merkezlerinin ne iş yaptığını anlayamadım... Bize yardım etmeyi bırak, kısa süreli 'sağlam' kişiler için bile yaralara merhem olamıyorlar. Maalesef bu merkezlere gittiğim sayı bir elin parmaklarını geçmez.” (Ceyhun, 35, E, Lise)

“Rehabilitasyon merkezlerine hiç yönlendirilmedim ve pek çok engelli sporcunun da gidebildiğini düşünmüyorum. Engelli sporu için büyük önemi var. Fakat amaçlarından çok uzaktalar ve ticari kurumlara dönüşmüş durumdadır.” (Fırat, 28, E, Üniversite)

Araştırmaya katılan engelli sporculardan Ural, performans sporcusu olarak görülmedikleri için bu merkezlere yönlendirilme şanslarının da kalmadığı üzerine bir vurgu yapmıştır.

“Benim için sadece soğuk bir binadan ibaret... Paran yoksa bu merkezlere ulaşma şansın da yok zaten. Bir iki kere gitmek de çözüm değil. Bu merkezler özellikle de spor yapıyorsan hayatının en önemli parçası olmalı... Fakat bizi performans sporcusu olarak görmüyorlar ki bize hizmet etsinler.” (Ural, 32, E, Lise)

Katılımcılar rehabilitasyon merkezlerine erişebilme konusundaki dezavantajlı konumlarını devlet politikası bağlamında ifade etmişlerdir.

“En rahatsız olduğum durum sömürü malzemesi olarak kullanılmamız. Haklarımızı savunmak amacıyla üye olduğumuz engelli dernekleri bile ticari kaygı ile harekete geçiyor. Devlet politikası engelli haklarını çoğu zaman görmezden geliyor. Seyahat engelimiz yüzünden çoğu yapmak istediğimiz şeyleri yapamıyoruz. Bırakın sporu insanca bir yaşam için düzenli olarak gitmemiz gereken rehabilitasyon merkezlerine bile gitmek mümkün değil. Spor yapabilenler şanslı gruptan yani...” (Tuna, 57, E, Üniversite)

Paralimpik Oyunlar geçmişten günümüze büyük bir değişim yaşamıştır. Engelli sporcuların rehabilitasyonuna destek amacıyla tasarlanan Paralimpik Oyunlar, günümüzde yüksek performansa doğru evrimleşmiştir. Olimpik Komite’nin Paralimpik Oyunlar ve engelli sporcular üzerinde hep bir etkisi ve gücü olmuştur. Olimpik Komite sınıfsal eşitsizlikleri alan içerisinde sürekli yeniden üretir. “Fırsat eşitliği” söylemi ile hareket etmesi bunu değiştirmez. Olimpik sporcuların kültürel mirasları ile Paralimpik

sporcuların kültürel mirasları her zaman farklı olur. Engelli sporcuların Paralimpik Oyunlar ile ilgili yaşadıkları deneyimlere aşağıda yer verilmiştir;

Görüşmeye katılan engelli sporcular Paralimpik Oyunlar ile ilgili bilgilendirme düzeyinin çok az olduğunu ifade etmişlerdir.

“Paralimpik sporcuyum dediğim zaman 'o ne' diyen çok fazla kişi var. Bilgilendirme düzeyi çok düşük. Paralimpik kelimesinin anlamının bile bilinmediğini düşünüyorum. Dört yılda bir hatırlanıyoruz zaten. Televizyonlarda maalesef yer alamıyoruz. Popüler olmak için popüler medyada yer almak gerek değil mi?” (Açelya, 23, K, Üniversite)

“Paralimpik Oyunlar sayesinde ülkeni gururlandırmak için eline bir şans geçiyor. Ülkeni en iyi biçimde temsil edebilmek ve başarılamayanı başarmak her sporcunun hayalidir. Bu oyunlar evinden çıkma şansı bile olmayan pek çok sporcuyu motive ediyor. Fakat yine de amacından çok uzak. Ülkemizde tüm yarışmalar verilmiyor ve reklam sıfır. Kimsenin haberi bile olmuyor Paralimpik Oyunlar'dan” (Tunca, 39, E, Üniversite)

“Toplumumuzda kalıplaşmış bir şekilde bazı sporlar ön planda. Engelli sporları ve Paralimpik Oyunlar adeta yok. Medyanın bakış açısı da çok önemli¹⁵⁶. Fakat medya toplumsal duyarlılığı arttırmak isterken kurguladığı merhamet duygusu üzerinden bizi etiketlemeyi bırakmalı. Devlet desteği ve ödeneği arttırılmalı, bu sporu yapabilecekler sürekli olarak ülke genelinde taranmalı ve her türlü ihtiyacı karşılanmalı. Bu da ancak topluma engelli sporunu anlatmak ile olur.” (Manolya, 36, K, Üniversite)

Paralimpik Oyunlar'ın engelli sporcular için büyük bir dönüşüm aracı olması beklenirken çoğu zaman Olimpik Oyunlar'ın gölgesinde kalır. Engelli sporcular

¹⁵⁶ Medyada verilen mesajları engelliler açısından değerlendirildiğinde eski çağlardan beri süregelen yanlış, önyargılı ve ayrımcılık içeren mesajların verilmeye devam ettiği görülmektedir. Engelliler ya “yok” sayılmakta ya da çok sınırlı bir biçimde (amacı reyting olan medyanın engelli haberlerine yer vermemesi) ele alınmaktadır. Medyanın engellilere yönelik olarak uyguladığı diğer bir sorunlu durum ise engellileri sürekli olarak olumsuzlukların bir konusu halinde sunmak. Verilen mesajlarda hep bir ayrımcılık söz konusudur. Örneğin; “iş verdik daha ne istiyorsun?” ya da “sizi adam yerine biz koyduk” diyen siyasetçilerin ifadelerinde olduğu gibi. Medyanın engelliler hakkındaki önyargılı bakış açısını pekiştiren diğer bir tutumu ise engellilerin sıradan davranışlarının abartılması ve onlara olağanüstü güçler yüklenmesidir. Örneğin; “tekerlekli sandalye kullanıyor ama basketbol oynuyor” ya da “görmüyorlar ama evlenmişler hem de dünyalar güzeli bir kızları olmuş” ifadelerinde olduğu gibi. Medya engellileri toplumda görünür kılan, örgütlenmesine yardımcı olan ve toplumsal yaşama katılımını sağlayan en önemli mecradır (Özen, 2018).

Paralimpik Oyunlar'ın engelli sporcular için ne ifade ettiğine ilişkin düşüncelerini aşağıda ifade etmişlerdir.

“Paralimpik Oyunlar bizi görünür kılan en önemli platform. Bana göre en önemli amacı engelli haklarının da olduğunu tüm dünyaya göstermesi. Dört yılda bir de olsa 'bu hayatta biz de varız ve normaliz' dediğimiz bir zaman dilimi.” (Fırat, 28, E, Üniversite)

“Sosyal sorumluluk projesi olarak görüldüğümüz ve üstelik aldığımız madalyaların da hak edilmemiş olduğunu düşünen pek çok kişi ile savaştığımız bir organizasyon.” (Ulubat, 25, E, Lise)

Katılımcılardan Papatya, Türkiye Milli Paralimpik Komitesi ile ilgili düşüncelerini aşağıda ifade etmiştir.

“Türkiye Paralimpik Komitesi'nin yurtdışındaki çalışmaları takip etmesi ve bilimsel anlamda çalışması çok önemli. Bu konuda çalışma yapanlar ülkemizde çok az. Ben protezim konusunda Türkiye Paralimpik Komitesi'nden yardım istesem de iki üç yazışma sonunda işin ucunu bıraktım. Yoruldum galiba... Bizim evde oturmamız galiba en iyisi onlar için. Dert yok masraf yok.” (Papatya, 39, K, Üniversite)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. SONUÇ

Araştırmada, Paralimpik Alan'ın temelini oluşturan ve sürekli olarak yeniden üretilen ilişkisel süreçler ele alınmıştır. Bourdieu'nün kavramsal araçları, Paralimpik Alan içerisinde oluşturulan sosyal düzenlemelerin, alanlar arası ilişkilerin ve deneyimlerin incelenmesi için önemli bir çerçeve sağlamıştır. Bu doğrultuda engelli sporcuların deneyimleri Bourdieu'nün habitus, sermaye ve alan kavramları bağlamında incelenerek Paralimpik Alan'a ilişkin bir yorum elde edilmiştir. Araştırmada görüşmeye katılanların engelli bir sporcu olarak yaşadıkları ayrımcılık deneyimleri, habituslarının spor yolu ile nasıl yeniden biçimlendiği, sahip oldukları çoklu sermaye biçimlerinin birbirleriyle olan etkileşimi ve engelli sporcuların Paralimpik Alan içerisindeki mücadeleleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları üç bölüm halinde ortaya konmuş ve son kısımda ise araştırma sonuçlarına ilişkin önerilere yer verilmiştir.

‘Engelli sporcu olmak’ başlığı altında engelli sporcuların deneyimlerine ilişkin sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Araştırmaya katılan engelli sporcular performans sporcusu olmalarına rağmen trajik öyküleri yüzünden sporcu kimliklerinin göz ardı edilmesinden dolayı duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Engellilik durumu söz konusu olduğunda yaptıkları sporun görmezden gelinerek kişisel bir trajedi veya kahramanlık öyküsü gibi ele alınmalarının büyük bir ayrımcılık olduğunu belirtmişlerdir. Engelli sporcular sınıflandırma sistemindeki uygulamaların da adil ve eşitlikçi olmadığı üzerinde durmuşlardır. Olimpik Komite'nin her ne kadar fırsat eşitliğinden bahsetse de eylemlerinin aynı doğrultuda olmadığını ve yarışmalarda sınıflandırma sistemindeki eşitsizlikler yüzünden haksızlığa uğradıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmada dikkate değer başka bir sonuç, engelli sporcuların kendilerini ‘üvey evlat’ gibi hissettiklerini ve ayrımcı davranışlara maruz kaldıklarını belirtmeleri olmuştur. Paralimpik Oyunların Olimpik Oyunlardan sonra yapılması, televizyonlarda yer alma ve reklam sürelerinin düşüklüğü, sponsorların ve gelirlerin Olimpiyat

Oyunlarına kıyasla çok az olmasının kendilerini “üvey evlat” gibi hissetmelerine yol açtığından bahsetmişlerdir.

Engelli bir sporcu olarak yarışma alanlarında pek çok ayrımcı uygulamalara maruz kaldıkları da araştırmadan çıkan diğer önemli bir sonuçtur. Yarışmada engelli kategorisi açılmadığı için pek çok yarışta gidemediklerini veya yarışmalar bile engel ve sınıflandırılma durumlarına bakılmadan tüm engellileri “tek bir kürsüye” toplama anlayışının engelli sporuna büyük zararlar verdiğini belirtmişlerdir.

Görüşmeye katılan engelli sporcular hak ihlali yaşayan pek çok engellinin git gide daha çok çevrelerinden yalıtılmış bir biçimde yaşamaya zorlandığını ve yalnızlaştığını belirterek; bu durumun sınırlı olan hareket alanlarını daha da kısıtladığını ifade etmişlerdir. Engelli sporcular büyük zorluklarla yarışma alanlarına gittikleri halde engelliler için kategori açılmadığı için evlerine geri dönmek zorunda bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Pek çok sporcunun hâlâ kendi yaptığı spor ile ilişkili engelli kategorisinin açılmasını beklediğini söylemişlerdir. Araştırmada 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları’nın yapıldığı zaman aralıklarında gazetelerde yer alan görsellere ilişkin değerlendirmeler de bu sonuçları destekler yöndedir. Gazetelerde yer alan görselleri “engellilik türü” açısından değerlendirdiğimizde tüm gazetelerde en yüksek yüzdeyi “bedensel engelli” sporcular oluşturmuştur. Bu durum farklı kategorilerdeki engelli sporcuların yarışamama nedenlerini önemli ölçüde açıklamaktadır.

Engelli sporcular antrenman alanlarına ulaşmakta büyük problemler yaşadıklarını ve toplumsal alanların adeta onları ‘görünmez kılmak’ ve ‘yok saymak’ için düzenlendiğini belirtmişlerdir. Engelli sporcular kent mekanlarının, bina düzenlemelerinin ve mimari uygulamaların engelli kişileri dışladığını ve asıl engellerin yollar, köprüler, toplu taşıma araçları ve spor alanları olduğunu ifade etmişlerdir. Sokağa çıktıklarında veya antrenman yapacakları alanlara ulaşmaya çalıştıklarında “eve dönebilecek miyim” kaygısı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Tekerlekli sandalyeleri parkeleri çiziyor diye antrenmana alınmadıkları zamanların olduğunu söylemeleri araştırmadan elde edilen diğer önemli bir sonuçtur. Engelli sporcular engelli

rampalarının işlevsel olmadığını ve göstermelik olarak yapıldıkları için çoğu zaman spor merkezlerine ulaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Spor yapacakları alanlara gidebilmek için kullanmak zorunda kaldıkları toplu taşıma araçlarının sürücülerinin de onları durakta görmelerine rağmen görmezden geldiklerini veya alsalar bile araç içerisinde surat asıp homurdanmalarının bir hak ihlali olduğundan bahsetmişlerdir. Engelli sporcular ya “sağlam” olmadıkları için onlara dayatılan “evde oturma” seçeneğini kabul edeceklerini ya da bu bubi tuzaklarını (bozuk yollar, yüksek kaldırımlar, rampası olmayan merdivenler, kullanamadıkları alt-üst geçitler, kadın-erkek ayrımı olmayan engelli tuvaletleri) bir şekilde aşmak zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrımcılığın fiziksel düzenlemelerde ve kent mimarisinde kendisini apaçık ortaya koyduğunu ve “sağlamların” dünyasında git gide dışlandıklarını vurgulamışlardır. Engelli sporcular spor alanlarının da adeta engellileri “sağlam” sporculardan ayırmak için düzenlendiğini ve sakatların böylece göz önünden uzaklaştırıldıkları üzerinde durmuşlardır.

Görüşmeye katılan engelli sporcular sporda bedene ilişkin kodların “sağlam” olmak üzerine kurulduğunu ifade etmişlerdir. Verili sosyal düzene tehdit oluşturdukları için “sakat” bedenlerin kademeli olarak sistem dışına itildiğine dikkat çekmişlerdir. 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları’nın yapıldığı zaman aralıklarında gazetelerde yer alan görsellere ilişkin değerlendirmeler de bu sonuçları desteklemektedir. Gazetelerde yer alan görsellerin türlerine baktığımızda bir gazete hariç tüm gazetelerde en yüksek yüzdeyi “spor kıyafetli” olan engelli sporcuların görselleri oluşturmuştur. “Oyun alanı içerisinde” veya “hareket halinde” oldukları görseller gazetelerde daha az yer bulmuştur. Bu durum engellilerin sporcu kimliklerinin görmezden gelindiğine ilişkin önemli bir veri sağlamaktadır. Engelli sporcuların medyada yer alırken sakatlıkları gizlenerek sadece “torso” yani bedenlerinin üst bölgesine ilişkin görsellerin kullanılması da sağlamlılığa yönelik dayatmaların bir göstergesidir. Engelli sporcular çoğu zaman bir kâğıt gibi kesilip yapıştırıldıklarını; sakat halleri ile görünmeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan engelli sporcular spor yapabilmeyi sürdürebilme konusunda ve sponsor bulma arayışlarında büyük sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sponsorların kim kazandırırsa onun peşinde olduğunu ve sakatların bu gruptan sayılmadığını dile getirmişlerdir. Çoğu zaman borç alarak veya banka kredisi çekerek spor hayatlarına devam etmeye çalıştıklarını; fakat elit düzeyde spor yapabilmek için bunların geçici çözümler oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Engelli sporcunun sponsor bulamadığı için yaşadığı 'yokluk' hissi araştırmadan elde edilen diğer önemli bir sonuçtur. Engelli sporcular sadaka veya merhamet istemediklerini her 'normal' sporcu gibi hak ettikleri muameleyi görmek istediklerini belirtmişlerdir. Engelli sporcuların kendilerine 'sanki yaşamıyormuşçasına' davranıldığını ifade etmeleri engellilerin yok sayıldığına ilişkin oldukça çarpıcı bir sonuçtur.

Görüşmeye katılan engelli sporcular inanç alandaki güç ve çıkar çatışmalarının kendilerini değersiz hissetmelerine yol açtığı üzerinde durmuşlardır. Engelli sporcular "sakat olman senin kaderin" veya "buna boyun eğ" inancının engellilerin spor ile tanışmasında büyük bir sorun teşkil ettiğini ifade etmişlerdir. Spor alanlarına sağ salim ulaşmak bir kenara pek çok engelli sporcunun gerekli fiziksel düzenlemeler yapılmadığı için ibadethanelere bile gitmekte zorlandıklarını söylemişlerdir. Çeşitli hurafe ve batıl inançlar yüzünden özellikle hamile kadınların onları görünce 'vebalı' görmüş gibi kaçıp gitmelerinin ise oldukça zorlayıcı bir süreç olduğu üzerinde durmuşlardır. Engelli sporcular çocukken "büyük bir günah işlemiş olmalıyım ki sakatım" diye düşündüklerini ve aslında bu durumun onlara dayatılan bir hayatı yaşadıklarının bir göstergesi olduğunu ifade etmişlerdir. Ailelerinin de bu hastalıklı düşünceyi sürekli pekiştirdiğini ve "sözde" gınahtan onları arındırmak için yatır yatır dolaştırıp nefesi güçlü hocalara okuttuklarını belirtmişlerdir. Dini mekanizmalar engelli sporcuların bedenlerini itatkar ve uysal kılmak amacıyla büyük bir sembolik güç olarak işlev görmüştür.

Engelli kadın sporcular hem kadın hem de engelli olmaları yüzünden çifte dezavantaj yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeye katılan engelli kadın sporcular engelleri nedeni ile "cinsiyetsiz" olarak damgalandıklarını ve ne yaparlarsa yapsınlar onlara "çocuk" gibi davranıldığını belirtmişlerdir. Kadınlar sakat bedenlerinin yükünü

daha ağır taşırlar. Sakat olmak kadınlığı da alıp götürür. Eril habitus cinsiyetçi uygulamalarını her yerde gösterir. Hem sakat hem de kadın olmak eril kuralların işletildiği spor dünyasında dışarda kalmak için yeter de artar. Eril habitusun üstünlüğü daha küçük yaştan itibaren aile, sosyal çevre, eğitim ve iş hayatı boyunca dişil habitusa ince ince işlenir. Engelli kadın sporcular ‘kadının sakatı bile zorken’ spor yapabilmelerinin neredeyse bir mucize olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmada 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları’nın yapıldığı zaman aralıklarında gazetelerde yer alan görsellere ilişkin değerlendirmeler de bu sonuçları destekler yöndedir. Tek bir gazete haricinde tüm görsellerde erkek sporcuların yüzdesi daha yüksektir. Çifte dezavantaj yaşayan engelli kadın sporcular, görsel anlamda da medyanın ilgisini çekememişlerdir.

Engelli sporcuların habituslarının biçimlenmesine ilişkin sonuçları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

Araştırmaya katılan engelli sporcular engelleri nedeni ile çocukluktan itibaren zor zamanlar geçirdiklerini ve bu nedenle uzun yıllar güvenli alanlarından dışarıya adım atamadıklarından bahsetmişlerdir. Çocukluk döneminde engellendikleri ve kısıtlandıkları bir çevrede büyüdüğü için ‘öteki’ gibi hissettiklerini ve ‘yok’ sayıldıkları üzerinde durmuşlardır. Her fırsatta engelli olduklarının yüzlerine vurulduğunu ifade etmeleri ise engelliliğe ilişkin olumsuz kodların nasıl erken yaşlarda bedene kazındığını göstermektedir. Habituları içinde yaşadıkları kültürün bir sermayesi olarak şekillenmiştir. Engelli sporcular çocukluktan bu yana kulaklarına her fırsatta fısıldanan “günahlarının cezasını çekiyorsun” veya “yarım olmanın mutlaka bir sebebi var” gibi söylemler yüzünden onlara dayatılan hayatı yaşamak zorunda bırakıldıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin deneyimleri bize toplumsal tahakkümün beden üzerinden kolayca işletildiğini ortaya koymuştur. Engelli sporcuların deneyimlerinden yola çıkarak egemen kesimin kendinden olmayanları bir sıkı düzen altın almak için bedeni konumlandığı görülmektedir. Egemen habitusun kendi pratiklerini engelli sporculara dayattığı görülmektedir. “Egemen habitus onlara ne olmaları gerektiğini söylüyorsa” engelli sporcular ona dönüşmüştür. Çünkü habitus yaşadığımız kültürdür, yaşadıkça öğrendiklerimizdir, yaşadıkça biriktirdiklerimizdir ve toplumda nerede

durmamız gerektiğidir. Toplumdaki hâkim mekanizma kendine benzeyenleri etrafına toplayıp benzemeyenleri ise sistem dışına itmek şeklinde çalışır. Engelli sporcular bu homojen gruba uymadıkları ilk işaretlenen ve elenen olurlar. İşaretleri sakatlıklarıdır. Farklı oldukları sürekli hatırlatılan engelli sporcu dışlama mekanizmalarının da devreye girmesiyle nerede durması gerektiğini öğrenir. Spor bu uzamın dışındadır.

Araştırmadan elde edilen başka bir sonuç, katılımcıların engellerine ilişkin kültürel dayatmaların bir sonucu olarak agoralarında kapatılmaya mahkûm edilmeleri olmuştur. Çalışmaya katılanlar ailelerinin engelleri yüzünden onları toplumdan saklamaya çalıştıklarını ve sürekli gizlendikleri için bulaşıcı bir hastalıkları olduğunu düşündüklerini veya “lanetliymiş” gibi hissettiklerini belirtmişlerdir. Engelli sporcular bu ‘kapatılma hali’ yüzünden spora çok geç yaşlarda başladıklarını ifade etmişlerdir. Hâkim iktidarların hoşla gitmeyi veya vitrin görüntüsünü bozanları göz önünden uzaklaştırılma pratiği bu kez engelli bedenler üzerinden işletilmiştir. Engelli bedenini kontrol altında tutmanın en etkili yolunun ona “hasta” rolü biçmek olduğu düşüncesinin hala devam ettiği görülmektedir.

Habitus engelli sporcuların sosyalleşme aşamalarında öğrenilir. Bu içselleştirilmiş sosyal bilgi daha sonra engelli sporcuların eğilimlerini; insanlar ve sosyal alanlar ile etkileşime girme biçimlerini ve beklentilerini şekillendirir. Habitus bir bakıma engelli sporcunun toplumsal uzamdaki yerini belirler. Görüşmeye katılan engelli sporcular kısıtlı sosyal çevrelerinin spora başladıktan sonra genişlediğini ve güvenli alanlarından çıktıklarını belirtmişlerdir. Spor yaparken ‘sakatlığın bir önemi kalmadığı’ araştırmadan elde edilen önemli bir veridir. Spor sayesinde “öteki” olmaktan kurtulduklarını; acı ve merhametin yerini saygı ve hayranlığın aldığını ifade etmişlerdir. Habitusları spor sayesinde yeniden şekillenmiş; çocukken alay edilen, dışlanan, lanetliymiş gibi uzak durulan çocuk gitmiş ve yerini “sporcu” kimliği ile özgürleşen bir beden almıştır. Yıllardır kendilerini “yük” gibi hisseden engelli sporcuların spor sayesinde esaretten kurtulduklarını belirtmeleri sporun habitusu yeniden şekillendirme gücünü göstermesi bakımından önemlidir. Engelli sporcuların ‘dünyada sadece kendilerinin sakat olduğuna ilişkin’ inançlarının spora başladıktan sonra değiştiğini ifade etmeleri habitusun değişebilme özelliğini ortaya koyması açısından önem taşır.

Araştırmaya katılan engelli sporcuların deneyimlerinden elde edilen sonuçlar; engelli sporcunun bedeninin ait olduğu kültürel mirası yansıttığını göstermiştir. Habitus engelli bir sporcu için zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olan bir yetiden çok eşitsizliklerin bir yaratıcısı olmuştur. Hâkim habitus kültürel kodlarını engelli sporcuya dayatarak beden üzerinden iktidarını sürdürmüştür.

Engelli sporcuların alana giriş hakkı elde edebilmelerinde çok önemli bir kriter olan çoklu sermaye biçimlerine ilişkin sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Araştırmaya katılan engelli sporcular engelli olmalarından dolayı eğitim hayatları boyunca ayrımcılık yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Okuldaki fiziksel düzenlemelerin engelliler için düzenlenmemiş olmasından dolayı büyük zorluklarla okula gidebildiklerini ve tüm eğitim hayatları boyunca “öteki” olarak konumlandırıldıkları ifade etmişlerdir. Engelli sporcular gittikleri okullarda istenmediklerini, hastalıkları varmışçasına çoğu zaman ellerinin bile sıkılmadığını hatta ‘yok’ sayıldıklarını dile getirilmiştir. Okul kantinlerinin genellikle engelliler düşünülmeden en alt kata yapılması yüzünden engelli sporcunun oraya inemediğini ve çoğu zaman aç kaldığını belirtmesi araştırmadan çıkan oldukça çarpıcı bir sonuçtur. Bu durum sınıfsal ve elemeci sistemin engelli beden üzerinden işletildiğinin bir göstergesi gibidir. Çocukken kendi hapisanesine kapatılan sakat çocuk büyüdükçe görünmez parmaklıklar ardına kapatılır. Yaşadığı her yer sağlamlar için düzenlenmiştir. İçine giremediği binalar, yürüyemediği sokaklar, çıkamadığı kaldırımlar, ulaşamadığı spor alanları kendi sakatını yaratır. Tasarlanmış fakat hiç inşa edilmemiş Panaoptikon, engelli sporcular için işletilmiş olur. Sporun seçkin üyeleri görünmeyen çizgilerle engelli sporcuları hep dışarda tutar. Bizdensin der ama ayırır. Sağlamlığa ilişkin ön kabuller hayatın her aşamasında engelli sporcular için ayrımcılığa dönüşür. Engelli sporcunun etiketi farklıdır. Verili düzene tehdit oluşturmasın diye de hemen kenara ayrılır.

Engelli sporcular eğitim hayatlarında yaşadıkları ayrımcılığın benzerlerini çalışma hayatlarında da yaşadıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeye katılan engelli sporcular çok iyi okullardan mezun olmalarına rağmen mezun oldukları alandan

tamamen farklı ve daha alt pozisyonlarda çalıştırıldıklarını belirtmişlerdir. Masa başında ve göstermelik bir biçimde çalıştırıldıklarını ifade eden katılımcılar “uydurma” işlerde ve uygun pozisyonlarda yer almadıkları için yeterli iş deneyimi de kazanamadıkları üzerinde durmuşlardır. Sadece belirli türden işlere istihdam edilerek sosyal etkileşimden uzak tutulduklarını belirten engelli sporcular vasıfsız işçiyi kendi kendine yaratan bir uygulamanın kendi üzerlerinde işletildiğini söylememişlerdir. Engelli sporcular ayrıca iş yaşamında statü olarak hiçbir yükselme şanslarının olmadığına da vurgu yapmışlardır. Geçmişlerinden getirdikleri sakatlık mirası her seferinde yollarını kapatır. Fırsat eşitliği söylemleri kulaklarına fısıldansa engelli sporcu hep öteki olur.

Görüşmeye katılan engelli sporcular sponsorluk kurumunun sadece “sağlam” sporcular için işletildiğini ve engelli bir sporcu olarak büyük mücadeleler verdiklerini belirtmişlerdir. Görüşmelerden elde edilen sonuçlar engelli sporcuların beden sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştürme mücadelelerinin oldukça zor olduğunu göstermiştir. Her alanda olduğu gibi spor dünyasında da ayrımcılık engelli sporcu için büyük bir sorun oluşturmuştur. Spor anlamında bir kariyer sahibi olmak ekonomik anlamda da bir güce yol açacağından “spor” sakat bedenler için büyük bir dönüşüm aracı olabilecek iken; engelli sporcuların bu dönüşümün bir parçası olamadıkları gözlenmiştir. Engelli sporcuların ekonomik sermayelerine ilişkin sonuçlarına baktığımızda; sporcu olmalarının onlara ekonomik anlamda herhangi bir katkı sağlamadığı ve hatta parasal anlamda daha da kötü bir konuma düştükleri görülmüştür. Görüşmeye katılan engelli sporcular maddi kazanç sağlamayı bir kenara bıraktıklarını spor yapabildiklerine ve hatta evden çıkıp sağ salim spor alanlarına ulaşabilmeyi bir kazanç olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. “Sağlam” sporcuların yaralandıkları pek çok kurumsal olanaktan da yararlanamadıkları üzerinde durmuşlardır. Kısıtlı olan sosyal ilişkilerine “sakat” olmaları da eklenince hiçbir kurumun spor yapmaları için onlara destek veya sponsorluk yardımı yapmadığını belirtmişlerdir. Geçmişten sakat olmaları yüzünden beraberlerinde getirdikleri yoksunluk spor hayatlarında da karşılırlarına çıkmıştır. Engelli sporcular spor anlamında da kendilerine “dayatılan” hayatı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Spor sınıfsal olduğunu her alanda gösterirmiş ve eşitsizlik engelli sporcular için tekrar tekrar üretmiştir.

Engelli sporcuların alan içindeki mücadeleleri pek çok değişken tarafından kontrol edilmektedir. Görüşmeye katılan engelli sporcuların medya, teknoloji, rehabilitasyon ve Paralimpik Oyunlar ile ilgili deneyimlerine aşağıda yer verilmiştir.

Engelli sporcular medyada görünür olmadıkları için ne sponsor ne de destek bulabildiklerini ifade etmişlerdir. Sakat sporcunun hiçbir matematiksel formüle uymaması ve bedenin her alanda büyük bir endüstri ve gelir kaynağı olması bunda etkindir. Engelli sporcular neredeyse bir güzellik mafyasının spor dünyasını ele geçirdiği üzerinde durmuşlardır. Medya patronlarının çarpık çurpuk, bacakları takma, kör veya çolak kimseleri spor yaparken televizyon ekranlarında göstermek istemediklerini ifade etmişlerdir. Engelli bedenler medya tarafından tıbbi açıdan kusurlu ve hasarlı olarak değerlendirilmektedir. Görüşmeye katılanlar engelli sporcular ile ilgili yapılan haberlerinde sporcunun engelli bile olduğunu anlamamanın imkânsız olduğuna dikkat çekmişlerdir. Engelli sporcular izleyenlerde bir rahatsızlık vereceği endişesi ile çoğu zaman gizlenir. 2012 Londra ve 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın yapıldığı zaman aralıklarında gazetelerde yer alan görsellere ilişkin değerlendirmeler de sonuçları destekler yöndedir. Gazetelerdeki tüm görsellerde en yüksek yüzde oranını engelliliğin “gizli” bir biçimde sunulması yer almıştır. Görsellerde engelli sporcunun engelliliği adeta gizlenmiştir.

Görüşmeye katılan engelli sporcular doğüstü olmadıklarını ve medyada yer alan “süper insan” etiketlemelerinin veya trajik öykülerin ucuz bir pazarlama stratejisi olduğunu vurgulamışlardır. Medyanın sporcu kimliklerini bir kenara itip ‘engelleri deviren bir dram oyuncusu’ gibi sunulmalarından duydukları rahatsızlığı ifade etmişlerdir. Engelli sporcular kendilerine biçilen “kurban” rolünden sıkıldıklarını ve medyanın sürekli olarak negatif kodlarla engelli sporculara ilişkin algıyı değiştirdiğini vurgulamışlardır. Engelli sporcular haber olabilmeleri için ya “kurban” rolünde ya da “süper kahraman” rolünde olmaları gerektiğini sporcu kimliklerinin ise hep ötelendiğini belirtmişlerdir.

Engelli sporcular olimpiik sporculara kıyasla neredeyse gazete ve televizyonlarda yer alamadıklarını belirtmişlerdir. Engelliler ile ilgili spor haberleri ya

görmezden gelmekte ya da minik puntolarla vermektedir. Sportif performans söz konusu olduğunda ise engelli sporcuların performanslarının genellikle önemsizleştirildiği ve küçümsendiği gözlenmektedir. Özellikle gazeteler engelli sporunu sadece sonuç odaklı ele alır. Eğer yarışmanın sonucu olumlu bitmiş ise kısaca medyada yer alırlar. Paralimpik Oyunlar'da madalya alması bile bu durumu değiştirmez. Engelli sporcular küçük karelere sıkışıp kaldıklarını vurgulamışlardır. Araştırmada Paralimpik Oyunlar'a ilişkin gazetelerde yer alan haber başlıklarında hangi kelimelerin daha sık kullandıklarını bulabilmek amacıyla yapılan kelime sıklığı analizi sonuçları da görüşmelerden elde edilen sonuçları destekler yönündedir. 2012 Londra Paralimpik Oyunları'nda gazetelerdeki haber başlıklarında en çok tekrarlanan kelimeler sıklık sırasına göre; “*Paralimpik*”, “*madalya*”, “*gümüş*”, “*destek*”, “*engelli*” ve “*mucize*” olurken; 2016 Rio Paralimpik Oyunları'nda ise en çok sıklığa sahip olan kelimeler sırasıyla; “*altın*”, “*madalya*”, “*cesur*”, “*bronz*”, “*olimpiyat*” ve “*zafer*” olmuştur. Bu sonuç bize engelli sporu ve sporcuları için çok büyük önem taşıyan Paralimpik Oyunlar'ın bile sonuç odaklı ve engelli sporcuları görmezden gelen tutumu benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Paralimpik Alan'ı büyük ölçüde değiştiren dönüştürücü bir güçlerden bir tanesi teknolojidir. Görüşmeye katılan engelli sporcular teknoloji ve teknolojik araçların engelli sporu için oldukça önemli olduğu üzerinde durmuşlardır. Spor alanlarına fiziksel yetersizlikler yüzünden ulaşamadıkları için antrenman yapabilmek için evde birtakım teknolojik araç ve gereçlere sahip olmalarının performansları için elzem olduğunu; fakat mali destekleri olmadığı için bırakın teknolojiyi takip etmeyi yarışlara gidecek parayı bile çoğu kez bulamadıklarını belirtmişlerdir. Dünyada engelli sporunun geldiği nokta siber teknoloji iken; Türkiye'de elit düzeydeki pek çok sporcunun bile yaptıkları spora uygun protezlerinin olmadığını vurgulamışlardır. Performanslarından sonra uygunsuz protezleri yüzünden “kanlar içinde kalan” engelli sporcular örneğini vermeleri araştırmadan elde edilen diğer önemli bir sonuçtur. Teknolojik gereçler ile sadece engellerini absorbe ettiklerini ve bir sporcu olarak her şeyi yapabildiklerini ifade etmişlerdir. Engelli sporunda robotlaşma başlarken Türkiye'nin hâlâ emekleme döneminde olduğunu belirtmeleri oldukça çarpıcıdır. Teknolojinin engelli sporculara getirdiği en önemli kazanımlardan bir tanesi ‘görünür’

olmalarını sağlaması ve sosyal ağlar sayesinde ilişkilerini sürdürebilmesidir.

Engelli sporcular için rehabilitasyon merkezleri toplumsal eşitsizliği yaratan kurumlar olarak işlev görmektedir. Engelli sporcular toplumsal hayata katılım ve sportif performansları açısından olmazsa olmazları olan rehabilitasyon merkezlerinin sadece görünürde var olduklarını ifade etmişlerdir. Parasal kaygılar yüzünden bu merkezlere ulaşmalarının neredeyse imkânsız olduğunu vurgulamışlardır. Rehabilitasyon merkezlerine şanslılar ise ulaşım sorununu çözebilir veya randevu alabilirlerse bir veya iki kez gidebildiklerini söylemişlerdir. Engelli sporcuların rehabilitasyon merkezleri bilimsellikten uzak ve ticari kurumlara dönüştüklerini ve yurtdışındaki örneklerle karşılaştırıldığında hizmet, kadro ve ekipman açısından çok yetersiz olduklarını belirtmeleri dikkate değer başka bir sonuçtur. Rehabilitasyon merkezleri tıpkı diğer toplumsal kurumlar gibi sınıfsal farklılıkları sürekli yeniden üretmektedirler. Engelli sporcular engellilerle ilişkili dernek veya kuruluşların ise genellikle engellileri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Engellilerle bağlantılı her kuruluşu ‘sakatı daha da sakat yapan’ ve amaçlarından çok uzak kuruluşlar olarak değerlendirmişlerdir. “Sadaka nesnesi olarak yeniden üretilmelerini” ve “piyasaya sunulmalarını” engelli sporcuları en çok rahatsız eden konuların başında geldiğini ifade etmişlerdir. Devlet politikalarının ve siyasilerin tutumlarının da bunda doğrudan etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Görüşmeye katılan engelli sporcular Paralimpik Oyunlar’ın kendilerini ‘görünür’ kılmada oldukça önemli bir etkisinin olduğu üzerinde durmuşlardır. Paralimpik Oyunlar engelli sporcular için büyük bir değişim aracı olabilecek iken; sınıfsal farklılıkları devam ettiren bir sistem halinde işlemektedir. Engelli sporcular Paralimpik Oyunlar ile ilgili yaşadıkları deneyimlerde kendilerini ‘öteki’ veya ‘üvey evlat’ gibi hissettiklerini vurgulamışlardır. Engelli sporcuların kendilerini dışlanmış gibi hissetmelerinde; Olimpik Komite’nin Paralimpik Oyunlar üzerindeki etkisi ve güce dönük uygulamaları oldukça etkilidir. “İlişkilerin sermayesi” olarak tanımlanan sosyal sermayenin eşitliği tartışıldığında ise aslan payını hep Olimpik Oyunlar alır. Paralimpik Oyunlar, Olimpik Oyunları’nın görkemli kapanış töreni sonrası başlar. Paralimpik sporcular ile Olimpiyat sporcular aynı yarışma alanlarını kullansalar bile bunu Olimpiyat Oyunları’ı tamamlandıktan sonra gerçekleştirirler. Olimpik Komite Paralimpik Oyunlar ile ilişkili

eşitlik söylemini her fırsatta dile getirse de eylemleriyle aslında buna inanmadığını kanıtlar. Paralimpik Oyunlar'da sınıflandırma sistemlerinin eşitlikçi ve adil olarak düzenlenmemesi, uygulama tartışmalarının sürekli gündemde olması, Paralimpik Oyunlar'da verilen madalyaların 'devasalık' olarak algılanması, Paralimpik Oyunlar'a medyada verilen sürelerin kısalığı ve sponsorların Olimpiyat Oyunlar'ına göre çok az olması, engelli sporcuların kullandığı teknolojilerin sakat olmayan sporcular için bir haksızlık ve avantaj yarattığı düşüncesi, ağır engellilerin kademeli olarak Paralimpik Oyunlar'dan uzaklaştırılması, kategorilerin adaletsizce birleştirilmesi ve Paralimpik Oyunlar için yapılan kampanyaların 'süper insan' teması üzerinden yürütülerek kurmaca bir algı oluşturulması gibi uygulamalar neden engelli sporcuların kendilerini 'öteki' gibi hissettiklerine ilişkin bir açıklama getirebilir. Araştırmaya katılan engelli sporcuların Türkiye Paralimpik Komitesi'ne ilişkin olarak kendilerine yeterli desteği vermediklerini düşünmeleri dikkatte değer bir sonuç olarak karşımıza çıkar.

Paralimpik Alan içerisinde sermaye türlerinin dönüşümü engelli sporcu için eşitsizliğin bir dönüşümü olur. Sakatlık başta tüm alanlara giriş hakkını engeller. Kültürel mirası kısıtlı olan engelli sporcu kültürel sermayeden de yoksun olur. Sınıfsal eşitsizlik kendini gerçekleştiren bir kehanet olarak sürekli işler. Soyluluğun nesilden nesle devam etmesi gibi 'sakat bedenin laneti' engelli sporcu için sürekli devam eder.

Araştırmanın sonuçları ekseninde Paralimpik Alana'a ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında şu yorumlar yapılabilir.

Araştırmadan elde edilen veriler; engelli sporcuları sosyal faktörlerle birlikte ele almanın oldukça önemli olduğunu ortaya koymuştur. Engelliliğin toplumsal olarak üretilen bir kategori olduğu düşünüldüğünde; sosyal dünyanın birçok cephesini bireysel ya da kolektif açıdan inceleyen Bourdieu'nün kavramlarının araştırmada kullanılması engelli sporu ve Paralimpik Alan için oldukça önemli ipuçları sunmuştur. Araştırma süreci göstermiştir ki; Paralimpik Alan içerisinde oluşturulan sosyal düzenlemelerin, alanlar arası ilişkilerin ve engelli sporcuların deneyimlerinin incelenmesinde Bourdieu'nün habitus, sermaye ve alan kavramları oldukça önemli analitik araçlar sağlamıştır. Araştırmada engelli sporcuların sosyal dünya ile nasıl etkileşimde

bulundukları ve sosyal dünyayı nasıl anlamlandırdıkları ve içselleştirdikleri sosyal bilgiye nasıl ulaştıklarına ilişkin soruların cevapları aranmıştır. Araştırmadan elde edilenler gelecekte engelli sporcuların eğilimlerini; insanlar ve sosyal mekanlar ile etkileşime girme biçimlerini yönlendirmesi ve şekillendirmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Paralimpik Alan ve engelli sporu gerek ilişkilerinin karmaşıklığı gerekse tüm alt alanlarının birbiri ile ilişkisi açısından kesinlikle daha ayrıntılı bir çözümleme ve incelemeyi gerektirmektedir. Toplum içerisinde engelli sporcuya ilişkin olumsuz kültürel kodların değiştirilmesi, ayrımcılık yaratmadan engellilerle elit sporun nasıl kesiştiğinin anlaşılması, sporcu kimliklerinin kabul edilmesi, ‘sporcusu bedeni’ tanımının yeniden yapılabilmesi ve Paralimpik Alan’a ilişkin ortak hedef ve amaçların belirlenebilmesi için engelli sporunu etkileyen ve dönüştüren tüm alanların araştırılması gerekmektedir. Engelli sporu çalışmalarında Bourdieu'nün kavramsal araçlarının kullanılması ve sonuçların değerlendirilmesi Paralimpik Alan'daki düşünce, ilgi ve sosyolojik incelemenin yükselişine yol açarken aynı zamanda engelli sporu ve sporcularına ilişkin önemli bir veri kaynağı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Acun, C. (2012). “Sürrealizm Yaşıyor: Kusurun Tekinsiz Dünyasında Hans Bellmer ve Jan Svankmajer Üzerine Bir Deneme”, <http://www.e-skop.com/skopbulten/surrealizm-yasiyor-kusurun-tekinsiz-dunyasinda-hans-bellmer-ve-jan-svankmajer-uzerine-bir-deneme/1017>, (15/05/2015).
- Adsoftheworld (2011). “Canadian Paralympics Committee, Campaign”, https://www.adsoftheworld.com/media/print/canadian_paralympics_committee_swim, (12/10/2015).
- Akgün (2015). “İnsanın bacağından vazgeçmesi nasıl bir şey?”, <http://www.hurriyet.com.tr/amp/kelebek/hayat/insanin-bacagindan-vazgecmesi-nasil-bir-sey-29458548>, (08/11/2017).
- Akman, K. (2005). “Orlan’ın Suretleri”, http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi37/Kubilay.Akman_37.html, (03/07/2015).
- Aljazeera (2016). “Paralimpik Oyunlar Başlıyor”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/paralimpik-oyunlari-basliyor>, (18/05/2015).
- Alsancak, S. (2000). Ortez ve Protez Tarihçesi. Ankara üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Yıllığı, Cilt 1, Sayı 1.
- Altaş, C. (2013). “Savaş Öncesi/Sonrası Resimleriyle Otto Dix”, <http://birgunbiryerde.blogspot.com.tr/2013/12/savas-onesi-sonras-resimleri-otto.html#!/2013/12/savas-onesi-sonras-resimleri-otto.html>, (05/02/2016).
- Alver, F. (2006). Medya Yetkinliğinin Kuramsal Temelleri. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi Sayı 7, 1-18.
- Amato, E. (2016). “Paralympic sponsorship”, <http://www.madeyousomething.co.uk/sainsburys/>, (18/03/2016).
- Ancet, P. (2010). Ucube Bedenlerin Fenomenolojisi. Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, S. (1998). Yetişkin Bir Kadın Bir Cüceyi Gerçekten Sevebilir Mi? Freaks: Ucubeler. Geceyarısı Sineması Dergisi Sayı: 01–Sayfa: 02, Yaz.
- Aslanoğlu, R. A. (1999). “Siberbedenler: İnsan-Makine Ayrımında. Birikim Dergisi”, Sayı: 119”, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2862/siberbedenler-insan-makine-ayriminda>, (12/05/2016).
- Avcı, A. (2016). “Kültürel zevk sınıfsaldır!”, <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2016/10/13/sinif-hakimiyetinin-kulturel-belirtisi-olarak-ayrim/>, (07/03/2017).

- Bailey, S. (2008). *Athlete-First: A History of the Paralympic Movement*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Barnes, C. (1996). Theories of disability and the origins of the oppression of disabled people in western society. In L. Barton (ed.) *Disability and Society: Emerging Issues and Insights*. (p.43-60). London: Longman.
- Barrie, L. (2014). "The Art of Empathy: Joel-Peter Witkin and Jerome Witkin", http://www.huffingtonpost.com/lita-barrie/the-art-of-empathy-joelpe_1_b_5559157.html, (12/10/2015).
- Baudrillard, J. (2012). *Tüketim Toplumu*. Çev. H. Deliçaylı-F. Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayramlar, K. (2009). "Ortopedik özürliülerde rekreasyonel aktiviteler ve spor". Ankara Üniversitesi Dikimevi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokul Dergisi, 8(1), 23-27, Ankara.
- BBC (2008). "'Blade Runner' handed Olympic ban", <http://news.bbc.co.uk/sport1/hi/olympics/athletics/7141302.stm>, (5/7/2017).
- BBC News (2012). "In pictures: History of the Paralympic Games", <http://www.bbc.co.uk/news/uk-19166636>, (10/11/2016).
- BBC (2016). "Ukrayna'nın Paralimpik oyunlarındaki başarısının sırrı ne?", <http://www.bbc.com/turkce/spor-37386397>, (19/06/2017).
- BBC Türkçe (2017). "Fransa'da "aşırı zayıf" mankenlere çalışma yasağı", <http://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-39828904>, (06/04/2017).
- Berkson, G. (1993). *Children with Handicaps: A Review of Behavioral Research*, Hillsdale, New Jersey; Lawrence Erlbaum.
- Bertling, C. & Schierl, T. (2008). Disabled sport and its relation to contemporary cultures of presence and aesthetics. *Sport in History*. 28(1): 39-50.
- Best (2014). "Man Superman Gunman": Bare-chested Oscar Pistorius' dramatic Time Magazine front cover. The Paralympic 'Blade Runner' is currently on bail for allegedly murdering his girlfriend", <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/oscar-pistorius-bare-chested-blade-runners1736075#ixzz2nilwxkH8>, (16/12/2013).
- Bigumigu (2015). "BMW, Paralimpik Atlet İçin Tekerlekli Sandalye Tasarladı", <http://bigumigu.com/haber/bmw-paralimpik-atlet-icin-tekerlekli-sandalye-tasarladi/>, (12/10/2017).
- Bigumigu (2017). "D & AD ödülleri 2017 kazananları", <http://bigumigu.com/haber-amp/d-ad-odulleri-2017kazananlari/>, (08/07/2017).

- Bigumigu (2017). “Blind Cap: Görme Engelli Yüzücüler İçin Akıllı Bone”,
<http://bigumigu.com/haber-amp/blind-cap-gorme-engelli-yuzuculer-icin-akilli-bone/>, (13/04/2017).
- Bilgin, N. (2014). Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar. Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Bilişim Dergisi (2011). “İlk “E-İnsan”, 2045’te”,
<http://www.bilisimdergisi.org/s134>, (02/04/2015).
- Bluebella (2017). “Stef Reid”,
<https://www.bluebella.com/pages/stef-reid>, (24/07/2018).
- Bodei, R. (2008). Güzelin Biçimleri. Çeviren: Durdu Kundakçı, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Bogdan, R. (1986). Exhibiting mentally retarded people for amusement and profit, 1850-1940. American Journal of Mental Deficiency, Vol. 91, No. 2, 120- 126.
- Bourdieu, P. (1997). Toplumbilim Sorunları, çev. Işık Ergüden, Kesit yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2010). “Sermaye Biçimleri”, Sosyal Sermaye, Kuram, Uygulama, Eleştiri. M. Murat Şahin ve A. Zeki Ünal (Der). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). Ayrım. Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. çev. Derya Fırat Şannan ve Ayşe Günce Berkkut, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2015). Pratik Nedenler. çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Elma Basım, İstanbul.
- Bourdieu, P & Passeron, J. C. (2014). Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Teorinin İlkeleri. Çev. Levent Ünsaldı, Aslı Sümer, Özlem Akkaya, Heretik Basım Yayın, Ankara.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1992). The purpose of reflexive sociology (the Chicago workshop). In. P. Bourdieu and L. Wacquant (eds.) An invitation to reflexive sociology. (p.61-215). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P & Wacquant, L. (2003). Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar. Çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Braddock, D. L. ve Parish, S. L. (2011). Sakatlığın Kurumsal Tarihi. D. Bezmez, S. Yardımcı ve Y. Şimşek (Der.), Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Braddock, D. L. ve Parish, S. L. (2011). Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak, Sakatlığın Kuramsal Tarihi, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Brown, E. N. "Eating Right with Kellogg's: A Look Back Through Special K Ad History",
<http://www.blisstree.com/2013/03/25/food/special-k-ads/#1>, (25/03/2013).
- Brown, D. H. K. (2006). Pierre Bourdieu's "masculine domination" thesis and the gendered body in sport and physical culture. *Sociology of Sport Journal*, 23(2), 162-188.
- Butler, N. (2013). "BP sign new deal with International Paralympic Committee until after Rio 2016",
<http://www.insidethegames.biz/articles/1017416/bp-sign-new-deal-with-international-paralympic-committee-until-after-rio-2016>, (11/06/2015).
- Bytwerk, R. (2009). Posters from Nazi Racial Exhibitions, *Volk und Rasse*, August 1936,
<http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/>, (07/11/2016).
- Campaignlive (2011). "LOCOG 'sport like never before' by McCann Worldgroup",
<http://www.campaignlive.co.uk/article/locog-sport-before-mccann-worldgroup/1097790#P4uFTOzwisKyPuXx.99>, (05/10/2015).
- Carbert, M. (2015). "11 Signs the Little People, Big World couple would divorce",
<http://www.sheknows.com/entertainment/articles/1086336/signs-little-people-big-world-couple-was-headed-toward-divorce>, (05/10/2017).
- Carlyle, R. (2015). "Stefanie Reid: Losing a limb helped me to love my body",
<https://www.thetimes.co.uk/article/stefanie-reid-losing-a-limb-helped-me-to-love-my-body-9drx8p63jv>, (12/11/2016).
- Carter, M. L. (2015). "What is Installation",
<http://mrsmcarter.pbworks.com/w/page/70701311/What%20is%20Installation>, (09/10/2015).
- Cashman, R. (2006). *The Bitter-Sweet awakening: The Legacy Of The Sydney 200 Olympic Games*, Petersham: Walla Walla Press.
- Cazale, J. (2013). "The Elephant Man",
<http://johncazale.blogspot.com.tr/2013/04/the-elephant-man.html?m=1>, (14/03/2017).
- China Daily (2008). "Paralympic Summer Games, Seoul 1988",
http://www.chinadaily.com.cn/paralympics/2008-08/29/content_6981819.htm, (16/12/2013).
- Colchester & Ipswich Museums (2014). "Paralympic Becky",
<http://www.cimuseums.org.uk/article/10190/Colchester-Ipswich-Museums>, (16/06/2014).

- Comicvine (2017). "Characters with Disabilities",
<https://comicvine.gamespot.com/profile/rawhidekid/lists/characters-with-disabilities/33278/>, (21/11/2017).
- Courtine, J. J. (2013). "Anormal Beden Şekil Bozukluğunun Kültürel Tarihi ve Antropolojisi", *Bedenin Tarihi 3 Bakıştaki Değişim: 20. yy, Çev. Özen, S., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul*, ss. 167, 218.
- Covers and Citations (2013). "Leonardo da Vinci, 'Uomo vitruviano', 1485-1490",
<http://search.it.online.fr/covers/?p=24>, (11/06/2015).
- Cultura Moche,
<https://arquitecturaurbanismo.wordpress.com/culturamoche/https://arquitecturaurbanismo.wordpress.com/cultura-moche/>, (07/08/2015).
- Çabuklu, Y. (2006). *Bedenin Farklı Halleri*, Kanat Kitap, İstanbul.
- Çabuklu, Y. (2004). *Toplumsalın Sınırında Beden*. Kanat Kitap.
- Çağlı, E. (2011). "İdeal" Kadını Kurgulamada Spor ve Beden Terbiyesi", *Toplum ve Bilim* (Sayı: 216).
- Çeğin, G., Göker, E., Arlı, A. & Tatlıcan, Ü. (2007). (Der.). *Ocak ve zanaat: Pierre Bourdieu derlemesi*, İstanbul: İletişim
- Çömlekçioğlu, E. (2014). "Kitap İncelemesi: Görünmez Canavarlar-Chuck Palahniuk",
<http://gelecegin-yazari.blogspot.com.tr/2014/07/kitap-incelemesi-gorunmez-canavarlar.html?m=1>, (02/05/2017).
- Dacheux, S. (2013). "Diane Arbus: Photographing Freaks Or The Costumes We Wear Year-Round",
<http://beautifuldecay.com/2013/11/04/diane-arbus-photographing-freaks-costumes-wear-year-round/>, (01/02/2016).
- Dailymail (2016). "Andy Lewis to toast Paralympic triathlon gold medal with first beer in two years",
<https://www.dailymail.co.uk/sport/paralympics/article-3783352/Andy-Lewis-toast-triathlon-gold-medal-beer-two-years.html>, (12/09/2017).
- Daniel, N. (2008). *The Circus. 1870s–1950s*. Taschen Books.
- Danielle, M. (2010). "MLB's Mr. Magoo Moment",
<http://www.drewlitton.com/mlbs-mr-magoo-moment/>, (09/10/2017).
- Danzon (2012). "1938, Leni Riefenstahl, Olympia",
<http://danzon2008.blogspot.com.tr/2012/07/1936-leni-riefenstahl-olympia.html?m=1>, (02/11/2017).

- Darcy, S. & Cashman, R. (2008). Paralympic research agendas. In: R. Cashman and S. Darcy, eds. Benchmark Games: the Sydney 2000 Paralympic Games. Sydney: Walla Walla, 232–243.
- DePauw, K. (1997). The (In)Visibility of DisAbility: Cultural Contexts and “Sporting Bodies”. Quest. 49: 416-430.
- DePauw, K. & Gavron, S. (2005). Disability Sport. Leeds: Human Kinetics.
- Dikici, E. A. (2014). Saltanat Sembolü Olarak “Farklı” Bedenler. Osmanlı Sarayında Cüceler ve Dilsizler. Toplumsal Tarih, Aylık Tarih, Dergisi, Tarih Vakfı Yayınları, Sayı: 248, İstanbul.
- Doğan, Ç. (2008). Postmodern Kapitalizmin Sakatları. Birikim Dergisi, sayı 229, İstanbul.
- Doğu, B. (2007). Bilgisayar Oyunların Kültürel Bir Yaklaşım: The SIMS 2 Modeli Foklor/Edebiyat, Sayı 50, Cilt:13/2.
- Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları (2017). Engellilik ve Etik. İzmir Üniversiteleri Platformu Engelsiz Üniversite Kurulu, İzmir.
- Doster, B. (2009). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Beden Eğitimi ve Spor”, Beden Kitabı, Koç, A. & Gürsoy-Naskali, E. (Ed) Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Duru, D. N. (2014). “Eğitim ve Toplumsal Eşitsizliğin Yeniden Üretilmesi”, <http://www.yeniduzen.com/service/amp/egitim-ve-toplumsal-esitsizligin-yeniden-uretilmesi-81924h.htm>, (02/08/2017).
- Edward, A. (2012). “How baby with no limbs abandoned outside Baghdad orphanage grew up into an heroic Paralympic swimmer”, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2198015/Paralympic-swimmers-incredible-journey-Iraqi-orphanage-London-2012-Australia.html#ixzz42mVrg6zG>, (28/10/2015).
- Emer (2012). “Diane Arbus”, <http://www.photoforager.com/wp-content/plugins/category-grid-view-gallery/includes/CatGridPost.php?ID=417>, (20/03/2016).
- Er, G. E. (2011). Siberkültürde Bedenin Görsel Sunumu: “Serial Experiments Lain” Adlı Anime Üzerine Bir Çözümleme. İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul Üniversitesi.
- Erdoğan, M. (2011). Freaks (1932), <http://www.filmhafizasi.com/freaks-1932/>
- Ergun, N. (2011). “Paralimpik Oyunları-Engelli Olimpiyatları”, <http://www.tmpk.org.tr/?p=tarihce>, (23/09/2016).

- Ergüden, A. D. (2008). Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin yaşantılarının İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Esgin, A. (2011). “Beden Sosyolojisi Açısından Popüler Kültür ve Kadın”. İnönü Ün. Sanat ve Tasarım Dergisi, Özel Sayı, Cilt 1, 2011. s.669–679.
- Ethzürich (2015). “Erfolgreicher Cybathlon-Testlauf”,
<https://www.ethz.ch/de/news-und-veranstaltungen/eth-news/news/2015/08/probelauf-cybathlon.html>, (23/03/2018).
- Etsy (2018). “Satyr Greek Mythology Pagan God”,
<https://www.etsy.com/au/listing/52334223/satyr-greek-mythology-pagan-god-5x7>, (02/02/2018).
- Express Web Desk (2016). “The Paralympics in Rio is an amazing show of sportsmanship and endurance”. <http://indianexpress.com/article/sports/sport-others/these-images-from-the-paralympics-will-leave-you-in-awe/lite/>
- FamousFix (2009). “Jane Fonda, Billboard Magazine [United States] (31 August 1985)”,
<http://www.famousfix.com/topic/billboard-magazine-united-states-31-august-1985>, (05/02/2016).
- Fanatik (2017). “Milli sporcumuz Büşra Ün'e büyük ayıp!”
<http://www.fanatik.com.tr/2017/02/28/milli-sporcumuz-busra-un-e-buyuk-ayip-1280249>, (22/07/2017).
- Fanatik (2018). “Görme Engelliler Milli Takımı’na Kamp Zulmü!”,
<https://www.fanatik.com.tr/amp/gorme-engelliler-milli-takimina-kamp-zulmu-2002035>, (12/09/2018).
- Faulkner, N. (2016). “Ellie Cole, Paralympian and Youth Ambassador”,
<https://www.vogue.com.au/gamechangers/beauty-and-health/ellie-cole-paralympian-and-youth-ambassador/news-story/aca3832a0e1f6ef9719f6b5a3b522b62>, (21/08/2017).
- Field, J. (2006). Sosyal Sermaye (Çev: Bahar Bilgen-Bayram Şen) İstanbul; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Flickr (2007). “Aimee Mullins’ Leg Collection”,
<https://www.flickr.com/photos/curiouslee/493273639>, (13/10/2017).
- Forbes, D. (2008). The Iron Hand of Gotz Von Berlichingen. Accessed: 20/09/2015, From: <http://coilhouse.net/2008/03/the-iron-hand-of-gotz-von-berlichingen/>
- Foucault, M. (2011). Büyük Kapatılma, Haz. Ferda Keskin, Seçme Yazılar 3, Ayrıntı Yay, İstanbul.

- Gary, M. (1996). "The Meaning and Origin of the Expression: Montezuma's Revenge", <http://www.phrases.org.uk/meanings/montezumas-revenge.html>, (09/07/2015).
- GMag (2016). "Vogue Brezilya Paralimpik yarışmacıların engellerini modellerine shopladı", <http://gmag.com.tr/vogue-brezilya-paralimpik-yarismacilarin-engellerini-modellerine-shopladi/>, (08/07/2017).
- Goldberg, J. (2014). "On Paré and Prosthetics, Information Services Librarian", <http://nyamcenterforhistory.org/tag/ambroise-pare/>, (05/12/2015).
- Gözaydın, İ. (2014). "Bourdieu ve Din", Cogito, Sayı. 76, ss. 388-401.
- Greekboston (2017). "Typhon: Deadly Humanoid Beast of Greek Mythology", <http://www.greekboston.com/culture/mythology/typhon/>, (02/04/2018).
- Greek Mythology (1997). "Gaia gives Athena the child Erichthonius in the presence of Cecrops", <http://www.maicar.com/GML/000Iconography/Athena/slides/RI.2-1577.html>, (02/05/2015).
- Grunewald (2016). "German Paralympian Cyclist Hopes to Race Using 3D Printed Prosthesis in 2016 Rio Games", <https://3dprint.com/133892/paralympian-3dp-prosthesis/>, (02/08/2016).
- Haraway, D. (2006). Siborg Manifestosu Geç Yirminci Yüzyılda Bilim, Teknoloji ve Sosyalist-Feminizm, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Hawkins, K. (2015). "Who Are The Hammills From 'Our Little Family? Meet The Newest Faces To Hit TLC", <https://www.bustle.com/articles/64680-who-are-the-hammills-from-our-little-family-meet-the-newest-faces-to-hit-tlc>, (05/10/2017).
- Hersey, G. L. (2003). Cazibenin Evrimi, Max Nordau, Say Yayınları, İstanbul, s. 230.
- Hessertoyota (2017), Toyota Launches Global Mobility Campaign with Paralympic Games", https://www.hessertoyota.com/blog/toyota-launches-global-mobility-campaign-with-paralympic-games/toyota-launches-global-mobility-campaign-with-paralympic-games-b_o/, (21/11/2018).
- Hilvoorde, I. & Landeweerd, L. (2008). Disability or Extraordinary Talent – Francesco Lentini (three legs) versus Oscar Pistorius (no legs). Sport, Ethics and Philosophy. 2(2): 97-111.
- Himam Er. D. F. (2009). Modanın Yaratım Nesnesi Olarak "Tasarı Bedenler". Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, YEDİ.

- History of Fashion (2013). "History of Fashion & Designer", <http://www.fashionintime.org/>, (05/02/2016).
- Hobbs, T. (2016). "Paralympics 2016: Sponsors Sporadic Efforts Fail to Engage", <https://www.marketingweek.com/2016/09/19/paralympics-2016-sponsors-sporadic-efforts>, (12/04/2018).
- Howe, P. D. (2008a). From Inside the Newsroom: Paralympic Media and the 'Production' of Elite Disability. *International Review for the Sociology of Sport*. 43 (2), 135-150.
- Howe, P. D. & Jones, C. (2006). Classification of Disabled Athletes: (Dis) Empowering the Paralympic Practice Community. *Sociology of Sport Journal*. 23: 29-46.
- Iconmagazine (2012). "Aimee Mullins", <http://iconmagazine.se/portfolio/aimee-mullins/>, (09/06/2017).
- IDM Berlin (2010). "IDM Classification", <http://www.fashionintime.org/>, (15/09/2015).
- Iloboyou (2005). "Shocking photography by Joel Peter Witkin", <http://iloboyou.com/shocking-photography-by-joel-peter-witkin/>, (29/04/2016).
- International Olympic Committee (IOC) (2010). "Revenue and Distribution", www.olympic.org/en/content/The-IOC/Financing/Revenues/, (02/09/2010).
- International Paralympic Committee (IPC) (2008a). "History and Use of the term Paralympic", https://m.paralympic.org/sites/default/files/document/121210151549984_2012_02+History+and+Use+of+Term+Paralympic.pdf, (17/08/2015).
- International Paralympic Committee (IPC) (2008b). "Arnhem 1980", <https://www.paralympic.org/arnhem-1980>, (04/12/2016).
- International Paralympic Committee (IPC) (2010a). "Beijing 2008", <https://www.paralympic.org/beijing-2008>, (19/08/2015).
- International Paralympic Committee (IPC) (2009b). More Beijing 2008 Statistics. *The Paralympian*. Issue 1, p.14.
- International Paralympic Committee (IPC) (2010b). "IPC-IOC co-operation", <https://www.paralympic.org/feature/7-first-ipc-ioc-agreement>, (26/09/2016).
- International Paralympic Committee (IPC) (2010d). "Vision, Mission and Values", https://m.paralympic.org/sites/default/files/document/141113141204499_2014_10_01+Sec+i+chapter+1_1_Paralympic+Vision+and+Mission.pdf, (14/11/2016).

- International Paralympic Committee (IPC) (2010e). “IPC-IOC Co-operation”, www.paralympic.org/IPC/IPC-IOC_Co-operation.html, (21/07/2016).
- International Paralympic Committee (IPC) (2011). “Paralympic Games”, <https://www.paralympic.org/>, (03/06/2016).
- Itv (2012). “A second Golden Stamp For Ellie Simmonds”, <http://www.itv.com/news/wales/update/2012-09-04/a-second-golden-stamp-for-ellie-simmonds/>, (08/11/2016).
- Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı: Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- İzmir Ortopedi (2012). “Protezin Tarihçesi”, <http://www.izmitortopedi.com/?git=sayfa&id=7>, (16/09/2015).
- Jandreau, C. (2017). “Seemingly Disabled Superheroes & Villains”, https://www.ranker.com/list/disabled-comic-book-characters/coy-jandreau?var=7&utm_expid=16418821-324.XvwUH6XMQEuZMH04mRbyWw.2&utm_referrer=https%3A%2F%2Ffoulook.live.com%2F, (21/11/2017).
- Jenkins, R. (1992). *Pierre Bourdieu*. London: Routledge.
- Jeraholst (2017). “Disabled TV Characters”, <https://disabledtvcharactersblog.wordpress.com/tag/cartoon/>, (15/05/2017).
- Jespersen, E. & McNamee, M. (2008). *Philosophy, Adapted Physical Activity and Dis/Ability*. *Sport, Ethics and Philosophy*. 2(2): 87-96.
- Joshua, C. C. (2011). “Berlinde de Bruyckere fascinating artist”, <http://intolerablefashion.typepad.com/intolerable-fashion/2011/07/berlinde-de-bruyckere-fascinating-artist.html>, (15/05/2015).
- Karacalar, A. (2011). *Estetik Cerrahi ve Külkedisi Masalı*. Goa Yayıncılık, İstanbul.
- Karalar, B. (2016). “BMW’den Paralimpik Oyunlar İçin Özel Araç”, <http://www.scroll.com.tr/bmwden-paralimpik-oyunlari-icin-ozel-arac/>, (18/04/2017).
- Kartal, D. (2016). “Hotanto Venüsü; Beyaz Adamın Ucubesi”, <https://dunyalilar.org/hotanto-venusu-beyaz-adamin-ucubesi.html/>, (03/06/2018).
- Kaya, C. (2016). “Paralimpik atletten acı sözler”, http://server19.pivol.com/paralimpik-atletten-aci-sozler_1298842.html, (22/07/2017).

- Kaygısız, M. (2015). "En Anlamlı Podyum Yürüyüşü: New York Moda Haftasında Engelleri Aşan Modeller",
<https://onedio.com/amp-haber/469025>, (07/04/2017).
- Keskin, F. (2011). " Büyük Kapatılma", Büyük Kapatılma, Michel Foucault, Çev: Işık Ergüden, Seçme Yazılar 3, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Uzun, C. (2015). "Yılın en seksi kickstarter projesi",
<http://www.nolm.us/yilin-en-seksi-kickstarter-projesi-hedefine-1-saatte-ulasti/>, (07/09/2016).
- Kłos, G. (2012). "Dziwolaği: Największy skandal w historii kina Najbardziej zwyrodniały film w dziejach?",
<https://film.wp.pl/dziwolagi-najwiekszy-skandal-w-historii-kina-6025268996232321g>, (08/11/2017).
- Knowless, K. (2016). "9 Awesome technologies at the Rio Paralympics",
<https://www.thememo.com/2016/09/05/rio-paralympics-2016-technology-rio-paralympics-tech-sports-2016/>, (17/09/2017).
- Kocaömer, Y. (2010). Paralimpik Oyunlar Araştırması, Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı (TESYEV).
- Kocaömer, Y. (2017). "Eğer bunlar doğru ise..."
<http://www.milliyet.com.tr/yavuz-kocaomer/eger-bunlar-dogru-ise--2470292-skorer-yazar-yazisi/8>, (21/07/2017).
- Konar, N., Pepe, K. (2003). Rehabilitasyon – Engelliler Spor ve Paralimpikler. İ.Ü. Spor Bilimleri Dergisi, 11;3(ÖS)162-166.
- Kontrolkalemi (2016). "Cybathlon 2016 Kategorileri",
<https://www.kontrolkalemi.com/2016-cyborg-olimpiyatlari-kacirmayin/>, (12/07/2017).
- Körpe, D. (2007). Edgar Allan Poe, Bütün Hikayeleri. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Köseler, H. (2008). "Çin Halk Cumhuriyetinde Özürlüler",
<http://www.engelsizerisim.com/detay/cin-halk-cumhuriyetinde-ozurluler/>, (09/06/2017).
- Kunak, G. (2013). "Hem İç Hem Dış Hem Parça Hem Tekrar. Skopbülten",
<http://www.e-skop.com/skopbulten/hem-ic-hem-dis-hem-parca-hem-tekrar/1567>, (22/04/2015).
- Laberge, S. & Kay, J. (2002). Pierre Bourdieu's sociocultural theory and sports practice. In J. Maguire and K. Young (eds.) Theory, Sport and Society. (p.239-266). Oxford: Elsevier Press.

- Lee, G. (2015). "The Game Of Thrones Season 5 Poster Dropped And We Just Jizzed All Over Our Keyboards",
<http://www.sickchirpse.com/game-of-thrones-season-5-poster/>, (10/09/2017).
- Lois, J. (2012). "BP Team USA",
<https://ntaboo.wordpress.com/2012/01/24/bp-team-usa/>, (20/03/2016).
- Madison, R. (2016). "Top Ten TV Shows with Disabled Characters",
<https://reelrundown.com/tv/TV-disability>, (24/09/2017).
- Magzter (2016). "Triathlon & Multi Sport Magazine",
<https://www.magzter.com/AU/Blitz-Publications/Triathlon-&-Multi-Sport-Magazine/Sports/182626>, (18/04/2017).
- Mahe, Y. (2013). "History of Women's Hooped Petticoats",
<http://www.fashionintime.org/history-womens-hooped-petticoats/3/>, (04/02/2016).
- Marit (2016). "ASSSS! H&M USES DISABLED MODEL IN NEW CAMPAIGN!",
<http://pretty-different.com/yaassss-hm-uses-disabled-model-in-new-campaign/>, (07/06/2017).
- Martes, (2016). "Amy Purdy, estrella de los Juegos Paralímpicos con un traje impreso en 3D con filamento made in Spain",
<http://imprimalia3d.com/noticias/2016/09/19/007141/amy-purdy-estrella-juegos-paral-mpicos-traje-impreso-3d-filamento-made>, (12/11/2017).
- Medina, F. J. R. (2016). "Is the navel of the Vitruvian Man of Leonardo da Vinci in golden section?",
https://www.researchgate.net/post/Is_the_navel_of_the_Vitruvian_Man_of_Leonardo_da_Vinci_in_golden_section, (10/04/2017).
- Medium (2016). "2016 Rio Paralimpik Oyunları Bülteni",
<https://medium.com/@TurkParalimpik/2016-rio-paralimpik-oyunlar%C4%B1-b%C3%BClteni-9a5c1101f6e4>, (22/07/2017).
- Natividad (2016). "To Support All Athletes, BMW Built a Kickass Wheelchair for Paralympians",
<https://www.adweek.com/brand-marketing/support-all-athletes-bmw-built-kickass-wheelchair-paralympians-172838/>, (09/12/2017).
- Minifigs (2012). "Paralympics",
http://minifigs.me/?s=paralympic&post_type=product, (05/02/2016).
- Minusfour (2012). "Photography",
<https://minusfour.wordpress.com/2012/05/14/photography/>, (06/09/2017).

- Moreno, Q. S. (2014). "The Sims 4 trailer showcases new character creation tools", <http://www.gamecrate.com/sims-4-trailer-showcases-new-character-creation-tools/8225>, (02/06/2015).
- Morrow, M. (2014). "Ship of Fools, or Sin and Vice in Renaissance Europe", <http://library.clevelandart.org/blog/ship-foolor-sin-and-vice-renaissance-europe>, (20/06/2015).
- Msrothfeld (2017). "Romulus and Remus", <http://msrothfeld.weebly.com/dig-it/romulus-and-remus>, (11/03/2018).
- Murray, R. (2014). "Experts applaud artist's disabled Disney princess series", <http://www.nydailynews.com/amp/life-style/artist-disney-princesses-disabilities-article-1.1593042>, (09/10/2017).
- Naville, N. (2015). "Estranhas criaturas da artista Patricia Piccinini em exibição no CCB", <http://misturaurbana.com/2015/09/criaturas-estranhas-da-artista-patricia-piccinini-em-exibicao-ccbb/>, (19/09/2015).
- Nbeyin (2016). "Cyathlon: Biyonik Atletlerin Mücadelesi", <https://nbeyin.com.tr/cyathlon-biyonik-atletlerin-mucadelesi/>, (08/09/2017).
- Nike (2017). "Project Blade by Marlou", <https://www.nike.com/events-registration/series?id=4019&days=-1>, (17/09/2018).
- NTV (2016). "Tek kollu model Rebekah Marine". <http://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/tek-kollu-model-rebekah-marine,n8Vvs7gAmE6-lH93m3GCXw>, (07/08/2017).
- O'Hare M. (2012). The History of the Paralympic Games. (10/12/2016. From: <http://sports.xin.msn.com/the-history-of-the-paralympic-games-18?page=5>)
- Okur, N. & Erdugan, E. F. (2010). "Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme", <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/okur.pdf>, (24/06/2017).
- Olympic Studies Centre (2015). "Olympic Summer Games Mascots from Munich 1972 to Rio 2016", studies.centre@olympic.org, (13/09/2016).
- Olympic Museum (2016). "Olympic Games 1900 Paris", http://olympic-museum.de/w_medals/wmed1900.htm, (12/02/2016).
- Olimpic.Org (2012). "Sponsors in Olympic Games", http://www.andywiener.com/gallery_love_scenes.html, (23/03/2016).

- Olympic.Org (2013). "London 2012 Report and Accounts",
<http://m.olympic.org/mobile/news/london-2012-publishes-its-final-report-and-accounts/199870>, (20/05/2016).
- Osborne, P. (2014). "H&M unveils Swedish Paralympic outfits for Sochi 2014",
<https://www.insidethegames.biz/articles/1017784/h-m-unveils-sweden-s-outfits-for-sochi-2014>, (12/10/2016).
- Öğdil, R. (2010). Sayılarla Belirlenen Güzel Beden, Sanat Dünyamız, sayı 115, YKY, s. 4.
- Öner, D. (2014). "Engelli sporcuların "gerçek problemleri",
<http://www.campaigntr.com/global/engelli-sporcularin-gercek-problemleri>, (14/05/2016).
- Özdoğan, N. (2012). "Arbus'un Olympos'u",
http://www.5harfliler.com/arbusunolymposu/?doing_wp_cron=1454569447.6536560058593750000000, (12/01/2016).
- Paralimpik Türkiye Dergisi (2012). Paralimpik Oyunları, Ocak Sayısı, s.14-17.
- Paralympicanorak (2012). "Summer Paralympic Games Mascots (1960–2008)",
<https://paralympicanorak.wordpress.com/2012/08/24/summer-paralympic-games-mascots-1960-2008/>, (18/03/2016).
- Parry, L. (2013). "Adrenaline junkie amputee with 12 different prosthetic legs so he can keep doing his favourite sports despite horrific motorbike crash",
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2484592/Adrenaline-junkie-amputee-12-different-prosthetic-legs-doing-favourite-sports-despite-horrific-motorbike-crash.html>, (19/03/2016).
- Paquet, D. (2015). Ayna Ayna, Güzel Ayna... Bir Güzellik Öyküsü. Yapı Kredi Yayınları Genel Kültür Dizisi, İstanbul.
- Pinterest (2015). "Jonnie Peacock is a British sprint runner who competed in the 2012 Summer Paralympics",
<https://tr.pinterest.com/pin/520517669409867420/>, (15/02/2016).
- Pinterest (2016). "78 Best Olympic games, 1924 Paris",
<https://tr.pinterest.com/harrym9/olympic-games-1924-paris/>, (15/10/2017).
- Poacfl (2016). "Prosthesis", <http://poacfl.com/tag/prosthesis/>, (09/06/2017)
- Polat, Ç. S. (2009). Engelliliğin Türk Atasözü ve Deyimlere Yansımasının Sosyolojik Analizi, Uluslararası Türkiye- Mısır İlişkileri Sempozyumu ve Güzel Sanatlar Sergisi, 2-7 Kasım, Kahire/ Mısır.

- Polat, Ç. S. (2011). Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamaların Başka Dilde Aşk Filmi Üzerinden İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Portugal Paralympic Mission Book Athens (2004). Federação Portuguesa de Desporto para Deficientes [Portuguese Federation of Disability Sport]. (2004). Lisbon, Portugal: PFDS.
- Prior, N. (2000). A different field of vision: gentlemen and players in Edinburgh, 1826-1851. In B. Fowler (ed.) Reading Bourdieu on Society and Culture. (p.142-163). Oxford: Blackwell.
- Purdue, D. (2011). Conflict and consensus within the paralympic field: a sociological investigation of an elite disability sport competition. Thesis of Philosophy of Loughborough University.
- Quartermain, C. (2015). "The Centaur Chiron in Greek Mythology", <https://hubpages.com/education/The-Centaur-Chiron-in-Greek-Mythology>, (10/02/2018).
- Quipoloo, J. (2002). "The Aztec Gateway, A Tribute Tezcatlipoca", <http://www.amoxli.org/cuezali/tribute.html>, (04/12/2015).
- Radikal (2014). "Tutankamon'un gerçek yüzü ortaya çıktı!", <http://www.radikal.com.tr/saglik/tutankamonun-gercek-yuzu-ortaya-cikti-1220043/>, (04/07/2017).
- Radiotimes (2012). "Radio Times magazine: your complete guide to the Paralympics", <http://www.radiotimes.com/news/2012-08-20/radio-times-magazine-your-complete-guide-to-the-paralympics/>, (21/07/2016).
- Ranker (2017). "The 10 Greatest Disabled Superheroes of All Time", <https://www.ranker.com/list/the-10-greatest-disabled-superheroes-of-all-time/saintmort>, (14/10/2017).
- Riggs, L. (2015). "Teknoloji İle Değişen İnsan: Post-Human. Artam Global Art & Design", [Http://Www.Theposthuman.Org/Uploads/8/8/7/7/8877263/Leslieriggs-Article.Pdf](http://Www.Theposthuman.Org/Uploads/8/8/7/7/8877263/Leslieriggs-Article.Pdf), (07/11/2015).
- Rio (2017). "Gladman & Rogers added to British Athletics team for World Para Athletics Championships London 2017", <http://rio.paralympics.org.uk/news/article/gladman-rogers-added-to-british-athletics-team-for-world-para-athletics-cha>, (20/05/2018).
- Rio Paralympics (2016). "Supercharge ParalympicsGB", <http://rio.paralympics.org.uk/news/article/supercharge-paralympicsgb>, (21/08/2017).

- Rumpf, S. (2014). "Körperwelten" in München",
<http://www.sueddeutsche.de/muenchen/koerperwelten-in-muenchen-spiel-mit-dem-tod-1.1933338>, (12/02/2016).
- Rwaag (2014). "Ancient Greek Olympics and Women including the Origin of the Olympics",
<http://www.rwaag.org/olympic>, (08/10/2016).
- Sabah (2014). "Osman Kılıç'tan 'Engelli'ler için şok sözler",
<http://www.sabah.com.tr/yasam/2014/12/07/osman-kilictan-engelliler-icin-sok-sozler>, (10/04/2016).
- Sally, H. (2011). "Barbie & Ken: 'We may be plastic but our love is real'",
<https://sallyhanreck.com/archives/4785>, (12/11/2016).
- Sainsbury, T. (2004). "Paralympics Past, Present and Future: University lecture on the Olympics",
<http://olympicstudies.uab.es/lectures/web/pdf/sainsbury.pdf>, (13/12/2016).
- Sainsbury, T. (2012). "Why we're a sponsor",
<http://www.j-sainsbury.co.uk/london-2012-paralympic-games/why-were-a-sponsor>, (16/10/2016).
- Sakatlık Çalışmaları (2009). "Protezler-Teknolojinin Tini Üzerine",
<http://www.sakatlikcalismalari.net/2009/11/islevselci-sinizmler.html?m=1>, (09/03/2015).
- Sarıkaya, M. (2005). Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Saxton, M. (1997). "Sakat Hakları ve Elemeci Kürtaj",
<http://www.sakatlikcalismalari.net/sakat-haklar-ve-secici-kurtaj.html>, (02/05/2015).
- Scenicsasquatch (2018). "The Mysterious and Sad Case of Julia Pastrana, The Ape Women",
<https://scenicsasquatch.com/2018/06/07/the-mysterious-and-sad-case-of-julia-pastrana-the-ape-woman/>, (02/12/2018).
- Sherrill, C. (1989). Yang and Yin of the 1988 Paralympics. Palaestra. 5(4): 5359, 76.
- Sewing, J. (2017). "Barbie's boyfriend evolves with cornrows, man buns and dad bod",
<http://www.houstonchronicle.com/life/style/fashion/article/Ken-doll-evolves-with-cornrows-man-buns-and-Dad-11239427.php#photo-13133571>, (07/04/2017).
- Sezgin, D. (2011). Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık: Çelişkiler, Alternatifler ve Sağlık İletişimi. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Shadeglobal (2016). "Tatyana Mcfadden & Scout Bassett in People Magazine",
<https://shadeglobal.com/2016/09/15/tatyana-mcfadden-scout-bassett-in-people-magazine/>, (20/06/2017).
- Silva, C. F. & Howe, P. D. (2010). The (In)validity of Supercrip Representation of Paralympian Athletes, Journal of Sport and Social Issues, 36(2), pp.174-194, ISSN: 0193-7235.
- Sky Sports (2013). "IPC announces six Athletics Grand Prix events in 2013",
<http://www1.skysports.com/olympics/story/26864/8448488>, (26/12/2017).
- Smith, P. (2007). Kültürel kuram. (Çev. S. Güzelsarı, İ. Gündoğdu), İstanbul: Babil.
- Spor Haberler (2013). "Zihinsel Engelli Olmayan Sporcuları Paralimpik Oyunlara Götürmüşler",
<https://m.haberler.com/zihinsel-engelli-olmayan-sporculari-paralimpik-5157503-haberi/>, (02/11/2016).
- Spor Milliyet (2012). "Oscar Pistorius tarih yazıyor!",
<http://spor.milliyet.com.tr/oscar-pistorius-tarihyaziyor/spor/spordetay/04.08.2012/1576299/default.htm>, (16/01/2015).
- Sport Cultures (2014). "Freaks of Nature",
<https://sportcultures.wordpress.com/2014/02/07/freaks-of-nature/>, (21/09/2016).
- Stampler, L. (2013). "Nike Reacts To Accused Murderer Oscar Pistorius' 'I Am The Bullet In The Chamber' Ad",
<https://www.businessinsider.com.au/nike-reacts-to-accused-murder-oscar-pistorius-i-am-the-bullet-in-the-chamber-ad-2013-2>, (13/11/2016).
- Steadward, R. & Foster, S. (2003). History of Disability Sport: From Rehabilitation to Athletic Excellence. In R. Steadward; G. Wheeler; E. Watkinson (eds.). Adapted Physical Activity. (p.471- 496). Edmonton: University of Alberta Press.
- Sticker, H. J. (2008). "Yeni Özürlü Beden Algısı", Bedenin Tarihi II Rönesans'tan Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a, Çev. Özen, S., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 219, 228.
- Stinson, E. (2016). "BMW designed a badass wheelchair for the us Paralympic Team",
<https://www.wired.com/2016/09/bmw-wheelchair-paralympics/>, (06/04/2017).
- Strohm, E. (2017). "The Little Couple's Kids Are Finally Thriving After Struggling to Bond & Speak: We're Cherishing Every Moment",
<https://people.com/tv/the-little-couple-kids-thriving/>, (28/06/2018).

- SuperDrug Online Doctor (2015). “How do perceptions of beauty vary across the globe?”,
<https://onlinedoctor.superdrug.com/perceptions-of-perfection/#sthash.QNZCRi9j.dpuf>, (15/02/2016).
- Schwartz, N. (2016). “15 amazing photos from the 2016 Paralympics”,
<http://www.foxsports.com/olympics/gallery/2016-paralympics-rio-de-janeiro-best-photos-091916>, (21/09/2017).
- Strachan, M. (2016). “23 Inspiring Photos To Get You Pumped For The Rio Paralympics”,
http://www.huffingtonpost.com/entry/paralympics-photos_us_57c887f3e4b078581f12132f, (09/07/2017).
- Surveillance (2014). “The Panopticon”,
https://newsgrist.typepad.com/diap_sousveiller/jeremy-bentham/, (12/11/2017).
- Sütlaş, M. (2018). “Medyada Engelliler Yok Yerde”,
<https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/110411-medyada-engelliler-yok-yerde>, (10/11/2017).
- Swartz, L. & Watermeyer, B. (2008). Cyborg anxiety: Oscar Pistorius and the boundaries of what it means to be human. *Disability and Society*. 23(2): 187-190.
- Şaşmazel, T. H., Özkan, O., Mumcu, N. E. (2013). “Dünden Bugüne Protezler”, *Bilim ve Teknik*, Sayı 552, 62, Kasım.
- Şeker, M., Şimşek, F. (2011). Ötekilik Bağlamında “Muhteşem Yüzyıl” Dizisinin Farklı İdeolojideki Gazetelerin Köşe Yazılarına Yansıması. *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, No:29, Bahar.
- Taban, B. (2012). “Sakatlığı Formatlamak ve Tekno-Bedenin Distopyası”,
<http://www.kulturmafyasi.com/2012/03/04/sakatligi-formatlamak-ve-tekno-bedenin-distopyasi/>, (13/03/2015).
- Taylor, A. (2012). “The 2012 Summer Paralympics”,
<http://www.theatlantic.com/photo/2012/09/the-2012-summer-paralympics/100365/>, (19/03/2016).
- Teachforthewin (2012). “Disability in Disney”,
<https://teachforthewin.wordpress.com/2012/07/02/disability-in-disney/>, (09/11/2017).

- Telegraph (2013). "Oscar Pistorius knocked out of London 2012 Olympics but his achievements will resound for years to come",
<http://www.telegraph.co.uk/sport/olympics/athletics/9454624/Oscar-Pistorius-knocked-out-of-London-2012-Olympics-but-his-achievements-will-resound-for-years-to-come.html>,
(16/12/2013).
- Telegraph (2016). "In Pictures: Paralympic Games 2012",
<http://www.telegraph.co.uk/sport/olympics/picturegalleries/9526250/In-pictures-Paralympic-Games-2012.html?frame=2331210#?frame=2328208>, (16/03/2016).
- The Five Ring News (2012). "How it all began: the Paralympic Games",
<http://thefiveringsnews.com/how-it-all-began-the-paralympic-games>, (10/12/2013).
- The Guardian (2012). "Olympic Bodies: British Athletes in Pictures",
<https://www.theguardian.com/sport/gallery/2012/jul/06/olympic-bodies-in-pictures>, (23/07/2017).
- The Human Marvels (2008). "The Tocci Twins",
<https://www.thehumanmarvels.com/the-tocci-twins-the-blended-brothers/>, (21/11/2017).
- The New York Times (2012). "Ancient Bones That Tell a Story of Compassion",
http://www.nytimes.com/2012/12/18/science/ancient-bones-that-tell-a-story-of-compassion.html?_r=0, (01/01/2014).
- TheInclusionClub (2012). "Paralympic Games Are they Superhuman?",
<http://theinclusionclub.com/episodes/superhumans/>, (14/10/2015).
- Thomson, G. R. (2011). "Sakatlığın Dahil Edilmesi, Feminist Kuramın Dönüştürülmesi". Sakatlık Çalışmaları Sosyal Bilimlerden Bakmak, der. Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Timurturkan, G. M. (2009). "Güzellik İdeali Etrafında,, Biçimlenen ve Biçimlendirilen Bedenler". Toplumbilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı (24), s.105-111.
- Tomlinson, S. (2013). "Man that led shameful Spanish basketball team who pretended to be disabled to win Paralympic gold found guilty of fraud",
<http://www.dailymail.co.uk/sport/othersports/article-2459172/Spanish-basketball-team-pretended-disabled-win-Paralympic-gold-guilty-fraud.html#ixzz42mAXhxCz>, (05/02/2015).
- Topaloğlu, H. (2010). Gölgedeki Bedenler: Bedenin İnşa Sürecinde Toplumsalın Etkileri. Alternatif Politika, Cilt:2, Sayı:3, 251-276.
- Toplu, A. (2009). Sosyal Dışlanma Perspektifinde Türkiye’de Özürlü İstihdamı. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

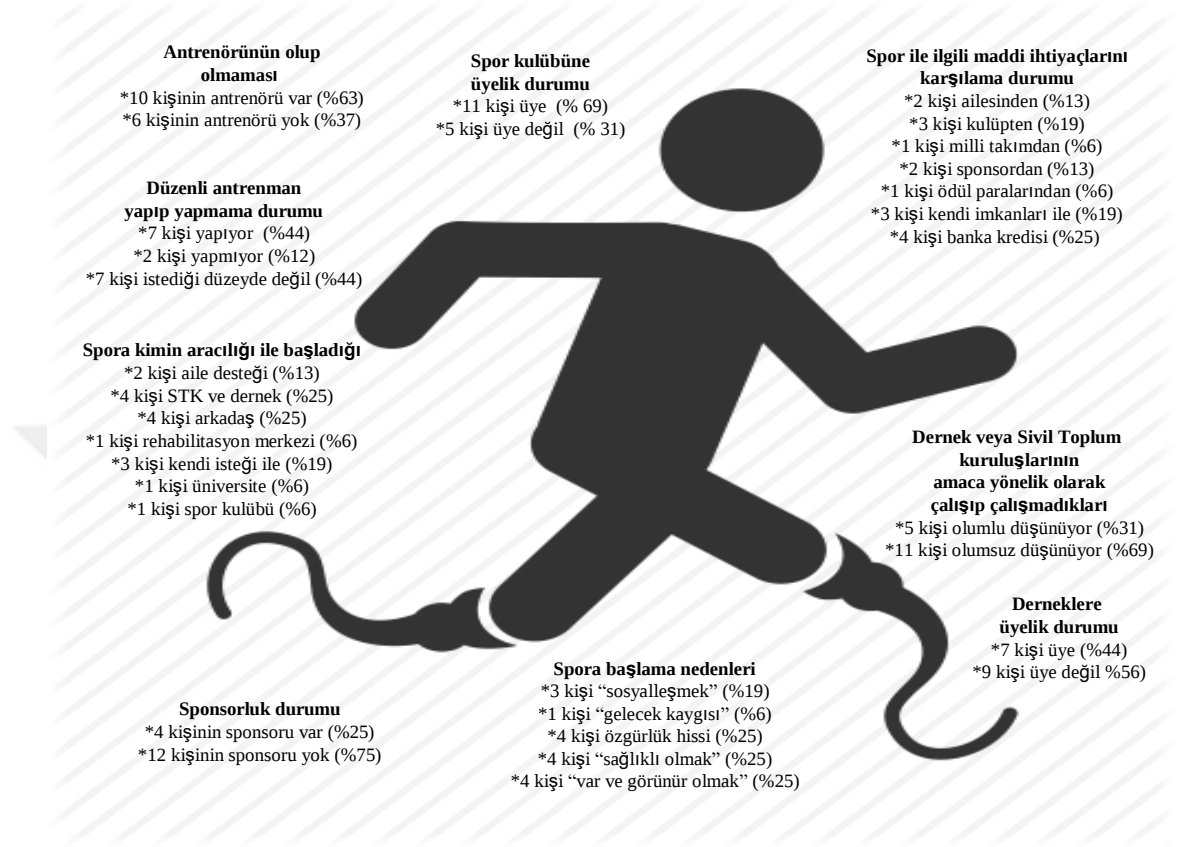
- Torunoğlu, D. (2010). "Çalışma Yaşamı ve Dış Görünüş". Dişilik Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni, ed. Yasemin İnceoğlu ve Altan Kar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tökel, D. A. (2009). "Nabi'den Cüce Diliyle Yazılmış Bir Şiir", Beden Kitabı, Koç, A. & Gürsoy-Naskali, E. (Ed) Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Türkan, K. (2009). "Masallarda Bedensel Kusur", Beden Kitabı, Koç, A. & Gürsoy-Naskali, E. (Ed) Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Milli Paralimpik Komitesi (2013). "Paralimpik Oyunları", http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/sayfa_detay.aspx?id=74, (06/11/2015).
- Ulu, E. (2013). Televizyon Haberlerinde Sunulan Engelli Temsillerinin Alımlaması. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya Ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC, <http://www.ushmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007683>, (05/01/2014).
- Uzun, C. (2015). "Yılın en seksi kickstarter projesi", <http://www.nolm.us/yilin-en-seksi-kickstarter-projesi-hedefine-1-saatte-ulasti/>, (07/09/2015).
- Üğüden, D. (2016). "Vitrinlerdeki Kusursuz Mankenler Yerine Engelli Mankenler Tasarlayarak "Biz"i Anlatan Proje", <http://listelist.com/engelli-cansiz-mankenler/>, (07/05/2017).
- Ünal S. (2005) Tıp Terimleri Sözlüğü. Sendrom III, 10(3).
- Ünal, A. G. (2011). Türk Çocuk Edebiyatında Engellilik 1969-2009, Evrensel Yayınları, İstanbul.
- Ünür, E. (2013). Görünmeyen Kimlikler: Öteki Kimliği Bağlamında "Kayıp Şehir" Dizisinin Analizi. Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2.
- Van Dijck, J. (2001). "Bodyworlds: The Art of Plastinated Cadavers. Configurations". Sayı: 9.1. Şubat 11, 2004, <http://mse.jhu.edu/journals/configurations/v009/9.1vandijck.html>, (03/10/2016).
- Vanillafire (2016). "Quantum Leeper, Los Angels", <http://vanillafire.weebly.com/quantum-leeper-html>, (08/07/2018).
- Victorian Freak Shows, "The British Library", <http://www.bl.uk/learning/cult/bodies/freak/freakshow.html>, (12/08/2016).
- Vigarelo, G. (2013). Güzelliğin Tarihi: Rönesans'tan Günümüze Beden ve Güzelleşme Sanatı. Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.

- Villarreal, D. (2016). "Hush' and 10 Other Horror & Suspense Films About Disabilities",
<https://hornetapp.com/stories/hush-and-10-other-horror-suspense-films-people-disabilities/amp/>, (11/11/2017).
- Visually (2012). "2012 London Summer Paralympics in Numbers",
<http://visual.ly/2012-london-summer-paralympics-numbers>, (23/03/2016).
- Vogue (2016). "Somos Todos Paralímpicos: a campanha com Cleo Pires e Paulinho Vilhena",
<https://vogue.globo.com/moda/moda-news/noticia/2016/08/somos-todos-paralimpicos-campanha-com-cleo-pires-e-paulinho-vilhena.html>, (15/06/2017).
- Vue (2016). "Shamil Tanna shoots Richard Whitehead!",
<http://www.vue-us.com/featured-shamil-tanna-shoots-richard-whitehead/>, (12/05/2017).
- Yerebatan Sarnıcı Tarihi (2010). "İBB Kültür A.Ş.",
<http://www.yerebatan.com/tarihce.php>, (05/04/2014).
- Yetiş, A. (2015). "Güzellik Yanılgısı. Sokrates Dergisi",
<http://www.socratesdergi.com/2015/07/22/guzellik-yanilgisi/>, (04/11/2015).
- Yıldız, E. & Aydın, S. A. (2013). Olimpiyat Oyunlarının Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi. Online araştırma makalesi.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sbd/article/view/5000092264>, (24/06/2016).
- Yılmaz,  . (2015). "Fil Adam: Elephant Man",
<https://filmhafizasi.com/fil-adam-elephant-man/>, (09/08/2016).
- Yücel, A. (2012). "Protez Bacaklı Manken",
<https://aliyeyucel.blogspot.com.tr/2012/06/protez-bacakli-manken.html?m=1>, (08/05/2016).
- Wacquant, L. (1992). Towards a social praxeology: the structure and logic of Boudieu's sociology. In P. Bourdieu and L. Wacquant (eds.) An invitation to reflexive sociology. (p.1-59). Cambridge: Polity Press.
- Watkin, H. (2016). "Paralympics: Athlete Dances with Robot in 3D Printed Dress",
<https://m.all3dp.com/at-paralympics-athlete-dances-in-a-3d-printed-dress-with-a-robot/>, (11/02/2017).
- Webb, J.; Schirato, T.; Danaher, G. (2001). Understanding Bourdieu. London: Sage.
- WebMuseum (2002). "Bruegel, Pieter the Elder, Paris",
<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/bruegel/>, (24/12/2014).

- Wendel, M. (2014). “Our Antiques, Mrs. Myers Or Meyers From Elk Co. Pa.”, http://www.oldstmaryspa.com/antique_detail.php?id=42, (05/01/2015).
- Whomanity, K. (2016). “Sıradışı Modellerin Ajansı Moda Dünyasının Kurallarını Yıkıp Geçiyor”, <https://onedio.com/haber/siradisi-modellerin-ajansi-moda-dunyasinin-kurallarini-yikip-geciyor-713346>, (07/10/2017).
- Whomanity, K. (2017). “Tarihin Karanlık İlmi Öjenik! Soy Islahının Korkunç Gerçeklerini Gösteren 21 Fotoğraf”, <https://onedio.com/haber/tarihin-karanlik-ilmi-ojenik-soy-islahinin-korkunc-gerceklerini-gosteren-21-fotograf-775101>, (20/04/2018).
- Wordpress (2008). “1st week Sports Innovation Sydney”, https://zipizip.wordpress.com/2013/03/08/1st-week_sports-innovation_sydney/, (05/02/2016).
- Wrenn, E. (2012). “From the wheelchair based on an F1 car to the 'Terminator' exo-skeleton suit: How technology is transforming the Paralympics”, <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2198013/Paralympics-2012-How-technology-transforming-Games.html>, (15/02/2016).
- Wynn, J. (2014). “The Sims 4 Review”, <http://www.jumptogamer.com/reviews/sims-4-review/>, (03/11/2015).

EK 1

Katılımcıları Tanımaya Yönelik Bilgiler

EK 2

Gazete Tirajları

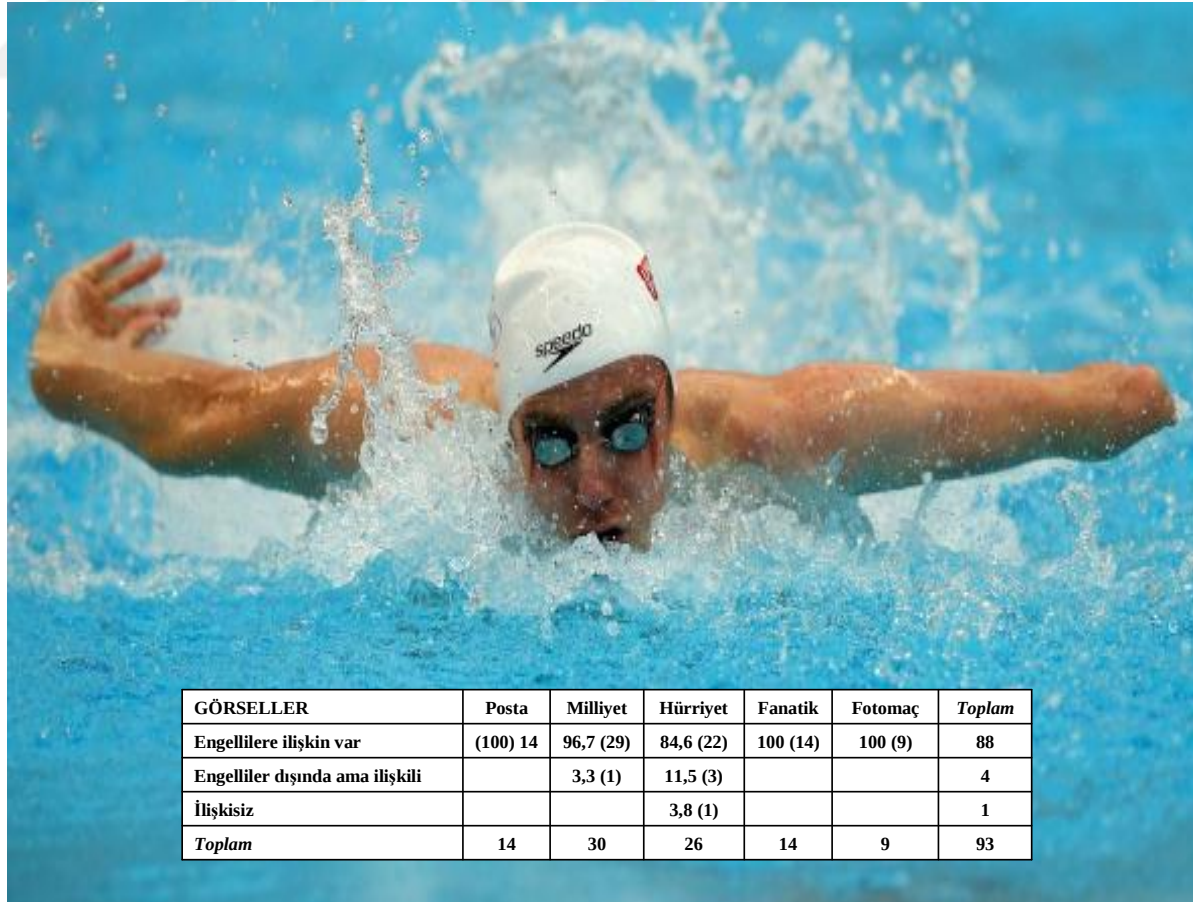

	2012 Londra Paralimpik Oyunları	2016 Rio Paralimpik Oyunları
	Toplam Tiraj (27.08.2012-02.09.2012) (10.09.2012-16.10.2012)	Toplam Tiraj (05.09.2016-11.09.2016) (12.09.2016-18.09.2016)
Posta	921,552	632,845
Hürriyet	805,91	666,238
Fotomaç	467,783	287,553
Fanatik	431,962	240,785
Milliyet	310,523	284,034

 <http://www.canlitv.com/rating/>

EK 3

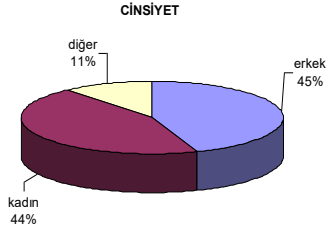
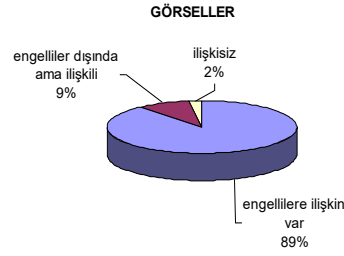
Paralimpik Alan'a İlişkin Gazetelerde Yer Alan Görsellerin Dağılımı

GÖRSELLER	Posta	Milliyet	Hürriyet	Fanatik	Fotomaç	Toplam
Engellilere ilişkin var	(100) 14	96,7 (29)	84,6 (22)	100 (14)	100 (9)	88
Engelliler dışında ama ilişkili		3,3 (1)	11,5 (3)			4
İlişkisiz			3,8 (1)			1
Toplam	14	30	26	14	9	93

EK 4

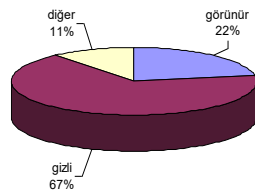
2012 Londra Paralimpik Oyunları'nın Görseller Açısından Değerlendirilmesi

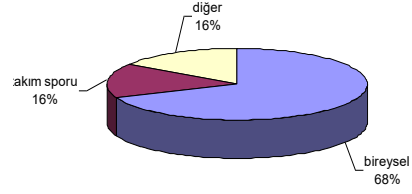
2012 LONDRA PARALİMPİK

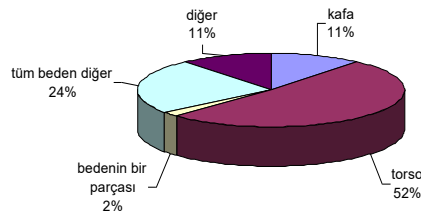
GÖRSELLERDE ENGELLİLİĞİN SUNUMU

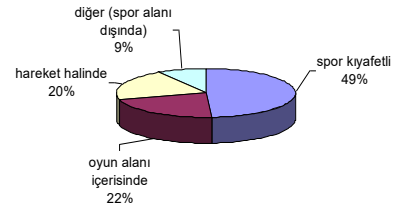
GÖRSELLERE İLİŞKİN SPOR ÇEŞİDİ

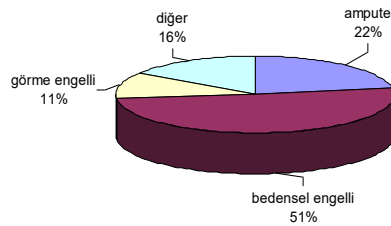
GÖRSELLERİN AÇISI

GÖRSELLERİN TÜRÜ

ENGELLİLİK TÜRLERİ

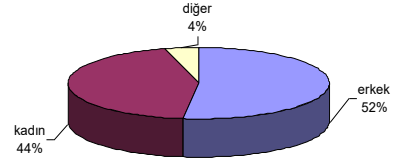
EK 5

2016 Rio Paralimpik Oyunları'nın Görseller Açısından Değerlendirilmesi

GÖRSELLER

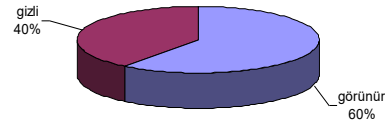
CİNSİYET

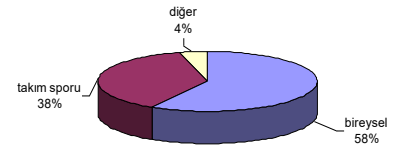
2016 RİO PARALİMPİK

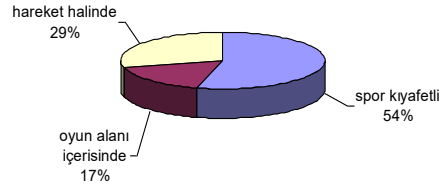
GÖRSELLERDE ENGELLİLİĞİN SUNUMU

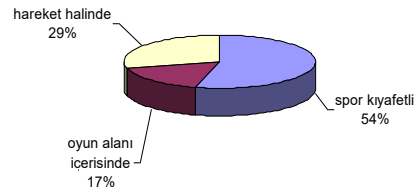
GÖRSELLERE İLİŞKİN SPOR ÇEŞİDİ

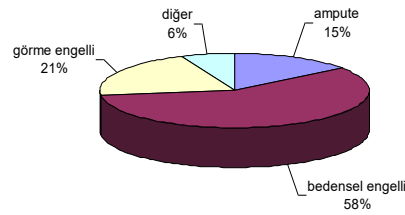
GÖRSELLERİN AÇISI

GÖRSELLERİN TÜRÜ

ENGELLİLİK TÜRLERİ

EK 6

Gazetelerde Yer Alan Görsellerin Cinsiyet Göre Dağılımları

Görsele İlişkin Cinsiyet Yüzdeleri	Posta	Milliyet	Hürriyet	Fanatik	Fotomaç	Toplam
Erkek	50 (7)	40 (12)	53,8 (14)	50 (7)	55,6 (5)	45
Kadın	42,9 (6)	53,3 (16)	38,5 (10)	42,9 (6)	33,3 (3)	41
Diğer (topluluk)	7,1 (1)	6,7 (2)	7,7 (2)	7,1 (1)	11,1 (1)	7

EK 7
Gazetelerde Yer Alan Görsellerde Engelliliğin Sunum Biçimi

EK 8
Gazetelerde Yer Alan Görsellerin Açısı

GÖRSELİN AÇISI	Posta	Milliyet	Hürriyet	Fanatik	Fotomaç	Toplam
Kafa	7,1 (1)	6,7 (2)	15,4 (4)	7,1 (1)	11,1 (1)	9
Torso	35,7 (5)	50 (15)	26,9 (7)	28,6 (4)	44,4 (4)	35
Bedenin bir parçası			3,8 (1)	7,1 (1)		2
Tüm beden	57,1 (8)	36,7 (11)	42,3 (11)	57,1 (8)	44,4 (4)	42
Diğer		6,7 (2)	11,5 (3)			5

EK 9
Görsellerin Engellilik Türü Açısından Dağılımı

ENGELLİLİK TÜRÜ	Posta	Milliyet	Hürriyet	Fanatik	Fotomaç	Toplam
Ampüte	28,6 (4)	16,7 (5)	15,4 (4)	14,3 (2)	22,2 (2)	17
Bedensel engelli	42,9 (6)	63,3 (19)	50 (13)	57,1 (8)	55,6 (5)	51
Görme engelli	14,3 (2)	13,3 (4)	19,2 (5)	21,4 (3)	11,1 (1)	15
Diğer	14,3 (2)	6,7 (2)	15,4 (4)	7,1 (1)	11,1 (1)	10

EK 10
Gazetelerde Yer Alan Görsellerin Türü

Görselin Türü	Posta	Milliyet	Hürriyet	Fanatık	Fotomaç	Toplam
Spor kıyafetli	35,7 (5)	43,3 (13)	50 (13)	64,3 (9)	51,6 (8)	48
Oyun alanı içerisinde	35,7 (5)	33,3 (10)	7,7 (2)	7,1 (1)	19,4	18
Hareket halinde	28,6 (4)	20 (6)	30,8 (8)	28,6 (4)	24,7 (1)	23
Diğer (spor alanı dışında)		3,3 (1)	11,5 (3)		4,3	4

EK 11 Görsellerin Veriliş Açısı: TORSO

"Ölüm taşı aslıyesinde keşfedildi"

İngiltere'nin İngiltere Lendre'de düzenlenen 2012 Paralimpik Oyunları'nda düzenlenen Londra'da madalya kazanan engelli atletler Doğan Karer, Ermaner'e sarımsak ekşeler okuyarak selamlandı. Engelli atletler yarışmaları başladı.

"Ölüm taşı aslıyesinde keşfedildi"

İngiltere'nin İngiltere Lendre'de düzenlenen 2012 Paralimpik Oyunları'nda düzenlenen Londra'da madalya kazanan engelli atletler Doğan Karer, Ermaner'e sarımsak ekşeler okuyarak selamlandı. Engelli atletler yarışmaları başladı.

Korhan Yamaç'tan gümüş madalya

Londra Paralimpik Oyunları'nda ilk madalyamız millî atıcı Korhan Yamaç'tan geldi.

LONDRA / DHA 30 Ağustos 2012 - 21:30:21

Türkiye, 2012 Londra Paralimpik Oyunları'nın ilk gününde gümüş madalya kazanmayı başardı. Erkekler 10 metre havalı tabancada ülkemizi temsil eden Korhan Yamaç, Türkiye'ye gümüş madalya kazandı.

30 Ağustos 2012 - 21:30

2012 Londra Paralimpik Oyunları'nda mücadele eden millî judocu Özlem Baykuz, 50 metre serbestte finale kaldı.

Aquatics Center'da yapılan elemelerde, 3. sırada yarışan millî sporcu 50'inci sıradan itibaren ilk 8 sporcu arasında girdi ve finalde yarışmaya hak kazandı. Sonunda 4'üncü, genel klasmanda ise 8'inci olan Özlem Baykuz final yarı TSI 19'dan başlayacak.

Basketbolunda sakıp ilköğretim öğrencileri
Tatlında ilk kez Paralimpik Oyunları katılan ve A Grubu'nda 5. maçta 3. galibiyet alan Tekerlekli Sandalye Basketbol Millî Takımı, 6 puanla grubunda ikinci olarak playoff finale yükseldi. Millî takım, B Grubu'nda 3. sırayı elde eden Büyük Britanya ile oynayacak.

Londra'da ilk bronz

Londra'da yapılan 2012 Paralimpik Oyunları'nda Kadınlar 54 kiloda podiyuma çıkan millî halterci Özlem Bocerik bronz madalyayı kazandı.

2012 Londra Paralimpik Oyunları'nda kadınlar 54 kiloda yarışan millî halterci Özlem Bocerik bronz madalyayı kazandı.

Dünya rekoruyla şampiyon oldu

30 Ağustos 2012

2012 Paralimpik Oyunları'nda, halterde kadınlar 40 kiloda mücadele eden Hazimeye Muslu, 109 kiloya dünya ve paralimpik rekoru koruyarak altın madalya kazanırken, millî atıcımız 10 metre havalı tabancada gümüş madalya kazandı. Tekerlekli Sandalye Basketbol Millî Takımı ise ABD'ye 59-50 mağup etti.

2012 Londra Paralimpik Oyunları'nın ilk gününde Türkiye adına son mücadele eden sporcu olan Hazimeye Muslu, büyük bir başarıya imza attı. Millî halterci, Türkiye'ye nyuntantale ilk altın madalyasını kazandı.

Hazimeye Muslu, rakiplerine anaesneli güç taktığı ortaya çıktı ve altın madalyaya haklı bir şekilde ulaştı. Hazimeye Muslu, 109 kilolu halterde Dünya ve Paralimpik Oyunlar rekoru koruyarak şampiyon oldu.

Hazimeye Muslu'nun bu başarısıyla Türkiye, Londra'da 15. günü 1. altın ve 1. gümüş madalya ile konumlanıyor oldu.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Vesile YILMAZ ANATCA
Doğum Yeri ve Yılı : 08.07.1977 Almanya
Medeni Hali : Evli

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu
Yüksek Lisans Öğrenimi:

- Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu Spor Psikolojisi Anabilim Dalı
- Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Sosyal Psikolojisi Anabilim Dalı

Yabancı Dil Düzeyi: İngilizce (iyi)

- Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar
- Koruç, Z., Yılmaz, V. (2004). Turkish adaptation of the competition state anxiety inventory child form: CSAI-2C. 10th ICHPER-SD Europe Congress & The TSSA 8th International Sport Sciences Congress, 17-20 November, Antalya (oral presentation).
- Koruç, Z., Yılmaz, V. (2004). Turkish adaptation of the sport competition anxiety test child form: SCAT-C. 10th ICHPER-SD Europe Congress & The TSSA 8th International Sport Sciences Congress, 17-20 November, Antalya (oral presentation).
- Koruç, Z., Altay, F., Yılmaz, V. (2004). Comparison of pre-competition and post-competition anxiety levels in national female rhythmic gymnastics team. 10th ICHPER-SD Europe Congress & The TSSA 8th International Sport Sciences Congress, 17-20 November, Antalya (poster presentation).
- Koruç, Z., Yılmaz, V., Altay, F. (2005). Comparison of pre-competition and post-competition anxiety levels in female rhythmic gymnastics team. ISSP 11th World Congress of Sport Psychology, 15-19 August, Sydney, Australia.
- Yılmaz, A. V., Koruç, Z. (2006). Turkish adaptation of the self-motivation inventory for children: SMI-C. The 9th International Sport Sciences Congress, 3-5 November, Muğla (poster presentation).
- Yılmaz, A. V., Koruç, Z. (2006). Comparison of competition state anxiety components and state anxiety with individual zone of optimal functioning (IZOF) in child athletes. The 9th International Sport Sciences Congress, 3-5 November, Muğla (oral presentation).
- Yılmaz, A. V., Koruç, Z. (2007). Effects of social exclusion on aggressive behaviour. The 4th International Mediterranean Sport Sciences Congress, 9-11 November, Antalya (oral presentation).